

การรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านชาวมอญในประเทศไทยเปรียบเทียบระหว่าง
ชาวมอญภาคกลาง กับ ชาวมอญภาคเหนือ
A COMPARATIVE STUDY OF THE MON'S TRADITIONAL
HEALING IN THE CENTRAL AND THE NORTHERN
REGIONS OF THAILAND

นายสุวรรณะ เย็นสุข

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ
ประจำปีงบประมาณพุทธศักราช ๒๕๔๔

**A COMPARATIVE STUDY OF THE MON'S TRADITIONAL
HEALING IN THE CENTRAL AND THE NORTHERN
REGIONS OF THAILAND**

SUWANNA YENSUK

**A THESIS PRESENTED TO RAMKHAMHAENG UNIVERSITY
IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS
FOR THE DEGREE OF MASTER OF ARTS
(THAI STUDIES)**

2002

COPYRIGHTED BY RAMKHAMHAENG UNIVERSITY

ISBN 974-09-0414-9

ชื่อเรื่องวิทยานิพนธ์ การรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านชาวมอญในประเทศไทยเปรียบเทียบกับ
ระหว่างชาวมอญภาคกลางกับชาวมอญภาคเหนือ

ชื่อผู้เขียน นายสุวรรณะ เย็นสุข

คณะ มนุษยศาสตร์

คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

รองศาสตราจารย์ประพนธ์ เรืองณรงค์ ประธานกรรมการ

รองศาสตราจารย์เสาวลักษณ์ อนันตสานต์

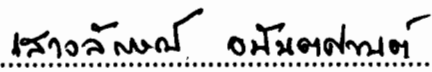
หมอเปลี่ยน ประเสริฐ

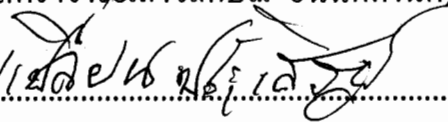
มหาวิทยาลัยรามคำแหงอนุมัติให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต

..........คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล ราชภัณฑาทักษ์)

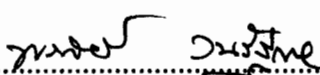
คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..........ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ประพนธ์ เรืองณรงค์)

..........กรรมการ
(รองศาสตราจารย์เสาวลักษณ์ อนันตสานต์)

..........กรรมการ
(หมอเปลี่ยน ประเสริฐ)

..........กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์อคุลย์ ตะพัง)

..........กรรมการ
(อาจารย์พรทิพย์ วนรัฐกาล)

บทคัดย่อ

ชื่อเรื่องวิทยานิพนธ์ : การรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านชาวมอญในประเทศไทย
เปรียบเทียบระหว่างชาวมอญภาคกลางกับชาวมอญภาคเหนือ

ชื่อผู้เขียน : นายสุวรรณะ เข็นสุข

ชื่อปริญญา : ศิลปศาสตรบัณฑิต

สาขาวิชา : ไทยศึกษา

ปีการศึกษา : 2545

คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ :

1. รองศาสตราจารย์ประพนธ์ เรืองณรงค์ ประธานกรรมการ
2. รองศาสตราจารย์เสาวลักษณ์ อนันตสานต์
3. หมอเปลื้อง ประเสริฐ

การศึกษาวิจัย เรื่องการรักษาแบบพื้นบ้านชาวมอญในประเทศไทย โดยศึกษาเปรียบเทียบเฉพาะกรณีของชาวมอญ 2 หมู่บ้าน คือ ชุมชนชาวมอญบ้านบางกระดี เขตบางขุนเทียน จังหวัดกรุงเทพมหานคร และชุมชนชาวมอญบ้านหนองคู อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงความเชื่อเกี่ยวกับสาเหตุของการเกิดโรค ขั้นตอนและวิธีการรักษาแบบพื้นบ้าน และศึกษาทัศนคติที่มีต่อความเชื่อในกระบวนการรักษาพยาบาลของชาวมอญในแต่ละชุมชน รวมทั้งการศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อเกี่ยวกับกระบวนการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้าน ที่มีผลต่อวิธีการดำเนินชีวิตของชาวมอญทั้งสองชุมชน ซึ่งอาศัยข้อมูลจากเอกสารและการวิจัยภาคสนามด้วยการสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม

ผลการศึกษาวิจัยเปรียบเทียบพบว่า ชาวมอญทั้งสองชุมชนมีความเชื่อในกระบวนการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านในลักษณะที่มีความคล้ายคลึงกัน คือ รายละเอียดของสาเหตุการเกิดโรค ขั้นตอนในการรักษาพยาบาล รวมทั้งทัศนคติที่มีต่อความเชื่อในกระบวนการรักษาพยาบาล และมีลักษณะที่แตกต่างกัน คือ รายละเอียดในขั้นตอนขั้นตอนและวิธีการรักษาแบบพื้นบ้าน

ด้านลักษณะที่มีความคล้ายคลึงกันในรายละเอียดของกระบวนการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านชาวมอญทั้งสองชุมชน ได้แก่ ความเชื่อที่เกี่ยวกับการผิผีบรรพบุรุษ ผีประจำหมู่บ้าน การละเมิดกฎข้อห้ามของจารีตประเพณี ซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดการเจ็บป่วย ชาวมอญทั้งสองชุมชนมีวิธีการแก้ไขปัญหาดังกล่าวไปในแนวทางเดียวกัน คือการใช้พิธีกรรมเช่นไหว้ เพื่อขอขมาและขับไล่ผี ให้ผีหยุดทำร้ายผู้ป่วยและขอให้ผู้ป่วยหายจากอาการเจ็บป่วย

ส่วนในด้านลักษณะของความแตกต่างกันของความเชื่อที่เกี่ยวกับการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านชาวมอญทั้งสองชุมชน ได้แก่ ความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือผีของชาวมอญในแต่ละชุมชน โดยชาวมอญในชุมชนบ้านบางกระดี่ ยังคงยึดมั่นในการนับถือผีต่างๆ อยู่อย่างเคร่งครัด ส่วนในชุมชนชาวมอญบ้านหนองคู่นั้น ความเชื่อในการนับถือผี มีแนวโน้มลดลง ซึ่งในปัจจุบันมีชาวบ้านที่นับถือผีอย่างเคร่งครัดเหลือเพียงร้อยละ 40 ของประชากรทั้งหมด นอกจากนี้ชาวมอญบ้านหนองคู่มองว่าเจ้าแม่จามเทวี โดยมีความเชื่อว่าเจ้าแม่จามเทวีเป็นบรรพบุรุษชาวมอญ แต่ภายในชุมชนชาวมอญบ้านบางกระดี่ ไม่พบลักษณะความเชื่อดังกล่าว นอกจากนี้ ยังมีความเชื่อที่แตกต่างกัน คือความเชื่อในวิธีการรักษาแบบพื้นบ้าน ซึ่งมีรายละเอียดเกี่ยวกับความเชื่อมั่นในสรรพคุณของพิธีกรรม ยาสมุนไพรและอุปกรณ์ประกอบการรักษาด้วย

นอกจากนี้ กระบวนการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านของชาวมอญทั้งสองชุมชนมีบทบาทสำคัญต่อการเป็นกลไกควบคุมระบบสังคมของชาวมอญเอง รวมทั้งมีบทบาทที่สำคัญต่อการเป็นเครื่องบ่งชี้เอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวมอญได้เป็นอย่างดี

ABSTRACT

Thesis Title : A Comparative Study of the Mon's Traditional Healing
in the Central and the Northern Regions of Thailand

Student's Name : Mr. Suwanna Yensuk

Degree Sought : Master of Arts

Major : Thai Studies

Academic Year : 2002

Advisory Committee :

1. Assoc.Prof. Prapon Ruangnarong Chaiperson
2. Assoc.Prof. Sowalak Anantasant
3. Mr. Plean Prasert

This study of the Mon's traditional healing in Thailand is a comparative study between a Mon community in Bang Kradi, Khet Bang Khun Thian, Bangkok, and a Mon community in Ban Nong Du, Amphoe Pa Sang, Changwat Lamphun. The objective is to study the belief of the Mon people in both communities about the cause of sickness and procedures in traditional healing, to learn their attitudes about beliefs in traditional healing, and compare the steps of the healing procedures which have impacts on the life of the people in both communities. Data was gathered from different sources: documents, interviews, and participative observations.

The findings indicate that Mon people in both communities have similar belief in traditional healing process (details of the cause of disease,

details in healing procedures, and attitudes toward belief in the healing process) but have different belief in details of the traditional healing.

The traditional healing process in which Mon people in both communities share the same belief and details is the belief that committing wrong doings against the ghost of ancestors, the spirits of the village, and breaking the traditional rules of the village cause the illness. Mon people in both communities use the same procedures in solving the problem, such as holding a ceremony to beg for forgiveness, to chase the ghost, and ask for healing of the illness.

The differences that Mon people in both communities have about the process, steps, and procedures of the traditional healing are belief in the sacredness of the herb, and the equipment used in the healing. Causes are the different learning and transferring process of knowledge about healing from outside their community, the cultural differences from the world outside each community, and the different beliefs of the people in each community.

Moreover, the traditional healing process of the Mon plays a very important role as a monitor or controller of people's behavior in both Mon communities, to make them behave according to the norm of the society in the norm or rules, and traditions including the important role as the symbol that expresses and dignifies Mon race.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จลุล่วงได้ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ เนื่องจากได้รับความเมตตาให้ความรู้ คำปรึกษา ตลอดจนให้การทุ่มเท พลังกายพลังใจในการตรวจแก้ไขวิทยานิพนธ์ด้วยความเห็นดีเห็นชอบจาก รองศาสตราจารย์ประพนธ์ เรืองณรงค์ ประธานที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และรองศาสตราจารย์เสาวลักษณ์ อนันตสานต์ ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความเป็นครูที่มีความเมตตาต่อศิษย์ จึงขอกราบขอบพระคุณและระลึกถึงพระคุณของท่านทั้งสองเป็นอย่างสูง

กราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์อัครชัย ตะพัง และอาจารย์พรทิพย์ วนรัฐกาล ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำการทำวิทยานิพนธ์และสอบวิทยานิพนธ์

กราบขอบพระคุณ คุณตาเปลี่ยน ประเสริฐ และพ่อหลวงสุจิต ญาณะเผือก ผู้เปรียบเสมือนบิดาและอาจารย์ ที่ได้กรุณาเสียสละเวลาอันมีค่าเพื่อให้ความรู้ ให้คำปรึกษา ในรายละเอียดเกี่ยวกับวิถีชีวิตชาวมอญ และขอขอบคุณ หมอพื้นบ้านชาวมอญทุกท่านที่ได้ถ่ายทอดประสบการณ์ ความรู้จากภูมิปัญญาในการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านชาวมอญ ตลอดจนขอขอบคุณ นื่องรัชพงษ์ มอญคะ ผู้ก่อตั้งศูนย์ศิลปวัฒนธรรมมอญบ้านบางกระดี่ รวมทั้งพี่น้องชาวมอญชุมชนบ้านบางกระดี่ และพี่น้องชาวมอญชุมชนบ้านหนองคู ที่ได้ให้การช่วยเหลือและอำนวยความสะดวก ในการเก็บข้อมูล เพื่อทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้

ขอบคุณในความช่วยเหลืออย่างจริงใจจาก คุณพิมพ์พร ชัยจิตรัสกุล ผู้เปรียบเสมือนพี่สาวที่แสนดี ขอขอบคุณเพื่อน ๆ ไทยศึกษา รุ่น 5 ทุกคน ต่อไมตรีจิตที่มีให้กันเสมอมา ตลอดจนเจ้าหน้าที่ บุคลากรคณะมนุษยศาสตร์ทุกท่าน

ผู้วิจัยรู้สึกเป็นเกียรติอย่างสูงที่ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจาก สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ซึ่งนับเป็นเกียรติประวัติที่สำคัญยิ่งสำหรับผู้วิจัย

ประการสำคัญที่สุด ผู้วิจัยขอรำลึกถึงพระคุณของบิดา มารดา ผู้เปรียบเสมือนเสาหลักของชีวิต ที่คอยให้ขวัญ กำลังใจ มิให้ย่อท้อและต่อสู้กับอุปสรรคต่าง ๆ ด้วยความมุ่งมั่น อดทน จนประสบความสำเร็จเป็นวิทยานิพนธ์ที่มีความสมบูรณ์

สุวรรณะ เข็นสุข

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	(4)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	(6)
กิตติกรรมประกาศ.....	(8)
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	4
ขอบเขตของการวิจัย.....	5
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	6
วิธีดำเนินการวิจัย.....	7
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	8
2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง.....	9
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการรักษาพยาบาลพื้นบ้าน.....	9
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชาวมอญในประเทศไทย.....	11
กรอบแนวคิดและแนวทางการวิจัย.....	13
แผนผังกรอบแนวคิดและแนวทางการวิจัย.....	15
3 ภูมิหลังชนชาติมอญในประเทศไทย ชุมชนชาวมอญบ้านบางกระดี่และชุมชน ชาวมอญบ้านหนองคู.....	16
วิวัฒนาการและความสัมพันธ์ของกลุ่มชนมอญโบราณ มอญเก่า มอญใหม่ และมอญปัจจุบันในดินแดนประเทศไทย.....	16
ประวัติศาสตร์ชนชาติมอญ.....	16
พัฒนาการและความสัมพันธ์ของกลุ่มชาวมอญโบราณ ในดินแดน ประเทศไทย.....	18

ขอบเขตความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มมอญโบราณ ในดินแดนประเทศไทย.....	19
พัฒนาการและความสัมพันธ์ของกลุ่มมอญเก่า-มอญใหม่ในดินแดน ประเทศไทย.....	21
พัฒนาการทางสังคม วัฒนธรรมและบทบาทความสัมพันธ์ของชาวมอญ ปัจจุบันในประเทศไทย.....	26
สภาพสังคมและวัฒนธรรมของชาวมอญในปัจจุบัน.....	28
การสร้างองค์กรทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวมอญในปัจจุบัน.....	29
แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวมอญ ในปัจจุบัน.....	30
ลักษณะทั่วไป ความเป็นมาและสภาพสังคม วัฒนธรรมชุมชนชาวมอญ บางกระดี่.....	31
สภาพทั่วไปและที่ตั้งทางภูมิศาสตร์.....	31
ลักษณะประชากร.....	32
สภาพเศรษฐกิจและการประกอบอาชีพ.....	33
สิ่งสาธารณูปโภคและสถานที่สำคัญในหมู่บ้าน.....	34
สถานที่สำคัญภายในหมู่บ้าน.....	34
ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านบางกระดี่.....	36
ความสัมพันธ์ทางระบบสังคม.....	39
ระบบความเชื่อและการนับถือศาสนา.....	40
พิธีกรรมและประเพณีที่สำคัญของชุมชน.....	43
งานประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและความเชื่อ.....	46
วัฒนธรรมด้านที่อยู่อาศัย.....	49
วัฒนธรรมการบริโภค.....	50
วัฒนธรรมการแต่งกาย.....	53
วัฒนธรรมด้านภาษา.....	54

ลักษณะทั่วไป ความเป็นมา สภาพสังคมและวัฒนธรรมชุมชนชาวมอญ บ้านหนองคู.....	55
สภาพทั่วไปและที่ตั้งทางภูมิศาสตร์.....	55
ลักษณะประชากร.....	56
ลักษณะทางเศรษฐกิจและอาชีพ.....	56
อาชีพหลักของชาวบ้านหนองคู.....	57
สิ่งสาธารณูปโภคและสถานที่สำคัญ.....	58
ประวัติความเป็นมาของบ้านหนองคู.....	60
ความสัมพันธ์ทางระบบสังคม.....	62
ระบบความเชื่อและการนับถือศาสนา.....	63
พิธีกรรมและงานประเพณีที่สำคัญ.....	64
วัฒนธรรมด้านที่อยู่อาศัย.....	66
วัฒนธรรมด้านการบริโภค.....	66
วัฒนธรรมด้านการแต่งกาย.....	67
วัฒนธรรมด้านภาษา.....	67
4 การรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านชาวมอญภาคกลางชุมชนบ้านบางกระดี่.....	69
ความเชื่อเกี่ยวกับสาเหตุการเกิดโรคตามทัศนะของหมอพื้นบ้าน.....	69
ระบบความคิดในการจำแนกสาเหตุของการเกิดโรค.....	70
การเรียนรู้ของหมอพื้นบ้าน.....	81
การรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านของหมอพื้นบ้าน บางกระดี่.....	84
1. ขั้นตอนการรักษาโรคโดยใช้พิธีกรรมการเสียดบาลหรือ การเทาะชะแนม.....	84
2. การรักษาอาการเจ็บป่วยด้วยการทรงเจ้าผีบรรพบุรุษและผีประจำ หมู่บ้าน.....	88
3. การแก้บน.....	93
4. การทำพิธีเทาะชะแนมใหญ่.....	93

บทที่	หน้า
5. การรักษาโดยประกอบพิธีรำผี.....	95
6. การรักษาการเจ็บป่วยจากหมอเป่า.....	100
ความเชื่อเกี่ยวกับสาเหตุการเกิดโรคในทัศนะของชาวบ้าน.....	110
1. ระบบความคิดและโลกทัศน์ในการจำแนกสาเหตุการเกิดโรค.....	110
2. แนวทางแก้ไขปัญหา.....	113
3. ความเชื่อในกระบวนการรักษาพยาบาลด้วยตนเองแบบพื้นบ้าน...	115
ทัศนคติต่อความเชื่อมั่นในประสิทธิภาพการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้าน ของหมอพื้นบ้านและชาวบ้าน.....	119
1. ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ป่วยกับหมอพื้นบ้าน.....	120
2. ทัศนคติต่อความเชื่อมั่นของผู้ป่วย.....	120
3. ทัศนคติต่อความเชื่อมั่นของหมอพื้นบ้าน.....	122
4. ปัจจัยและอิทธิพลที่ทำให้เกิดความเชื่อมั่นของผู้ป่วยและหมอ ผู้รักษา.....	122
5 การรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านชาวมอญภาคเหนือชุมชนบ้านหนองคู.....	124
ความเชื่อเกี่ยวกับสาเหตุของการเกิดโรคตามทัศนะของหมอพื้นบ้าน.....	124
1. ระบบความคิดในการจำแนกสาเหตุการเกิดโรค.....	124
การเรียนรู้ของหมอพื้นบ้าน.....	130
1. หมอนวดจับเส้นแบบมอญโบราณ (นางอ้วน ท้ายนาวา).....	130
2. หมอเป่ารักษาโรคผิวหนัง (นายคำ ทรงหงสา).....	132
3. หมอเป่ารักษาโรคกระดูกหัก (นายอวยชัย ประทีปทอง).....	133
4. หมอยาสมุนไพรหรือหมอยาเมือง (นายบุญมี ศรีสถิตย์ธรรม).....	134
5. หมอผีหรือเจ้าพิธี (นายบุญมี เล่ห์แสน).....	135
ขั้นตอนการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านของหมอพื้นบ้านชุมชน บ้านหนองคู.....	137
1. การรักษาพยาบาลด้วยวิธีการเป่ารักษาโรคผิวหนัง.....	137

บทที่	หน้า
2. การรักษาด้วยการใช้เชื้อก๊อมน้ำและการเป่า.....	142
3. การรักษาพยาบาลด้วยการนวดจับเส้นแบบพื้นบ้าน.....	145
4. การรักษาพยาบาลโดยใช้สมุนไพรพื้นบ้าน.....	148
5. การรักษาพยาบาลโดยใช้พิธีกรรม.....	153
ความเชื่อเกี่ยวกับสาเหตุของการเกิดโรคในทัศนะของชาวบ้าน.....	163
1. ระบบความคิดและโลกทัศน์ในการจำแนกสาเหตุของการเกิดโรค.....	163
2. แนวทางแก้ไขปัญหา.....	167
3. ความเชื่อในกระบวนการรักษาพยาบาลด้วยตนเองแบบพื้นบ้าน...	169
ทัศนคติต่อความเชื่อมั่นในประสิทธิภาพการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านของหมอพื้นบ้านและชาวบ้าน.....	174
1. ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ป่วยกับหมอพื้นบ้าน.....	175
2. ทัศนคติต่อความเชื่อมั่นของผู้ป่วยและชาวบ้าน.....	175
3. ทัศนคติต่อความเชื่อมั่นของหมอพื้นบ้าน.....	177
4. ปัจจัยและอิทธิพลที่ทำให้เกิดความเชื่อมั่นของผู้ป่วยและหมอผู้รักษา.....	178
6 การวิเคราะห์เปรียบเทียบกระบวนการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านชาวมอญทั้งสองชุมชน.....	180
การเปรียบเทียบความเชื่อของสาเหตุในการเกิดโรค.....	180
1. การจำแนกความเชื่อของสาเหตุการเกิดโรคที่มีความคล้ายคลึงกัน ในทัศนะของหมอพื้นบ้าน.....	181
2. การจำแนกความเชื่อของสาเหตุการเกิดโรคที่มีความแตกต่างกัน ในทัศนะของหมอพื้นบ้านในแต่ละชุมชน.....	184
3. การจำแนกความเชื่อของสาเหตุการเกิดโรคที่มีความคล้ายคลึงกัน ในทัศนะของชาวบ้าน.....	188

บทที่	หน้า
4. การจำแนกความเชื่อของสาเหตุการเกิดโรคที่มีความแตกต่างกัน ในทัศนะของชาวบ้านในแต่ละชุมชน.....	191
การเปรียบเทียบความเชื่อเกี่ยวกับขั้นตอนและวิธีการรักษาพยาบาลแบบ พื้นบ้าน.....	194
1. การเปรียบเทียบแนวทางการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านจาก หมอพื้นบ้านที่มีลักษณะเหมือนกัน.....	194
2. การเปรียบเทียบความเชื่อเกี่ยวกับขั้นตอนและวิธีการรักษาโรค แบบพื้นบ้านชาวมอญของหมอพื้นบ้านที่มีลักษณะแตกต่างกัน.....	209
3. การเปรียบเทียบแนวทางการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านด้วย ตนเองของชาวบ้าน.....	213
4. การวิเคราะห์บทบาทกระบวนการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้าน ชาวมอญทั้งสองชุมชน.....	217
7 สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ.....	223
สรุปผลการวิจัย.....	223
อภิปรายผล.....	224
ข้อเสนอแนะในการวิจัย.....	226
ภาคผนวก.....	227
ก รายชื่อผู้ให้ข้อมูล.....	228
ข รูปภาพ.....	230
ค กรอบโครงสร้างการเก็บข้อมูลในสาระเนื้อหา บทที่ 3.....	252
ง กรอบโครงสร้างการเก็บข้อมูลในสาระเนื้อหา บทที่ 4 และบทที่ 5.....	255
จ คำศัพท์ภาษามอญที่เกี่ยวกับการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้าน.....	258
ฉ แผนที่ตั้งชุมชน.....	261
บรรณานุกรม.....	265
ประวัติผู้เขียน.....	268

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การศึกษาวิจัยภูมิปัญญาด้านการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้าน เป็นมุมมองหนึ่งที่น่าสนใจ เนื่องจากเป็นการศึกษาวิจัยในกระบวนการทางวัฒนธรรม ที่มีการผสมผสานแนวคิด และมีการเปลี่ยนแปลงแนวทางปฏิบัติ เพราะปัญหาด้านสุขภาพ และการรักษาเยียวยาเป็นปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรม ที่ส่งผลกระทบต่อทั้งระดับปัจเจกบุคคลและระดับสังคม อันเป็นเครื่องกำหนดแบบแผนทางวัฒนธรรมอีกด้านหนึ่งด้วย

การหาสาเหตุของความเจ็บป่วยและวิธีการรักษาพยาบาลของแต่ละสังคมนั้น จะมีความแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับความเชื่อและความเข้าใจของคนในสังคม สมาชิกในสังคมซึ่งมีวิถีคิดและประสบการณ์ต่างกัน ก็จะเลือกใช้วิธีการและรูปแบบที่แตกต่างกันออกไป ตัวอย่างเช่น ความเชื่อของการใช้สมุนไพรและส่วนประกอบบางอย่างของสัตว์ การสวดมนต์ อ้อนวอนต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์และการขอขมาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นต้น วิธีการรักษาพยาบาลชนิดใดที่ได้ผลก็จะได้รับการถ่ายทอดต่อ ๆ กันมา จนกระทั่งได้พัฒนาเป็นองค์ความรู้ความเชื่อที่จะเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตนเกี่ยวกับการรักษาพยาบาลในหมู่สมาชิกของตน และกลายเป็นวิธีการรักษาที่เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมด้านการรักษาตนเองของคน ในอดีตที่มีการถ่ายทอดจากชนรุ่นหนึ่งไปสู่ชนอีกรุ่นหนึ่ง โดยผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคมที่มีความซับซ้อนและเป็นสิ่งที่ปลูกฝังอยู่ในจิตใจของบุคคลในสังคม (Foster 1978, 5 อ้างถึงใน สถิต สุขบท 2539, 2)

มอญ เป็นชนชาติที่มีความเจริญทางอารยธรรมเก่าแก่มาช้านาน บทบาททางสังคมและวัฒนธรรมของชาวมอญเป็นที่ยอมรับและเป็นที่น่าสนใจของนักวิชาการในหลายสาขาวิชา ทั้งนี้ เพราะวิถีการดำเนินชีวิตของชาวมอญเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นถึงระบบความคิดและความเฉลียวฉลาดในการดำรงชีวิตให้อยู่รอดปลอดภัย มีระเบียบแบบแผนในการอยู่ร่วมกันในสังคมชาวมอญ อันแสดงถึงเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่มีความโดดเด่นในการ

ข้าราชการรูปแบบทางวัฒนธรรมให้สืบทอดต่อไปอย่างเหนียวแน่น

ชาวมอญในประเทศไทยส่วนใหญ่อาศัยอยู่ริมแม่น้ำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแม่น้ำทางตอนเหนือของกรุงเทพฯ และตามลำน้ำสำคัญ จากข้อมูลการสำรวจจำนวนคนมอญในประเทศไทย ของ นายแพทย์สุเอ็ด คชเสนี ระหว่าง พ.ศ. 2512-2515 พบว่า ถิ่นที่อยู่อาศัยของชาวมอญจำนวนมาก คือ บริเวณปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี สามโคก จังหวัดปทุมธานี ปากลัด หรือนครเขื่อนขันธ์ หรืออำเภอพระประแดง บริเวณบางกระดี และตามลำน้ำมหาชัย จังหวัดสมุทรสาคร สมุทรสงคราม ราชบุรี และยังพบชุมชนชาวมอญอยู่กันกระจัดกระจายอยู่ในจังหวัดต่าง ๆ อีกมาก (วัฒนา บุรกลสิกร 2541, 12) นอกจากนี้ ยังมีการสำรวจพบว่า มีชาวมอญอาศัยอยู่ที่ลำพูน เชียงใหม่ และลำปาง ซึ่งคนพื้นเมืองในล้านนามักเรียกชาวมอญว่า พวกเม็ง อีกด้วย (สุจริตลักษณ์ ดีผดุง และคณะ 2542, 117) ซึ่งชุมชนมอญในที่ต่าง ๆ ของประเทศไทยยังรักษารูปแบบการดำรงชีวิตและการรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมไว้อย่างเคร่งครัด

การดำรงชีวิตของชาวมอญในประเทศไทย มีการปฏิบัติตนอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านของการดูแลสุขภาพ ภายใต้อาณัติของวัฒนธรรมและความเป็นไปทางกายภาพของมนุษย์ คือ การปรับเปลี่ยนสถานะของการเกิด โรคภัยไข้เจ็บที่ก่อให้เกิดรูปแบบทางวัฒนธรรมที่สังคมชาวมอญได้เรียนรู้และคิดค้นออกมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการรักษาสุขภาพ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดรูปแบบเฉพาะอันเป็นเอกลักษณ์ของชาติพันธุ์มอญ เป็นการผสมผสานกันระหว่างเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมกับบริบททางสังคม โดยเฉพาะความเชื่อในการนับถือผีและการยึดมั่นในกฎจารีตประเพณี

การศึกษาวิจัยเรื่องเกี่ยวกับชาวมอญในประเทศไทยที่มีผู้ศึกษาค้นคว้าไว้แล้วนั้น ส่วนใหญ่มักมุ่งศึกษาในประเด็นเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ การธำรงเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ วิธีการดำเนินชีวิตและการผสมผสานทางวัฒนธรรมของชุมชนชาวมอญตามภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศ ส่วนงานวิจัยที่เกี่ยวกับการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านของชาวมอญนั้น ยังไม่มีผู้ศึกษาไว้โดยตรงพอที่จะทำให้มองเห็นเอกลักษณ์ในด้านการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านได้อย่างชัดเจน

แบบแผนในการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านในชุมชนชาวมอญที่อาศัยอยู่ในภูมิภาคต่างๆ ของประเทศ อาจจะมีเหมือนหรือความแตกต่างกันในรายละเอียดของกระบวนการ

การรักษา ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน ส่งผลกระทบอย่างมากต่อกระบวนการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านชาวมอญ โดยเฉพาะการติดต่อทางวัฒนธรรม ความเชื่อมั่นของผู้ป่วยและหมอพื้นบ้านในกระบวนการรักษา

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงเปรียบเทียบการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านของชุมชนชาวมอญในประเทศไทย เพื่อต้องการชี้ให้เห็นถึงรูปแบบทางความเชื่อที่เกี่ยวกับกระบวนการรักษาพยาบาล ข้อปฏิบัติเกี่ยวกับสุขภาพ อันเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งทางวัฒนธรรมของชาวมอญว่ามีความเคลื่อนไหวไปในทิศทางใด ชุมชนชาวมอญที่ยังคงมีลักษณะทางกายภาพที่เข้มแข็งและมองเห็นสภาพแวดล้อมกับวัฒนธรรมได้อย่างชัดเจน คือ ชุมชนชาวมอญภาคกลาง ที่บ้านบางกระดี่ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร กับ ชุมชนชาวมอญภาคเหนือที่บ้านหนองคู้ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน โดยผู้วิจัยมุ่งที่จะศึกษาเปรียบเทียบกระบวนการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านของชุมชนชาวมอญทั้งสองแห่งนี้

ชุมชนชาวมอญบางกระดี่เป็นชุมชนมอญในเขตเมืองหลวง ซึ่งแวดล้อมไปด้วยแหล่งความเจริญทางเทคโนโลยี แหล่งอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ รวมทั้งสภาพสังคมของความเป็นเมืองที่ทันสมัย แต่ชุมชนชาวมอญบางกระดี่ ยังคงมีความเข้มแข็งในการยึดมั่นระเบียบแบบแผนทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะโลกทัศน์และทัศนคติต่อกระบวนการรักษาพยาบาลแบบพื้นเมืองที่มองเห็นได้ชัดเจน อาทิ ความเชื่อในสาเหตุของการเกิดโรคภัยไข้เจ็บ พิธีกรรม รวมทั้งขั้นตอนในการบำบัดรักษาแบบพื้นบ้าน (เปลี่ยน ประเสริฐ 2545) ดังนั้น กรรมวิธีการรักษาความเจ็บป่วยของหมอพื้นบ้าน คนทรง หมอผี จึงยังคงมีบทบาทที่สำคัญ และยังเป็นที่พักพิงของชาวบ้านได้ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่า การรักษาเขี้ยวอันทันสมัยในปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชโลมใจ กลั่นรอด (2541, 71) ที่ได้ศึกษาโดยใช้วิธีการปฏิบัติงานภาคสนามในชุมชนบ้านบางกระดี่ และพบว่าปัจจุบันชาวบ้านบางกระดี่ยังมีความเชื่อและนิยมการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านของชาวมอญอยู่

ชุมชนชาวมอญบ้านหนองคู้ นับว่าเป็นชุมชนที่แสดงออกถึงเอกลักษณ์ของชาติพันธุ์มอญได้อย่างชัดเจน สมาชิกในชุมชนมีโลกทัศน์ และค่านิยมในการยอมรับกฎเกณฑ์ ระเบียบแบบแผน ที่เรียกว่า ขนบธรรมเนียม จารีต ประเพณี ที่เป็นแบบแผนของชาวมอญได้เป็นอย่างดีและเป็นไปในแนวทางเดียวกัน ภายในวงล้อมของลักษณะทาง

สังคม วัฒนธรรมที่เข้มแข็ง ไม่ว่าจะเป็นสังคมและวัฒนธรรมของชาวมอญเอง หรือสังคมและวัฒนธรรมที่ยิ่งใหญ่ของชาวล้านนา (วิฑูร บัวแดง ม.ป.ป., อ้างถึงใน ไพฑูรย์ พรหมวิจิตร 2537, 6)

ปัจจุบันชุมชนชาวมอญบ้านหนองคู้ ยังมีการรักษาเยียวยาตามแบบฉบับพื้นบ้านของชาวมอญอยู่มาก แต่รายละเอียดในขั้นตอนการรักษาอาจมีความแตกต่างจากชาวมอญในชุมชนอื่น ๆ ของประเทศไทยหรือเกิดการผสมผสานกันบ้าง เนื่องจากการปรับตัวทางวัฒนธรรม แต่แบบแผนทางพิธีกรรม ความเชื่อและประเพณีต่าง ๆ ที่ปรากฏหลักฐานอยู่ในวิถีชีวิตชาวมอญบ้านหนองคู้ในปัจจุบันนั้น เป็นไปตามคติความเชื่อดั้งเดิม แม้ว่าหมู่บ้านดังกล่าวจะอยู่ในท่ามกลางวงล้อมของวัฒนธรรมล้านนาก็ตาม

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงเปรียบเทียบในเรื่อง ความเชื่อของสาเหตุการเกิดโรคและความเชื่อในกระบวนการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านระหว่างชุมชนชาวมอญ 2 ชุมชน คือ ชุมชนชาวมอญภาคกลาง โดยใช้ชุมชนบ้านบางกระดี่ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร กับชุมชนชาวมอญภาคเหนือ โดยใช้ชุมชนบ้านหนองคู้ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน เป็นพื้นที่สำหรับเก็บข้อมูลภาคสนาม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับสาเหตุของการเกิดโรค ขั้นตอนและวิธีการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านและทัศนคติที่มีต่อความเชื่อในวิธีการรักษาพยาบาลของชาวมอญภาคกลาง ที่บ้านบางกระดี่ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร กับชาวมอญภาคเหนือที่บ้านหนองคู้ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน
2. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อเกี่ยวกับสาเหตุของการเกิดโรค ขั้นตอนและวิธีการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้าน อันมีผลต่อวิถีการดำเนินชีวิตของชาวมอญภาคกลางที่บ้านบางกระดี่ และชาวมอญภาคเหนือ ที่บ้านหนองคู้

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านสถานที่

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกพื้นที่สำหรับรวบรวมข้อมูลภาคสนาม คือ

1.1 ชุมชนชาวมอญบางกระดี่ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร เป็นตัวแทนชุมชนชาวมอญในเขตภาคกลาง ซึ่งประกอบด้วยชุมชนหมู่ 2 หมู่ 8 และหมู่ 9 เนื่องจากชุมชนดังกล่าวมีชาวมอญอาศัยอยู่หนาแน่นมาก

1.2 ชุมชนบ้านหนองคู อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน เป็นตัวแทนชุมชนมอญในเขตภาคเหนือ ซึ่งประกอบด้วยชุมชนหมู่ 1 และหมู่ 8 เนื่องจากชุมชนดังกล่าวมีชาวมอญอาศัยอยู่หนาแน่น

2. ขอบเขตด้านประชากร

ผู้วิจัยได้กำหนดเป้าหมายของการสัมภาษณ์ และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม โดยกำหนดขอบเขตด้านประชากรหรือผู้ให้ข้อมูลไว้ดังนี้

2.1 ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน ในแต่ละชุมชน จำนวนชุมชนละ 1 คน

2.2 ผู้นำทางศาสนา และผู้นำในด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตชาวมอญในชุมชน จำนวนชุมชนละ 2 คน

2.3 หมอพื้นบ้าน ชุมชนบ้านบางกระดี่ จำนวน 3 คน ชุมชนบ้านหนองคู จำนวน 3 คน

2.4 หมอผีหรือคนทรง ชุมชนบ้านบางกระดี่ 1 คน ชุมชนบ้านหนองคู 1 คน

2.5 ผู้ป่วยที่เข้ารับการรักษาตามแบบพื้นบ้านชาวมอญ ชุมชนละ 24 คน ดังนี้

2.5.1 ผู้ป่วย อายุระหว่าง 7-18 ปี ชาย 3 คน หญิง 3 คน

2.5.2 ผู้ป่วยอายุระหว่าง 19-35 ปี ชาย 3 คน หญิง 3 คน

2.5.3 ผู้ป่วยอายุระหว่าง 36-60 ปี ชาย 3 คน หญิง 3 คน

2.5.4 ผู้ป่วยอายุระหว่าง 61 ปีขึ้นไป ชาย 3 คน หญิง 3 คน

หมายเหตุ: จำนวนผู้ป่วยกำหนดโดยประมาณ เนื่องจากต้องขึ้นอยู่กับสภาพการณ์ในการเจ็บป่วยและการรักษาพยาบาลของชาวบ้านในแต่ละชุมชน

2.6 ชาวบ้านในชุมชน โดยแยกตามเพศ อายุ อาชีพ ระดับการศึกษา โดยมุ่งเน้น ชาวบ้านที่เป็นคนมอญเท่านั้น จำนวนชุมชนละ 24 คน ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

2.6.1 ชาวบ้านที่มีช่วงอายุระหว่าง 7–25 ปี จำนวนชุมชนละ 4 คน ชาย 2 คน หญิง 2 คน

2.6.2 ช่วงอายุระหว่าง 26–60 ปี จำนวนชุมชนละ 4 คน ชาย 2 คน หญิง 2 คน

2.6.3 ช่วงอายุ 60 ปีขึ้นไป จำนวนชุมชนละ 4 คน ชาย 2 คน หญิง 2 คน

2.6.4 ชาวบ้านที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม จำนวนชุมชนละ 4 คน ชาย 2 คน หญิง 2 คน

2.6.5 ชาวบ้านที่ประกอบอาชีพรับราชการ จำนวนชุมชนละ 4 คน ชาย 2 คน หญิง 2 คน

2.6.6 ชาวบ้านที่ประกอบอาชีพรับจ้างหรือประกอบธุรกิจส่วนตัวจำนวน ชุมชนละ 4 คน ชาย 2 คน หญิง 2 คน

นิยามศัพท์เฉพาะ

ชาวมอญ หมายถึง บุคคลที่พูดภาษามอญ มีวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี แบบมอญ เชื่อว่าสืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษที่เป็นมอญ ใช้นามสกุลที่คนมอญใช้และ สื่อสารหรือพูดภาษามอญได้ ในที่นี้ คำว่า “ชาวมอญ” หมายถึง บุคคลที่เรียกตัวเองว่า เป็นชาวมอญ มีถิ่นกำเนิดและอาศัยอยู่ในประเทศไทย

การรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้าน หมายถึง การช่วยเหลือผู้เจ็บป่วยทั้งทางร่างกาย และทางจิตใจ ให้หายจากอาการเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นด้วยวิธีการต่าง ๆ ตามที่กระบวนการทาง สังคมและวัฒนธรรมกำหนดและได้รับการสืบทอดต่อ ๆ กันมาในแต่ละท้องถิ่น

กระบวนการรักษาพยาบาล หมายถึง ขั้นตอนและวิธีการในการบำบัดรักษาโรค ให้กับผู้ป่วย ประกอบด้วย ขั้นตอนการวินิจฉัยโรค การหาสาเหตุการเกิดโรค และวิธีการ รักษาพยาบาลในรูปแบบต่าง ๆ ที่หมอพื้นบ้านหรือสังคมชุมชนร่วมกันกำหนดขึ้นจาก แบบแผนทางสังคมและวัฒนธรรมของตน

ความเชื่อ หมายถึง การที่บุคคลปักใจยึดถือในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง อาจเชื่อโดยมีเหตุผลให้เชื่อได้ เพราะเห็นข้อเท็จจริงต่าง ๆ เพียงพอแล้ว หรือเชื่อเพราะคล้อยตามคนที่เราชอบ คนที่เรากลัวหรือเชื่อเพราะไม่รู้ข้อเท็จจริง ในที่นี้หมายถึง ความเชื่อในระดับปัจเจกบุคคล ที่ส่งผลทางจิตใจและพฤติกรรม ที่ได้รับการถ่ายทอดหรือการเรียนรู้จากแบบแผนทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่ม อันมีอิทธิพลต่อวิถีการดำเนินชีวิต ในด้านการดูแลสุขภาพ และการรักษาเยียวยา

วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาเฉพาะเรื่องในชุมชนของชาวมอญ และเน้นในด้านการปฏิบัติงานภาคสนาม ดังนั้น ผู้วิจัยจึงวางแนวทางในการดำเนินการวิจัยไว้ดังนี้

1. การเก็บข้อมูลจากเอกสาร

การรวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย หนังสือ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ รวมทั้งบทความจากวารสารต่าง ๆ ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศที่รวบรวมศึกษาค้นคว้าจากห้องสมุดของมหาวิทยาลัยและสถาบันต่าง ๆ

2. การเก็บข้อมูลภาคสนาม

การเก็บข้อมูลภาคสนาม ใช้แนวทางการปฏิบัติตามวิธีการทางด้านคติชนวิทยา เพื่อกำหนดแบบสัมภาษณ์ รวมทั้งการใช้วิธีการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ อาทิ ขั้นตอนในกระบวนการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้าน กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับชุมชน รวมทั้งการประกอบพิธีกรรม งานประเพณีและกิจกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชุมชน

3. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคติชนวิทยาและการนำเสนอผลงาน

ภายหลังจากการรวบรวมข้อมูล การค้นคว้า ศึกษาจากเอกสารต่าง ๆ รวมทั้งข้อมูลที่ได้จากการวิจัยภาคสนามแล้ว จึงนำข้อมูลมาวิเคราะห์ โดยแยกเป็นประเด็นได้ดังนี้

3.1 การเปรียบเทียบและจัดหมวดหมู่ข้อมูลในลักษณะของความเหมือนและความแตกต่างของความเชื่อ ในสาเหตุและกระบวนการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านชาวมอญ

3.2 การวิเคราะห์เปรียบเทียบบทบาทความเชื่อของการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านชาวมอญ ที่ส่งผลต่อแบบแผนในการดำรงชีวิตของชาวมอญในแต่ละชุมชน

3.3 สรุปผลและการนำเสนอผลงานแบบพรรณนาวิเคราะห์

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงความเชื่อเกี่ยวกับสาเหตุของการเกิดโรค ขั้นตอน วิธีการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านและทัศนคติที่มีต่อความเชื่อในกระบวนการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านชาวมอญภาคกลาง ที่บ้านบางกระดี่และชาวมอญภาคเหนือ ที่บ้านหนองจู้
2. ทำให้ทราบถึงความเหมือนและความแตกต่างเกี่ยวกับสาเหตุของการเกิดโรค ขั้นตอน วิธีการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้าน รวมทั้งอิทธิพลของกระบวนการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านชาวมอญต่อแบบแผนในการดำเนินชีวิตของแต่ละชุมชน

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้อ้างเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นเหตุผลสนับสนุนในวัตถุประสงค์ของการศึกษา อันประกอบไปด้วยเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านและการศึกษาเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชาวมอญในชุมชนต่าง ๆ ของประเทศไทย ซึ่งจะได้แยกเนื้อหาของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องไว้เป็นประเด็นได้ดังนี้

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้าน

เทพินทร์ พัทธานุกรณ์ (2533) เสนอวิทยานิพนธ์สาขาสังคมศาสตร์การแพทย์และสาธารณสุข เรื่อง แนวคิดความเจ็บป่วยและพฤติกรรมการรักษาเยียวยาแบบพื้นบ้าน พบว่า สาเหตุแห่งความเจ็บป่วยตามแนวคิดของชาวบ้านแบ่งออกเป็น 6 สาเหตุ คือ ความอ่อนแอของร่างกาย ความผิดปกติของร่างกาย เชื้อโรค ธรรมชาติ สิ่งเหนือธรรมชาติ และเคราะห์กรรมหรือชะตาตก ความสัมพันธ์ระหว่างอาการ สาเหตุ และการรักษามีแบบแผนที่ไม่แน่นอนในกลุ่มอาการบางประเภท ตัวอย่างเช่น กลุ่มอาการที่มีความรุนแรงคือ ไข้มาเลเรีย อหิวาตกโรค ชาวบ้านจะเลือกรักษาด้วยแหล่งบริการสมัยใหม่ ถ้าหากเป็นกลุ่มอาการที่เป็นความเจ็บป่วยตามความเชื่อแบบท้องถิ่น เช่น ปราบไข้ผีเรือน จะรักษาด้วยวิธีไสยศาสตร์ เป็นต้น สิ่งที่น่าสังเกตคือ ชาวบ้านสามารถใช้ความเชื่อหลายประเภทมาอธิบายสาเหตุความเจ็บป่วยร่วมกันโดยไม่รู้สึกรัดแย้งกัน เช่น ใช้ความเชื่อด้านไสยศาสตร์ ร่วมกับความเชื่อสมัยใหม่

สมใจ ศรีหาล้า (2539) ศึกษาเกี่ยวกับหมอธรรมกับการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้าน โดยใช้กรณีของหมอธรรม บ้านคำม่วง จังหวัดขอนแก่น เป็นสนามวิจัย กล่าวคือ หมอธรรมในความเข้าใจของชาวบ้าน คือ ผู้ชายที่เรียนเวทมนตร์คาถาเพื่อปราบภูตผี ซึ่งทำให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บหรืออันตรายต่าง ๆ หมอธรรมนั้นทำหน้าที่เป็นทั้งหมอพื้นบ้านและเป็นผู้ทำพิธีต่าง ๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการรักษาพยาบาลและการเสริมสร้างกำลังใจให้แก่

ชาวบ้าน การรักษาพยาบาลของหมอธรรมประสบความสำเร็จไม่น้อย ทั้งนี้ เนื่องจากทั้ง หมอธรรมและชาวบ้านดำรงอยู่ในสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมเดียวกัน

สถิต สุขบท (2539) ศึกษาเกี่ยวกับการรักษาพยาบาลพื้นบ้านในชนบทภาคอีสาน ที่อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ พบว่า การรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านของชาวบ้าน มี ปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดในการดำรงอยู่ของหมอพื้นบ้านในชุมชนนั้น คือ การที่หมอและ ชาวบ้านอยู่ในระบบสังคมและวัฒนธรรมเดียวกันทำให้มีความคิด ความเชื่อเกี่ยวกับ ความเจ็บป่วยต่าง ๆ คล้ายคลึงกันทำให้โลกทัศน์ของการมองสาเหตุของการเกิดโรค คล้ายคลึงกัน

สาเหตุที่ชาวบ้านยังคงนิยมใช้การรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้าน คือ ความเชื่อใน สาเหตุของการเกิดโรค โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายที่ยังคงมีอยู่ใน สังคมชาวบ้านอย่างยากที่จะเปลี่ยนแปลงได้ ซึ่งถือว่าสิ่งที่เป็นความเชื่อในสาเหตุ นอกเหนือธรรมชาตินี้เอง ที่เป็นเหตุผลหลักของการดำรงอยู่ของการรักษาพยาบาลแบบ พื้นบ้าน

เพ็ญญา ทรัพย์เจริญ (2540) ศึกษาความเชื่อเรื่องผีและวิญญาณที่นำมาใช้ในการ ดูแลสุขภาพของบุคคลและครอบครัว เป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่สามารถให้ผลดีต่อการรักษา โรคด้วย และในพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการรักษาโรคนี้อาจส่งผลให้เกิดความสงบสุข ความผูกพันและความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคม โดยเฉพาะในทางทฤษฎีการแพทย์ แผนไทยนั้น ระบุว่าในการศึกษาระบบการรักษาโรคแบบดั้งเดิมหรือแผนโบราณของ ชนเผ่าพื้นเมืองในแต่ละท้องถิ่นจะต้องมองในหลายประเด็น ทั้งกระบวนการรักษา พิธีกรรม ยาสมุนไพร หรือกลยุทธ์อื่น ๆ ด้วย รวมทั้งต้องศึกษาเข้าไปถึงวัฒนธรรม ท้องถิ่นนั้น ๆ ทั้งสภาพร่างกาย สภาพจิตใจและสภาพสังคมทั้งหมด เพื่อให้เห็นถึงภาพ รวมในการดำเนินชีวิตของกลุ่มชนนั้น ๆ ทั้งระบบความเชื่อต่าง ๆ โดยมองในลักษณะ ของการแพทย์แบบองค์รวม คือ การรักษาพยาบาลที่รักษาทั้งทางระบบกายภาพและสภาพ จิตใจด้วย

ยศ สันตสมบัติ (2543) สรุปไว้ในหนังสือความหลากหลายทางชีวภาพและ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ในประเด็นของการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้าน โดยเฉพาะกรณีศึกษาในเขตภาคเหนือ แสดงให้เห็นว่า ความเจ็บป่วยอาจเกิดจากสาเหตุหนึ่ง

หรือหลาย ๆ สาเหตุร่วมกันก็ได้ การแสวงหาวิธีการรักษาบำบัดอาการเจ็บป่วยจึงอยู่บนพื้นฐานของวิถีคิด ความเข้าใจและการตีความสาเหตุของการเจ็บป่วยเป็นสำคัญ เช่น การรักษาด้วยสมุนไพร การรักษาด้วยการเข่นไหว้ผี การรักษาด้วยคาถาอาคมหรือการรักษาด้วยการสะเดาะเคราะห์ วิธีการในการรักษาพยาบาลเหล่านี้ไม่อาจแยกออกจากกันได้อย่างเด็ดขาด ในทางตรงกันข้าม การรักษาพยาบาลพื้นบ้านมักมีลักษณะของการผสมผสานระหว่างความเชื่อ วิธีการ รูปแบบและขั้นตอนในการรักษาพยาบาล โดยหมอพื้นบ้านมักนำเอาวิธีการต่าง ๆ ในการรักษาพยาบาลมาใช้ร่วมกัน จุดมุ่งหมายหลักของการรักษาพยาบาลพื้นบ้าน คือ การรักษาคน ครอบครัวและเครือญาติ ตลอดจนการปรับความสัมพันธภาพในชุมชน

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชาวมอญ ในประเทศไทย

ไฉน สนสกุล (2535) ศึกษาถึงการผสมกลมกลืนทางสังคมและวัฒนธรรมชาวมอญ โดยเลือกศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนมอญ บางขันหมาก จังหวัดลพบุรี พบว่า ชาวมอญบางขันหมากนั้นยังคงรักษาเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์มอญอยู่อย่างมั่นคง โดยเฉพาะในด้านของการนับถือศาสนา พิธีกรรมและความเชื่อในเรื่องผีต่าง ๆ ส่วนด้านผลกระทบที่ทำให้ชาวมอญบางขันหมาก เกิดการผสมกลมกลืนทางสังคมและวัฒนธรรมจากสังคมภายนอก เกิดจากปัจจัยต่าง ๆ ซึ่งมีผลต่อการธำรงเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ และเกิดการปรับตัวให้เข้าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทยในมุมมองของวิถีการดำเนินชีวิต

ณัฐประวีณ์ ศรีทรัพย์ (2537) ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมและการธำรงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมมอญในวิทยานิพนธ์เรื่อง ชุมชนมอญบ้านลัดกระี๊ด จังหวัดนนทบุรี พบว่า ในระดับปัจเจกบุคคลของชาวมอญนั้น ปัจจุบันมีการยอมรับความทันสมัยจากสังคมไทยในด้านต่าง ๆ ไว้มาก แต่ในระดับสังคมหรือระดับกลุ่มแบบแผนทางวัฒนธรรมของชาวมอญ โดยเฉพาะความเชื่อและการปฏิบัติตนตามจารีตประเพณี ยังคงเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยยึดเหนี่ยวชาวมอญให้มารวมกลุ่มกันเป็นปึกแผ่น (Solidarity) เพื่อธำรงไว้ซึ่งความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์มอญ ถึงแม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงบางประการเกิดขึ้นกับชาวมอญในชุมชน แต่ยังคงมีวัฒนธรรมหลายประการที่ยังรักษาไว้อย่างเคร่งครัด

จนถึงปัจจุบัน สิ่งเหล่านี้คือสิ่งที่บ่งบอกถึงการเป็นกลุ่มชาติพันธุ์มอญในสังคมไทย

วิฑูร บัวแดง (2537) อ้างถึงในงานเขียนของ ไพฑูรย์ พรหมวิจิตร เป็นผู้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับชนชาติมอญ หรือเม็ง ในภาคเหนือ ได้กล่าวถึงพิธีกรรมเกี่ยวกับการลอยกระทงของพี่น้องชาวมอญในหมู่บ้านหนองคู อำเภอบ้านฝาง จังหวัดลำพูน ว่าเป็นพิธีกรรมที่สืบเนื่องมาจากอดีตตั้งแต่สมัยทวารวดี ซึ่งยังคงปรากฏหลักฐานอยู่ในวิถีชีวิตของชาวมอญ ผู้ซึ่งดำเนินชีวิตและประกอบพิธีกรรมตามคติความเชื่อดั้งเดิม แม้ว่าหมู่บ้านดังกล่าวจะตกอยู่ในท่ามกลางวงล้อมของวัฒนธรรมล้านนา ที่แผ่อิทธิพลมาตั้งแต่รัชสมัยของพญาเม็งรายแล้วก็ตาม

สร้อยชา เวชพฤติ (2537) ศึกษาวิจัยในด้านของเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม การติดต่อทางวัฒนธรรม และกระบวนการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมในชุมชนมอญ ตำบลทรงคะนอง อำเภอบึงสามพัน จังหวัดสุพรรณบุรี ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยภายในที่ช่วยรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมชาวมอญ ได้แก่ ผู้นำทางศาสนาและผู้นำทางการศึกษา เป็นต้น ส่วนปัจจัยภายนอกที่ทำให้สูญเสียเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ได้แก่ ความเป็นเมือง ความทันสมัย การเป็นสังคมอุตสาหกรรม เป็นต้น ซึ่งพบว่า เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวมอญนั้น นับวันจะมีแนวโน้มลดลงเรื่อย ๆ

สุภาพร มากแจ้ง (2540) ศึกษาทางด้านของวิถีชีวิตชาวมอญในเขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร โดยใช้ชุมชนชาวมอญบางกระดี่เป็นที่เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม พบว่า ชาวมอญบางกระดี่มีลักษณะชุมชนแบบพึ่งตนเอง ความสัมพันธ์ในชุมชนเป็นความสัมพันธ์ฉันเครือญาติ มีผู้อาวุโสประจำหมู่บ้านเป็นผู้ให้คำปรึกษาเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมและการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ และยังพบว่า ชาวมอญบางกระดี่นั้นยังมีความเชื่อเรื่องผีควบคู่ไปกับการนับถือศาสนาพุทธ รวมทั้งความเชื่อเรื่องโชคลางและสิ่งอัปมงคล จึงมีพิธีกรรมที่เกี่ยวกับผี เช่น การบูชาผีเรือน การรำผี การทรงเจ้า การช้อนขวัญ เพื่อปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายร่วมไปกับพิธีกรรมทางพุทธศาสนา เช่น การทำบุญ การสวดมนต์ ฟังธรรม เป็นต้น ส่วนในประเด็นของกระบวนการสืบทอดทางวัฒนธรรมของชาวมอญนั้น ชาวมอญบางกระดี่มีระบบและขบวนการรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมไว้ได้เป็นอย่างดี

สุภรณ์ โอเจริญ (2543) ศึกษาในด้านของประวัติศาสตร์ชาวมอญที่อาศัยในดินแดนประเทศไทยและมีบทบาทสำคัญต่อสังคมไทย ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง เป็นต้นว่า แบบแผน ในการนับถือศาสนา รวมไปถึงขนบธรรมเนียม ประเพณีของชาวมอญที่ถือปฏิบัติอยู่ในสังคมไทย และในแง่ของการปรับตัวเข้ากับสังคมไทย การผสมกลมกลืนในวัฒนธรรมไทย โดยศึกษาพบว่า ปัจจัยที่ทำให้เกิดการปรับตัวให้เข้ากับสังคมไทยนั้น ได้แก่ ความคล้ายคลึงกันในแต่ละด้าน นโยบายของภาครัฐที่ให้สิทธิชาวมอญมีฐานะเท่าเทียมกับคนไทย รวมทั้งการรับเทคโนโลยี ความเจริญภายนอก เป็นต้น แต่ระดับของการปรับตัวของชาวมอญในแต่ละชุมชนนั้น จะมีความแตกต่างกันมากน้อยขึ้นอยู่กับสถานที่ตั้งและลักษณะทางภูมิประเทศ

กรอบแนวคิดและแนวทางการวิจัย

จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัยในประเด็นของการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านและการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวกับกลุ่มชาวมอญในประเทศไทยดังที่กล่าวมาในข้างต้น ผู้วิจัยได้สรุปเป็นกรอบแนวคิดและแนวทางในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ไว้เป็นประเด็นต่าง ๆ ดังนี้ (ดูตารางกรอบแนวคิดในการศึกษาประกอบในหน้าถัดไป)

1. การศึกษากระบวนการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านชาวมอญภาคกลางและภาคเหนือ ซึ่งประกอบด้วยสาระสำคัญคือ
  - 1.1 การศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับสาเหตุการเกิดโรค
  - 1.2 การศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับขั้นตอนและวิธีการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้าน
2. การวิเคราะห์ผลการศึกษาเปรียบเทียบกระบวนการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านชาวมอญ ในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้
  - 2.1 การวิเคราะห์เปรียบเทียบเกี่ยวกับความเชื่อของสาเหตุการเกิดโรค
  - 2.2 การวิเคราะห์เปรียบเทียบเกี่ยวกับขั้นตอนและวิธีการในกระบวนการรักษาแบบพื้นบ้าน

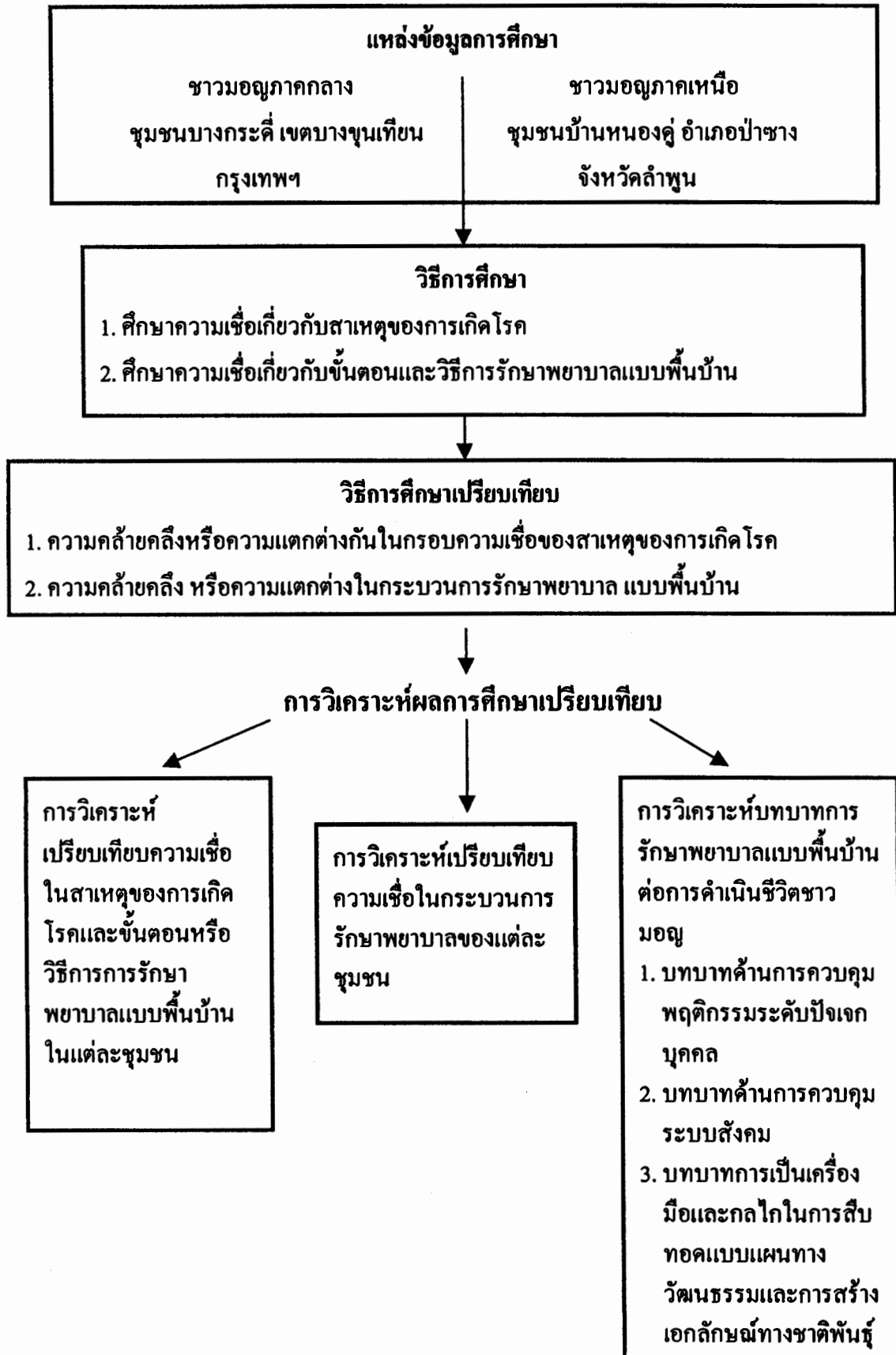
2.3 การวิเคราะห์บทบาทการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้าน ที่ส่งผลต่อแบบแผนในการดำเนินวิถีชีวิตของชาวมอญ ในมุมมองดังต่อไปนี้

2.3.1 บทบาทในด้านการควบคุมพฤติกรรมระดับปัจเจกบุคคลต่อแบบแผนในการดำเนินชีวิต

2.3.2 บทบาทในด้านการสร้างบรรทัดฐานเพื่อทำหน้าที่ควบคุมระบบสังคม

2.3.3 บทบาทในด้านการทำหน้าที่เป็นเครื่องมือและเป็นกลไกในการสืบทอดแบบแผนทางวัฒนธรรมและการสร้างเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์

แผนผังกรอบแนวคิดและแนวทางในการวิจัย

บทที่ 3

ภูมิหลังชนชาติมอญในประเทศไทย ชุมชนชาวมอญ บ้านบางกระดี และชุมชนชาวมอญบ้านหนองคู

การศึกษาเกี่ยวกับวิวัฒนาการของกลุ่มชนชาติมอญที่อาศัยอยู่ในดินแดนประเทศไทย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน รวมทั้งการศึกษา ลักษณะทั่วไป ประวัติความเป็นมาตลอดจนสภาพสังคมและวัฒนธรรมของชาวมอญในชุมชนบ้านบางกระดีและชาวมอญในชุมชนบ้านหนองคู มีรายละเอียดดังนี้คือ

**วิวัฒนาการและความสัมพันธ์ของกลุ่มชนมอญโบราณ
มอญเก่า มอญใหม่และมอญปัจจุบันในดินแดนประเทศไทย**

ประวัติศาสตร์ชนชาติมอญ

หลักฐานทางประวัติศาสตร์ชี้ชัดว่ากลุ่มชนชาติมอญเป็นชนชาติที่มีอารยธรรมที่รุ่งเรืองและเก่าแก่ที่สุดชนชาติหนึ่งในดินแดนสุวรรณภูมิ ตามหลักฐานของพงศาวดารชนชาติมอญระบุว่า แรกเริ่มชาวมอญเคยอาศัยอยู่ในประเทศอินเดีย แถบแคว้น โอริสสะ หรืออุสสะ และจากหลักฐานบางแห่งกล่าวว่า เดิมชาวมอญมีถิ่นฐานอยู่ทางใต้ของประเทศอินเดียเรื่อยมาจนถึงแคว้นมณีปุระหรือแคว้นอัสสัมในปัจจุบัน (วัฒนา บุรกลีกร 2541, 5) ในระยะต่อมาคือราวช่วงก่อน พ.ศ. 241 ชาวมอญได้อพยพมาสร้างเมืองใหม่ขึ้นที่ปากอ่าวมะตะมะ คือเมืองสะเทิมหรือสุธรรมวดี

อาณาจักรสะเทิม (Thaton) มีความเจริญรุ่งเรืองมาก มีกษัตริย์ปกครองสืบต่อกันมาถึง 59 พระองค์ นักวิชาการหลาย ๆ ท่าน ได้วิเคราะห์และตั้งสมมุติฐานว่า อาณาจักรสะเทิมมีอาณาเขตกว้างขวางมาก คือ ทิศตะวันออกจดประเทศจีน ทิศตะวันตกจดมหาสมุทรอินเดีย ทิศเหนือจดประเทศอินเดีย ทิศใต้จดแม่น้ำเจ้าพระยา ดังนั้น ลักษณะที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ที่ติดกับทะเลใกล้ชิดกับอินเดียและศรีลังกา จึงเป็นปัจจัยสำคัญทำให้เกิดการ

ติดต่อกับชาวใต้โดยสะดวก รวมทั้งการรับเอาแบบแผนทางวัฒนธรรมความเจริญจากอินเดียมาใช้ในหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนา ทำให้ชนชาติมอญมีอิทธิพลและบทบาทอย่างสูงในการเป็นผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรมอินเดียให้แก่กลุ่มชนที่อาศัยในดินแดนสุวรรณภูมิ

ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 14 กลุ่มชาวมอญที่มีความเจริญทางอารยธรรมและอาศัยอยู่ทางภาคกลางของกลุ่มน้ำอิรวดี ถูกพวกพม่าหรือพยู ที่มีอำนาจอยู่ทางเหนือในขณะนั้นขยายอำนาจลงมาทางใต้และเข้ารุกราน จนชนชาติมอญต้องถอยร่นและรวบรวมกำลังกันสร้างเมืองหลวงขึ้นมาใหม่ที่เมืองหงสาวดีหรือเมืองพะโค (Pegu) เมื่อ พ.ศ. 1368 อาณาจักรหงสาวดีมีกษัตริย์ปกครองทั้งหมด 17 พระองค์ และเสื่อมสลายลงในช่วงพุทธศตวรรษที่ 16 โดยการรุกรานจากพระเจ้าอนิรุทธกษัตริย์แห่งอาณาจักรพุกาม (อะระโท โอชิมมา 2536, 2)

ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 มะกะโท ได้ยึดเมืองเมาะตะมะจากพม่าและสถาปนาขึ้นเป็นเมืองหลวงของมอญอีกครั้งใน พ.ศ. 1830 มะกะโทเสวยราชย์ที่เมืองเมาะตะมะ ทรงพระนามว่า พระเจ้าฟ้ารั่ว และใน พ.ศ. 1896 พญาอู่ กษัตริย์มอญราชวงศ์พระเจ้าฟ้ารั่วได้ย้ายราชธานีจากเมืองเมาะตะมะไปสร้างเมืองหงสาวดีขึ้นใหม่

ราชวงศ์พระเจ้าฟ้ารั่วทรงปกครองประเทศมอญถึง 21 พระองค์ กษัตริย์พระองค์สุดท้าย คือ พญาทะเล ซึ่งในช่วงสมัยของกษัตริย์องค์นี้ พม่าเข้ามารุกรานหลายครั้ง มีการทำสงครามและเสียเมืองหงสาวดีหรือเมืองพะโคให้แก่พม่า 2 ครั้ง คือสมัยพระเจ้าตะเบงชะเวตี้ของพม่าใน พ.ศ. 2082 และ พ.ศ. 2300 ครั้งหนึ่งสมัยพระเจ้าอลองพญา กองทัพพม่าได้เข้ายึดกรุงหงสาวดีและเผาเมืองหงสาวดีหมดสิ้น ชนชาติมอญจึงสูญสิ้นเอกราชมาตราบนานทุกวันนี้ (วัฒนา บุรกลสิกร 2541, 6)

หลังจากสูญเสียดเอกราชให้กับพม่าแล้วประชาชนชาวมอญต่างก็อพยพหลบหนีเข้ามาสู่ดินแดนไทย ส่วนที่ไม่ได้อพยพเข้ามาก็กระจายกันอาศัยอยู่เป็นกลุ่ม ๆ ในบริเวณทางภาคใต้ของพม่าบริเวณติดกับเทือกเขาตะนาวศรี รวมทั้งตามแนวชายแดนประเทศไทย ด้านตะวันตก

พัฒนาการและความสัมพันธ์ของกลุ่มชาวมอญโบราณในดินแดนประเทศไทย

พัฒนาการทางอารยธรรมของชาวมอญที่มีความเจริญในขั้นสูงนั้นมีได้เกิดขึ้น เฉพาะพื้นที่ภายในบริเวณลุ่มน้ำอิรวดีและบริเวณลุ่มน้ำสะโตง ที่อยู่ในเขตประเทศพม่า ในปัจจุบันเท่านั้น แต่เกิดขึ้นในแถบบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยาและลุ่มน้ำสาขาต่าง ๆ ซึ่งอยู่ในดินแดนประเทศไทยปัจจุบันด้วย เพราะบริเวณดังกล่าวเคยเป็นศูนย์กลางของกลุ่มอารยธรรมที่เรียกว่า “ทวารวดี” และมีพัฒนาการทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาวมอญที่อาศัยอยู่ตั้งแต่ช่วงพุทธศตวรรษที่ 12 เป็นต้นมา

การศึกษาค้นคว้าของนักวิชาการหลาย ๆ ท่าน ยังหาข้อสรุปหรือชี้ชัดไม่ได้ว่ากลุ่มชนเชื้อชาติใดเป็นกลุ่มชนหลักในการปกครองอาณาจักรทวารวดี แต่ก็ยอมรับว่ากลุ่มชาวมอญเป็นผู้สร้างเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมให้กับกลุ่มชนในสังคมอาณาจักรทวารวดี ได้แก่ วัฒนธรรมทางภาษา ศิลปะและพุทธศาสนา โดยอาศัยหลักฐานทางโบราณวัตถุ โบราณสถานที่ยุคค้นพบ จึงเกิดการขยายและตีความในเชิงลึกเกี่ยวกับอาณาจักรทวารวดี และกลุ่มเชื้อชาติมอญโบราณขึ้น โดย พ.ศ. 2495 ได้มีการขุดพบหลักฐานใหม่ ๆ ได้แก่ จารึกภาษามอญ 2 หลัก ที่จังหวัดนครปฐม เขียนด้วยตัวอักษรสมัยพุทธศตวรรษที่ 12 นับว่าเป็นหลักฐานสำคัญในการตีความเรื่องเกี่ยวกับกลุ่มชนชาติมอญโบราณและอาณาจักรทวารวดี

ยอร์ช เซเดส์ (2543, 171) ได้ตั้งข้อสันนิษฐานจากหลักฐานต่าง ๆ ไว้ว่า ชนชาติมอญมีบทบาทสำคัญในการก่อตั้งชุมชนโบราณในอินโดจีนตอนกลาง นอกจากนั้นมอญยังเป็นผู้เผยแผ่ศาสนาพุทธและอารยธรรมอินเดีย ให้แก่ประเทศแถบนี้ก่อนที่เขมรจะเข้ายึดครองในพุทธศตวรรษที่ 16 และตามด้วยกลุ่มชนชาติไทยในพุทธศตวรรษที่ 19

ธิดา สาระยา (2538, 175) ให้เหตุผลเกี่ยวกับชนชาติในสังคมยุคทวารวดีว่า ชุมชนที่ใช้ภาษามอญเป็นหลักในรัฐทวารวดีและปริมณฑลใกล้เคียง ไม่ได้มีเฉพาะกลุ่มเชื้อชาติหรือพวกกลุ่มมอญแต่พวกเดียว หากแต่กลุ่มมอญนั้นเป็นหนึ่งในกลุ่มเชื้อชาติต่าง ๆ ที่มารวมตัวกันเป็นกลุ่มสังคมทวารวดีด้วยเหตุปัจจัยหลาย ๆ อย่างทั้งด้านการค้า การสงคราม และการสร้างบูรณาการทางสังคมและวัฒนธรรมให้เกิดขึ้นเป็นเอกลักษณ์ของอาณาจักรทวารวดี

ขอบเขตความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรม ของกลุ่มมอญโบราณในดินแดนประเทศไทย

อาณาจักรทวารวดีมีความเจริญรุ่งเรืองและโดดเด่นที่สุดในเรื่องของพระพุทธศาสนา บ้านเมืองทั้งหลายจึงปกครองในลักษณะ “ธรรมราชา” คือ พระราชาเป็นผู้ปราศเปรื่องรู้ธรรม และใช้หลักธรรมในการปกครอง แต่ด้านการเมืองได้ปล่อยให้บ้านเมืองแต่ละแห่งปกครองกันเอง มีความสัมพันธ์ทางการเมืองกันอย่างหลวม ๆ ในลักษณะเครือญาติ (สุทิน สนองพันธ์ 2543, 29) นักวิชาการสันนิษฐานว่า กลุ่มเชื้อชาติมอญเป็นผู้วางระบบ เนื่องจากได้รับอิทธิพลมาจากอินเดียก่อนกลุ่มเชื้อชาติอื่น ๆ โดยเฉพาะการใช้ภาษามอญที่ปรากฏเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ รวมทั้งรูปแบบในการนับถือพุทธศาสนาแบบเถรวาท

แคว้นหรือเมืองต่าง ๆ ที่อยู่ภายใต้ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของอาณาจักรทวารวดีนั้น ได้กระจายกันอยู่และแยกตัวเป็นอิสระจากศูนย์กลางอันได้แก่ แคว้นละโว้ (ลพบุรี) แคว้นสุธรรมวดี (ในประเทศไทยพม่า) แคว้นหริภุญไชย (ลำพูน) เมืองศรีเทพและเมืองฟ้าแดดสูงยาง เป็นต้น

ความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มมอญโบราณในสมัยทวารวดี สังเกตได้อีกประการหนึ่ง คือ หลักฐาน เอกสาร ดำานานจามเทวีวงศ์และชินกาลมาลีปกรณ์ ที่กล่าวถึงสถานภาพของกลุ่มชาวมอญโบราณ ในยุคนี้คือความเป็นชนชาติมอญของ พระนางจามเทวีและระบบเครือญาติของกลุ่มมอญโบราณจากเมืองละโว้ เมืองรามัญเทศ และเมืองหริภุญไชย (ลำพูน) รวมทั้งโบราณสถานเกี่ยวโยงกับตำนานพื้นบ้านของ ชาวมอญที่วัดเกาะกลาง บ้านหนองคู อำเภอบ้านฝาง จังหวัดลำพูน ที่มีเรื่องเล่ากล่าวถึง พระนางจามเทวี ว่ามีกำเนิดจากกลุ่มชาวมอญหรือมอญ ที่บ้านหนองคู จังหวัดลำพูน โดย ฤๅษีวาสุเทพนำไปชุบเลี้ยงก่อนที่จะส่งไปร่ำเรียนและเติบโตที่เมืองละโว้ เมื่อครบกำหนด วาระจึงกลับมาปกครองที่เมืองหริภุญไชย (กิตติ วัฒนมหาคม์ 2544, 6)

นอกจากนี้ เครือข่ายความสัมพันธ์ของกลุ่มมอญโบราณยังขยายออกไปสู่ดินแดน ในแถบพม่าตอนล่างอีกด้วย ดังที่ตำนานจามเทวีวงศ์และชินกาลมาลีปกรณ์กล่าวถึงเมือง หริภุญไชยว่าเกิดโรคหิวาต์ระบาด ชาวมอญหรือมอญได้อพยพไปอาศัยอยู่ที่เมืองสะเทิม

และหงสาวดี โดยได้รับความช่วยเหลือเป็นอย่างดีจากพระเจ้าหงสาวดี หลังจากนั้นหกปี ต่อมาโรคภัยสงบลงจึงกลับมาหริภุญไชย อันแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่สนิทสนม แนบแน่นกันมากระหว่างชาวมอญที่หริภุญไชยและชาวมอญที่หงสาวดี (สร้อยสวัสดิ์ อ่องสกุล 2543, 26)

ปัจจุบันชาวมอญที่บ้านหนองคูยังคงรักษาความเชื่อดั้งเดิมในเรื่องที่เกี่ยวกับ พระนางจามเทวีเป็นชาวมอญบ้านหนองคูอยู่อย่างเหนียวแน่น รวมทั้งความเชื่อในเรื่อง ความสัมพันธ์ทางเครือญาติระหว่างมอญที่หริภุญไชยกับมอญที่หงสาวดี โดยปรากฏ ออกมาในรูปงานประเพณีที่สืบทอดกันมาจนปัจจุบัน คือ ประเพณีบวงสรวงพระนาง จามเทวี ณ อนุสาวรีย์พระนางจามเทวี และพิธีกรรมการบูชาเรือสำเภารูปหงส์ ในคืน วันเพ็ญเดือนสิบสองของทุกปี ซึ่งชาวมอญบ้านหนองคูเรียกว่า “พิธีจ้องเกร็ง”

จากหลักฐานต่าง ๆ ที่กล่าวมา เป็นข้อยืนยันได้เป็นอย่างดีถึงวิวัฒนาการและความสัมพันธ์แบบเครือญาติของสังคมและวัฒนธรรมชาวมอญโบราณสมัยทวารวดีอันแสดงถึง ความสัมพันธ์กับแคว้นแคว้นหรือเมืองต่าง ๆ มีอาณาเขตที่กว้างไกลมาก จากบริเวณลุ่มน้ำ เจ้าพระยา ลุ่มน้ำปิง ลุ่มน้ำมูล-ชี ลุ่มน้ำสะโตง ลุ่มน้ำอิรวดี ในเขตพม่า ซึ่งเป็นผลมาจาก ระบบสังคมและพัฒนาการทางวัฒนธรรมที่มีความเจริญมั่นคงสูงสุดในยุคนั้นของกลุ่ม ชนชาติมอญโบราณ

การล่มสลายของกลุ่มมอญโบราณในสมัยทวารวดีเกิดขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ 16 เป็นต้นไป โดยเกิดขึ้นจากการขยายอิทธิพลของเขมร พม่าและกลุ่มคนไทยที่เข้าไป มีบทบาทในแคว้นแคว้นและเมืองสำคัญต่าง ๆ ดังนี้

กลุ่มแคว้นแคว้นชาวมอญที่เมืองสุธรรมวดี (สะเทิม) และเมืองหงสาวดี (พะโค) ทาง ฝั่งพม่า ในปัจจุบันถูกพระเจ้าอโนรธาหรือพระเจ้าอนิรุทธมัยตรีย์แห่งพม่าเข้ารุกรานและ ทำลายบ้านเมืองกวาดต้อนผู้คนจนเหลืออยู่แต่เพียงเล็กน้อยและล่มสลายในที่สุด

แคว้นแคว้นกลุ่มมอญโบราณบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยาเสื่อมสลาย เนื่องจากขอมมี อำนาจมากขึ้นอย่างช้า ๆ ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลาง ในดินแดนอันเป็น ของกลุ่มมอญ และในที่สุดก็รวบรวมดินแดนเหล่านี้ให้เข้าอยู่ในอาณาจักรเขมร (วัฒนา บุรกลีกร 2542, 7) กลุ่มแคว้นแคว้นหรือเมืองต่าง ๆ บริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยารับเอา รูปแบบสังคมหลายอย่างจากอาณาจักรเขมร เช่น รูปแบบในราชสำนัก พิธีกรรมอัน

ศักดิ์สิทธิ์ รูปแบบทางด้านอักษรศาสตร์ เป็นต้น ซึ่งได้รับความนิยมอันยาวนานตั้งแต่ช่วงพุทธศตวรรษที่ 16 มาจนถึงพุทธศตวรรษที่ 22 (สุทิน สนองพันธ์ 2543, 36) จึงทำให้แบบแผนทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มมอญโบราณค่อย ๆ เสื่อมสลายไป

ส่วนกลุ่มมอญโบราณบริเวณลุ่มน้ำปิง ซึ่งได้แก่แคว้นหริภุญไชยนั้น ถือได้ว่าเป็นเมืองกลุ่มมอญโบราณสมัยทวารวดีที่เสื่อมสลายช้าที่สุด คือ อาณาจักรทวารวดีในบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยาเสื่อมลงในพุทธศตวรรษที่ 16 แต่แคว้นหริภุญไชยยังคงเป็นปึกแผ่นและรุ่งเรืองสืบต่อมาอีก 200-300 ปี

การสลายตัวของแคว้นหริภุญไชยเกิดขึ้นในต้นพุทธศตวรรษที่ 19 เป็นผลมาจากการขยายอำนาจของกลุ่มคนไทยจากที่ราบลุ่มแม่น้ำกก ลงมาสู่แอ่งอารยธรรมเชียงใหม่ – ลำพูน ในช่วงนั้นคนไทยกลุ่มต่าง ๆ ได้ตั้งรัฐไทย ทั้งที่ เชียงใหม่ สุโขทัย อุรุษยา ขึ้นแล้ว (ศรีสวัสดิ์ อ่องสกุล 2543, 85) โดยแคว้นหริภุญไชยถูกพ่อขุนเม็งรายยึดจากพระเจ้ายี่บาซึ่งเป็นกษัตริย์องค์สุดท้ายของแคว้นหริภุญไชย และนับว่าเป็นการสิ้นสุดลงของกลุ่มสังคมและวัฒนธรรมของชาวมอญโบราณในดินแดนประเทศไทย

พัฒนาการและความสัมพันธ์ของกลุ่มมอญเก่า-มอญใหม่ในดินแดนประเทศไทย

หลังการล่มสลายของอาณาจักรทวารวดี กลุ่มชาวมอญโบราณก็ได้ผสมกลมกลืนกับคนไทย หลังพุทธศตวรรษที่ 17 เป็นต้นมา ด้วยเหตุนี้คนมอญในประเทศไทยในปัจจุบันจึงมีใช้ลูกหลานของชาวมอญโบราณทวารวดี แต่เป็นลูกหลานของคนมอญที่อพยพมาจากพม่า (อะระโทะ โอชิม่า 2536, 4) เช่นเดียวกับความเห็นของ (Foster 1972, 8 อ้างถึงใน ศิริรัตน์ แอดสกุล 2542, 30) ที่ระบุว่า ชาวมอญที่อยู่ในประเทศไทยจนทุกวันนี้ รวมทั้งผู้ที่พอจะบอกได้ว่าตนเองเป็นมอญหรือเกี่ยวข้องกับชาวมอญนั้น คงจะต้องเป็นชาวมอญที่อพยพมาจากพม่าในระยะหลังคือราวพุทธศตวรรษที่ 16, 18 และ 19 นี้เอง

เหตุผลของกลุ่มชาวมอญในประเทศไทยพม่าที่อพยพเข้ามายังดินแดนประเทศไทย สุภรณ์ โอเจริญ (2541, 45) ได้สรุปไว้ดังนี้

1. สาเหตุที่ชาวมอญอพยพมาสู่ประเทศไทย

1.1 เกิดจากความเบื่อหน่ายและความเคียดแค้นจากภาวะที่ถูกพม่ากดขี่ด้านแรงงานในขามสงครามและขามสงบ ทำให้ชาวมอญพลัดพรากจากครอบครัว รวมทั้งการตั้งอยู่ของหัวเมืองมอญเป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญของพม่าและไทย ชาวมอญจึงรู้สึกไม่สงบสุขและไม่ปลอดภัยในที่อาศัยของตน

1.2 ความสัมพันธ์ระหว่างมอญกับไทยเป็นไปด้วยดีเมื่อเปรียบเทียบกับพม่า ชาวมอญจึงรู้สึกเป็นมิตรกับไทยมากกว่าพม่า กอปรกับไทยมักจะใช้นโยบายประนีประนอมและไม่ได้เข้าปกครองโดยตรงแต่มักจะแต่งตั้งให้เจ้าเมืองมอญเป็นผู้ดูแลกันเอง จึงทำให้ชาวมอญเห็นว่าไทยเป็นดินแดนที่จะให้อิสระและเสรีภาพมากกว่า

1.3 หัวเมืองมอญมีพรมแดนต่อเนื่องกับไทย ทำให้การอพยพเป็นไปได้โดยสะดวกและง่ายดาย เป็นเหตุให้ชาวมอญเลือกที่จะอพยพเข้าสู่ประเทศไทยมากกว่าจะอยู่เผชิญกับปัญหาที่เกิดขึ้น

1.4 สภาพแวดล้อมทางกายภาพและสังคมวัฒนธรรมของชาวมอญกับชาวไทยคล้ายคลึงกัน มีความเป็นอยู่และอาหารการกินคล้ายกัน และที่สำคัญก็คือ นับถือศาสนาเดียวกันคือศาสนาพุทธ ทำให้ชาวมอญเลือกอพยพเข้าสู่ประเทศไทย เพราะสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพสังคมได้ง่าย

เนื่องจากชาวมอญมีการอพยพเข้ามายังดินแดนประเทศไทยหลายครั้ง จึงทำให้แบ่งกลุ่มมอญอพยพออกเป็น มอญเก่า มอญใหม่ R. Halliday. (1913, 10 อ้างถึงในสุด แสงวิเชียร 2513, 58) กล่าวว่า “มอญเก่า” ใช้เรียกชาวมอญที่อพยพเข้ามาเป็นพวกแรก ส่วน “มอญใหม่” นั้น ใช้เรียกพวกที่อพยพเข้ามาใหม่ และอธิบายเพิ่มเติมว่า มีนักวิชาการบางคนแบ่งมอญเก่าเป็นพวกที่อพยพมาครั้งอยุธยา มอญใหม่ เป็นพวกที่อพยพเข้ามา สมัยกรุงเทพ ฯ เป็นราชธานี และนักวิชาการบางคนยังแบ่งกลุ่มมอญเก่าและมอญใหม่จากคำพูดที่ต่างกัน คือ มอญใหม่มักใช้คำพูดเป็นทำนองเดียวกับที่ใช้ในพม่า ปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม การแบ่งชาวมอญอพยพออกเป็น มอญเก่าและมอญใหม่ ของบรรดานักวิชาการไม่มีผลทางสังคม วัฒนธรรมและการเมืองแต่อย่างใด ส่วนชาวไทยทั่วไปมีความเห็นว่า ชาวมอญที่อพยพเข้ามานั้นถือเป็นพวกเดียวกัน

2. บทบาทความสัมพันธ์ของชาวมอญในสมัยประวัติศาสตร์ชาติไทย

ในช่วงรอยต่อของประวัติศาสตร์อารยธรรมทวารวดีมาจนถึงสมัยราชอาณาจักรไทยเป็นปึกแผ่นนั้น ไม่มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ระบุไว้ชัดเจน ดังนั้น หลักฐานที่เกี่ยวข้องกับชาวมอญในดินแดนประเทศไทยจะขาดหายไปบ้าง จึงต้องอาศัยการวิเคราะห์ตีความจากหลักฐานของชาวมอญเท่าที่ปรากฏให้เชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ชาติไทย ซึ่งก็สามารถที่จะเชื่อมโยงได้อย่างต่อเนื่องดังนี้

2.1 บทบาทความสัมพันธ์ของชาวมอญในสมัยสุโขทัย

วิทยานิพนธ์ของพรพรรณ เลหาศรินาถ (2518, 206) วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่าง มอญ พม่า และสุโขทัย ในพุทธศตวรรษที่ 19-20 โดยศึกษาค้นคว้าจากพงศาวดารมอญและเรื่องราชาริราช และระบุว่าพ่อขุนรามคำแหงแผ่ขยายอำนาจเข้าครอบครองหัวเมืองมอญด้วยระบบการทูต คือให้มีความสัมพันธ์ในฐานะเครือญาติและประจวบเหมาะ กับเวลานั้นมีหัวหน้าชาวมอญชื่อมะกะโท เข้ามาอาศัยอยู่ในพระราชวังพระองค์ทรงเล็งเห็นความเจริญฉลาดของมะกะโท จึงทรงยกพระธิดาเทพสุดาสร้อยคาวให้เพื่อผลทางการเมืองระหว่างสุโขทัยกับเมืองมอญ และพระราชทานนามมะกะโทว่าพระเจ้าฟ้ารั่ว เป็นกษัตริย์พระองค์แรกแห่งเมืองเมาะตะมะ แต่ความสัมพันธ์แบบเครือญาติระหว่างเมืองมอญกับสุโขทัยก็สิ้นสุดลงในราว พ.ศ. 1853-1866

จากการวิเคราะห์บทบาทความสัมพันธ์ของชาวมอญในดินแดนประเทศไทย นับตั้งแต่กลุ่มวัฒนธรรมชาวมอญโบราณ ทวารวดีล่มสลายไปจากดินแดนบริเวณนี้ สันนิษฐานได้ว่ากลุ่มชาวมอญมิได้สิ้นสุดตามไปด้วย เพียงแต่บทบาททางสังคมและวัฒนธรรมลดลงกลายเป็นชนกลุ่มน้อย รวมกลุ่มกันอยู่ในบริเวณต่าง ๆ ในแหลมสุวรรณภูมิ และพยายามที่จะก่อตั้งเมืองหรือรัฐปกครองของมอญขึ้น โดยพยายามสร้างความสัมพันธ์กับรัฐ ไทยและพม่า เพื่อหวังผลทางการเมืองหรือเพื่อกอบกู้เอกราชให้เกิดรัฐชาติมอญขึ้นอีกครั้ง จนประสบความสำเร็จเป็นรัฐชาติมอญ แต่ก็ถูกรัฐไทยและพม่าที่มีความเข้มแข็งกว่าเข้ายึดครองจนล่มสลายอีกหลายครั้ง

2.2 การอพยพของชาวมอญในสมัยอยุธยา

เอกสารทางประวัติศาสตร์จากราชสำนักไทยได้บันทึกเรื่องราวของชาวมอญเป็นครั้งแรกใน พ.ศ. 2127 คือหลังจากที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงประกาศ

อิสรภาพ เมืองแครง ด้วยข้อสันนิษฐานว่า น่าจะเกี่ยวข้องกับผลทางการเมืองของ ราชสำนักไทยสมัยอยุธยา ที่ต้องการมีบทบาททางการเมืองในรัฐมอญ จึงมีบันทึก เรื่องราวของชาวมอญไว้อย่างเป็นแบบแผน เรื่องราวของชาวมอญเกี่ยวกับการอพยพเข้าสู่ ดินแดนประเทศไทยระบุไว้ดังนี้

2.2.1 การอพยพสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชา (พ.ศ. 2112–2133)

การอพยพครั้งนี้เกิดขึ้นหลังจากที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้ ประกาศอิสรภาพที่เมืองแครงใน พ.ศ. 2127 และได้ทรงชักชวนพระมหาเถรคันฉ่องกับ พระยามอญ 2 ท่าน ให้เข้ามาอยู่ในกรุงศรีอยุธยาด้วย กล่าวได้ว่าเป็นการอพยพอย่างเป็นทางการครั้งแรกของชาวมอญ (สุภรณ์ โอเจริญ 2541, 53) บริเวณที่โปรดเกล้าฯ ให้ชาวมอญตั้งบ้านเรือนอยู่ได้แก่บริเวณบ้านใหม่มะขามหย่อง บางลี่ บางขาม ปากน้ำประสพ บ้านขมิ้นใกล้พระอารามวัดขุนแสนและที่ตำบลหัวแหลมใกล้กับวัดนก วัดค้างคาว อยู่ไม่ห่างจากวัดสพสวรรค์ ภายในเขตอำเภอเมืองพระนครศรีอยุธยา (สุจริตลักษณ์ ทิพดุง และคณะ ๑ 2542, 5)

2.2.2 การอพยพสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (พ.ศ. 2133–2148)

การอพยพในสมัยนี้เกิดขึ้นถึง 2 ครั้งติดต่อกัน คือ ครั้งแรกใน พ.ศ. 2136 ชาวมอญหนีพม่าเข้าประเทศไทย ครั้งที่สองใน พ.ศ. 2138 เมื่อคราวสมเด็จพระนเรศวรมหาราชยกทัพไปตีหงสาวดี เมื่อยกทัพกลับก็ได้กวาดต้อนครอบครัวชาวมอญตามหัวเมืองหงสาวดีมาด้วยจำนวนมาก การอพยพเข้ามาในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทั้งสองครั้งนี้ไม่มีหลักฐานปรากฏว่าไทยจัดให้พวกมอญไปอยู่ที่ใด สันนิษฐานว่า คงจะไปอยู่แถบชานเมืองพระนครศรีอยุธยารวมกับพวกที่อพยพเข้ามาในคราวแรก (สุภรณ์ โอเจริญ 2542, 58)

2.2.3 การอพยพสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง (พ.ศ. 2184)

หัวหน้าชาวมอญชื่อ สมิงรามัญ ในเมืองเมาะตะมะพาชาวมอญจำนวน กว่าสองหมื่นคนอพยพหนีพม่าเข้ามายังดินแดนไทย และสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง โปรดเกล้าฯ ให้ครอบครัวมอญไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่เมืองนครนายกบ้าง วัดป่าฝ้าย ปากน้ำประสพบ้าง

2.2.4 การอพยพสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. 2199–2231)

การอพยพครั้งนี้เกิดขึ้นเนื่องจากความไม่พอใจของชาวมอญที่ถูกเกณฑ์ไปช่วยรบ เพื่อรักษาเมืองอังวะของพม่าในสงครามกองทัพจีนฮ่อเมื่อ พ.ศ. 2203 ชาวมอญจึงหนีเข้ามาทางด่านเจดีย์สามองค์ สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงโปรดเกล้าฯ ให้ไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ตำบลบ้านสามโคก ปลายเขตกรุงศรีอยุธยาด้วยเหตุนี้จึงเรียกว่าพวก “มอญเก่า” (วัฒนา นุรกลีกร 2541,10)

2.2.5 การอพยพสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ (พ.ศ. 2275–2301)

การอพยพในสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศนี้มีด้วยกันหลายครั้ง มีจำนวนมากบ้างน้อยบ้าง ครั้งที่สำคัญ ๆ คือ การอพยพใน พ.ศ. 2298–2299 และ พ.ศ. 2301 ซึ่งโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ชานพระนคร

2.2.6 การอพยพสมัยสมเด็จพระที่นั่งสุริยามรินทร์ หรือพระเจ้าเอกทัศ

(พ.ศ. 2303)

ในราวปี พ.ศ. 2300 กรุงหงสาวดีเสียเอกราชให้แก่พม่า ชาวมอญที่เมาะตะมะไม่ยอมเป็นข้าทาสพม่าจึงหนีเข้ามาทางด่านพระเจดีย์สามองค์ มีจำนวนประมาณหนึ่งพันเศษ สมเด็จพระที่นั่งสุริยามรินทร์โปรดเกล้าฯ ให้พระยากาญจนบุรีจัดทัพให้ชาวมอญพวกนี้ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่เขตแดนเมืองกาญจนบุรี

2.3 การอพยพในสมัยกรุงธนบุรี

การอพยพครอบครัวมอญครั้งสำคัญ ๆ ที่เกิดขึ้นในสมัยกรุงธนบุรี เมื่อครั้งทำสงครามกับกองทัพพระเจ้าอังวะที่ยกทัพมาตีกรุงธนบุรี พวกแรกอพยพเข้ามาทางด่านเมืองตากและทางด่านพระเจดีย์สามองค์ ในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2317 เป็นพวกมอญที่หนีมาจากร่างกุ้ง พวกที่สองอพยพเข้ามาทางบ้านนา เกาะดอกเหล็ก แขวงเมืองตาก (สุภรณ์ โอเจริญ 2542, 70–71) ภายหลังจากเสร็จสิ้นสงครามกับพระเจ้ามังระแล้ว สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชโปรดเกล้าฯ ให้พวกมอญไปตั้งภูมิลำเนาอยู่ที่นนทบุรี ตั้งแต่ปากเกร็ดจนถึงสามโคกแขวงเมืองปทุมธานี มอญอพยพครั้งนี้เรียกว่าพวก “มอญเก่า”

2.4 การอพยพในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

การอพยพของครอบครัวมอญในช่วงนี้มีช่วงสำคัญที่ควรกล่าวถึง คือ

2.4.1 สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ในสมัยนี้ชาวมอญหนีพม่าออกมาจากเมืองเมาะตะมะ เข้ามาทางเมืองกาญจนบุรี เมืองอุทัยธานีและเมืองตาก โดยโปรดเกล้าฯ ให้ครอบครัวมอญอพยพเข้ามาตั้งบ้านสามโคกและกรุงเทพฯ รวมทั้งยังโปรดเกล้าฯ ให้ครอบครัวมอญราวสามหมื่นคนแยกย้ายกันไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่แขวงสาครบุรี (สมุทรสาคร) แขวงนครเขื่อนขันธ์ (สมุทรปราการ) แขวงเมืองนนทบุรีและแขวงปทุมธานี ชาวมอญพวกนี้เรียกว่า “มอญใหม่”

2.4.2 สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

การอพยพช่วงนี้มีพระมหาโยธารามัญเป็นหัวหน้า คุมครอบครัวมอญประมาณสามพันเศษ อพยพมาตั้งชุมชนอยู่ที่ตำบลทุ่งหล่มช้าง แขวงเมืองกาญจนบุรี และโปรดเกล้าฯ ให้พระมหาโยธารามัญและครอบครัวมอญไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยานอกกำแพงพระนคร หน้าวัดชนะสงคราม (วัดทองปู้) (วัฒนา บุรกลีกร 2541, 11)

**พัฒนาการทางสังคม วัฒนธรรมและบทบาทความสัมพันธ์
ของชาวมอญปัจจุบันในประเทศไทย**

จำนวนประชากรชาวมอญในปัจจุบัน

จากการสำรวจสำมะโนประชากรมอญในประเทศไทยเมื่อ พ.ศ. 2512 โดยศาสตราจารย์นายแพทย์สุเอ็ด คชเสนี และผู้ร่วมวิจัยพบว่า มีประชากรมอญในประเทศไทยประมาณ 100,000 คน ซึ่งการสำรวจครั้งนี้ใช้เวลาค่อนข้างนานมาก คือเริ่มดำเนินการใน พ.ศ. 2512 และเสร็จสิ้นใน พ.ศ. 2515 โดยสรุปผลได้ตามตารางต่อไปนี้

สรุปการสำรวจประชากรคนมอญในประเทศไทย (2512-2515)

	อำเภอ	ตำบล	หมู่บ้าน	หลังคาเรือน	จำนวนคน
1. เชียงใหม่	1	1	2	222	945
2. ลำพูน	1	1	1	125	739
3. ลพบุรี	1	2	11	616	4,378
4. อุทัยธานี	2	4	15	292	1,514
5. ตาก	1	1	1	22	112
6. สระบุรี	3	5	8	83	419
7. พระนครศรีอยุธยา	4	6	18	303	2,071
8. ปทุมธานี	6	39	151	3,216	22,230
9. นนทบุรี	3	9	18	958	6,734
10. กรุงเทพฯ ฯ	4	12	33	1,187	8,212
11. ธนบุรี	1	2	9	527	3,543
12. สมุทรปราการ	3	11	27	699	3,486
13. สมุทรสาคร	2	13	44	2,793	20,312
14. สมุทรสงคราม	1	2	6	123	1,190
15. ราชบุรี	2	10	47	2,378	15,480
16. เพชรบุรี	1	3	5	149	991
17. นครปฐม	1	3	7	267	1,869

ข้อสรุป สำรวจจำนวนชาวมอญระหว่าง พ.ศ. 2512-2515 ในประเทศไทย ท้องที่ 17
จังหวัด 37 อำเภอ 112 ตำบล 403 หมู่บ้าน 13,960 หลังคาเรือน ได้จำนวนชาวมอญ
ทั้งสิ้น 94,229 คน

จากข้อมูลการสำรวจประชากรชาวมอญล่าสุด ระหว่าง พ.ศ. 2537-2539 ของสถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล โดยการสนับสนุนของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ซึ่งกำลังดำเนินการวิจัยอยู่ในขณะนี้ เป็นโครงการวิจัยเพื่อจัดทำแผนที่ภาษาแสดงกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในประเทศไทย ซึ่งเป็นการศึกษาโดยใช้ภาษาพูดในชีวิตประจำวัน ในครอบครัว หรือภาษาที่ใช้สืบต่อกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษเป็นเกณฑ์ในการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic groups) พอลจะอนุমানได้ว่า ในปัจจุบันนี้มีผู้ใช้ภาษามอญในชีวิตประจำวันอยู่ประมาณ 70,000 คน (จำนวนนี้ไม่รวมชาวมอญที่จัดเป็นผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่าและผู้หลบหนีเข้าเมือง และมีข้อสังเกตว่าจำนวนแบบสอบถามที่ได้รับกลับคืนมานั้น ไม่ครบร้อยละเปอร์เซ็นต์ ดังนั้น จำนวนประชากรนี้อาจคาดเคลื่อนได้) (ชลธิรา ณะอม 2543, 6)

สภาพสังคมและวัฒนธรรมของชาวมอญในปัจจุบัน

ชาวมอญในปัจจุบันที่อาศัยกระจายอยู่ทั่วไปในประเทศไทยนั้นมักอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ๆ และเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของชุมชนชาวมอญ คือ การตั้งบ้านเรือนส่วนใหญ่อยู่ริมน้ำเกือบทุกแห่งในประเทศไทย แม้แต่การโยกย้ายถิ่นที่อยู่อาศัยบ้านเรือนในที่ใหม่ก็ยังคงมีลักษณะตั้งอยู่ริมน้ำเช่นเดิม เช่น กลุ่มชาวมอญในกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ที่นนทบุรี ปทุมธานี พระประแดง กลุ่มชาวมอญในกลุ่มน้ำแม่กลอง ที่ราชบุรีและกาญจนบุรี กลุ่มชาวมอญในกลุ่มแม่น้ำท่าจีน ที่สมุทรสาครและสมุทรสงคราม เป็นต้น

สภาพสังคมของชาวมอญในประเทศไทยปัจจุบันนั้น เป็นกลุ่มสังคมที่มีความสัมพันธ์แบบเครือญาติและให้ความสำคัญกับสถาบันครอบครัว สังเกตได้จากการตั้งบ้านเรือนของชาวมอญมักจะตั้งบ้านเรือนไว้เพื่อการขยายครอบครัว เป็นครอบครัวขนาดใหญ่ ประกอบด้วย พ่อ แม่ พี่ น้อง ปู่ ย่า ตา ยาย ลูกเขย และลูกสะใภ้ ตลอดจนการนับถือผีบรรพบุรุษและให้ความสำคัญกับเพศชายเป็นหลัก โดยสังเกตจากการทำพิธีกรรมและการประกอบประเพณีของชาวมอญมักจะให้เพศชายเป็นผู้นำเสมอ

เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สำคัญของชาวมอญที่โดดเด่นมี 2 ลักษณะ คือ การเลื่อมใสศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด ร่วมกับการนับถือผีโดยเฉพาะผีบรรพบุรุษที่เรียกว่า “ปะ โหนก” ความเชื่อเหล่านี้เป็นพื้นฐานสำคัญที่ก่อให้เกิดรูปแบบ ขนบธรรมเนียมและประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของกลุ่มชาวมอญยังคงยึดมั่น และสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

การสร้างองค์กรทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวมอญในปัจจุบัน

1. การก่อตั้งสมาคมไทยรามัญ พ.ศ. 2501 กลุ่มบุคคลชาวมอญกลุ่มหนึ่งได้ยื่นคำร้องขออนุญาตก่อตั้ง “สมาคมไทยรามัญ” ต่อกระทรวงวัฒนธรรมและได้รับอนุญาตเมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. 2501 โดยมีพลตรีพระศัลยเวชวิศิษฐ์ (สาย กชเสนี) เป็นนายกสมาคม และมีกรรมการบริหารอีกส่วนหนึ่ง สมาคมมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมความสามัคคีในหมู่คนไทยเชื้อสายมอญและบำรุงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีมอญเป็นหลักสำคัญ สถานที่ตั้งสมาคมอยู่ที่วัดศรีทศเทพ กรุงเทพมหานคร จนกระทั่ง พ.ศ. 2523 มีการจัดซื้อที่ดินของ นายชัน สอนสำแดง ชาวบ้านชุมชนมอญบางกระดี่ สร้างเป็นอาคารของสมาคมขึ้นที่หมู่ 2 แขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร ปัจจุบันนี้ ศาสตราจารย์นายแพทย์สุเอ็ด กชเสนี เป็นนายกสมาคม

2. การก่อตั้งชมรมเยาวชนมอญ กรุงเทพ ฯ ได้สถาปนาชมรมเยาวชนมอญขึ้นเมื่อวันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ. 2518 คนไทยเชื้อสายมอญกลุ่มหนึ่งมีสถานที่ตั้งอยู่ที่ ตู้ ป.ณ. 2-298 ราชดำเนิน กรุงเทพ ฯ โดยมีวัตถุประสงค์ คือ การอนุรักษ์และส่งเสริมการพูด การอ่าน การเขียนภาษามอญให้คงอยู่และส่งเสริมฟื้นฟูขนบธรรมเนียม ประเพณี ศิลปวัฒนธรรมของชาวมอญ รวมทั้งส่งเสริมให้เกิดความสามัคคี ความกลมเกลียวและมีส่วนร่วมระหว่างคนไทยเชื้อสายมอญด้วยกันเป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีรายการวิทยุทางสถานี 1 ป.ณ. ภาคพิเศษ ทุกวันอาทิตย์ จากเวลา 17.00 น. ถึง 19.00 น. เริ่มตั้งแต่วันที่ 17 ตุลาคม พ.ศ. 2514 เป็นต้นมา เป็นรายการที่ประกอบด้วยการแสดงพระธรรมเทศนาเป็นภาษามอญ โดยภิกษุมอญจากวัดต่าง ๆ

นอกจากนี้ยังมีการบรรยายเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีมอญประเภทต่าง ๆ อาทิ การแสดง ทะแยมอญ มโหรีมอญ เป็นต้น สลับกันไป แต่ในปัจจุบัน (พ.ศ. 2544) ได้ยกเลิกไปแล้ว (ชโลมใจ กลั่นรอด 2541, 47)

แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวมอญในปัจจุบัน

งานวิจัยของสุภรณ์ โอเจริญ (2541, 297) ได้สรุปแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงและการผสมกลมกลืนทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวมอญในประเทศไทยไว้ว่า การที่ชาวมอญอพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยเป็นเวลานาน ทำให้มีการผสมกลมกลืนเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย เนื่องจากมีปัจจัยต่าง ๆ ทางสังคมและวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการผสมกลมกลืนเป็นต้นว่า ความคล้ายคลึงกันในด้านรูปร่างหน้าตา อาชีพ การนับถือศาสนา แต่กระบวนการผสมกลมกลืนเป็นไปอย่างเชื่องช้าในระยะแรก เพราะยังอยู่รวมกลุ่มกันในพวกของตน และยังไม่จำเป็นต้องพึ่งปัจจัยจากภายนอก ต่อมาเมื่อมีประชากรเพิ่มมากขึ้น สังคมขยายขอบเขตกว้างออกไป ปัจจัยความคล้ายคลึงต่าง ๆ ดังกล่าว โดยเฉพาะด้านศาสนา ได้เป็นเครื่องชักนำให้มีการติดต่อกันมากขึ้น ประกอบกับการรับอิทธิพลจากประเทศตะวันตก ความเจริญต่าง ๆ ได้ทำลายเอกลักษณ์ของความเป็นมอญลงและทำให้ได้ใกล้ชิดกับคนไทยมากขึ้น นำไปสู่การปรับตัวเป็นขั้น ๆ ไป มีการรับอิทธิพลของกันและกัน มีการใช้ภาษามอญน้อยลง มีการแต่งงานกับคนไทย และขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อต่าง ๆ ก็ค่อย ๆ เสื่อมลง นอกจากนี้นโยบายของภาครัฐ คือ การปฏิรูปการศึกษาและการทำให้คนมอญมีฐานะเท่าเทียมกับคนไทยตามกฎหมาย ยังเป็นแรงผลักดันที่มีประสิทธิภาพมากในการเร่งให้เกิดการปรับตัว

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าชาวมอญจะมีแนวโน้มในการปรับตัวเป็นไทยมากขึ้นตามลำดับ แต่ระดับขั้นของการปรับตัวในหมู่บ้านแต่ละแห่งมีมากน้อยต่างกัน ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับสถานที่ตั้งและลักษณะภูมิประเทศ ตลอดจนอาชีพ ซึ่งเป็นอุปสรรคหรือเครื่องส่งเสริมการปรับตัวในแต่ละแห่ง

ลักษณะทั่วไป ความเป็นมาและสภาพทางสังคมและวัฒนธรรม ชุมชนชาวมอญ บางกระดี่

สภาพทั่วไปและที่ตั้งทางภูมิศาสตร์

ชุมชนชาวมอญบ้านบางกระดี่ เป็นชุมชนชาวมอญขนาดใหญ่ ตั้งอยู่ตามแนวขนานริมสองฝั่งคลองสนามไชยในแนวเหนือ-ใต้ จัดแบ่งพื้นที่การปกครองออกเป็น 3 หมู่ คือ หมู่ที่ 2 หมู่ที่ 8 และหมู่ที่ 9 แขวงสามคํา เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร ไปตามถนนพระรามที่ 2 (ธนบุรี-ปากท่อหรือทางหลวงหมายเลข 35) กิโลเมตรที่ 11 แล้วแยกซ้ายเข้าซอยอีกประมาณ 3 กิโลเมตร และอยู่ห่างจากที่ว่าการเขตบางขุนเทียน ประมาณ 6 กิโลเมตร โดยมีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ ติดแขวงบางบอน เขตบางบอน โดยมีถนนพระราม 2 เป็นเส้นแบ่งเขต
ทิศตะวันออก ติดแขวงท่าข้าม เขตบางขุนเทียน โดยมีคลองสนามไชยและคลองบางกระดี่ เป็นเส้นแบ่งเขต

ทิศตะวันตกและทิศใต้ ติดตำบลโคกขาม อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร

สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่ ทางด้านใต้ เป็นที่ลุ่ม ป่าชายเลน อุดมไปด้วยป่าจาก หวาย ต้นกระบูน และต้นแสม มีคลองสนามไชยเป็นคลองหลัก และมีคลองที่แยกเป็นคลองสาขา อาทิ คลองบางกระดี่ และคลองละหาน เป็นต้น สภาพน้ำ เป็นน้ำกร่อย ส่วนใหญ่เหมาะแก่การทำเกษตรกรรมและการประมง ส่วนพื้นที่ทางด้านเหนือ เป็นเขตอุตสาหกรรมและที่พักอาศัยสมัยใหม่ เนื่องจากอยู่ติดกับถนนพระราม 2 ซึ่งเป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญและมุ่งเข้าสู่กรุงเทพมหานคร กอปรกับเป็นแหล่งที่มีความเจริญทางเทคโนโลยีและอาคารบ้านเรือนที่ทันสมัย

สภาพภูมิอากาศ แบ่งออกได้เป็น 3 ฤดู ดังนี้

ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่ปลายเดือนกุมภาพันธ์ถึงต้นเดือนมิถุนายน โดยมีลมจากทิศใต้ (ลมทะเล) พัดอยู่ตลอดเวลาทำให้สภาพอากาศร้อนชื้น และไม่ร้อนจัดมากนัก

ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่ช่วงกลางเดือนมิถุนายนถึงช่วงปลายเดือนตุลาคม จะมีฝนตกหนาแน่นในช่วงระหว่างเดือนสิงหาคมถึงเดือนตุลาคม และมักจะเกิดน้ำล้นตลิ่งเป็นเวลานานเนื่องจากอิทธิพลของน้ำทะเล

ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่ช่วงกลางเดือนพฤศจิกายนถึงช่วงต้นเดือนกุมภาพันธ์ โดยทั่วไปอากาศจะไม่หนาวเย็นมากนัก อุณหภูมิ เฉลี่ยต่ำสุดจะอยู่ประมาณ 18-25 องศาเซลเซียส

ลักษณะประชากร

ปัจจุบันหมู่บ้านบางกระดี่ถือได้ว่าเป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่ แบ่งการปกครองออกเป็น 3 หมู่ คือ หมู่ที่ 2 หมู่ที่ 8 หมู่ที่ 9 โดยมีจำนวนประชากรตามรายงานสถิติจำนวนประชากรจากหลักฐานทะเบียนราษฎรของสำนักทะเบียนท้องถิ่น เขตบางขุนเทียน ณ เดือนมีนาคม พ.ศ. 2545 ทั้งสิ้น 5,337 คน แยกตามพื้นที่ดังนี้

สถิติจำนวนประชากร แขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร สำรวจเมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. 2545

พื้นที่	ชาย	หญิง	รวม
หมู่ที่ 2	1,583	1,598	3,181
หมู่ที่ 8	613	691	1,304
หมู่ที่ 9	440	412	852
รวมทั้งสิ้น	2,630	2,701	5,337

ที่มา: สำนักงานเขตบางขุนเทียน. 2545. สถิติจำนวนประชากร แขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ: ม.ป.ป.

จากการสัมภาษณ์ นายรัชพงษ์ มอญคะ ผู้ก่อตั้งและดูแลศูนย์ศิลปวัฒนธรรม ชวามอญบางกระดี่ พบว่า ปัจจุบันประชากรบ้านบางกระดี่ ประมาณร้อยละ 90 เป็นชาวมอญ ท้องถิ่นดั้งเดิม ส่วนที่เหลือเป็นผู้ที่เข้ามาอาศัยอยู่ภายหลัง การสังเกตว่าใครเป็นชาวมอญ ท้องถิ่นดั้งเดิม ให้ดูจากนามสกุล โดยในชุมชนบางกระดี่มีตระกูลดั้งเดิมคือ ผู้ที่ใช้นามสกุล “มอญคะ” “มะคนมอญ” และ “ปุงบางกระดี่” เพื่อใช้เป็นสัญลักษณ์ว่าเป็นชาวมอญท้องถิ่น ในชุมชนบางกระดี่มาตั้งแต่แรก

สภาพเศรษฐกิจและการประกอบอาชีพ

ในปัจจุบัน ชาวมอญบ้านบางกระดี่มีอาชีพ เย็บจาก ตัดพื้น ทำนา กุ้ง เลี้ยงปลา รวมทั้งอาชีพรับจ้างและทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม ส่วนชาวมอญที่มีฐานะทาง เศรษฐกิจดีจะค้าขายและทำห้องพักให้เช่า เนื่องจากบริเวณต้นซอยเป็นแหล่งโรงงาน อุตสาหกรรม ซึ่งนับว่าชาวมอญบางกระดี่ส่วนใหญ่มีฐานะค่อนข้างดี

อาชีพหลักของชาวมอญบ้านบางกระดี่ ได้แก่

1. อาชีพเกษตรกรรม คือ การเย็บจากและการแปรรูปผลิตภัณฑ์ได้จากต้นจาก เช่น การนำไปจากทำใบมวนยาสูบ การนำผลจากมาทำอาหาร เป็นต้น นอกจากนี้ชาวมอญ บาง-กระดี่บางส่วนยังยึดอาชีพตัดพื้นจากไม้กระบุงและไม้ลำพูขาย ซึ่งถือว่าเป็นอาชีพ ดั้งเดิมของชาวมอญบางกระดี่
2. อาชีพประมง คือ การเลี้ยงปลาและการทำงานกุ้งกุลาดำ เป็นอาชีพของชาวมอญ บางกระดี่ส่วนใหญ่ในปัจจุบัน เนื่องจากสภาพพื้นที่เป็นป่าชายเลนและสภาพน้ำเป็นน้ำ กร่อยเหมาะแก่การทำประมง
3. อาชีพค้าขายและประกอบธุรกิจส่วนตัว คือ ชาวมอญบ้านบางกระดี่ที่มีฐานะ ค่อนข้างดีจะยึดอาชีพค้าขายและการสร้างห้องเช่า เนื่องจากบริเวณรอบชุมชนเป็นแหล่งที่ ตั้งโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่
4. อาชีพรับจ้างทั่วไป คือ ชาวมอญบ้านบางกระดี่ส่วนใหญ่ที่อยู่ในวัยทำงานใน ปัจจุบันมักยึดอาชีพเข้าทำงานตามโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ เนื่องจากอยู่ใกล้กับแหล่ง โรงงานอุตสาหกรรมและอยู่ไม่ไกลจากย่านความเจริญของกรุงเทพมหานครมากนัก

สิ่งสาธารณูปโภคและสถานที่สำคัญภายในหมู่บ้าน

สิ่งสาธารณูปโภคและและสถานที่สำคัญในหมู่บ้านมีดังนี้คือ

1. การคมนาคมและการติดต่อ

ชุมชนบ้านบางกระดี่ตั้งอยู่ในเขตขยายความเจริญของเมือง จึงทำให้พื้นที่ส่วนใหญ่มีสิ่งสาธารณูปโภคค่อนข้างทั่วถึง กล่าวคือ มีถนนลาดยางเข้าถึงวัดบางกระดี่ และเชื่อมต่อกับถนนด้านหลังหมู่บ้าน การเดินทางสัญจรค่อนข้างสะดวกเนื่องจากมีรถสองแถวแล่นประจำทางจากบ้านล่างบางกระดี่ไปสิ้นสุดที่ที่ว่าการเขตบางขุนเทียน นอกจากนี้ยังมีรถประจำทางบนเส้นทางถนนพระราม 2 อีกหลายสาย เช่น สาย 105, 141 และสาย 68 ส่วนการสัญจรภายในหมู่บ้านยังคงนิยมใช้เรือเป็นพาหนะสัญจรตามลำคลองต่าง ๆ ซึ่งจากการสังเกตพบว่า ชาวบ้านกว่าร้อยละ 50 มีเรือพายหรือเรือหางยาวเป็นพาหนะของตัวเอง

2. สิ่งสาธารณูปโภค

2.1 ไฟฟ้าและน้ำประปา ปัจจุบันทุกครัวเรือนของชุมชนบ้านบางกระดี่ มีน้ำประปาและไฟฟ้าใช้กันหมด ส่วนบางครัวเรือนยังใช้เตาถ่านและฟืนในการประกอบอาหารอยู่ เนื่องจากวัสดุหาใช้ได้ง่ายและสะดวก

2.2 สถานีนอนามัย เดิมเป็นศูนย์การแพทย์ประจำหมู่บ้าน มีเจ้าหน้าที่สาธารณสุขมาประจำช่วงเย็น ตั้งอยู่ด้านหลังวัด ในเขตหมู่ที่ 9 ในปัจจุบันมีสถานีนอนามัยประจำหมู่บ้านขนาดมาตรฐาน ตั้งอยู่ริมถนนท้ายหมู่บ้านในเขตหมู่ที่ 8

2.3 สถานศึกษา ในหมู่บ้านบางกระดี่มีโรงเรียนวัดบางกระดี่ สังกัดกรุงเทพมหานคร ปัจจุบัน เปิดสอนระดับประถมศึกษาปีที่ 1-6 และชั้นมัธยมศึกษาขยายโอกาส ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 นอกจากนี้ในเขตหมู่ที่ 2 ใกล้ถนนพระราม 2 ยังมีโรงเรียนระดับอนุบาลของเอกชนอีกหนึ่งโรง

สถานที่สำคัญภายในหมู่บ้าน

1. วัดบางกระดี่ เป็นวัดที่สร้างขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. 2420 ตามประวัติที่เล่าสืบกันมาระบุว่า เจ้าอาวาสรูปแรกมีนามว่า “พระอาจารย์เฒ่า” ก่อนที่จะมาบวชเคยเป็นทาสใน-

เรือนเจ้านาย เมื่อมีอายุมากแล้วจึงได้ขออนุญาตเจ้านายออกบวช เจ้านายก็อนุญาตและยกที่ดินให้สร้างวัด ซึ่งก็คือวัดบางกระดี่นี้เอง วัดบางกระดี่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อ พ.ศ. 2435 ภายในวัดประกอบด้วย อุโบสถ อายุประมาณ 100 ปีเศษ ก่อด้วยอิฐมอญ ฉาบปูน พื้นเดิมเป็นไม้กระดาน ผ่านการซ่อมบูรณะมาแล้ว 2 ครั้ง พระเจดีย์ มีลักษณะศิลปะแบบพม่าที่มีฉัตรประดับบนยอด เป็นฝีมือช่างพื้นบ้านทำเองและมีเสาหงส์ตั้งอยู่ริมหน้าหน้าวัด ซึ่งถือเป็นสัญลักษณ์พิเศษของวัดชวามอญ

2. ศาลเจ้าพ่อบางกระดี่ ตั้งอยู่ริมหน้าหน้าวัดบางกระดี่ เป็นที่นับถือของชาวบ้านในเขตบ้านเหนือ

3. ศาลเจ้าแม่หัวละหาน ตั้งอยู่ปากคลองละหาน บริเวณบ้านล่าง

ศาลเจ้าพ่อบางกระดี่และศาลเจ้าแม่หัวละหาน เป็นที่นับถือว่าเป็นผีประจำหมู่บ้าน โดยในช่วงวันสงกรานต์แต่ละปี จะจัดให้มีพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อและเจ้าแม่ โดยมีหมอผีประจำหมู่บ้านเป็นคนประกอบพิธี เพื่อขอความเป็นสิริมงคลและปกป้องรักษาคนมอญในหมู่บ้าน

4. อาคารที่ทำการสมาคมไทยรามัญ ตั้งอยู่ที่หมู่ 2 อาคารนี้ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2523 ใช้เป็นที่ประชุมสมาชิกและประกอบกิจกรรมประจำปี เช่น การบำเพ็ญกุศลในวันสงกรานต์ การบำเพ็ญกุศลตักบาตรน้ำผึ้งในเดือน 10 ของทุกปี การเทศน์มหาชาติเป็นประจำในเดือนกุมภาพันธ์ รวมทั้งการจัดให้มีการแสดงทางวัฒนธรรมชวามอญ อาทิ การแสดงปีพาทย์-มอญ ทะแยมอญและรามอญ เป็นต้น

5. ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมมอญบางกระดี่ จัดตั้งขึ้นโดย นายรัชพงษ์ มอญคะ เมื่อ พ.ศ. 2540 ตั้งอยู่ ณ บ้านเลขที่ 12 ข หมู่ที่ 8 บ้านบางกระดี่ ภายในจัดเป็นพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านชวามอญ จัดแสดงนิทรรศการวิถีชีวิตชวามอญบ้านบางกระดี่ รวมทั้งเป็นสถานที่จัดกิจกรรมประจำปี เช่น ในวันสงกรานต์ รวมทั้งเป็นศูนย์ให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการศึกษา วัฒนธรรมชวามอญ ปัจจุบันมี นายรัชพงษ์ มอญคะ เป็นผู้ดูแลและมี ม.ร.ว. ท่านผู้หญิง บุตรี วีระไวทยะ เป็นองค์ประธานที่ปรึกษา

ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านบางกระดี่

งานวิจัยของสุภาพร มากแจ้ง (2540, 13) ซึ่งเป็นการศึกษาวิถีชีวิตชาวมอญชุมชนบ้านบางกระดี่ กล่าวว่า การตั้งถิ่นฐานของชาวมอญบ้านบางกระดี่ พิจารณาจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์แล้ว ไม่น่าจะเกิดขึ้นก่อนรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2367-2394) ทั้งนี้ เพราะโคลงนิราศนรินทร์ (นรินทร์ธิเบศร์ (อิน) 2352, 5-10) ซึ่งแต่งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2352 ได้กล่าวถึงการเดินทางตามเสด็จพระบวรราชเจ้ามหาเสนารักษ์เสด็จยกทัพหลวงไปปราบพม่า ซึ่งยกมาตีเมืองกลางและเมืองชุมพรเมื่อต้นรัชกาลที่ 2 เส้นทางการเดินทางทัพจากกรุงเทพมหานครผ่านสมุทรสาคร สมุทรสงครามขึ้นบกที่เพชรบุรี ในโคลงบทที่ 25, 30, 31, 32, 33 ความว่า

(25) บางขุนเทียนถิ่นบ้าน	นามมี	(บางขุนเทียน)
เทียนว่าเทียนแสงสี	สว่างเหย้า	
เย็นยามพระสุริยลี	ลาโลก ลงแม่	
เทียนแม่จุกจุกเข้า	สู่ห้องหาใคร	
(30) เรือมามาแกล่ใกล้	บางบอน	(บางบอน)
ถนัดหนึ่งบอนเสียดซอน	ช่านไต้	
จากมาพี่ตายสมร	เสมอชีพ เรียมเอย	
แรมรสกามาใหม่	ตากต้องทรวงคาย	
(32) หัวกระบือกบินทรราชร้า	รณรงค์ แลฤา	(บ้านหัวกระบือ)
ตัดกบาลกระบือคอง	เค็ดหัววัน	
สืบเสียรทรพิคง	คำเล่า แลแม่	
เสมอพี่เค็ดสมรดิน	ขาดด้วยคมเวร	
(33) โลกขามคอน โลกคล้าย	สัจฐาน	(บ้านโลกขาม)
ขามรุ่มริมธารสนาน	สนุกนี้	
พูนเพียงโกลฟ้าลาน	แลโลก ลิวแม่	
ถนัดหนึ่งโลกขามชี้	เล่าให้เรียมเห็น	

นิราศอีกเรื่องหนึ่ง คือ นิราศเมืองเพชร (สุนทรโวหาร (ภู่) 2356, 304–308) ซึ่งแต่งขึ้นระหว่าง พ.ศ. 2330-พ.ศ. 2356 กล่าวถึงการเดินทางไปจังหวัดเพชรบุรี เส้นทางจากกรุงเทพมหานครตามคลองสนามไชย สมุทรสาคร เข้าแม่น้ำท่าจีน สมุทรสงคราม และเพชรบุรี ความว่า

มีเขื่อนรอบขอบอุตุพิลึก	กฤตีกแก่งกฤตีสุดสรรเสริญ
ที่รินน้ำท่าสาลาไวน้ำเพลิน	จนเรือเดินถึงทางบางขุนเทียน
ไอ้เทียนเอ๋ยเคยแจ่มแสงสว่าง	มาหมองหมางมืดมิดตะขวิดตะเขวียน
เหมือนมิดในจันต๋องวนเวียน	ไม่ส่องเทียนให้สว่างหนทางเลย
.....	.....
ถึงศิระกระบือเป็นชื้อบ้าน	ระยะย่านbungชุมรุมข่มเหง
ทั้งกุมภากล้าหาญเขาพานเกรง	ให้วังเวงวิญญาเอกากาย
ถึงศิษย์หามาตามเมื่อยามเปลี่ยว	เหมือนมาเคียวแดนไพรน่าใจหาย
ถึงศิระละห่านเป็นย่านร้าย	ข้างฝั่งซ้ายแสมคำเขาทำพิน
ถึงโคกขามคร้ามใจไค้ไค้ถาม	โคกมะขามคอกมิใช่อะไรอื่น
ไม่เห็นแจ่มแคลงทางเป็นกลางคืน	ยิ่งหนาวขึ้นซ้ำใจมาในเรือ

ในวรรณกรรมทั้งสองเรื่องได้กล่าวถึง บางขุนเทียน บางบอน หัวกระบือ หัวละหาน แสมคำ โลกขาม แต่มิได้กล่าวถึงบ้านบางกระดี ซึ่งตั้งอยู่ระหว่างบ้านหัวกระบือและบ้านหัวละหาน แสดงว่า ในสมัยที่มีการแต่งวรรณกรรมยังไม่มีการจัดตั้งชุมชนบ้านบางกระดี ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของ พิศาล บุญผูก (2537, 13) ว่า บ้านบางกระดีเป็นชุมชนที่เกิดขึ้นภายหลังที่มีการสร้างเมืองนครเขื่อนขันธ์ (ปัจจุบันอยู่ในจังหวัดสมุทรปราการ) หลักฐานอย่างหนึ่งที่น่าจะเป็นเครื่องยืนยันได้ คือ วัดบางกระดี เป็นวัดประจำหมู่บ้านที่มีโบสถ์สร้างขึ้นเองด้วยไม้อย่างง่าย ๆ ตามกำลังศรัทธาของชาวบ้าน ภายหลังได้มีการปรับปรุงเป็นอาคารก่ออิฐถือปูน แต่ในโบสถ์และซอกโบสถ์ยังมีเสาไม้ของเดิมปรากฏให้เห็นอยู่จนปัจจุบัน นอกจากนี้ที่ขอบประตูโบสถ์ของวัดบางกระดียังมีการแกะสลักลายแบบจีน ฝีมือบ่งบอกว่าเป็นศิลปะร่วมสมัยกับประตูที่ศาลาการเปรียญของวัดทรงธรรม พระประแดง ซึ่งสร้างขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังนั้น จึงสันนิษฐานว่า ชาวมอญบางกระดี ซึ่งมีสายสัมพันธ์กับชาวมอญปากกลัด น่าจะนำช่างฝีมือ

ที่สร้างศาลาการเปรียญวัดทรงธรรมที่ปากลัดมาสร้างโบสถ์ที่วัดบางกระดี่ด้วย

นอกจากนี้ พิศาล บุญผูก ยังสรุปว่า บางกระดี่ ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น มีสภาพเป็นป่าชายเลน มีคลองสนามชัยเป็นเส้นทางคมนาคมติดต่อกับกรุงเทพมหานคร และมหาชัย (สมุทรสาคร) ได้ เป็นแหล่งที่อุดมไปด้วยป่าจาก ป่าชายเลน เป็นที่ที่ชาวบ้าน มาตัดจาก ตัดหวายและตัดฟืน ครั้นประมาณสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้มีชาวมอญจากมหาชัยและคลองสุนัขหอนในเขต จังหวัดสมุทรสาคร อพยพมาจับจองเป็นแหล่งทำมาหากิน เหตุที่สันนิษฐานว่าเป็นชาวมอญจากคลองสุนัขหอน มหาชัย เพราะปรากฏหลักฐานอยู่ในนิราศเมืองเพชรว่า มีชาวมอญอยู่ในบริเวณนี้แล้วดังนี้

ถึงเขตแขวงแหล่งหลักสุนัขหอน เรือสลอนลอยรอดถืออ้อไสว

ทั้งฟุ้งแพแห่ซ้อนแจกมอญไทย บ้างมาไปปะกันเสียงครื้นครื้น

จากการสัมภาษณ์ คุณหมอบุณีย์ ประเสริฐ ได้ทราบว่า คำว่า “บางกระดี่” นั้น มาจากบริเวณแถบคลองสนามชัย คลองบางกระดี่ และคลองละหาน เป็นพื้นที่ป่าชายเลน ในสมัยก่อน เป็นพื้นที่ทำนาข้าวของชาวบ้าน เป็นแหล่งที่ปลากระดี่ชุกชุมมาก จึงเรียกติดปากว่า “บางกระดี่” ซึ่งสอดคล้องกับการวิเคราะห์ของ พิศาล บุญผูก (อ้างถึงใน ชโลมใจ กลันรอด 2541, 32) ว่า บางกระดี่นั้นน่าจะเป็นชื่อที่คนไทยเรียกหมู่บ้านนี้ เพราะชาวมอญมักจะเรียกถิ่นฐานหมู่บ้านมอญเป็นภาษามอญว่า “กวาน” แปลว่าหมู่บ้าน ดังนั้น คำว่า “บาง” ซึ่งแปลว่าทางน้ำเล็ก ๆ ที่ไหลขึ้นลงตามระดับน้ำในแม่น้ำลำคลอง น่าจะเป็นคำที่คนไทยใช้เรียกบริเวณนี้ เนื่องจากการขุดทางน้ำเล็ก ๆ เข้าไปในป่าจากจำนวนมาก เพื่อสะดวกในการขนส่งสินค้ากลับบ้าน

สรุปแล้ว ชุมชนบ้านบางกระดี่ น่าจะมีชาวมอญอพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่ง ทำมาหากินจากเมืองมหาชัยและคลองสุนัขหอน ในช่วงประมาณรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยเข้ามาซื้ออาชีพ ตัดจาก ตัดหวาย ตัดฟืน เพื่อนำไปขายที่กรุงเทพฯ และขายให้ชาวมอญปากเกร็ดที่ทำเครื่องปั้นดินเผา ซึ่งต้องใช้ฟืนและจากจำนวนมาก ชาวมอญบางกระดี่เหล่านี้ผูกขาดการขายฟืนและจากจนมีรายได้ดี จึงมีชาวมอญในบริเวณใกล้เคียง เช่น คลองบางหลวง ปากลัด พระประแดง มาอยู่ร่วมกันและขยายตัวเป็นชุมชนใหญ่มาจนถึงปัจจุบัน

ความสัมพันธ์ทางระบบสังคม

สภาพสังคมของชาวมอญบ้านบางกระดี่ มีลักษณะความสัมพันธ์ทางเครือญาติ เป็นสำคัญ ทั้งนี้ เป็นเพราะขนบธรรมเนียมและระบบความเชื่อ เป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้ระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของชาวมอญยึดมั่นและคงอยู่ในปัจจุบัน สังเกตได้จากระบบความสัมพันธ์ทางครอบครัวที่ให้ความสำคัญกับญาติผู้ใหญ่ ด้วยการแสดงความเคารพ นอกจากนี้ยังมีความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ ที่ช่วยประสานความสัมพันธ์ของบุคคลในครอบครัวให้มีความสนิทสนมกัน ความสัมพันธ์แบบนี้ก่อให้เกิดระบบครอบครัวใหญ่ และครอบครัวขยาย คือ สภาพของครอบครัวชาวมอญบ้านบางกระดี่ ประกอบไปด้วย พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย และลูก ๆ อยู่ร่วมกัน หากสมาชิกคนใดแต่งงานก็จะแยกเป็นครอบครัวเล็ก แต่ยังคงอยู่ร่วมกันในเรือนใหญ่หรือออกไปตั้งครอบครัวอยู่ในบริเวณเดียวกับบ้านพ่อแม่ เป็นส่วนใหญ่ ข้อสังเกตอีกประการหนึ่ง คือ ครอบครัวชาวมอญนิยมให้ความสำคัญแก่ ลูกชายและลูกสาวทั้งคู่ โดยมีธรรมเนียมที่จะรับทั้งลูกเขยและลูกสะใภ้ เข้ามาอยู่ในเรือนใหญ่ มีการกำหนดหน้าที่ให้ลูกเขยและลูกสะใภ้ ทั้งในชีวิตประจำวัน และในพิธีกรรมต่าง ๆ ภายในครอบครัวอีกด้วย

สำหรับระบบความสัมพันธ์ทางสังคมในระดับกว้าง หรือระดับชุมชนนั้น ชาวมอญบ้านบางกระดี่ ให้ความสำคัญและยึดมั่นในความเป็นชาติพันธุ์มอญ ก่อนข้างสูง จากการสังเกตพบว่า ชาวมอญบ้านบางกระดี่ มักสร้างความสัมพันธ์กับชาวมอญด้วยกันได้รวดเร็ว และลึกซึ้งมากกว่า

ความสัมพันธ์ระดับชุมชนชาวมอญบ้านบางกระดี่มีความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านด้วยกันอย่างสนิทสนมและเปิดเผยซึ่งกันและกันในเชิงความเป็นเครือญาติกัน เนื่องจากแต่ละครอบครัวหรือลักษณะของบ้านเรือนชาวมอญบ้านบางกระดี่ มักมีชายาคาติดกันเป็นส่วนใหญ่ มีการช่วยเหลือระหว่างบ้านใกล้ชิดกัน มีความเกื้อหนุนกันเกือบทุกกิจกรรมของแต่ละครอบครัว เมื่อมีงานพิธีกรรมที่บ้านใดหรือการประกอบประเพณีสำคัญ ๆ ชาวบ้านต่างมาช่วยเหลือกันจำนวนมาก แสดงถึงความสามัคคีและความเข้มแข็งในระบบสังคมของชาวมอญบ้านบางกระดี่ได้เป็นอย่างดี

ระบบความเชื่อและการนับถือศาสนา

1. ความเชื่อเกี่ยวกับศาสนา

เอกลักษณ์สำคัญของชาวมอญบ้านบางกระดี่ คือ การยึดมั่นในระบบความเชื่อ และการยึดมั่น ศรัทธาในพระพุทธศาสนา กล่าวคือ การนับถือผีควบคู่ไปกับการเลื่อมใส ศรัทธาพุทธศาสนา ซึ่งชาวบ้านทุกเพศทุกวัยล้วนยังมีความเชื่อ การนับถือและปฏิบัติกัน อย่างเคร่งครัดเสมอมา

ในด้านการนับถือศาสนานั้น ชาวมอญบ้านบางกระดี่ มีความศรัทธาเลื่อมใส พระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัดและอย่างลึกซึ้ง คือ ชาวบ้านเกือบทุกเพศทุกวัย มีความ เข้าใจเรื่องของ บาป-บุญ รวมทั้งยังมีความยึดมั่นในหลักธรรม โดยสังเกตได้จากการ ทำบุญและงานกุศลต่าง ๆ จะมีชาวมอญทั้งเด็กและผู้ใหญ่ เข้าร่วมกิจกรรมกันอย่าง พร้อมเพรียง รวมทั้งยังมีความเชื่อในเรื่องอานิสงส์ของการทำบุญ ให้ทาน ซึ่งชาวบ้าน มักร่วมกันบริจาคทรัพย์และสิ่งของอื่น ๆ เป็นจำนวนมาก เพื่อเป็นการทำบุญบำรุง พระศาสนา นอกจากนี้ชาวบ้านยังนิยมจับจองเป็นเจ้าของภาพในการทำบุญในงานเทศกาล ต่าง ๆ เช่น การทอดผ้าป่า ประเพณีการบวชและการทอดกฐิน เป็นต้น

เมื่อถึงวันสำคัญต่าง ๆ ทางศาสนา ชาวมอญบ้านบางกระดี่นิยมไปปฏิบัติธรรม ถือศีล ฟังธรรม กันเป็นจำนวนมากทั้งชายและหญิง และมักให้ความเคารพแก่พระสงฆ์ ที่ ปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัด ส่วนพระสงฆ์ที่จำพรรษาในวัดบางกระดี่ล้วนเคร่งครัดในการ ปฏิบัติธรรม มีการศึกษาธรรมและการเรียนภาษามอญควบคู่กันไป เนื่องจากการสวดมนต์ และการแสดงธรรมเทศนาต้องใช้ภาษามอญเป็นหลัก

2. ความเชื่อเกี่ยวกับผี

ชาวมอญบ้านบางกระดี่ให้ความสำคัญเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีอย่างมากและ ควบคู่ไปกับการนับถือพุทธศาสนา ผีที่ชาวมอญบ้านบางกระดี่นับถือมีด้วยกัน 4 ประเภท คือ ผีประจำตระกูล ผีเรือน ผีประจำหมู่บ้านและผีทั่วไป

2.1 ผีประจำตระกูล มีประมาณ 5 ชนิด ได้แก่ ผีเต่า ผีงู ผีปลา ผีไก่และผีข้าว เหนียว โดยผู้ที่นับถือผีบรรพบุรุษเดียวกันถือว่าเป็นตระกูลเดียวกัน ข้อปฏิบัติที่สำคัญใน การนับถือผีบรรพบุรุษ คือ จะต้องเช่นไหว้ด้วยสิ่งที่นับถือนั้นทุกโอกาส เช่น ผู้ที่นับถือ

ผีเต่า ก็จะต้องใช้เต่าเป็นส่วนหนึ่งของเครื่องเช่นไหว้ หากเดินไปพบเห็นเต่าระหว่างทาง แล้วละเลยไม่นำเต่ามาเป็นอาหารเช่นผีจะถือว่าผู้นั้นผิดผีต้องทำพิธีขอขมาลาโทษ หรือใช้วิธีแก้เคล็ดด้วยการพูดคัง ๆ ว่า “เหม็นเหลือเกิน คงจะนำมาทำอาหารไม่ได้แล้ว” เป็นการแก้เคล็ดและจะได้ไม่ต้องฆ่าเต่านั้น (สุภาพร มากแจ้ง 2540, 56)

2.2 ผีเรือน หรือ ผีบรรพบุรุษ เรียกเป็นภาษามอญว่า “ปะโหนก” ซึ่งในบ้านชาวมอญบางกระดี่ทุกบ้าน จะมีสัญลักษณ์ของ “ปะโหนก” อยู่ที่เสาเอกของบ้าน เรียกว่า “เสาผีเรือน” โดยจะจัดทำหิ้งผีเรือน มีหีบผ้าและกระบุงผีที่ภายในบรรจุเสื้อผ้า ผ้านุ่ง ผ้าโพกหัวและเครื่องประดับต่าง ๆ แขนงไว้ที่เสาผีเรือน

ผีเรือน หรือ “ปะโหนก” ของชาวมอญบ้านบางกระดี่ นับเป็นผีบรรพบุรุษและผีประจำตระกูลด้วย ทำหน้าที่คอยปกป้องคุ้มครองลูกหลานที่อยู่ในเรือน ไม่ให้เกิดอันตราย โดยคนในบ้านต้องดูแลรักษาและปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามธรรมเนียมและกฎข้อห้ามต่าง ๆ มิฉะนั้นจะเกิดอาการเจ็บป่วย หรือสิ่งไม่ดีเกิดขึ้นในครอบครัว

ในการบูชา เช่นไหว้ผีเรือนนั้นไม่กำหนดว่าจะต้องปฏิบัติทุกวัน ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับความพอใจของแต่ละครอบครัว แต่เมื่อใดที่ครอบครัวทำอาหารพิเศษก็อาจจะแบ่งไป เช่นผีเรือนบ้าง แต่การเช่นไหว้ประจำปีกระทำกันในช่วงหลังวันสงกรานต์ เป็นประจำทุก ๆ ปี

2.3 ผีประจำหมู่บ้าน หรือ “ปะจู้” คือ ผีที่มีหน้าที่ปกป้องคุ้มครองชาวบ้าน และคอยลงโทษผู้ที่กระทำผิดต่อชนบหรือจารีตประเพณี หมู่บ้านบางกระดี่มีผีประจำหมู่บ้านอยู่ 2 แห่ง คือ เจ้าพ่อบางกระดี่ มีศาลตั้งอยู่ที่บริเวณหน้าวัดบางกระดี่ ซึ่งเป็นที่นับถือของชาวบ้านเหนือ (ในพื้นที่หมู่ที่ 8) และเจ้าแม่หัวละหาน มีศาลตั้งอยู่ในบริเวณบ้านของ นางทอน สังกข์ทอง (ในเขตพื้นที่หมู่ที่ 9) โดยทั้งสองศาลนี้ตั้งอยู่ริมคลองสนามชัย ซึ่งชาวบ้านมีความเชื่อว่าเจ้าพ่อกับเจ้าแม่เป็นพี่น้องกัน และเป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้านบางกระดี่ ชาวบ้านทำพิธีบวงสรวง เจ้าทรงเป็นประจำทุกปี คือ ในช่วงเทศกาลสงกรานต์ วันที่ 18 เมษายน จะทำพิธีเข้าทรงเจ้าพ่อบางกระดี่ และวันที่ 19 เมษายน จะทำพิธีเข้าทรงเจ้าแม่หัวละหาน เพื่อให้เจ้าพ่อกับเจ้าแม่เป็นผู้สั่งสอนให้คำแนะนำแก่ชาวบ้าน รวมทั้งยังให้เจ้าพ่อเจ้าแม่เป็นผู้นำขออนาคตและแนะแนวทางการดำเนินชีวิตให้แก่ชาวบ้าน หรือคอยเตือนภัยที่อาจจะเกิดขึ้น

2.4 ผีทั่วไป คือ ผีที่อาศัยอยู่ในสิ่งต่าง ๆ ทั่วไป จากการสัมภาษณ์ นางลูกจัน สมบุญ ผู้ประกอบพิธี “เทาะชะเนม” หรือการรักษาโรคที่เกิดจากผีกระทำ นางลูกจัน สมบุญ กล่าวว่า ชาวมอญบ้านบางกระดี่มักจะกลัวผีทั่ว ๆ ไป เช่น ผีกระสือ ที่เชื่อกันว่า ยังมีอยู่ภายในหมู่บ้าน รวมทั้งผีต่าง ๆ ที่เป็นผีไม่ดี เช่น ผีตกรน้ำตาย ผีไม่มีญาติและผีจร ซึ่งจะคอยมารบกวนชาวบ้านทำให้เกิดโรคร้ายไข้เจ็บ หากชาวบ้านไม่ปฏิบัติตนให้ดี ทั้งยัง ต้องคอยระวังไม่ลบหลู่ผีเหล่านี้ด้วย

3. ความเชื่อเรื่องโรคกลางและสิ่งอัปมงคล

นอกจากความเชื่อในเรื่องการนับถือผีแล้ว ชาวมอญบ้านบางกระดี่ยังคงมีความเชื่อในกฎข้อห้ามและข้อปฏิบัติต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิถีการดำเนินชีวิตประจำวันด้วย ซึ่งหากไม่ถือปฏิบัติตามกฎข้อห้ามข้อปฏิบัติเหล่านี้แล้ว ก็จะก่อให้เกิดโรคร้ายไข้เจ็บ หรือการดำเนินชีวิตจะไม่ประสบความสำเร็จ หรือเกิดเหตุเภทภัยขึ้นได้ สุภาพร มากแจ้ง (2540, 63–68) ได้รวบรวมข้อห้ามและข้อปฏิบัติต่าง ๆ ไว้ดังนี้

3.1 ห้ามเล่นตุ๊กตา เพราะตุ๊กตาใช้สำหรับเป็นเครื่องเสียดบาลสะเดาะเคราะห์ หากนำมาเล่นจะเกิดอัปมงคล เกราะห้จะเข้ามาสู่ตัว

3.2 ห้ามแขกที่มาค้างบ้านนอนในเขตผีเรือน ต้องนอนนอกเขตคือในห้องทางด้านตะวันออกนอกเสาผีของบ้าน

3.3 ห้ามหญิงมีครรภ์ที่มีได้ อยู่ในครอบครัวมานอนค้างในบ้าน

3.4 ห้ามนำโลงศพขึ้นบ้าน ให้นำศพมาใส่โลงที่พื้นดิน

3.5 ญาติชั้นหลานห้ามทำพิธีแต่งงานในบ้านปู่ ย่า ตา ยาย ต้องปลุกโรงพิธีต่างหาก

3.6 ฝาบ้านเดินข้ามไม่ดี (ฝาบ้านที่รื้อไว้ วางบนพื้น เมื่อไม่ได้ใช้ประโยชน์)

3.7 เสวียนหม้อข้าวไม่สมควรนำไปบังแดด

3.8 น้ำล้างเท้าในภาชนะไม่สมควรปล่อยให้ลกลง

3.9 น้ำสำหรับดื่มในภาชนะไม่ควรปล่อยให้ลกลง

3.10 ราวตากผ้าตรงหน้าบ้านไม่สมควรตากฟูกหมอน

3.11 มีด พร้า ขวาน โยนขึ้นลงไม่ดี

3.12 ดอกไม้ที่ไว้นูชาพระ ไม่ควรนำมาสุกคดม

3.13 ดินใต้ถุนบ้าน ไม่สมควรขุดเล่น

3.14 เวลาหุงข้าว ต้มแกง ไม่สมควรวางหรือพาดทัพพินบนปากหม้อ

3.15 หมากพลู เหน็บที่บันเอวไม่ควรกิน ทรัพย์สินจะเสื่อม

ข้อห้ามต่าง ๆ เหล่านี้ ชาวบ้านบางกระดี่ส่วนใหญ่ ยังคงยึดถือปฏิบัติกันอยู่อย่างเคร่งครัดและพยายามที่จะสั่งสอนลูกหลานให้ปฏิบัติตามสืบต่อ ๆ กันไป (เปลี่ยนประเพณี 2544)

พิธีกรรมและประเพณีที่สำคัญของชุมชน

ชาวมอญบ้านบางกระดี่ปัจจุบันยังคงยึดมั่นในพิธีกรรมและประเพณีและยังมีการปฏิบัติสืบต่อกันมา โดยสามารถจัดกลุ่มงานพิธีกรรมและงานประเพณีที่สำคัญออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีการดำเนินชีวิตและงานประเพณีที่เกี่ยวกับศาสนาและความเชื่อต่าง ๆ ดังนี้

1. พิธีกรรมและงานประเพณีที่เกี่ยวข้องกับวิถีการดำเนินชีวิต

1.1 การโกนผมไฟและการโกนจุก

ลูกหลานชาวมอญในบ้านบางกระดี่ปัจจุบันยังนิยมไว้ผมจุก ผมแกละ ผมเปียหรือผมโก๊ะ มาตั้งแต่แรกเกิด โดยยึดถือแตกต่างจากคนไทยที่จะโกนผมไฟเมื่อทารกมีอายุครบเดือน แต่ความเชื่อของชาวมอญบางกระดี่จะเก็บผมทารกหรือเด็กไว้ ให้เป็นผมจุก ผมเปีย ผมแกละและจะทำพิธีโกนผมไฟ หรือผมจุกเมื่อเด็กอายุ ตั้งแต่ 6-7 ปี (หรือก่อนเข้าโรงเรียน) ชาวมอญเรียกพิธีโกนผมไฟหรือผมจุกนี้ว่า “จ้ออะโป” คือ เมื่อครบกำหนดอายุที่จะต้องโกนผมไฟ ผมจุก พ่อ แม่ ก็ไปให้พระอาจารย์ที่วัดดูฤกษ์ยาม ส่วนในวันพิธีโกนผมไฟจะนิมนต์พระมาทำพิธี โดยก่อนพิธีสงฆ์ พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ทำพิธีบอกกล่าวผีเรือนหรือปะ โหนกก่อน เสร็จแล้วจึงเริ่มพิธีสงฆ์

การโกนผมไฟหรือผมจุกนี้ นับเป็นพิธีแรกที่เข้ามาสู่ชีวิตของชาวมอญและมีความเชื่อว่าจะเป็นสิริมงคลแก่ครอบครัวและตัวเด็กเองในอนาคต ซึ่งถือว่า พิธีกรรมนี้เป็นพิธีกรรมที่เปลี่ยนภาวะหรือเปลี่ยนระดับวัยของเด็ก จากเด็กเล็กไปสู่วัยที่โตขึ้น

1.2 ประเพณีการบวช

ชาวมอญบ้านบางกระดี่ ถือว่า ประเพณีงานบวชเป็นงานบุญที่สำคัญและยิ่งใหญ่ มีอานิสงส์แรง ชาวบางกระดี่ส่วนใหญ่จะกำหนดจัดงานบวชเป็น 3 วัน คือวันก่อนวันสุกดิบวันสุกดิบและวันงาน ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับฐานะด้วยเช่นกัน คือ

วันก่อนสุกดิบ เจ้าภาพและชาวบ้านจะช่วยกันจัดเตรียมสถานที่ และจัดหาอาหารมาเตรียมไว้ โดยมีความเชื่อว่า จะต้องหลีกเลี่ยงเลข 7 ไม่ว่าจะเป็นจำนวนแขกหรือที่มาร่วมงาน หรืออาหารคาวหวาน ต่าง ๆ เพราะถือว่าเลข 7 หรืออาหาร 7 อย่าง เป็นอาหารในงานศพ

วันสุกดิบ ถือเป็นวันสำคัญของผู้ที่จะบวช คือ ในวันที่ ผู้เป็นนาคจะแต่งตัวสวยงาม ชาวมอญเรียกว่า “บักเร็ด” แปลเป็นภาษาไทยว่า “การนุ่งลอยชาย” คือ นุ่งผ้าจีบหน้านางแบบละครไทย คาดเข็มขัด ห่มผ้าสไบเฉียงอัดก๊ลิบและห่มทับด้วยสไบกรองอีกชั้นหนึ่ง ประและเจิมหน้า ทัดดอกไม้ที่หูด้านขวา แล้วใส่เครื่องประดับ เช่น สร้อยคอ สร้อยข้อมือ แหวนและสังวาล ส่วนผมนาคนั้นยังไม่โกนคงไว้ตามปกติก่อน หลังจากนั้นทำพิธีการขอขมา คือ การนำเครื่องบวช ผ้าไตรไปไหว้ผีเรือน เพื่อบอกกล่าวให้บรรพบุรุษได้ร่วมอนุโมทนาในบุญกุศล แล้วจึงนำดอกไม้รูปเทียนเดินเท้าไปตามบ้านผู้ใหญ่เพื่อขอลาบวช

วันงาน ถือเป็นวันบวช ในช่วงเช้าจะมีพิธีปลงผมนาคและอาบนํ้านาค เมื่อนาคนุ่งห่มขาวแล้วก็เตรียมเข้าขบวนแห่ไปวัด เมื่อแห่นาคมาถึงโบสถ์ก็จะทำการแห่รอบโบสถ์แบบทักษิณาวรรต 3 รอบ จากนั้นวันทาเสมา โดยกล่าวเป็นภาษามอญ เสร็จแล้วผู้เป็นมารดาส่งผ้าไตรให้นาคและญาติพี่น้องช่วยกันอุ้มนาคเข้าโบสถ์ เพื่อทำพิธีทางสงฆ์ต่อไป โดยมีข้อห้าม คือ ห้ามผู้หญิงเข้าไปในโบสถ์เด็ดขาด (ชโลมใจ กลั่นรอด 2541, 75-79)

1.3 ประเพณีการแต่งงาน

จากการศึกษาของ สุภาพร มากแจ้ง (2540, 72) พบว่า ขั้นตอนประเพณีการแต่งงานของชาวมอญบ้านบางกระดี่ไม่แตกต่างจากประเพณีไทยมากนัก เริ่มต้นด้วยการส่งผู้ใหญ่ไปสู่ขอ นัดวันทำพิธี โดยพิธีจะมีขึ้นที่บ้านฝ่ายหญิงและจะให้เจ้าบ่าวและเจ้าสาวทำพิธีเช่นไหว้ผีเรือน หรือปะโหนก

ขั้นตอนสำคัญและแตกต่างจากประเพณีแต่งงานแบบไทย คือ คู่บ่าวสาวแจกผ้าไหว้ญาติผู้ใหญ่และญาติผู้ใหญ่ทำขวัญรับไหว้ ซึ่งชาวมอญเรียกว่า “อะเลาะห์” ด้วยเงินทองตามแต่ฐานะ เมื่อรับไหว้ครบทุกคนแล้วก็ถึงขั้นตอนการล้างหน้าทาข้อมือ เรียกว่า “ที่อบตัว” โดยคู่บ่าวสาวจะนั่งพับเพียบอยู่กับพื้นแล้วหงายฝ่ามือด้านขวายื่นออกมาข้างหน้าเหนือพานที่มีผ้าขาวรองอยู่ เพื่อรองรับน้ำมนต์ โดยฝ่ามือซ้ายจะลอยอยู่เหนือฝ่ามือของฝ่ายหญิง ปัจจุบันฝ่ามือของคู่บ่าวสาวแนบชิดกัน ผู้ที่รดน้ำมีเพียงผู้ประกอบพิธีกับผู้ที่เป็นพ่อแม่เท่านั้น (ชโลมใจ กลั่นรอด 2541, 81)

จากการสัมภาษณ์ นายรัชพงษ์ มอญคะ ได้ความเสริมอีกว่า ประเพณีการแต่งงานของชาวมอญบ้านบางกระดี่ มีจุดเด่นเป็นเอกลักษณ์อีกอย่างหนึ่ง คือ การเลี้ยงขนมลอดช่องน้ำกะทิ โดยฝ่ายเจ้าบ่าวและเจ้าสาวจะนำลอดช่องน้ำกะทิไปแลกกันในวันเข้าหอ ซึ่งชาวมอญมีความเชื่อว่า ขนมลอดช่องน้ำกะทินั้นเป็นขนมมงคล คือ สีเขียวของลอดช่อง หมายถึงความอุดมสมบูรณ์ ส่วนสีขาวของน้ำกะทิหมายถึงความบริสุทธิ์

1.4 ประเพณีเกี่ยวกับการตาย

ชาวมอญบ้านบางกระดี่เคร่งครัดต่อประเพณีการทำศพมาก ถือว่าเป็นงานใหญ่ที่สำคัญ เพราะถือว่า ถ้าปฏิบัติไม่ถูกต้องความหายนะจะตกแก่ลูกหลานที่ยังมีชีวิตอยู่ ชาวมอญแบ่งสาเหตุการตายออกเป็น 2 อย่าง คือ ตายดีกับตายไม่ดี ตายดี คือ ตายเนื่องจากวัยอันสมควรแห่งสังขาร ได้แก่ การตายด้วยโรคชรา หรือเจ็บป่วยอย่างอื่น ซึ่งศพนั้นสามารถประกอบพิธีกรรมได้ตามปกติ ส่วนการตายไม่ดี คือ การตายแบบกะทันหัน อันเนื่องมาจากอุบัติเหตุต่าง ๆ และการตายที่ไม่มีผู้รู้เห็น รวมทั้งการตายของเด็กที่อายุต่ำกว่า 12 ปี ศพเหล่านี้ไม่มีการเผาฝังได้อย่างเดียวเท่านั้น และห้ามทำบุญเลี้ยงพระที่บ้านเมื่อครบ 7 วัน ให้ทำบุญเลี้ยงพระที่วัด

บ้านใดมีการตายเกิดขึ้น เจ้าของบ้านจะไปตามสัปเหร่อมาให้ประกอบพิธีกรรม สิ่งสำคัญคือการทำแคร์ไว้ศพ เรียกว่า “จ่องแหนะห์” โดยใช้ไม้รวก จำนวน 32 ชิ้น มาประกอบ ทั้งนี้ นายรัชพงษ์ มอญคะ อธิบายว่า เหตุที่ใช้ไม้จำนวน 32 ชิ้น นั้น เพื่อแสดงถึงร่างกายที่มีอวัยวะครบ 32 ประการนั่นเอง

การกำหนดที่ตั้งศพต้องให้อยู่ในบริเวณของผีเรือน ไม่ให้อยู่นอกบริเวณ เขตเสาผี วางศพหันศีรษะไปทางทิศตะวันออก ส่วนการนำศพไปวัดให้หันปลายเท้าหน้าไป เมื่อนำศพไปที่วัดต้องนำโลงศพมารอบบริเวณเชิงบันไดบ้าน แล้วทำบันไดไม้ไผ่หรือ บันไดศิมาทาบกับบันไดบ้านแล้วจึงนำศพลง หากบ้านใดสร้างบันไดไว้ในตัวบ้าน จะนำ ศพลงลอดใต้ถุนบ้านไม่ได้ต้องนำศพออกทางฝาบ้าน โดยรื้อฝาบ้านแล้วส่งศพออกมา

การเผาศพในปัจจุบันจะเผาในเมรุถาวรของวัด เวลาเผาศพชาวมอญบ้านบาง กระจีจะไม่มีพิธีโกวศพ คือ การใช้ผ้าขาวผูกไว้ที่โลงศพโดยปล่อยชายผ้าให้ยาวเพื่อให้ ญาติผู้ตายมาจับที่ปลายผ้าในลักษณะการโกวเปลเหมือนชาวมอญบางกลุ่มและชาวมอญ ในพม่า (สุภาพร มากแจ้ง 2540, 76)

งานประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและความเชื่อ

ชาวมอญบ้านบางกระจีส่วนใหญ่ยึดมั่นในหลักพระพุทธศาสนา กิจกรรมหรือ งานประเพณีต่าง ๆ ในรอบปี จึงเป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับวันสำคัญทางพุทธศาสนา เป็นหลัก สุภาพร มากแจ้ง (2540, 93) กล่าวว่า ลักษณะงานประเพณีทางศาสนาของชาว มอญบางกระจี โดยทั่วไปก็ไม่แตกต่างจากงานประเพณีของชาวไทย คือ การทำบุญ ตักบาตร การฟังเทศน์ฟังธรรมและการเวียนเทียน เป็นต้น แต่ที่พิเศษก็คือ ในวันสำคัญ ทางพุทธศาสนา มักจะมีชาวมอญที่สูงวัยทั้งชายและหญิงพากันไปถือศีลอุโบสถ โดย แต่งกายนุ่งขาวห่มขาวไปค้างที่วัดกันเป็นจำนวนมาก

นอกจากนี้ ชาวมอญบ้านบางกระจียังมีพิธีกรรมและงานประเพณีที่ถือได้ว่าเป็น เอกลักษณะเฉพาะถิ่นและปฏิบัติสืบเนื่องกันมาเป็นประจำทุก ๆ ปี ดังนี้

1. ประเพณีวันตรุษ

วันตรุษของชาวมอญจะถือว่าเป็นวันสิ้นปี ซึ่งตรงกับวันแรม 15 ค่ำ เดือน 4 และวันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 5 ชาวมอญบางกระจีจะมีกิจกรรมที่สำคัญ คือ การกวนข้าวเหนียว- แแดง เพื่อทำบุญและแจกจ่ายญาติมิตร นอกจากนี้ชาวบ้านบางกระจียังเตรียมทำความสะอาดบ้านเรือนกันเกือบทุกครัวเรือน เพื่อเตรียมรับเทศกาลสงกรานต์ หรือวันขึ้นปีใหม่

2. ประเพณีสงกรานต์

สัมฤทธิ์ สมบุญ (อ้างถึงใน สุภาพร มากแจ้ง 2540, 82) ได้อธิบายการจัดกิจกรรมในงานประเพณีสงกรานต์ของชาวมอญบ้านบางกระดี่ว่า งานสงกรานต์จะเริ่มตั้งแต่วันที่ 13-18 เมษายน ของทุกปี รวมระยะเวลา 6 วัน สิ่งที่ได้ถือว่าเป็นเอกลักษณ์ของชาวมอญบ้านบางกระดี่ คือ การทำข้าวแช่และการกวนขนมกอละแม ซึ่งถือว่าเป็นอาหารและขนมในประเพณีสงกรานต์ที่สำคัญ โดยฝ่ายแม่บ้านจะจัดเตรียมกับข้าวแช่ 7 อย่าง คือ กระเทียมคองผัดไข่ กะปิชุบไข่ทอด ไข่เค็ม ปลาแห้งผัดกับน้ำตาลทราย เนื้อเค็มผัดหวาน หัวผักกาดเค็มผัดกะทิ และขำมะม่วง สมาชิกในครอบครัวจะมาชุมนุมกัน เพื่อช่วยกันกวนกอละแม

พิธีกรรมต่าง ๆ จะเริ่มในตอนเย็นของวันที่ 12, 13 และ 14 โดยผู้ที่เป็นหัวหน้าครอบครัวหรือพ่อบ้านเตรียมปลูกศาลเพียงตา มีเสา 4 ด้าน ปูพื้นสูงระดับสายตาใช้ผ้าขาวล้อมฝา 3 ด้านไม่มีหลังคา เตรียมไว้เพื่อนำสำหรับข้าวแช่ไปเช่นสรวง พระอินทร์ พระพรหม เทวดาอารักษ์ และนางสงกรานต์ในตอนเช้าตรู่ อีกสำหรับหนึ่งจัดไว้เช่นไหว้เสาศีเรือนหรือปะโหนก หลังจากนั้นจะนำสำหรับข้าวแช่ไปถวายพระที่วัด และนำไปให้ญาติผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือ ส่วนที่เหลือจะเตรียมไว้ต้อนรับแขกหรือมิตรสหายมาร่วมรับประทาน

ส่วนกิจกรรมในวันที่ 16-18 เมษายน ตอนเช้ามีการทำบุญตักบาตรทุกวัน ตอนบ่ายบรรดาเด็กหนุ่มสาวหรือผู้ที่มีอายุโศน้อยจะน่าน้ำและน้ำอบไปรดน้ำคำหัวญาติผู้ใหญ่และผู้สูงอายุที่เคารพนับถือตามบ้าน เพื่อเป็นการขอพรและให้พรซึ่งกันและกัน หลังจากนั้นช่วงบ่ายก็พากันไปพรมน้ำอบ ปัดรงสีประดับและกราบไหว้อัฐิของบรรพบุรุษบริเวณโกศที่ตั้งอยู่ในบริเวณวัด เวลาประมาณ 16.30 น. จะเป็นพิธีสงฆ์พระภิกษุและสามเณร

จากการสัมภาษณ์ นายรัชพงษ์ มอญคะ ได้กล่าวว่า ในช่วงเทศกาลสงกรานต์ ยังมีพิธีกรรมที่สำคัญของชาวมอญบ้านบางกระดี่ คือ พิธีเข้าทรงวิญญาณเจ้าพ่อบางกระดี่ และเจ้าแม่หัวละหาน โดยจัดให้มีพิธีทรงเจ้าพ่อบางกระดี่ในวันที่ 18 เมษายน และพิธีทรงเจ้าแม่หัวละหานในวันที่ 19 เมษายน ของทุกปี โดยมีหมอผีประจำหมู่บ้านหรือร่างทรงเป็นผู้ทำพิธี ปัจจุบัน คือ นางเนย สาแหรกทอง ในการทำพิธีมีการเช่นไหว้บูชาถวายเครื่องสังเวยและมีการเล่นตะแบมมอญถวาย หลังจากนั้นจะเป็นการทำนายสภาพความเป็นอยู่ของชาวมอญบ้านบางกระดี่ในรอบปีว่าควรจะปฏิบัติตัวอย่างไรให้อยู่เย็นเป็นสุข

นอกจากพิธีกรรมและกิจกรรมต่าง ๆ ดังที่กล่าวแล้ว ในช่วงคำคืนของวันที่ 16-18 เมษายน มีการละเล่นสนุกสนานรื่นเริงตามประเพณีที่ชาวมอญบ้านบางกระดี่จัดขึ้นเป็นประจำทุก ๆ ปี เช่น การแสดงทะเลมอญ การตั้งบ่อนสะบ้า การประกวดนางงาม สงกรานต์ การประกวดการแต่งกายลอยชาย เป็นต้น

3. ประเพณีทำบุญกลางบ้าน

ภายหลังจากช่วงเทศกาลสงกรานต์ แต่ยังคงอยู่ในช่วงเดือน 5 ชาวมอญบ้านบางกระดี่ร่วมกันกำหนดวันทำบุญกลางบ้าน โดยกำหนดสถานที่บริเวณกลางหมู่บ้าน แล้วนิมนต์พระสงฆ์มาทำบุญตักบาตรเจริญพระพุทธมนต์ เพื่อความเป็นสิริมงคลของหมู่บ้าน พิธีจะทำ 2 วัน คือ วันหนึ่งทำที่ฟากตะวันออกของหมู่บ้านและอีกวันหนึ่งทำที่ฟากตะวันตกของหมู่บ้าน โดยกำหนดแนวคลองเป็นเส้นแบ่งเขต

4. ประเพณีสารท

ประเพณีสารทของชาวมอญบ้านบางกระดี่กำหนดเอาวันออกพรรษา คือ วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 เป็นวันสารทของมอญ อาหารสำคัญที่นำไปทำบุญก็คือ กระจยาสารท และกล้วยไข่ ส่วนในวันกลางเดือน 10 ชาวมอญเรียกว่า วันสารทไทย จะมีพิธีทำบุญตักบาตรเช่นเดียวกันแต่ไม่ใช้กระจยาสารทเป็นอาหารทำบุญ

5. ประเพณีลอยกระทง

ชาวมอญบ้านบางกระดี่ กำหนดวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 เป็นประเพณีลอยกระทง ด้วยคติความเชื่อว่า การลอยกระทงมีจุดประสงค์เพื่อขอขมาลาโทษแม่คงคา เพื่อบูชารอยพระพุทธบาท นอกจากนี้ยังเป็นการบูชาพระอุปคุตเถระ ผู้สถิตอยู่ ณ สะดือทะเลเพื่อคอบปกป้องการสังคายนาพระไตรปิฎก และเป็นการรำลึกพระคุณของพระเถระที่นำพระธรรมมาสู่ชาวมอญ โดยชาวบ้านบางกระดี่ทำแพจากโคนต้นจากที่ชาวบ้านเรียกว่า “สะโพกจาก” ในแพนั้นบรรจุข้าวสาร อาหารแห้ง เช่น กะปิ น้ำปลา พริก หอม กระเทียม รูป เทียน และดอกไม้ อธิษฐานแล้วลอยไปตามลำน้ำ (สุภาพร มากแจ้ง 2540, 92)

วัฒนธรรมด้านที่อยู่อาศัย

ชาวมอญบ้านบางกระดี ตั้งบ้านเรือน ปลูกอยู่ริมน้ำ ทั้งสองฝั่งคลองสนามชัยและตามลำรางสาขาที่แยกจากคลองหลัก โดยทั่วไปทิศทางการตั้งบ้านเรือนมักหันหน้าไปทางทิศตะวันออก โดยมีชายคายื่นล้ำลงไปใต้อุ้งคลองเพื่อบังแดดฝนให้กับเรือ ซึ่งเป็นพาหนะที่สำคัญของชาวมอญแม้กระทั่งในปัจจุบัน นายสมชาย มอญคะ (2545, สัมภาษณ์) ได้อธิบายลักษณะการตั้งบ้านเรือนที่หันหน้าไปทางทิศตะวันออก และการยื่นชายคาบ้านล้ำเข้าไปในคลองว่า เป็นส่วนหนึ่งของสำนวนที่ว่า “มอญขวาง” เพราะทิศทางการหันหน้าบ้านรวมทั้งการสร้างเรือนยื่นล้ำไปในลำคลองเป็นการกีดขวางผู้ที่สัญจรไปมานั่นเอง

โครงสร้างบ้านเรือนชาวมอญบ้านบางกระดี แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ ประเภทเรือนเครื่องไม้เนื้อแข็ง ขนาดใหญ่ หลังคามุงกระเบื้องทรงจั่วและมักมี 2 จั่ว ชาวมอญเรียกเรือนประเภทนี้ว่า “ฮ่อฮะ อะ เล้าะ อะ โด” แปลว่า บ้านมีรางน้ำอยู่ตรงกลาง พื้นบ้านและฝาบ้านใช้ไม้กระดานเนื้อแข็งเป็นวัสดุ พื้นบ้านลาดชันตั้งแต่ 2 ชั้นขึ้นไป อีกประเภทหนึ่งคือ เรือนเครื่องผูก หลังคามุงจาก ถือได้ว่าเป็นเรือนอาศัยประจำถิ่น เนื่องจากวัสดุที่ใช้ มีอยู่ในท้องถิ่น เช่น ต้นจาก ไบมาทำหลังคาและฝาบ้าน ส่วนเสาบ้านใช้ต้นกระบูน ดันผาด ซึ่งเป็นไม้ยืนต้นที่ขึ้นในป่าชายเลน ลักษณะบ้านเรือนชาวมอญทั้งสองประเภทเป็นเรือนใต้ถุนสูงและปล่อยให้โล่งเพื่อใช้ทำกิจกรรมต่าง ๆ

เอกลักษณ์สำคัญของเรือนชาวมอญนอกจากจะเป็นเรือนใต้ถุนสูงแล้ว ทุกเรือนมีเสาเรือนสำคัญ 2 เสา คือ เสาเอก หรือเสาตัวผู้ เป็นเสาผีเรือนหรือผีบรรพบุรุษ ชาวมอญเรียกว่า “เสาปะโหนก” ส่วนอีกเสาจะเป็นเสาพระ ทั้งสองเสาอยู่ทางทิศตะวันออกของตัวบ้าน และจากการสังเกตพบว่า บริเวณบ้านของชาวมอญบ้านบางกระดี มีสภาพสะอาดเรียบร้อยและเป็นระเบียบ แม้บริเวณใต้ถุนเป็นพื้นดินก็ตาม นายสมชาย มอญคะ ได้กล่าวว่า เหตุที่บ้านเรือนชาวมอญบ้านบางกระดีมีความสะอาดเรียบร้อย เป็นเพราะชาวมอญบ้านบางกระดีมีความเชื่อว่า ถ้าหน้าบ้านและบริเวณบ้านใครมีขยะสกปรก ในตอนเช้าหากพระสงฆ์เดินบิณฑบาตผ่านหน้าบ้านแล้วไปเหยียบขยะสิ่งปฏิกูลเข้า จะถือว่าเป็นบาปทั้งบ้านและหาสิ่งอันเป็นมงคลไม่พบ ด้วยเหตุนี้ชาวมอญบ้านบางกระดีทุกบ้านจึงตื่นขึ้นมาแต่เช้า เพื่อทำความสะอาดบริเวณบ้านและหน้าบ้านอยู่เสมอ

วัฒนธรรมการบริโภค

ค่านิยมการบริโภคอาหารของชาวมอญบ้านบางกระดี่โดยทั่วไปก็ไม่แตกต่างจากการบริโภคอาหารของคนไทยมากนัก และด้วยเหตุที่ชุมชนนี้อยู่ใกล้ชิดกับสภาพสังคมวัฒนธรรมเมืองหลวง จึงทำให้ลักษณะการบริโภคอาหารของชาวมอญในชีวิตประจำวันไม่ค่อยแตกต่างกัน แต่เอกลักษณ์ของวัฒนธรรมเกี่ยวกับการกินของชาวมอญบ้านบางกระดี่ จากการสังเกตพบว่า ลักษณะอาหารที่ชาวมอญบ้านบางกระดี่นิยมบริโภคสามารถจำแนกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ อาหารรับประทานในชีวิตประจำวันทั่วไป ที่ถือเป็นเอกลักษณ์ประจำถิ่น และอาหารใช้ในงานประเพณีและพิธีกรรม

1. อาหารที่เป็นเอกลักษณ์ประจำถิ่นและอาหาร ในชีวิตประจำวัน

ชาวมอญบ้านบางกระดี่ นิยมบริโภคอาหารประเภทปลาและพืชผักในท้องถิ่นเป็นหลัก เนื่องจากหาง่ายและไม่ต้องซื้อหา เช่น ต้นปรัง ผักปรัง ต้นสาคราม ซึ่งเป็นพืชขึ้นอยู่ตามป่าชายเลน และต้นกระเจี๊ยบ โดยส่วนใหญ่นำมาประกอบอาหารประเภทแกงส้มแกงเลียง อาทิ แกงส้มใบและฝักกระเจี๊ยบ แกงส้มใบปรัง แกงเลียงผักปรัง ยำใบสาคราม ชาวมอญบางกระดี่ยังนิยมบริโภคปลาร้า เรียกเป็นภาษามอญว่า “ชะหลอกกะ” โดยเฉพาะน้ำพริกปลาร้า ปลาร้าหลน และปลาร้าทอด เพื่อรับประทานร่วมกับแกงส้มและแกงเลียง นอกจากนี้ยังนิยมนำปลามาตากแห้งเป็นการถนอมอาหารให้เก็บไว้ได้นาน ๆ เมื่อจะรับประทานก็จะนำมาทอด หรือทำปลาป่นคั่วกับน้ำตาลทราย รับประทานเป็นเครื่องเคียงอีกด้วย อาหารประจำถิ่นชาวมอญเหล่านี้ ถือได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมในการบริโภคของชาวมอญบางกระดี่ และยังเป็นที่ยึดมั่นของหมู่ชาวมอญในปัจจุบัน

2. อาหารที่ใช้ในงานประเพณีและพิธีกรรม

2.1 ขนมนจีน ลักษณะอาหารที่ใช้ในงานประเพณีของชาวมอญบ้านบางกระดี่ ส่วนใหญ่ต้องมีขนมนจีน ชาวมอญเรียก “ชะนอมจิน” ชะนอม หมายถึง น้ำเคือด ส่วน จิน

หมายถึงคำว่าสุก ดังนั้น จึงหมายความว่า สุกทันทีเมื่อถูกน้ำเดือด (จำเรียง ธงโทไหล และคณะ ฯ 2540, 8) ซึ่งขนมจีนถือว่าเป็นอาหารที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวมอญมาตั้งแต่สมัยโบราณ ชาวมอญส่วนใหญ่รู้กรรมวิธีการทำขนมจีน แต่ปัจจุบันซื้อจากท้องตลาดเป็นหลัก ทั้งนี้ เพื่อความสะดวก ของที่รับประทานคู่กับขนมจีนของชาวมอญ มักจะเป็นน้ำพริก หรือน้ำยา โดยชาวมอญมีความเชื่อว่า การใช้ขนมจีนเป็นอาหารในงานประเพณี และเทศกาลต่าง ๆ แสดงถึงความมีอายุยืนยาวดั่งเส้นขนมจีน นอกจากนี้ ยังมี ผัดหมี่ ซึ่งมีความหมายคล้าย ๆ กันด้วย

2.2 ข้าวแช่ เป็นอาหารเฉพาะที่ใช้ในเทศกาลสงกรานต์เท่านั้น โดยชาวมอญบ้านบางกระดี่จะทำข้าวแช่ 3 วัน คือ ตั้งแต่ วันที่ 13-15 เมษายน ของทุกปี เครื่องเคียงที่ใช้รับประทานร่วมกับข้าวแช่ มี 7 อย่าง

ชาวมอญบ้านบางกระดี่จะแบ่งสำหรับข้าวแช่ออกเป็น 3 สำหรับ คือ สำหรับหนึ่งสำหรับถวายเทวดาและนางสงกรานต์ สำหรับหนึ่งนำไปถวายพระที่วัด และอีกสำหรับหนึ่งนำไปเช่น ไหว้เส้าผีเรือน ส่วนที่เหลือจะจัดสำหรับข้าวแช่ส่งไปตามบ้านผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือ เช่น พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย เพื่อเป็นการอวยพรเนื่องในวันขึ้นปีใหม่

2.3 กาละแม เป็นขนมมอญโบราณอย่างหนึ่ง ชาวมอญเรียกว่า “กวานฮะกา” แปลว่า ขนมกวน และเป็นขนมที่ใช้ในเทศกาลสงกรานต์ควบคู่กับการทำข้าวแช่ ส่วนผสมของกาละแม ประกอบไปด้วย น้ำกะทิ แป้งข้าวเหนียว และน้ำตาลมะพร้าว นับว่าเป็นขนมที่ทำยากและใช้เวลาในการกวนประมาณ 4-5 ชั่วโมง พอใกล้วันสงกรานต์ ชาวบ้านที่เป็นพวกหนุ่ม ๆ สาว ๆ จะไปร่วมกันกวนขนมตามบ้านต่าง ๆ

ขนมกาละแมที่กวนเสร็จแล้วส่วนหนึ่งจะแบ่งไว้เพื่อนำไปทำบุญถวายพระที่วัด อีกส่วนหนึ่งจะจัดไว้เพื่อไปมอบให้แก่ ปู่ ย่า ตา ยาย ผู้ใหญ่และญาติพี่น้อง ตลอดจนผู้ที่เคารพนับถือ และอีกส่วนหนึ่งนั้นไว้รับประทานภายในครอบครัวและให้ทานแจกจ่ายผู้อื่น ในหมู่บ้านบางกระดี่จึงมีประเพณีการส่งขนมประมาณก่อนวันสงกรานต์ 1-2 วัน

พิศาล บุญผูก (2537, 21-23) ได้ให้ความเห็นว่า กาละแม นอกจากเป็นขนมที่ถือเป็นเอกลักษณ์ของเทศกาลสงกรานต์แล้ว ยังเป็นสัญลักษณ์ของความรัก ความสามัคคี ความผูกพัน และความเคารพนับถือของชาวมอญ อีกด้วย

2.4 ข้าวเหนียวแดง เป็นขนมใช้ในเทศกาลวันตรุษ (วันแรม 15 ค่ำเดือน 4 และ วันขึ้น 1 ค่ำเดือน 5) ชาวมอญเรียกว่า “สะนอมชาย” ซึ่งชาวมอญถือว่าข้าวเหนียวแดง และกอละแมเป็นส่วนหนึ่งในตำรับข้าวแช่ เพื่อนำไปถวายพระที่วัดเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับบรรพบุรุษ ส่วนที่เหลือจะนำไปแจกจ่ายให้กับญาติมิตรและเหลือไว้รับประทานกันในครอบครัว (ธวัชพงษ์ มอญคะ 2545, สัมภาษณ์)

2.5 กระจยาสารท เป็นขนมในประเพณีสารท และเทศกาลออกพรรษา ชาวมอญเรียกว่า “กวานยาสารท” ปัจจุบันชาวมอญบ้านบางกระดีเกือบทุกบ้าน โดยเฉพาะครอบครัวใหญ่จะกวนกระจยาสารทเอง เพื่อนำไปทำบุญและไว้แจกจ่ายให้กับญาติผู้ใหญ่ และเพื่อนสนิท ส่วนผสมของกระจยาสารทประกอบด้วย ข้าวดอก ข้าวเม่า ถั่วลิสง งาคำ งามขาว น้ำอ้อย น้ำตาลปีบ ขั้นตอนการกวน คือ จะต้องใช้กระทะใบบัวขนาดใหญ่แล้วใส่ส่วนผสมลงไปกวนให้เข้ากัน กระจยาสารทนี้ชาวมอญนิยมรับประทานควบคู่กับกล้วยไข่ (เปลี่ยน ประเสริฐ 2545, สัมภาษณ์)

2.6 ข้าวเหนียวน้ำกะทิถั่วดำ เป็นขนมหวานที่ทำจากข้าวเหนียวมูนราดด้วย ถั่วดำคั่วกับกะทิ (แกงบัวด) ชาวบางกระดีนิยมใช้เป็นอาหารหวานในงานศพ เพื่อไว้ทุกข์แก่ผู้ตาย เพราะเป็นอาหารที่มีสีดำ (สัมฤทธิ์ สมบุญ 2540, สัมภาษณ์ อ้างถึงใน ชโลมใจ กลั่นรอด 2541, 58)

3. อาหารที่ใช้ในพิธีกรรม

อาหารที่ใช้ในพิธีกรรมของชาวมอญบ้านบางกระดี ส่วนใหญ่เป็นพิธีกรรมเช่น ไหว้ บรรพบุรุษหรือ เช่น ไหว้ผีต่าง ๆ สามารถจัดเป็นประเภทได้ดังนี้

ประเภทของคาว ประกอบด้วย เต้าคัม (สำหรับบ้านที่นับถือผีเต้า) ปลาช่อนย่าง (บางบ้านใช้ปลาหมอ) ไก่คัม ไข่คัม และหัวหมู

ประเภทของหวาน ประกอบด้วย ขนมต้มขาว ขนมต้มแดง ข้าวเหนียวแดงงา (ชาวมอญเรียกว่า “หะเปียง”) ขนมใส่ไส้ ขนมกล้วย ขนมเป็งทอด และขนมจันอับ

ประเภทผลไม้ ประกอบด้วย กล้วยน้ำว้า และมะพร้าวอ่อน

ประเภทเครื่องสังเวศ ประกอบด้วย เหล้าขาว หมากพลู และนุหรี (เปลี่ยน
ประเสริฐ 2545, สัมภาษณ์)

วัฒนธรรมการแต่งกาย

จากการสังเกตพบว่า ลักษณะการแต่งกายในชีวิตประจำวันของชาวมอญบ้านบาง-
กระดี่ไม่แตกต่างกับชาวไทยโดยทั่วไป ชาวมอญวัยหนุ่มสาวแต่งกายตามสมัยนิยมทั่วไป
ส่วนผู้หญิงวัยสาวและวัยผู้ใหญ่ยังนิยมนุ่งผ้าซิ่นเมื่ออยู่กับบ้าน ส่วนผู้ชายสูงอายุยังนิยม
นุ่งผ้าโสร่งลายขวางหรือนุ่งกางเกงจีน หรือกางเกงขา ก๊วย สวมเสื้อคอกลมหรือเสื้อเชิ้ต
เมื่ออยู่กับบ้าน บางครั้งแต่งกายลักษณะนี้ไปทำบุญที่วัดด้วยเช่นกัน ส่วนผู้หญิงสูงวัยมัก
นุ่งผ้าซิ่น สวมเสื้อคอกลมและเสื้อแขนกระบอก มีบางคนยังนุ่งผ้าโจงกระเบนอยู่ แต่เป็น
ส่วนน้อย

สิ่งที่กำหนดเอกลักษณ์ของผู้หญิงสูงวัยของชาวมอญบ้านบางกระดี่ คือ การไว้ผม
ยาวเกล้ามวย ชาวมอญบ้านบางกระดี่เรียกการเกล้าผมมวยแบบลูกจัน โดยมีอุปกรณ์ที่ใช้
ประกอบการเกล้าผมอยู่ 2 ชิ้น คือ ชิ้นหนึ่งมีลักษณะแบบเกือกม้า ชาวมอญเรียกว่า
“อะนดชก” ใช้เสียบในแนวตั้ง อีกชิ้นหนึ่งลักษณะคล้ายใบไม้ ใช้เสียบในแนวนอน ชาว
มอญเรียกว่า “หะเลียงชก” หรือบางครั้งอาจจะใช้หวีเสียดผมแทนการไว้ผมมวยของหญิง
ชาวมอญบ้านบางกระดี่ไว้ไปจนกว่าเกิดการเจ็บป่วยด้วยวัชรา หรือล้มหมอนนอนเสื่อ
ลูกหลานก็ตัดผมเก็บไว้บูชายามเมื่อเสียชีวิตไปแล้ว (ธวัชพงษ์ มอญคะ 2545, สัมภาษณ์)

ส่วนลักษณะการแต่งกาย ตามประเพณีเมื่อมีงานเทศกาล งานประเพณีที่สำคัญ
และการแต่งกายไปทำบุญที่วัด ผู้ชายวัยหนุ่มและวัยผู้ใหญ่นิยมนุ่งโสร่งแบบมอญ
ชาวมอญบ้านบางกระดี่ เรียกว่า “นุ่งลอยชาย” คือ การนุ่งให้มีจีบอยู่ด้านหน้าแล้วปล่อย
ชายพกให้เป็นพู่ห้อยออกมา สวมเสื้อคอกลมลายดอกไม้สีสด ส่วนผู้หญิงวัยสาวไปจนถึง
ผู้สูงอายุ มักนุ่งผ้าซิ่นและใส่เสื้อตามสมัยนิยมทั่วไป

เอกลักษณ์ของการแต่งกายตามประเพณีของชาวมอญบ้านบางกระดี่ คือ ผ้าพาด
ไหล่ และผ้าสไบเฉียง ผู้ชายชาวมอญทุกคนจะมีผ้าคล้องคอ ส่วนใหญ่ใช้ผ้าขาวม้า เรียก
เป็นภาษามอญว่า “หยาดอะบัว” ซึ่งมีวิธีพาดหรือคล้อง 3 แบบ แบบที่หนึ่ง คือ การห้อย

พาดข้างเดียว สำหรับชีวิตประจำวัน แบบที่สอง คือ การพาดคล้องไหล่ทั้งสองข้างสำหรับงานรื่นเริงต่าง ๆ แบบที่สาม คือ การพาดพันตัวเป็นสไบเฉียงสำหรับเวลาไปทำบุญที่วัด เป็นการแสดงความสุภาพและเคารพต่อพระภิกษุและยังใช้เป็นผ้ากราบอีกด้วย ส่วนผู้หญิงใช้ผ้าสไบเฉียง มีลักษณะการห่ม 3 แบบเช่นเดียวกับผู้ชาย โดยผู้หญิงจะใช้ผ้าสไบเฉียงที่มีสีสันหลากหลายและมีคนละหลายผืน แต่ถ้าเป็นงานศพใช้เป็นสีขาวและสีดำเท่านั้น (ชโลมใจ กลั่นรอด 2541, 50-51)

วัฒนธรรมด้านภาษา

ชาวมอญบ้านบางกระดี่อายุตั้งแต่ 6 ขวบขึ้นไป ติดต่อสื่อสารในชีวิตประจำวันกันในชุมชนและในครอบครัวกันด้วยภาษามอญเป็นภาษาหลัก และภาษาไทยเป็นภาษาที่สอง ส่วนผู้ใหญ่ที่อายุ 45 ปีขึ้นไป ส่วนใหญ่จะมีความสามารถในการอ่านและเขียนภาษามอญได้ นอกจากนี้ พระสงฆ์ที่จำพรรษาในวัดบางกระดี่สวดมนต์และเทศนาเป็นภาษามอญ ชาวบ้านไปทำบุญที่วัดก็สวดมนต์เป็นภาษามอญ ปัจจุบันทุกวันอาทิตย์ยังมีการเรียนการสอนภาษามอญให้แก่เยาวชนและผู้สนใจทั่วไปที่วัดบางกระดี่ นายสมนึก ปุงบางกระดี่ เป็นผู้จัดการเรียนการสอน มีเยาวชนสนใจมาเรียนกันจำนวนมาก

จากการวิจัยของ ชโลมใจ กลั่นรอด (2541, 44) พบว่า ภายในหมู่บ้านบางกระดี่ มีหนังสือและจารึกโบราณเป็นภาษามอญ ทั้งประเภทร้อยแก้วและร้อยกรอง กระจัดกระจายอยู่ตามบ้านชาวมอญซึ่งถือเป็นสมบัติเป็นจำนวนมากที่ตกทอดต่อ ๆ กันมาจากบรรพบุรุษ และยังมีอีกเป็นจำนวนมากที่วัดบางกระดี่ เช่น หนังสือนิทาน ตำราโลกสิทธิ โลกสมมุติ ที่เป็นตำราการแพทย์แผนโบราณชาวมอญ ตำราโหราศาสตร์ เรื่องธรรมะ สุภาษิต และคำภีร์สำหรับเทศนา ส่วนใหญ่จะเป็นหนังสือที่ชาวบ้านแต่งขึ้นและคัดลอกต่อ ๆ กันมาเพื่อใช้ในการร้องตะเข้มอญ ซึ่งมีทั้งเรื่องธรรมะ ประเพณี นิทาน สุภาษิต และคติสอนใจ ฯลฯ

จากการสังเกตพบว่า วัฒนธรรมด้านการใช้ภาษามอญของชุมชนบางกระดี่ค่อนข้างเข้มแข็งมาก ชาวบ้านยืนยันว่า บุคคลที่เข้ามาอาศัยอยู่ใหม่ที่ไม่ใช่ชาวมอญ โดยเข้ามาด้วยการเป็นเขยหรือสะใภ้ หรือกรณีอื่น ๆ ก็ตาม ต่างใช้เวลาไม่เกิน 1-2 ปี จะสามารถ

พุกฤษดีคือเป็นภาษามอญได้

ลักษณะทั่วไป ความเป็นมา สภาพทางสังคมและ
วัฒนธรรมของชุมชนชาวมอญบ้านหนองคู

สภาพทั่วไปและที่ตั้งทางภูมิศาสตร์

1. ที่ตั้ง หมู่บ้านหนองคูตั้งอยู่ ณ หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านเรื่อน อำเภอป่าซาง จังหวัด
ลำพูน อยู่ห่างจากตัวอำเภอป่าซางไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ประมาณ 5 กิโลเมตร และอยู่
ห่างจากตัวจังหวัดลำพูนประมาณ 14 กิโลเมตร มีอาณาเขตพื้นที่ประมาณ 1 ตารางกิโลเมตร
หรือประมาณ 750 ไร่ บริเวณพื้นที่ เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนานไปกับแม่น้ำปิง ตามแนวทิศ
ตะวันออกไปทิศตะวันตก โดยมีอาณาเขตติดต่อดังต่อไปนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับหมู่บ้านหนองสะล็ก ตำบลปากป่อง อำเภอป่าซาง จังหวัด
ลำพูน

ทิศใต้ ติดต่อกับหมู่บ้านบ้านเรื่อน ตำบลบ้านเรื่อน อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน
ทิศตะวันออก ติดต่อกับหมู่บ้านกองงาม ตำบลแม่งาม อำเภอป่าซาง จังหวัด

ลำพูน

ทิศตะวันตก ติดแม่น้ำปิง ซึ่งกันระหว่างอำเภอป่าซาง กับอำเภอสันป่าตอง
จังหวัดเชียงใหม่

2. ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปของหมู่บ้านเป็นพื้นที่ราบลุ่ม แนวราบลาดเท
จากทิศตะวันออกมาสู่ทิศตะวันตก ที่ราบต่ำกว่าขนานไปกับแม่น้ำปิง รวมทั้งบริเวณที่
ลุ่มต่ำติดแม่น้ำปิงดังกล่าวยังปรากฏแอ่งน้ำลักษณะหนอง หรือบึง แต่สภาพปัจจุบัน ดินเงิน
จนไม่พบน้ำขังอยู่ สภาพดินค่อนข้างสมบูรณ์ เป็นดินตะกอนปนทราย เหมาะสำหรับการ
เพาะปลูก

ลักษณะภูมิอากาศ ของหมู่บ้านหนองคู มีสภาพภูมิอากาศ แบ่งออกได้เป็น 3
ฤดู คือ

ฤดูร้อน อยู่ในช่วงระหว่างเดือนมีนาคมถึงเดือนมิถุนายน อุณหภูมิสูงสุด สูงกว่า 40 องศาเซลเซียส ในทุก ๆ ปี

ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่ช่วงกลางเดือนมิถุนายนจนถึงช่วงปลายเดือนตุลาคม ช่วงฝนตกหนาแน่นจะอยู่ในช่วงเดือนสิงหาคมถึงตุลาคม

ฤดูหนาว อยู่ในช่วงระหว่างเดือนตุลาคมถึงเดือนกุมภาพันธ์ อุณหภูมิต่ำสุด ประมาณ 5-12 องศาเซลเซียส ในช่วงเดือนธันวาคมถึงเดือนมกราคม ของทุกปี

ลักษณะประชากร

ตาราง : สถิติจำนวนประชากรหมู่บ้านหนองคู อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

สำรวจเมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. 2544

พื้นที่	ชาย	หญิง	รวม
หมู่ 1	317	364	681

ที่มา: นายสุจิต ญาณเผือก ผู้ใหญ่บ้านหนองคู อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

ปัจจุบันประชากรหมู่บ้านหนองคู ประมาณร้อยละ 85 เป็นคนเชื้อสายมอญ ซึ่งสืบเชื้อสายมาจากมอญดั้งเดิมที่ได้อพยพเข้ามาจากหลายพื้นที่ของประเทศ เมื่อครั้งที่พม่า รุกรานชาวมอญเมื่อหลายร้อยปีก่อน ส่วนอีกประมาณร้อยละ 15 ของประชากรทั้งหมด เป็นคนต่างถิ่นที่มาแต่งงานกับคนมอญแล้วอาศัยอยู่ในหมู่บ้าน

ลักษณะทางเศรษฐกิจและอาชีพ

ชาวบ้านหนองคูส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม คือ ทำนาร้อยละ 61.5 รองลงมาคือการทำสวนลำไย และอาชีพอื่น ๆ เช่น รับจ้าง ค้าขายและรับราชการ ตามลำดับ ผู้มีอาชีพค้าขายและรับราชการมีฐานะทางเศรษฐกิจค่อนข้างดีกว่าผู้ประกอบอาชีพอื่น ๆ แต่

โดยรวมแล้วสภาพเศรษฐกิจ หมู่บ้านหนองคูจัดอยู่ในระดับปานกลางและไม่ถึงขั้นยากจน และฝืดเคืองนัก

อาชีพหลักของชาวบ้านหนองคู

1. อาชีพทำนา ซึ่งเป็นอาชีพดั้งเดิมของชาวมอญและสภาพพื้นที่บ้านหนองคู เป็นที่ราบลุ่มและมีระบบชลประทานที่ดี คือ อยู่ติดกับแม่น้ำปิง มีการขุดลอกลำเหมือง เพื่อส่งน้ำจากแม่น้ำปิงเข้าสู่พื้นที่ทำการเพาะปลูก อีกทั้งเมื่อปี พ.ศ. 2541 ทางราชการได้จัดสร้างฝายทดน้ำขนาดใหญ่กั้นขวางลำน้ำปิงบริเวณทางตอนเหนือของหมู่บ้านจึงส่งผลให้พื้นที่ทำนามีความอุดมสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ปัจจุบันชาวบ้านหนองคูมีพื้นที่ทำนาทั้งหมดประมาณ 130 ไร่ มีครอบครัวที่ยึดอาชีพทำนาทั้งหมดประมาณ 108 หลังคาเรือน โดยทำนาทั้งนาปีและนาปรัง ส่วนใหญ่มักปลูกข้าวเจ้า ถึงร้อยละ 90 ที่เหลือปลูกข้าวเหนียว เนื่องจากชาวบ้านนิยมบริโภคข้าวเจ้าเป็นหลัก

รายได้จากการทำนานั้นขึ้นอยู่กับแต่ละครอบครัวว่าได้ทำนามากหรือน้อย ซึ่งรายได้เฉลี่ยจากการทำนาในแต่ละครอบครัวประมาณ 15000-35000 บาทต่อปี

2. อาชีพทำขนมจีน เป็นอาชีพที่อยู่คู่กับชาวมอญ เนื่องจากชาวมอญนิยมบริโภคขนมจีน ซึ่งภาษามอญเรียกว่า “สะโนมจิน” ชาวมอญส่วนใหญ่จะทำขนมจีนกันเองเมื่อต้องการบริโภค หรือเมื่อจะใช้ประกอบพิธีกรรมและงานประเพณีต่าง ๆ

ขนมจีนที่บ้านหนองคูนับว่าเป็นที่นิยมและมีชื่อเสียงพอสมควร ในแถบอำเภอป่าซางและในจังหวัดลำพูน เพราะคุณภาพและวิธีการทำแบบดั้งเดิมของชาวมอญแท้ ๆ ในอดีตชาวบ้านหนองคูเกือบทุกครัวเรือนมักทำขนมจีนเพื่อส่งขายในตอนเช้ามีด แต่ปัจจุบันอาชีพทำขนมจีนของชาวบ้านหนองคูเหลือที่ทำเป็นอาชีพอยู่ประมาณ 5-6 ครอบครัวเท่านั้น เนื่องจากขาดแรงงานในการทำ เพราะผู้ที่ประกอบอาชีพนี้ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ สำหรับวัยแรงงานหรือคนหนุ่มสาวก็หันไปทำงานรับจ้างแทน จึงไม่มีผู้สืบทอดกรรมวิธีการทำรายได้จากการทำขนมจีนก็เพียงพอแก่ครอบครัว คือ ประมาณรายได้วันละ 250-500 บาท ในแต่ละครอบครัว

3. อาชีพรับจ้างทั่วไป ส่วนใหญ่จะอยู่ในช่วงอายุ 15-35 ปี โดยงานที่รับจ้างทำมีอยู่หลายประเภทด้วยกัน เช่น ก่อสร้าง เย็บผ้า และโดยเฉพาะในปัจจุบันแรงงานดังกล่าวเข้าสู่ นิคมอุตสาหกรรมลำพูนกันเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งทำรายได้ให้กับวัยแรงงานของหมู่บ้าน

อาชีพทำสวนลำไย ชาวบ้านหนองคูที่ปลูกลำไย มักจะปลูกไว้ในพื้นที่รอบ ๆ บ้าน ในระหว่าง 10-20 ต้น การดูแลก็ไม่ได้พิเศษอะไรมาก ผิดกับการทำสวนลำไยขนาดใหญ่ในแหล่งอื่น ๆ แต่การทำสวนลำไยของชาวมอญบ้านหนองคูมักจะเก็บเกี่ยวผลผลิตปีละครั้งและรายได้ไม่มากนัก ชาวบ้านจึงคิดว่าเป็นรายได้เสริมมากกว่า

สิ่งสาธารณูปโภคและสถานที่สำคัญ

1. สิ่งสาธารณูปโภค

1.1 ไฟฟ้า ชาวบ้านหนองคู เริ่มมีไฟฟ้าใช้ตั้งแต่ต้นปี พ.ศ. 2510 ปัจจุบันชาวบ้านหนองคูมีไฟฟ้าใช้ในทุกครัวเรือน

1.2 ระบบน้ำประปา เริ่มมีใช้เมื่อ พ.ศ. 2535 โดยมีถังน้ำประปาอยู่ในบริเวณวัดหนองคู ซึ่งแต่ก่อนชาวบ้านใช้น้ำจากแม่น้ำปิงและน้ำบาดาล ปัจจุบันชาวบ้านมีน้ำประปาใช้ทุกครัวเรือน

1.3 ระบบโทรศัพท์ ปัจจุบัน ภายในหมู่บ้าน มีโทรศัพท์สาธารณะ 1 แห่ง (หน้าบ้านผู้ใหญ่บ้าน) นอกจากนี้ชาวบ้านยังมีโทรศัพท์ ส่วนบุคคลใช้ประมาณ 50 หลังคาเรือน

1.4 ระบบการคมนาคมขนส่ง หมู่บ้านหนองคู มีถนนทางหลวงจังหวัดสายสบทา-ท่าลี่ (ทางหลวงหมายเลข 2126) เป็นถนนลาดยางอัดแน่น ตัดผ่านขนานไปกับแม่น้ำปิงตลอดแนวหมู่บ้าน และมีรถโดยสารประจำทางวิ่งตลอดเวลา อีกทั้งถนนภายในหมู่บ้านยังเป็นถนน รพช. คอนกรีตเสริมเหล็ก รอบหมู่บ้าน ทำให้ระบบการคมนาคมมีความสะดวกสบายมากขึ้น

2. สถานที่สำคัญ

2.1 โรงเรียนบ้านหนองคู เป็นโรงเรียนประจำหมู่บ้าน เปิดการเรียนการสอนถึงระดับประถมศึกษาปีที่ 6 ปัจจุบันมีนักเรียนประมาณ 105 คน มีครูประจำ 8 คน

2.2 วัดหนองคู เป็นวัดเก่าแก่และเป็นวัดประจำหมู่บ้าน มีเนื้อที่ประมาณ 8 ไร่ เป็นวัดมอญมาตั้งแต่เดิม สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2256 ปัจจุบันถือเป็นที่พักสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกายซึ่งมีแห่งเดียวในจังหวัดลำพูน เคยเป็นที่บำเพ็ญกุศลและอุปถัมภ์จากเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ อาทิ พระราชชายา เจ้าดารารัศมี และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ เมื่อครั้งเสด็จทางเรือมาตามลำน้ำปิง

สิ่งปลูกสร้างที่สำคัญและถือเป็นเอกลักษณ์ของวัดมอญบ้านหนองคูก็คือ พุทธเจดีย์ศรีล้านนารามัญ เป็นศิลปะล้านนาผสมศิลปะรามัญและพม่า องค์เจดีย์กว้าง 10 เมตร สูง 32 เมตร ปัจจุบันใช้ประกอบพิธีสำคัญทางศาสนาและประเพณีของชาวมอญ

เสาหงส์ เป็นศิลปะประยุกต์ ถือเป็นสัญลักษณ์สำคัญของชาวมอญบ้านหนองคู เพราะหงส์เป็นสัญลักษณ์ของคนมอญในสมัยก่อน สืบเนื่องมาจากเมืองหลวงของมอญคือกรุงหงสาวดี กอปรกับความเชื่อที่ว่า ถ้ามีสัญลักษณ์หงส์ที่ไหน ก็จะต้องมีคนมอญอาศัยอยู่ที่นั่น

2.3 วัดเกาะกลาง ตามตำนานกล่าวไว้ว่าวัดนี้ สร้างก่อน พ.ศ. 1176 โดยตระกูลของท่านเศรษฐีอินตา พระบิดาของเจ้าแม่จามเทวี กษัตริย์ผู้ครองนครหริภุญไชย พื้นที่เป็นเกาะอยู่กลางน้ำ จึงเรียกว่า เกาะกลาง กาลเวลาผ่านไปวัดเกาะกลางได้ร้างไปเป็นเวลาหลายร้อยปี ต่อมาจึงได้บูรณะขึ้นเป็นวัด มีพระสงฆ์อยู่จำพรรษา เมื่อปี พ.ศ. 2517 ภายในวัดมีโบราณสถาน เป็นเจดีย์เก่าแก่ ทรงล้านนาผสม มีลวดลายปูนปั้นที่งดงามและมีซุ้มประตูวัด ซึ่งชาวบ้านมีความเชื่อว่าเป็นโบราณสถานสมัยพระนางจามเทวี

2.4 ศาลพ่อบ้าน (ศาลเจ้าพ่อหงส์ทอง) ชาวมอญเรียกว่า “ปะจู” เริ่มสร้างตั้งแต่เริ่มมีชาวมอญมาอาศัยอยู่ในบริเวณบ้านหนองคู ในสมัยก่อนศาลพ่อบ้านจะมีลักษณะเป็นบ้านไม้เล็ก ๆ พอนาน ๆ เข้าก็เกิดการชำรุด ชาวบ้านรื้อถอนและสร้างศาลพ่อบ้านขึ้นมาใหม่เมื่อปี พ.ศ. 2520 โดยตั้งอยู่ริมแม่น้ำปิงด้านทิศตะวันออกของหมู่บ้าน ศาลพ่อบ้านนี้ถือเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ห้ามผู้ใดลบหลู่ดูหมิ่น ชาวบ้านให้ความเคารพและสักการะบูชาอยู่เสมอ บางครั้งชาวบ้านย้ายไปอยู่ที่อื่นก็มาจตุรปูบอกกล่าวให้พ่อบ้านทราบ หรืออาจมีคนต่างถิ่นย้ายเข้ามาอยู่ในหมู่บ้าน ก็มีการบอกกล่าวเช่นกันเพื่อให้พ่อบ้านได้ช่วยปกปักรักษา ในแต่ละปีมีการทำบุญที่ศาลพ่อบ้านเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่สถานที่และชาวบ้านหนองคู

ประวัติความเป็นมาของบ้านหนองคู

บ้านหนองคู เป็นหมู่บ้านชาวมอญที่มีอายุเก่าแก่ประมาณ 300 ปี สาเหตุที่ได้ชื่อว่าหมู่บ้านหนองคู ก็เพราะว่า ภายในหมู่บ้านมีหนองน้ำกว้างใหญ่และลึกอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของหมู่บ้าน และมีประคูดินใหญ่อยู่ริมหนองน้ำ ชาวบ้านจึงเรียกว่าหมู่บ้านหนองคู และจากตำนานการสร้างวัดเกาะกลาง ได้กล่าวว่า เดิมทีหมู่บ้านแห่งนี้รกร้างและมีวัดร้างอยู่วัดหนึ่งชื่อวัดเกาะกลาง มีหนองน้ำล้อมรอบบริเวณวัด เป็นวัดเก่าแก่มาก วัดนี้สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 1176 โดยตระกูลเศรษฐีอินตา พระบิดาของพระนางจามเทวี ซึ่งเป็นชาวมอญบ้านหนองคูโดยกำเนิด จึงสันนิษฐานได้ว่า ในสมัยก่อนคงมีชาวมอญมาตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณบ้านหนองคูแล้วต่อมาเกิดร้างไป

ต่อมาราว พ.ศ. 2256 ได้มีชาวมอญอพยพมาจากกรุงมะตะมะและหงสาวดี ประมาณ 6-7 ครอบครัว ได้มาทำไร่ทำสวนและทำขนมเงินขายเป็นอาชีพ นอกจากนี้ชาวมอญยังมีอาชีพรับจ้างทำแพและล่องแพขนส่งสินค้าไปตามลำน้ำปิง จนเป็นที่เลื่องลือว่า ชาวบ้านหนองคูเป็นผู้ชำนาญในการล่องแพ ต่อมาไม่นานชาวมอญก็ขยายเพิ่มจำนวนครอบครัวมากขึ้นตามลำดับจวบจนปัจจุบัน

จากการสัมภาษณ์ นายทา ทรงหงสา อายุ 91 ปี ซึ่งอายุมากที่สุดในบ้าน ท่านได้เล่าประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านหนองคู ความว่า บรรพบุรุษชาวมอญบ้านหนองคูอพยพมาจากเมืองหงสาวดี ประมาณ 3-4 ครอบครัว โดยเดินเท้าเข้ามาทางเมืองตากและล่องแพทวนน้ำปิงขึ้นมา ตั้งครอบครัวอยู่ที่บ้านหนองคู ซึ่งเดิมทีนั้นบ้านหนองคูก็มีชาวมอญอาศัยอยู่ 2-3 ครอบครัว ต่างสื่อสารกันเป็นภาษามอญ จึงอาศัยตั้งบ้านเรือนอยู่ด้วยกันบริเวณดังกล่าวเดิมเรียกว่า บ้านไร่ ภาษามอญเรียกว่า “กวันกู” ซึ่งปัจจุบัน ผู้สูงอายุชาวมอญมักจะเรียกชื่อบ้านหนองคูเป็นภาษามอญว่า “กวันกู” ดิคปากกันอยู่ ต่อมาเมื่อมีชาวมอญอาศัยอยู่มากขึ้นก็ได้ร่วมมือกันขุดบ่อน้ำเพื่อใช้อุปโภคบริโภคขึ้น แต่ปรากฏว่าน้ำในบ่อที่ขุดมีกลิ่นเหม็นคาวปลามาก ภายหลังชาวบ้านจึงเรียก “บ้านบ่อคาว” แทนชื่อบ้านไร่ ส่วนกลุ่มชาวมอญที่มาอาศัยอยู่ริมแม่น้ำปิงทางด้านทิศตะวันออกและทิศเหนือ โดยมีอาชีพรับจ้างล่องแพขนส่งสินค้าตามลำน้ำปิงลงไปยังนครสวรรค์ กลุ่มชาวมอญกลุ่มนี้ เรียกว่า

“พวกบ้านริมน้ำ” ภาษามอญ เรียกว่า “กวันเนะบี” ต่อมาทั้งสองหมู่บ้าน คือบ้านไร่และบ้านริมน้ำ รวมเรียกว่าบ้านหนองคู่

นายทา ทรงหงสา ยังกล่าวอีกว่า คนมอญที่อพยพมาอยู่บ้านหนองคู่ เป็นคนมอญจากเมืองหงสาวดีเป็นส่วนใหญ่ โดยให้สังเกตจากนามสกุลของชาวบ้านว่า ถ้าบรรพบุรุษมาจากเมืองหงสาวดีมักจะมีคำว่า “หงสา” ต่อท้ายชื่อสกุลเสมอ เช่น ทรงหงสา ญาณะหงสา โพรหงสา เป็นต้น ส่วนต้นตระกูลคนมอญที่มีอาชีพรับจ้างล่องแพ ก็มักจะมีชื่อสกุล คำว่า “นาวา” เสมอ เช่น ทำยนาวา เป็นต้น

นอกจากนี้ ชาวบ้านหนองคู่ยังมีความเชื่อถือตามตำนานพื้นบ้านทางเหนือเกี่ยวกับพระนางจามเทวี ว่า บ้านหนองคู่แห่งนี้ เป็นสถานที่กำเนิดของพระนางจามเทวี โดยกล่าวว่า พระนางจามเทวีนั้นทรงมีชาติกำเนิดเป็นชาวหริภุญไชยมาแต่เดิม พระนางเป็นบุตรของกบตีสู้หนึ่งนามว่า อินตา ส่วนมารดาไม่ทราบชื่อ ทั้งสองเป็นชาวเมงคบุตร อาศัยอยู่ในพื้นที่ที่ปัจจุบันเป็นหมู่บ้านหนองคู่ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน วันหนึ่งเมื่อพระนางเจริญพระชนมายุได้ 3 เดือน ก็ได้ถูกพญานกใหญ่เข้าไปคาบเอาพระวรกายถึงในบ้านพาขึ้นไปบนท้องฟ้า พอดีฤๅษีวาสุเทพกำลังบำเพ็ญตบะอยู่ ได้เห็นพญานกบินผ่านจึงได้แผ่เมตตาให้พญานกปล่อยพระนางสู่พื้นดิน แล้วฤๅษีวาสุเทพก็ได้ชุบเลี้ยง จนพระนางเจริญพระชนมายุได้ 13 พรรษา ฤๅษีวาสุเทพจึงเนรมิตแพขึ้นส่งพระนางล่องไปตามน้ำ จนถึงกรุงลวปุระ เจ้าเมืองจึงนำไปชุบเลี้ยงและยกย่องเป็นพระธิดา เมื่อเติบโตใหญ่จึงส่งพระธิดาจามเทวีขึ้นไปปกครองนครหริภุญไชย ตามคำขอของฤๅษีวาสุเทพ (กิตติ วัฒนะมหาตม์ 2544, 6-11)

ตำนานการสร้างวัดเกาะกลางและตำนานประวัติบ้านหนองคู่ตามคำบอกเล่าจากชาวบ้านต่างสอดคล้องกัน ทั้งนี้ หลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่เป็นเอกสารและได้จากการบันทึกของนักวิชาการหลาย ๆ ท่านเกี่ยวกับหมู่บ้านหนองคู่ก็เป็นข้อสนับสนุน ได้ดังนี้

พระนิพนธ์เรื่องล่องน้ำพิงของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (2470, 2) ได้อธิบายว่า พระองค์เคยเสด็จล่องตามลำน้ำพิงตั้งแต่เชียงใหม่จนถึงปากน้ำโพธิ์ เมื่อปี พ.ศ. 2464 ทรงแวะพักที่บ้านหนองคู่เพื่อสอบถามที่มาของชาวมอญได้ความว่าชาวมอญอพยพขึ้นมาจากทางใต้สัก 2-3 ชั่วคน

สาเหตุที่มอญอพยพเข้ามาในเชียงใหม่และลำพูน เพราะความคุ้นเคยเส้นทางและคงมีการติดต่อกันอยู่เสมอโดยอาศัยความเป็นชนชาติเดียวกัน มอญที่อพยพมานี้ต่างเข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณที่มีชาวเมืองหรือมอญอยู่มาก่อนแล้ว ดังกรณีเมืองบ้านหนองคูเป็นเมืองพื้นเมืองที่ตั้งถิ่นฐานมาช้านานแล้ว จึงมีนิทานพื้นบ้านกล่าวถึงพระนางจามเทวีว่าเป็นคนหนองคู เมื่อมอญอพยพเข้ามาในสมัยรัตนโกสินทร์จึงเข้ามาอยู่สมทบกับกลุ่มเมืองดั้งเดิมตามที่กล่าวมานี้ ซึ่งให้เห็นถึงเครือข่ายของชาวเมืองหรือมอญว่ามีมาช้านานแล้ว (สร้อยสวัสดิ์ อ่องสกุล 2543, 27)

หมู่บ้านหนองคูถือได้ว่าเป็นหมู่บ้านชาวมอญเพียงแห่งเดียวในจังหวัดลำพูน และเมื่อบ้านหนองคูมีจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น ในปี พ.ศ. 2526 ได้มีการแยกหมู่บ้านออกเป็น 2 หมู่ คือ หมู่ที่ 1 บ้านหนองคู และหมู่ที่ 8 บ้านบ่อควา โดยมีการแบ่งเขตสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของหมู่บ้าน และแบ่งโดยยึดเอาวัดเป็นศูนย์กลางจิตใจและการประกอบพิธีกรรมของชาวมอญเป็นหลัก คือ บ้านบ่อควา มีวัดเกาะกลางเป็นศูนย์กลาง ส่วนบ้านหนองคูมีวัดหนองคูเป็นศูนย์กลางประจำหมู่บ้าน

ปัจจุบันนี้แม้ว่าหมู่บ้านจะแยกเป็น 2 ส่วน ชาวบ้านทั้ง 2 หมู่บ้าน ก็ไม่มีการแตกแยกกันแต่อย่างใด ยังคงไปมาหาสู่กันเป็นประจำ เนื่องจากต่างเป็นเครือญาติชาวมอญด้วยกัน บางครั้งคนสูงอายุและคนวัยกลางคนในหมู่บ้าน ก็ยังคงเรียกหมู่บ้านว่า “บ้านหนองคู” ติดปากอยู่เช่นเดิม เพราะมีความเคยชินกับชื่อบ้านหนองคู

ความสัมพันธ์ทางระบบสังคม

จากการศึกษาโดยการสัมภาษณ์และการเข้าสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมภายในชุมชนบ้านหนองคู พบว่า ระบบความสัมพันธ์ของชาวบ้านหนองคู มีลักษณะความสัมพันธ์ทางเครือญาติเป็นสำคัญ โดยสังเกตได้จากระบบความสัมพันธ์ทางครอบครัวที่ให้ความเคารพนับถือญาติผู้ใหญ่ จึงทำให้ครอบครัวของชาวมอญบ้านหนองคู เป็นครอบครัวขยาย คือ สภาพครอบครัวประกอบไปด้วย พ่อ แม่ ปู่ ย่า หรือตา ยาย และลูก ๆ อยู่ร่วมกัน และจากการศึกษาพบว่า ครอบครัวชาวมอญมักให้ความสำคัญกับญาติฝ่ายหญิง กล่าวคือ

เมื่อผู้ชายในหมู่บ้านแต่งงานใหม่หรือสร้างครอบครัวใหม่ มักจะย้ายบ้านเข้าไปอยู่ทางบ้านของฝ่ายหญิงเป็นส่วนมาก

ส่วนความสัมพันธ์ในระดับชุมชนหรือระดับกว้างกว่านั้น ชาวมอญในชุมชนบ้านหนองคูมีระบบความสัมพันธ์กันในระบบเครือญาติเช่นเดียวกัน โดยมีทัศนคติว่าเป็นชาวมอญด้วยกัน เมื่อมีกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนชาวมอญบ้านหนองคูมีการช่วยเหลือเกื้อหนุนกันเป็นอย่างดี แสดงถึงความสามัคคีและความเข้มแข็งในหมู่ของชาวมอญในหมู่บ้านด้วยกัน

ระบบความเชื่อและการนับถือศาสนา

ชาวมอญบ้านหนองคูมีระบบความเชื่อและการนับถือศาสนา ในลักษณะการผสมผสานกัน ระหว่างการเลื่อมใสศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัดกับการเคารพนับถือผีและอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ

การนับถือพุทธศาสนาของชาวบ้านภายในชุมชนนั้น ชาวบ้านในทุกคนมีความศรัทธาเลื่อมใสพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด โดยสังเกตได้จากการร่วมกิจกรรมและการทำบุญต่าง ๆ รวมทั้งยังมีความเข้าใจและยึดมั่นในหลักธรรม เพื่อนำมาใช้ในวิถีชีวิตได้เป็นอย่างดี

ส่วนด้านความเชื่อและการนับถือภูตผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ชาวมอญบ้านหนองคูให้ความสำคัญเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีค่อนข้างมาก และจากการศึกษาพบว่า การนับถือผีของชาวบ้านมีแนวโน้มลดลง เนื่องจากได้รับอิทธิพลจากภายนอก เช่น เทคโนโลยีและการศึกษาเป็นต้น แต่ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังมีการนับถือผีและอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ดังนี้

1. การนับถือผีบรรพบุรุษ ชาวมอญบ้านหนองคู เรียกผีบรรพบุรุษว่า “ปะโหนก” โดยมีความเชื่อว่า ผีบรรพบุรุษสิงสถิตอยู่ที่เสาเอกของบ้านเป็นผู้คอยปกป้องดูแลลูกหลานที่อาศัยอยู่ภายในเรือน

การนับถือผีบรรพบุรุษของชาวมอญบ้านหนองคูนั้นต้องสืบรับกันเป็นทอด ๆ จากบรรพบุรุษ ผู้มีหน้าที่รับคือบุตรชายคนหัวปีของตระกูล บุตรหญิงจะรับไม่ได้

2. การนับถือผีประจำหมู่บ้าน ชาวมอญบ้านหนองคูเรียกผีประจำหมู่บ้านเป็นภาษามอญว่า “ปะจู่” และมีชื่อเรียกเป็นภาษาท้องถิ่นภาคเหนือว่า “เสื่อบ้าน” โดยมีความเชื่อว่าเป็นผีที่คอยคุ้มครองชาวบ้านและคอยลงโทษผู้ที่กระทำผิดต่อกฎ จารีตประเพณีของหมู่บ้าน ศาลผีประจำหมู่บ้านหนองคูตั้งอยู่กลางหมู่บ้านริมแม่น้ำปิง มีชื่อว่า “ศาลเจ้าพ่อหงษ์ทอง” คนในหมู่บ้านเมื่อประกอบพิธีกรรมใดหรือมีกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับครอบครัวและหมู่บ้าน เช่น การบวช การแต่งงาน หรืองานทำบุญกลางบ้าน ก็ต้องมีพิธีบอกกล่าวให้ผีประจำหมู่บ้านได้ทราบ

3. การนับถือศาลพระภูมิและศาลบรรพบุรุษ จากการสังเกตและการสัมภาษณ์ชาวบ้าน พบว่า ตามบ้านเรือนชาวมอญในหมู่บ้านเกือบทุกหลังคาเรือนมีศาลพระภูมิเจ้าที่ ซึ่งชาวบ้านมีความเชื่อว่า ศาลพระภูมิและเจ้าที่เป็นที่สิงสถิตของบรรพบุรุษ เนื่องจากว่าดวงวิญญาณบรรพบุรุษคอยปกป้องคุ้มครองสมาชิกในครอบครัว ลักษณะของศาลพระภูมิเจ้าที่ของชาวมอญบ้านหนองคู ตั้งอยู่ภายในบริเวณบ้าน มีลักษณะคล้ายบ้านจำลองหลังเล็ก ๆ และตั้งอยู่ไม่สูงจากพื้นดินมากนัก

4. การนับถือเจ้าแม่จามเทวี ชาวบ้านหนองคูทุกเพศทุกวัยให้ความเคารพศรัทธาต่อองค์เจ้าแม่จามเทวี ซึ่งเป็นปฐมกษัตริย์แห่งเมืองหริภุญไชย โดยมีความเชื่อว่า เจ้าแม่จามเทวีเป็นต้นตระกูลของชาวมอญในภาคเหนือ และมีความเชื่อว่าเจ้าแม่จามเทวีนั้นกำเนิดที่บ้านหนองคูนี้

ชาวมอญบ้านหนองคูมีการจัดงานพิธีบวงสรวงเจ้าแม่จามเทวีเป็นประจำทุก ๆ ปี เพื่อแสดงความเคารพ ศรัทธาและเพื่อเป็นการระลึกถึงบรรพบุรุษชาวมอญ

พิธีกรรมและงานประเพณีที่สำคัญ

ชาวมอญบ้านหนองคูปัจจุบันยังคงยึดมั่นในการประกอบพิธีกรรมและงานประเพณีต่าง ๆ โดยสามารถจัดกลุ่มงานพิธีกรรมและงานประเพณีที่สำคัญออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีการดำเนินชีวิตและงานประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและความเชื่อต่าง ๆ ดังนี้

1. ประเพณีสงกรานต์ ในช่วงเทศกาลสงกรานต์หรือวันขึ้นปีใหม่ ชาวมอญบ้านหนองคูจะมีกิจกรรมต่าง ๆ และการทำบุญถึง 7 วัน โดยเริ่มตั้งแต่วันที่ 12 ถึงวันที่ 19 เมษายนของทุกปี โดยทั่วไปชาวบ้านมักไปทำบุญที่วัดในตอนเช้าและจะมีกิจกรรมเล่นน้ำสงกรานต์ในตอนบ่าย รวมทั้งมีกิจกรรมและประเพณี การบังสุกุลอัฐิบรรพบุรุษ การสงฆ์พระ การขนทรายเข้าวัดและการก่อเจดีย์ทราย เป็นต้น ส่วนรูปแบบกิจกรรมงานประเพณีสงกรานต์ของชาวมอญบ้านหนองคูจากการศึกษาพบว่า เหมือนกับกิจกรรมงานประเพณีสงกรานต์ของชาวล้านนาทั่วไป

2. ประเพณีลอยกระทง เป็นการจัดขึ้นเพื่อบูชาและขอขมาพระแม่คงคาพร้อมกับการสะเดาะเคราะห์ตามความเชื่อของชาวมอญบ้านหนองคู ในวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 12 ส่วนงานเป็นประเพณีลอยกระทงที่ถือเป็นเอกลักษณ์ของชาวมอญบ้านหนองคู คือ ประเพณีการลอยเรือไฟ หรือภาษามอญเรียกว่า “จองเกร็ง” คือ ชาวบ้านร่วมกันประกอบเรือหงส์ขนาดใหญ่ด้วยคันท้ายและไม้ไผ่คกแต่งให้เป็นรูปเรือหงส์ และประดับด้วยคบไฟและนำข้าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ ใส่ลงไปในเรื่อง เมื่อถึงเวลากลางคืนชาวบ้านจะร่วมกันแห่เรือหงส์ไปรอบ ๆ หมู่บ้าน แล้วนำไปลอยในแม่น้ำบริเวณหน้าวัดหนองคู ในวันแรม 1 ค่ำเดือน 12 ทั้งนี้ จากการสัมภาษณ์ นายสุจิต ญาณะเผือก ผู้ใหญ่บ้านหนองคู อธิบายว่า ประเพณีการลอยเรือหงส์หรือประเพณีจองเกร็งของชาวมอญบ้านหนองคูนี้ เป็นประเพณีที่ทำปฏิบัติกันมาแต่ครั้งบรรพบุรุษ เพื่อแสดงความระลึกถึงบรรพบุรุษและชาวมอญที่อยู่เมืองหงสาวดี อันเป็นที่กำเนิดของชาวมอญบ้านหนองคู

3. ประเพณีบวงสรวงเจ้าแม่จามเทวี จัดขึ้นเพื่อบวงสรวงดวงพระวิญญาณพระนางจามเทวี ที่ชาวมอญบ้านหนองคูมีความเชื่อว่าเป็นต้นตระกูลชาวมอญในภาคเหนือ และมีความเชื่อว่าเจ้าแม่จามเทวีเป็นบรรพบุรุษชาวมอญที่กำเนิดในหมู่บ้านหนองคูปัจจุบัน

การประกอบพิธีบวงสรวง ชาวมอญบ้านหนองคูจัดขึ้นเป็นประจำในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 3 (ตามปฏิทินของชาวล้านนา) ทุกปี ซึ่งตรงกับช่วงปลายเดือนมกราคม ถึงต้นเดือนกุมภาพันธ์ทุกปี ณ บริเวณลานอนุสาวรีย์พระนางจามเทวีในเขตเทศบาลเมืองลำพูน โดยชาวบ้านจัดพิธีบวงสรวงให้เสร็จสิ้นภายในหนึ่งวัน ชาวบ้านผู้เข้าร่วมพิธีฝ่ายชายนุ่งโสร่ง ฝ่ายหญิงนุ่งผ้าซิ่นและพาดผ้าสไบเฉียง อันเป็นการแสดงเอกลักษณ์ของชาวมอญ

ประเพณีหรือกิจกรรมต่าง ๆ ในวันสำคัญทางพุทธศาสนาและประเพณีหรือพิธีกรรมต่าง ๆ อันเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต เช่น การบวช การตาย ชาวมอญบ้านหนองคูจะถือปฏิบัติตามรูปแบบทางประเพณีของชาวล้านนาทั้งสิ้น เนื่องจากวัฒนธรรมของชาวล้านนามีบทบาทและอิทธิพลสำคัญในการเข้ามาครอบงำวิถีชีวิตของชาวมอญบ้านหนองคูปัจจุบัน

วัฒนธรรมด้านที่อยู่อาศัย

จากการศึกษาพบว่า บ้านเรือนของชาวมอญบ้านหนองคู ปัจจุบันมีลักษณะเป็นบ้านไม้ได้ถุนสูงและเปิดโล่ง เพื่อใช้ทำกิจกรรมต่างในครอบครัว วัสดุที่ใช้ คือ เป็นวัสดุที่มีในท้องถิ่น เช่น เสาบ้านจะใช้ไม้เนื้อแข็งมีลักษณะเป็นเสากลม ฝาบ้านเป็นไม้กระดานเนื้อแข็ง ส่วนบ้านที่ค่อนข้างมีฐานะหลังคามุงกระเบื้องดินเผา และหลังคามุงแฝกบ้านฐานะยากจน ส่วนพื้นที่ใช้สอยภายในบริเวณบ้าน เช่น ครัว ชาวมอญบ้านหนองคูจะแยกพื้นที่ครัวออกจากตัวเรือนพักอาศัย จากการศึกษพบว่า แนวโน้มลักษณะการปลูกสร้างเรือนของชาวมอญบ้านหนองคูรับอิทธิพลรูปแบบสมัยใหม่ คือ การใช้ปูนซีเมนต์มาสร้างบ้านแทนไม้เพิ่มมากขึ้น

วัฒนธรรมด้านการบริโภค

จากการศึกษาพบว่า วัฒนธรรมทางด้านการบริโภคอาหารในชีวิตประจำวันของชาวมอญบ้านหนองคูในปัจจุบัน รวมทั้งอาหารที่ใช้ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ นั้น มีลักษณะการบริโภคคล้ายหรือเหมือนกับการบริโภคของชาวพื้นเมืองภาคเหนือ อาทิ การบริโภค น้ำพริกหนุ่ม แกงหยวก แกงอ่อม เป็นต้น ส่วนที่ยังถือว่าเป็นเอกลักษณ์ทางการบริโภคของชาวมอญบ้านหนองคู คือ อาหารจำพวกขนมจีน ชาวมอญเรียกว่า “สะนอมจีน” และการบริโภคปลาร้า ภาษามอญเรียกว่า “ชะรอกกะ” โดยมีสูตรการปรุงและการบริโภค คล้ายกับชาวมอญในภูมิภาคอื่น ๆ

วัฒนธรรมด้านการแต่งกาย

ในปัจจุบันชาวมอญบ้านหนองคูมีรสนิยมทางด้านการแต่งกายเหมือน ๆ กับการแต่งกายตามสมัยนิยมทั่วไป แต่ที่ถือเป็นเอกลักษณ์ คือ ชายสูงอายุหนุ่มโสร่ง และหญิงพาดผ้าสไบเฉียง โดยแต่งกายไปในพิธีกรรมและงานบุญประเพณีต่าง ๆ ของหมู่บ้าน ส่วนชายหญิงที่อายุน้อยจนถึงวัยทำงานมักจะแต่งกายตามสมัยนิยมทั่วไป

วัฒนธรรมด้านภาษา

จากการศึกษาและการสัมภาษณ์ นายสุจิต ญาณะเผือก ผู้ใหญ่บ้านหนองคู กล่าวว่า ปัจจุบันชาวมอญบ้านหนองคู ใช้ภาษามอญในการสื่อสารระหว่างกันในชีวิตประจำวัน อยู่ไม่ถึงร้อยละ 40 ของประชากรชาวมอญในหมู่บ้าน คือ ผู้ที่อายุตั้งแต่ 40 ปีขึ้นไป พูดยาษามอญได้แต่อ่านเขียนไม่ได้ ส่วนผู้ที่อ่านเขียนภาษามอญได้ภายในหมู่บ้านมีอยู่ไม่ถึงร้อยละ 10 ของชาวมอญในหมู่บ้าน ส่วนเด็ก ๆ และผู้ที่อยู่ในวัยทำงานฟังภาษามอญรู้ความหมายแต่จะไม่ใช้ภาษามอญในการสื่อสารระหว่างกัน จะใช้ภาษาท้องถิ่นภาคเหนือหรือภาษาคำเมืองแทน

แต่ในปัจจุบัน นายบุญมี ศรีสถิตย์ธรรม ได้เริ่มสอนภาษามอญ ทั้งการพูด การอ่าน และการเขียนให้กับเยาวชนภายในหมู่บ้าน ซึ่งมีเยาวชนลูกหลานชาวมอญในหมู่บ้านให้ความสนใจมาเรียนประมาณ 14 คน โดย นายบุญมี ฯ เริ่มสอนให้แก่เยาวชนบ้านหนองคูมาตั้งแต่ พ.ศ. 2540 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน

จากการศึกษาถึงวิวัฒนาการและความสัมพันธ์ของชาวมอญที่อาศัยอยู่ในดินแดนประเทศไทย ตั้งแต่อดีตตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ปรากฏมาจนปัจจุบัน ของชาวมอญที่อาศัยอยู่ตามภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย นักวิชาการหลาย ๆ ท่าน พบว่า วิธีการดำรงชีวิต รวมทั้งระบบสังคมและวัฒนธรรมของชาวมอญดังกล่าว มีพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวมอญ รวมทั้งภูมิปัญญาในการดำรงชีวิต ที่สามารถยึดมั่นและแสดงความเป็นเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่เข้มแข็ง แต่ในบางกรณีของการดำเนินชีวิตของชาวมอญ

ในปัจจุบัน เริ่มมีแนวโน้มถูกอิทธิพลจากระบบสังคมและวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามา ผสมผสาน จึงทำให้บางแง่มุมของการดำเนินชีวิตของชาวมอญเริ่มที่จะปรับเปลี่ยนไป จากเดิม

บทที่ 4

การรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านชาวมอญภาคกลาง ชุมชนบ้านบางกระดี

ปัจจุบันชาวมอญชุมชนบ้านบางกระดี มีทัศนคติต่อปัญหาด้านการดูแลสุขภาพ ในแนวทางผสมผสานกันระหว่างแนวคิดด้านความเชื่อที่เกิดจากแบบแผนทางวัฒนธรรมของชาวมอญ คือ ความเชื่อในการนับถือพุทธศาสนา ความเชื่อเรื่องผี และความเชื่อที่เกิดจากพื้นฐานทางจารีตประเพณีของชาวมอญเอง รวมทั้งแนวคิดเกิดจากหลักการเรียนรู้และความเข้าใจในกฎเกณฑ์ธรรมชาติ โดยเฉพาะ ความเข้าใจหลักกายภาพของมนุษย์และธรรมชาติ

กระบวนการแก้ไขปัญหาการดูแลสุขภาพของชาวมอญบางกระดีก่อให้เกิดระบบความสัมพันธ์กันขึ้น ระหว่างหมอพื้นบ้าน คนทรง หมอผี ที่ให้แนวทางและการแก้ไข ปัญหาแก่ผู้ที่ประสบปัญหา คือ ผู้ป่วยหรือชาวบ้านซึ่งจากการศึกษาพบว่าระบบความสัมพันธ์ดังกล่าวตั้งอยู่บนพื้นฐานความเชื่อที่เป็นไปในแนวทางเดียวกัน

การศึกษาครั้งนี้จึงมุ่งเน้นศึกษารายละเอียดของแนวคิดและความเชื่อในกระบวนการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านชาวมอญบางกระดี โดยแบ่งออกเป็นสองด้าน คือ ด้านความเชื่อของหมอพื้นบ้านต่อกระบวนการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้าน และด้านความเชื่อของชาวบ้านต่อกระบวนการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้าน

ความเชื่อเกี่ยวกับสาเหตุการเกิดโรคตามทัศนะของหมอพื้นบ้าน

การศึกษาความเชื่อที่เกี่ยวกับสาเหตุของการเกิดโรคตามทัศนะของหมอพื้นบ้านภายในชุมชนบางกระดี ผู้วิจัยจัดแบ่งรายละเอียดในประเด็นที่จะศึกษาดังนี้

1. ระบบความคิดในการจำแนกสาเหตุของการเกิดโรค

ปัจจุบันกระบวนการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านของชาวมอญบางกระดืออาศัยหมอพื้นบ้าน คนทรง หมอผี เป็นหลัก จากการศึกษาพบว่า ภายในชุมชนใช้บริการการรักษาอาการเจ็บป่วยจากหมอเป่า 1 คน หมอผี 2 คน คนทรง 1 คน โดยทั้งหมดเป็นชาวมอญและมีพื้นฐานความเชื่อในสาเหตุของการเกิดโรคเหมือนกันและสามารถจำแนกสาเหตุของการเกิดโรคดังนี้คือ

1.1 เกิดจากอำนาจเหนือธรรมชาติ

ชาวมอญบ้านบางกระดือมีความเชื่อว่าหากชาวบ้านเกิดอาการเจ็บป่วยขึ้นโดยไม่ทราบสาเหตุ ทุกคนจะมีความเชื่อว่าเกิดจากการผีดผีขึ้น คือ การไม่เคารพเชื่อฟังการลบหลู่ หรือการผิดสัญญาที่ให้ไว้กับผี หรือถูกผีร้ายกลั่นแกล้งรบกวน โดยหมอพื้นบ้านแบ่งประเภทความเชื่อเรื่องผีไว้ดังนี้

1.1.1 ผีบรรพบุรุษหรือชาวมอญเรียกว่า “ปะ โหนก” หรือพ่อปู่ เป็นผู้คอยดูแลปกป้องคุ้มครองลูกหลานที่อยู่ในเรือนหรือลูกหลานในตระกูลไม่ให้เกิดอันตราย โดยชาวมอญทุกบ้านคอยดูแลและปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามธรรมเนียม กฎข้อบังคับต่าง ๆ ถ้าไม่ปฏิบัติตามก็จะทำให้เกิดอาการเจ็บป่วยขึ้นได้

ข้อปฏิบัติต่าง ๆ ได้แก่ การเซ่นไหว้ปะ โหนกประจำปี การดูแลรักษาหีบใส่เสื้อผ้าและเครื่องประดับต่าง ๆ ของปะ โหนกไม่ให้ผุพัง หรือถูกแมลงกัดกิน (นางเนย สาแหรกทอง 2545, สัมภาษณ์) นอกจากนี้ยังมีกฎข้อห้ามต่าง ๆ ที่ทุกคนในบ้านต้องปฏิบัติตาม เช่น ห้ามหญิงมีครรภ์ที่ไม่ใช่เป็นคนในครอบครัวเดียวกันมานอนค้างในบ้าน ห้ามบุคคลอื่นที่ไม่ใช่ญาติมานั่งพิงเสาบ้านที่เป็นเสาผีเรือนหรือปะ โหนก หรือห้ามคนในครอบครัวพาผู้อื่นที่เป็นชายหญิงมานอนด้วยกันภายในชายคาบ้านที่มีเสาผีเรือนอยู่ หากละเมิดข้อห้ามต่าง ๆ เหล่านี้ก็จะทำให้คนในครอบครัวเกิดอาการเจ็บป่วยขึ้น (นายเปลี่ยน ประเสริฐ 2545, สัมภาษณ์)

1.1.2 ผีประจำตระกูล ชาวมอญมีความเชื่อว่า ผีประจำตระกูลก็คือบรรพบุรุษนับถือสืบทอดกันมา หากผู้ใดนับถือผีประจำตระกูลเหมือนกันก็แสดงว่าเป็นพี่น้องร่วมตระกูลเดียวกัน ผีประจำตระกูลของชาวมอญบางกระดือมี 4 ประเภท คือ

1) ผีเต่า คนในตระกูลที่นับถือผีนี้ถ้าพบเต่าที่ใดจะต้องจับมาเป็นอาหาร แต่ถ้าไม่ต้องการจับก็ต้องพูดเป็นเคล็ดว่า “สะอูย” แปลว่า เน่าหรือเหม็น ถ้าทำเฉย ๆ จะเกิดเหตุไม่ดีกับคนในครอบครัว การเช่นผีเต่าจะต้องมีเต่าคัมตุกแล้วเป็นเครื่องเช่นรวมอยู่ด้วย

2) ผีงู เมื่อพบงูห้ามดึงหรือทำร้ายมิฉะนั้นจะทำให้เกิดเหตุไม่ดี

3) ผีไก่ เวลาเช่นไหว้บรรพบุรุษจะต้องมีไก่คัมตุกและไข่คัมเป็นเครื่องเช่นรวมอยู่ด้วย

4) ผีข้าวเหนียว ผีประเภทนี้เป็นผีหวงข้าวเหนียว ถ้ามีผู้มาขอข้าวเหนียวกับเจ้าของบ้าน เจ้าของบ้านต้องไม่ให้ ถ้าฝ่าฝืนจะเกิดเหตุไม่ดี ผู้ต้องการข้าวเหนียวของบ้านนี้จำเป็นต้องใช้วิธีขโมยโดยไม่ต้องบอกกล่าวเจ้าของจึงจะไม่เกิดเหตุร้าย (นายสวิง เศรษฐพร 2540 สัมภาษณ์, อ้างถึงใน ชโลมใจ กลั่นรอด 2541)

การฝ่าฝืนกฎข้อห้ามและข้อปฏิบัติต่อผีประจำตระกูลนี้ ทำให้เกิดอาการเจ็บป่วย บางรายหากไปลบหลู่หรือผิดข้อปฏิบัติก็อาจจะทำให้มีอันเป็นไป บางรายอาจมีอาการคล้ายกับผีประจำตระกูลกระทำ เช่น คนที่ลบหลู่ก็จะแสดงอาการเลื้อยแบบงู เป็นต้น (นางลูกจัน สมบุญ 2545)

1.1.3 ผีประจำหมู่บ้านหรือ “ปะจู” เป็นผีที่คอยคุ้มครองชาวบ้านและคอยลงโทษผู้ที่กระทำผิดต่อข้อปฏิบัติ จาริดประเพณีของชาวมอญในหมู่บ้าน ผีประจำหมู่บ้านของชาวมอญบางกระดี่ มีอยู่ 2 แห่ง คือ เจ้าพ่อบางกระดี่และเจ้าแม่หัวละหาน ชาวบ้านส่วนใหญ่ให้ความเคารพศรัทธา ส่วนมากหากเกิดปัญหาเดือดร้อนขึ้นมา ก็จะมาบนบานเจ้าพ่อเจ้าแม่เพื่อขอความช่วยเหลือ หรือหากชาวมอญบางกระดี่จะจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การบวช งานบุญ หรือกิจกรรมต่าง ๆ ในครอบครัวก็จะต้องมาเช่นไหว้บอกกล่าวเจ้าพ่อเจ้าแม่เสมอ

ตามปกติแล้วเจ้าพ่อเจ้าแม่จะไม่เอาผิดและมักไม่ลงโทษผู้ใดให้เกิดความเจ็บป่วย แต่จะเป็นผู้คอยรักษาโรคต่าง ๆ ให้แก่ชาวบ้านมากกว่า (นางเนย สาแหกรทอง 2545) ซึ่งตรงกับความเห็นของ บุญธรรม สุกเจริญ (2541, อ้างถึงใน ชโลมใจ กลั่นรอด 2541, 113) พบว่า การเจ็บไข้ได้ป่วยนั้น เจ้าพ่อจะบอกว่าเป็นเรื่องของบุญกรรมของแต่ละคน ส่วนเจ้าแม่หัวละหานนั้นมีความศักดิ์สิทธิ์ในเรื่องของการรักษาโรค

ปัจจุบัน นางเนย สาแหรกทอง รับหน้าที่เป็นช่างทรงทั้งเจ้าพ่อ บางกระดี่และเจ้าแม่หัวละหาน ในเวลาที่ชาวบ้านต้องการติดต่อกับเจ้าพ่อและเจ้าแม่เพื่อ ขอความช่วยเหลือ นอกเหนือจากการทำพิธีเช่นไหว้และทรงเจ้าประจำปีในช่วงเทศกาล สงกรานต์ของหมู่บ้าน

1.1.4 ผีร้ายทั่วไป ชาวมอญบางกระดี่มีความเชื่อว่าผีร้ายเป็นผีที่คอยมา รบกวนชาวบ้านให้เกิดโรคร้ายเจ็บไข้ต่าง ๆ ผีร้ายหรือผีทั่ว ๆ ไปคือผีที่เกิดจากการตาย โหง ผีที่ตายด้วยอุบัติเหตุ ผีตายทั้งกลม ผีเด็ก และผีทั่ว ๆ ไปที่สิ่งสถิตอยู่ตามต้นไม้ใหญ่ต่าง ๆ ทั้งมีความเชื่อว่าภายในชุมชนบางกระดี่ยังมีผีกระสืออยู่ด้วย ชาวบ้านจะกลัวผีเหล่านี้มาก เพราะไม่รู้ว่าจะเข้ามารบกวนหรือเข้ามาทำร้ายชาวบ้านเมื่อไร เช่น ชาวบ้านมีความเชื่อว่า เวลากลางวันถ้ามีคนมาขออาหารรับประทานแล้วเราปฏิเสธ เมื่อคืนเข้าขึ้นมาแล้วพบว่า ตามตัวเกิดเป็นรอยฟกช้ำเป็นจ้ำ ๆ ก็เชื่อว่าเป็นเพราะการกระทำของผีกระสือ ส่วนผีอื่น ๆ ก็จะมาทำร้ายด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น ทำให้ปวดท้อง ปวดหัว อย่างไม่มีสาเหตุ เป็นต้น

1.2 เกิดจากการพิจารณาริตประเพณี

ชาวมอญบางกระดี่ยึดมั่นในหลักปฏิบัติตามจารีตประเพณีของชาวมอญมา แต่ครั้งโบราณและสืบทอดมาจวบจนปัจจุบัน หากผู้ใดไม่ปฏิบัติตามกฎข้อห้ามและหลัก ปฏิบัติตนต่าง ๆ ก็จะส่งผลให้เกิดการเจ็บป่วยหรือเกิดสิ่งร้าย ๆ แก่ชีวิตและครอบครัว ความเชื่อเรื่องข้อปฏิบัติเหล่านี้มีระบุอยู่ในคัมภีร์โลกสมมติซึ่งเป็นคัมภีร์โบราณภาษามอญ ปัจจุบันคัมภีร์ดังกล่าวยังเป็นสมบัติของครอบครัวชาวมอญอยู่จำนวนมาก โดย ชาวบ้านคัดลอกต่อ ๆ กันมา ปัจจุบันชาวมอญขาดความสนใจคัมภีร์ดังกล่าว เนื่องจาก อ่านภาษามอญไม่ได้ เนื้อหาของข้อปฏิบัติต่าง ๆ ที่มีอยู่ในคัมภีร์ดังกล่าวของชาว มอญบางกระดี่มีลักษณะเดียวกันกับคัมภีร์ที่เป็นสมบัติของชาวมอญที่อาศัยอยู่ตาม ท้องถิ่นอื่น ๆ ในประเทศ ซึ่ง อาจารย์จวน เกรือวิชาจารย์ (อ้างถึงในสุภาพร มากแจ้ง 2540, 65-67) ผู้เชี่ยวชาญวัฒนธรรมมอญ บ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัด ราชบุรี เป็นผู้เดียวที่แปลมาเป็นภาษาไทยได้ดังนี้

1.3 ความเชื่อโศกกลางสิ่งอัปมงคล

ชาวมอญมีข้อห้ามเกี่ยวกับการดำรงชีวิตมากมาย เหตุผลของข้อห้ามเหล่านี้ นั้น ได้แก่ หากไม่ถือปฏิบัติจะก่อให้เกิดอุปมงคล เกิดทุกข์ภัยต่าง ๆ แก่ครอบครัวและ

หมู่บ้าน ชาวบ้านจะมีอายุไม่ยืนยาว ทรัพย์สินเสียหาย ข้อห้ามต่าง ๆ ของชาวมอญได้แก่

1.3.1 ห้ามเล่นตุ๊กตา เพราะตุ๊กตาใช้สำหรับเป็นเครื่องเสียดกลางใช้สะเดาะเคราะห์ เมื่อนำมาเล่นจะเกิดอับมงคล เพราะหิ้งจะเข้ามาสู่ตัว ความเชื่อนี้รวมถึงตุ๊กตาที่เป็นของเล่นด้วย เด็กลูกหลานชาวมอญบ้านบางกระดีจะถูกห้ามเล่นตุ๊กตาโดยเด็ดขาด

1.3.2 ห้ามคู่ผู้เมียที่นับถือผีต่างตระกูลมาหลับนอนภายในเรือนเดียวกัน จะทำให้ผีเรือนไม่พอใจบันดาลให้เกิดโรคภัย เจ็บไข้ได้ป่วย ครอบครัวย่อมไม่เป็นสุข

1.3.3 ห้ามแขกที่มาค้างบ้านนอนในเขตผีเรือน ต้องนอนนอกเขต คือ ในห้องทางด้านตะวันออกนอกเสาผีของบ้าน

1.3.4 ห้ามหญิงมีครรภ์ที่มีไค้อยู่ในครอบครัวยานอนค้างในบ้าน

1.3.5 ห้ามนำโลงศพขึ้นบ้าน ให้นำศพลงมาใส่โลงที่พื้นดิน

1.3.6 ห้ามนำศพลอดใต้ถุนบ้าน หากบ้านใดสร้างบันไดไว้ภายในบ้าน เวลามีคนตายจะต้องรื้อฝาบ้านเพื่อนำศพออก มิให้ศพต้องลอดใต้ถุนบ้าน ดังนั้น บางบ้านจึงทำช่องฝาเรือนให้เปิดออกได้ไว้ส่วนหนึ่ง เพื่อเป็นทางนำศพออกเมื่อเกิดมีการตายขึ้น

1.3.7 ห้ามนำศพลงบันไดบ้านธรรมดา ต้องทำบันไดผีสำหรับศพมาทาบติดกับบันไดบ้านแล้วจึงนำศพวางลง

1.3.8 ศพที่ตายโดยอุบัติเหตุหรือศพตายกะทันหัน ห้ามเผาทันที ต้องเก็บศพไว้ข้ามปีจึงเผาได้

1.3.9 หากมีการตายติด ๆ กันในหมู่บ้านเดียวกัน ศพที่ตายก่อนต้องเผาทีหลัง ให้เผาศพที่ตายทีหลังก่อน เพื่อตัดการตายมิให้เกิดติดต่อกันไปอีก

1.3.10 คนตายนอกบ้านห้ามตั้งศพในบ้าน

1.3.11 ระหว่างมีศพอยู่ในบ้านห้ามทะเลาะวิวาทหรือคำทอ ต้องรอนกว่าจะเผาศพแล้ว

1.3.12 ห้ามเจ้าของบ้านรับประทานอาหารร่วมสำรับกับแขก

1.3.13 ญาติชั้นหลานห้ามทำพิธีแต่งงานในบ้านปู่ ย่า ตา ยาย ต้องปลุกโรงพิธีต่างหาก

ข้อห้ามต่าง ๆ เหล่านี้ส่วนใหญ่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์โลกสิทธิและโลกสมมติ ซึ่งชาวมอญยึดถือเป็นคำรกรการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะในคัมภีร์โลกสิทธิได้กล่าวถึง

ข้อสำหรับพิจารณาและจดจำในการครองเรือน ซึ่งเป็นที่มาของความเชื่อเกี่ยวกับ
อัมมงคลไว้ดังนี้ (จวน เครือวิชาจารย์ 2537, 157-163)

- 1) สิ่งที่ไม่สมควรอยู่สูง มี 3 อย่าง
  - (1) บ้านเรือนอยู่เหนือสูงกว่าฉัตรธงไม่ดี
  - (2) เสื้อผ้าอยู่สูงกว่าฉัตรธงไม่ดี
  - (3) ฝาหน้าบ้านเดินข้ามไปมาไม่ดี (หมายถึง ฝาน้ำที่วาง

บนพื้นดิน)

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การที่ชาวมอญตั้งกฎข้อห้ามมิให้ปลูกบ้านหรือปฏิบัติ
สิ่งต่าง ๆ ให้อยู่สูงกว่าฉัตรธง เนื่องจากชาวมอญมีความเชื่อว่า ธง คือ ของสูงที่แสดง
สัญลักษณ์ของชาติ จึงไม่ควรมีสิ่งใดมาอยู่เหนือสัญลักษณ์ดังกล่าว

- 2) สิ่งไม่สมควรบังแดด มี 3 อย่าง
  - (1) มาลัยดอกไม้ไม่สมควร
  - (2) เสวียนหม้อข้าวไม่สมควร
  - (3) เสวตฉัตรไม่สมควร

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การห้ามนำสิ่งของเหล่านี้มาบังแดดทั้ง 3 อย่าง เพราะ
เป็นสิ่งของที่ไม่เหมาะกับการใช้งานและไม่เหมาะกับการเทศะ ถ้านำมาบังแดดก็จะ
เป็นการไม่สมควรอย่างยิ่ง เช่น ถ้านำเสวียนหม้อข้าวนำออกมานอกครัวเวลาจะใช้งานก็
อาจทำให้หยิบใช้สอยลำบาก

- 3) สิ่งไม่สมควรลดลง มี 3 อย่าง
  - (1) น้ำล้างเท้าไม่สมควรปล่อยให้ลดลง
  - (2) น้ำสำหรับดื่มไม่สมควรให้ลดลง
  - (3) น้ำฝักบัวไม่สมควรให้ลดลง (น้ำฝักบัว หมายถึง น้ำที่นำมาเป็นเครื่อง

ล้างฝักบัว)

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การที่ชาวมอญมีข้อปฏิบัติมิให้นำทั้ง 3 ประเภทลดลงก็
เพื่อที่จะสั่งสอนว่าต้องมีความละเอียดถี่ถ้วน ต้องคอยตรวจและเอาใส่ใจกับของสำคัญที่
จำเป็นในการใช้สอย โดยเฉพาะน้ำที่เป็นสิ่งจำเป็นในชีวิตประจำวัน

4) สิ่งไม่สมควรตาก มี 3 อย่าง

- (1) ราวตากผ้าตรงหน้าบ้านไม่สมควรตากผูกหมอน
- (2) ในบ้านตากเครื่องนุ่งห่มผู้หญิงไม่สมควร
- (3) ชำระล้างศิระแล้วไม่สมควรตากแดด

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การตากผ้าปูที่นอนหมอนมุ้งหรือผ้าห่ม ไม่ควรนำมาตากหน้าบ้าน เนื่องจากเป็นของส่วนตัวไม่ควรเปิดเผยและอาจทำให้สิ่งของดังกล่าวมีสิ่งสกปรกติดกลับมา เนื่องจากอยู่หน้าบ้านที่เป็นที่สัญจรไปมาของผู้คนและประเด็นสำคัญคือความเชื่อที่ว่า สิ่งที่อยู่ที่สูงไม่ควรนำไปใช้กับสิ่งที่อยู่ต่ำ

5) สิ่งไม่สมควรทำความสะอาดและสิ่งไม่สมควร โยนเล่น มี 3 อย่าง

- (1) พาน ถาด ชามข้าว ชามแกง เขาส่งของมาให้เราล้างไม่ดี
- (2) มีด พร้า ขวาน โยนเล่นขึ้นลงไม่ดี
- (3) หม้อข้าว หม้อแกง ถ้วย ชามข้าว ชามแกง โยนเล่นขึ้นลงไม่ดี

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า สิ่งของต่าง ๆ เหล่านี้แตกหักง่ายไม่สมควรล้าง โดยเฉพาะถ้วยชามของผู้อื่นที่ใส่อาหารมาให้ แล้วทำของเขาแตกหักจะทำให้เสียน้ำใจกันได้ ส่วนสิ่งของที่ไม่ควรโยนเล่น เช่น มีด พร้า ขวาน นั้นอาจจะก่อให้เกิดอันตรายได้

6) สิ่งไม่สมควรอยู่ มี 6 อย่าง

- (1) ที่อยู่ของบิดา มารดา อาจารย์ ไม่สมควรอยู่อย่างหนึ่ง
- (2) ในกลางทางไม่สมควรอยู่อย่างหนึ่ง
- (3) สถานที่ไม่สะอาด สกปรก ไม่สมควรอยู่อย่างหนึ่ง

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า สถานที่ที่ไม่ควรอยู่ตามความเชื่อของชาวมอญนั้นแยกเหตุผลออกเป็น 2 ประเด็น คือ ที่อยู่ของบิดามารดาและอาจารย์เป็นที่ที่ควรเคารพ ศรัทธา และถือว่าเป็นของสูงจึงไม่ควรเข้าไปใช้ปะปนกัน ส่วนสถานที่กลางทางหรือสถานที่สกปรกไม่สมควรอยู่ เนื่องจากทำให้ร่างกายได้รับเชื้อโรคต่าง ๆ ได้ง่ายและทำให้เกิดเจ็บป่วยได้

- (4) ในอาศรมศาลาเก่าผุพังไม่สมควรอยู่
- (5) ในโบสถ์ไม่สมควรอยู่
- (6) ในกลางตลาดไม่สมควรอยู่

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า สถานที่ที่ห้ามมิให้คนเข้าไปอยู่อาศัยทั้ง 3 แห่ง คือ อาศรมหรือศาลาที่ผู้พักยอมเป็นอันตรายแก่ผู้พักอาศัย โบสถ์ นั้นเป็นสถานที่ปฏิบัติศาสนกิจของสงฆ์และเป็นสถานที่ที่ต้องการความสงบจึงไม่สมควรเข้าไปอยู่อาศัย ส่วนสถานที่กลางตลาดนั้นไม่สมควรอยู่อาศัย เนื่องจากเป็นย่านที่มีผู้คนสัญจรไปมาและมีเสียงดังจอแจ

7) สิ่งไม่สมควรผูก มี 3 อย่าง

- (1) ไม่สมควรผูกเล่นมือ เล่นเท้าอย่างหนึ่ง
- (2) ไม้ขัดหม้อ ทัพพี ถ้วยชาม ไม่สมควรผูกเล่นอย่างหนึ่ง
- (3) ทรายที่มีครรภไม่สมควรผูกเล่นอย่างหนึ่ง

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ไม่สมควรผูกเล่นสิ่งของทั้ง 3 ประเภทนี้ เพราะอาจเป็นอันตรายและง่ายต่อการเกิดอุบัติเหตุ รวมทั้งจะทำให้สิ่งของต่างๆ ดังกล่าวสูญหายได้โดยง่าย

8) สิ่งไม่สมควรกินรวมกัน 3 อย่าง

- (1) คนที่เป็นคคิความ ไม่สมควรกินรวมกัน
- (2) ข้าวที่พวกขี้ทูคกินเหลือ ไม่สมควรกินรวมกัน
- (3) ครวพวกขี้ทูคไม่สมควรบริโภครวมกัน

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การที่ชาวมอญสอนว่าไม่ควรกินอาหารร่วมกับบุคคลทั้ง 3 จำพวกนั้น เนื่องจากบุคคลดังกล่าวไม่สมควรอยู่ใกล้หรือเข้าไปคบค้าสมาคมด้วย เช่น คนที่เป็นคคิความคือบุคคลที่มีความประพฤติน่าเกลียด ส่วนพวกขี้ทูคคือพวกที่เป็นโรคเรื้อรอนั้นไม่ให้เข้าใกล้เนื่องจากกลัวที่จะติดโรค

9) สิ่งไม่สมควรทำลาย มี 3 อย่าง

- (1) ดินหุนปลวก ไม่สมควรทำลายอย่างหนึ่ง (ดินหุนปลวก คือ กองจอมปลวก หรือรังปลวกใหญ่ ๆ)
- (2) รังผึ้งอยู่ในบ้านของตนไม่สมควรรื้อทำลายรังอย่างหนึ่ง
- (3) องค์พระเจดีย์ ้วควาอาราม ไม่สมควรรื้อทำลาย

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การห้ามไม่ให้ทำลายจอมปลวก หรือรังผึ้งเพราะจะทำให้ตัวปลวกและผึ้งแตกรังและเข้าสู่ภายในบ้านพักอาศัย เป็นอันตรายต่อตนเองและบุคคล

อื่นได้ รวมทั้งมีความเชื่อว่าจอมปลวกขนาดใหญ่มีอำนาจลึกลับสิงสถิตอยู่ หากทำลายก็ถือว่าเป็นการลบหลู่และส่งผลให้ถูกลงโทษจากพลังอำนาจลึกลับดังกล่าว

10) สิ่งไม่สมควรคม มี 3 อย่าง

- (1) ดอกไม้ที่เขานูชาพระไม่สมควรคม
- (2) ดอกไม้ที่ผู้หญิงตัดหูไว้แล้วไม่สมควรคม
- (3) ลูกชายลูกสาวที่เพิ่งคลอดออกจากท้องแม่แต่แรกนั้นไม่

สมควรคม

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การห้ามไม่ให้คมดอกไม้ที่นำไปบูชาหรือถวายพระ ก็เพราะว่าดอกไม้เหล่านี้เป็นของสูง คือ เป็นเครื่องบูชาพระจึงไม่สมควรที่นำมาคมเล่น เพราะจะบาป สำหรับดอกไม้ที่ผู้หญิงตัดหูไว้แล้วไม่สมควรคม เนื่องจากผู้ที่ยุติคมเข้าไปอาจก่อให้เกิดโรคติดต่อได้ง่าย

11) สิ่งไม่สมควรดื่ม มี 3 อย่าง

- (1) ยังไม่ล้างปาก บ้วนปาก ไม่สมควรดื่มน้ำ
- (2) น้ำในถ้วยหนึ่ง ๆ ถ้าไม่เททิ้งนิดหน่อยไม่สมควรดื่ม
- (3) น้ำสำหรับหุงข้าว ดื่มแกง ไม่สมควรดื่ม

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การห้ามดื่มน้ำทั้ง 3 ข้อ เพราะเป็นสิ่งที่สกปรกและอาจมีเชื้อโรคปะปนอยู่ อาจทำให้ร่างกายได้รับเชื้อโรคและเกิดอาการเจ็บป่วยขึ้นได้

12) สิ่งไม่สมควรชุก มี 3 อย่าง

- (1) ดินได้ถุนบ้านไม่สมควรชุกเล่น
- (2) ดินได้บันไดไม่สมควรชุกเล่น
- (3) ข้าวสุกอยู่ในหม้อไม่สมควรชุกเล่น

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ลักษณะของบ้านชาวมอญส่วนใหญ่เป็นบ้านได้ถุนสูงและมักจะใช้ทำกิจกรรมต่างของครอบครัว ซึ่งถ้าหากไปชุกดินเล่นทำให้เกิดหลุมบ่อ จะทำให้ไม่สะดวกต่อการทำกิจกรรมต่าง ๆ ส่วนข้าวสุกที่ไม่สมควรชุกเล่น น่าจะมาจากพื้นฐานทางความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือแม่โพสพ หรือทำให้หม้อข้าวเสียหายได้

1.4 ความเชื่อเกี่ยวกับการปฏิบัติตน

ชาวมอญส่วนใหญ่มีความเชื่อเกี่ยวกับข้อปฏิบัติตนในชีวิตประจำวัน ดังนี้

- 1.4.1 เวลาหุงข้าว ต้มแกง ไม่ควรวางหรือพาดทัพพินบนปากหม้อ เพราะจะทำให้ทัพพีเกิดความร้อน เวลาจับจะทำให้ร้อนมือและเกิดอุบัติเหตุได้
- 1.4.2 ข้าวกินเหลือแล้วไม่ควรกรกลับคืนใส่หม้ออีก เพราะจะทำให้ข้าวบูดเสียได้
- 1.4.3 หมากพลูเหน็บที่บนเอนอไม่ควรกิน ทรัพย์สินจะเสื่อม เพราะชาวมอญส่วนใหญ่จะเก็บทรัพย์สินเงินทองไว้บริเวณชายพกตรงบนเอนอ และมักจะนิยมกินหมาก เมื่อนำหมากพลูมาเก็บไว้บริเวณเดียวกันอาจจะทำให้สิ่งของหรือทรัพย์สินนั้นตกหล่น สูญหายได้
- 1.4.4 น้ำสำหรับใช้ดื่มไม่ควรนำมาล้างเท้า เพราะถือว่า น้ำดื่มและน้ำล้างเท้าเป็นน้ำที่ใช้คนละประเภทกัน โดยถือว่าเป็นของต่ำกับของสูง ไม่ควรใช้ด้วยกัน ทั้งยังง่ายต่อการติดเชื้อโรคด้วย
- 1.4.5 น้ำเหลือจากล้างเท้าไม่ควรเทกลับคืนในตุ่มเดิม เพราะจะทำให้ติดเชื้อโรคได้
- 1.4.6 เสื้อผ้าชายไม่ควรปะปนกับเสื้อผ้าหญิง เพราะมีความเชื่อว่าชายหญิงไม่ควรที่จะใช้เสื้อผ้าปะปนกัน
- 1.4.7 ผ้าที่ใช้โปกหัวไม่ควรกองขยู่ขยู่ เพราะจะทำให้หมัดหรือแมลงต่าง ๆ เข้าไปหลบซ่อนอยู่ เมื่อนำกลับมาใช้งานอาจถูกแมลงเหล่านั้นกัดต่อยได้
- 1.4.8 ผ้าใช้โปกหัวไม่ควรใช้ผูกเอว เพราะเชื่อว่าผ้าผูกเอวเป็นของต่ำไม่ควรนำมาใช้ปะปนกัน
- 1.4.9 เชือกตัวไม่ควรเดินข้าม (หมายถึงเชือกที่ผูกพาดอยู่ระหว่างทางเดิน) คันหาบไม่ควรปลิ้น (หมายถึง ไม้คันหาบ ไม่สมควรนำออกมาจากคันหาบ) เพราะอาจทำให้สะดุดหกล้ม หรือเกิดอุบัติเหตุเป็นอันตรายได้
- 1.4.10 ภรรยาหิวข้าวกินก่อน ไม่ควรเข้าไปกินรวม เพราะเป็นการเสียมารยาท

1.4.11 ของกินเหลือจากภรรยาไม่ควรเอามากินจะสิ้นทรัพย์ เพราะเป็นค่านิยมของชาวมอญที่มักจะให้ชายนั้นเป็นผู้นำของครอบครัว ผู้หญิงควรเคารพและขำเกรง

1.4.12 นอนบนตักภรรยาเอาผ้ารองก่อน จึงสมควรนอนได้ เพราะเป็นค่านิยมของชาวมอญที่ให้ความสำคัญกับเพศชายมากกว่า

1.4.13 เสื้อผ้าอาบน้ำอย่างกองทิ้งไว้ เหนื่อยกายภายหลัง เพราะทำให้มดหรือแมลงต่าง ๆ เข้าไปหลบซ่อนอยู่ เมื่อนำกลับมาใช้งานอาจถูกแมลงเหล่านั้นกัดต่อยได้ ส่วนการกล่าวว่าจะทำให้เหนื่อยการภายหลัง ผู้วิจัยมีความเห็นว่า เวลาที่มีมดหรือแมลงที่เข้าไปหลบซ่อนอยู่ในเสื้อผ้า ผู้ใส่ก็ต้องทำการซักล้างให้สะอาดจึงนำกลับมาใช้ใหม่ได้ เป็นการเสียเวลาและต้องเหน็ดเหนื่อยในการไล่มดแมลง

1.4.14 น้ำดื่มในหม้อไม่ควรรอให้ลด เพราะเป็นกุศโลบายที่ต้องการสั่งสอนให้ตรวจตราสิ่งของจำเป็นที่ต้องใช้มิให้ขาดตลอดเวลา

1.4.15 ผมเผ้ายาวลากไปมาถ้าไม่ตัดสมบัติเสื่อมสลาย เพราะทำให้เกะกะไม่สะดวกต่อการทำงาน

1.4.16 คำพูดปลิ้นปล้อนกลับกลอกไม่ควรเจรจา

1.4.17 นอนไม่ล้างเท้าก่อนทุกข้อนจะมา เพราะเป็นกุศโลบายให้รักษาความสะอาด

1.4.18 การใส่ร้ายนินทาติฉิน ทรัพย์สินจะไม่ยืนนาน

1.4.19 นอนหัวไปทิศใต้ลม (อุดร) เดือดร้อนดังถูกค้ำ เพราะบริเวณใต้ลมคือบริเวณที่รับกลิ่นและเชื้อโรคต่าง ๆ ที่พัดมากับลม

1.4.20 ล้างหน้า บ้วนปาก อายุมาก ยืนยาว เพราะสอนให้เป็นคนที่คอยดูแลรักษาความสะอาดอยู่เสมอ ผลจะทำให้มีสุขภาพที่แข็งแรงปราศจากเชื้อโรคเข้ามาในร่างกาย

1.4.21 คำขำ หุงข้าว ไม่ควรเก็บหัวหาเหากัน ทุกข้อนั้นจะมา เพราะจะทำให้หัวหาหล่นลงไปในการนั้น ได้โดยง่าย

1.5 เกิดจากผลทางธรรมชาติ

ชาวมอญบ้านบางกระดี่เชื่อว่าภาวะทางธรรมชาติรอบตัว และความเป็นไปทางกายภาพของมนุษย์เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดความเจ็บป่วยขึ้น และสามารถแยกสาเหตุออกเป็นประเภทได้ดังนี้

1.5.1 เกิดจากเชื้อโรค

หมอพื้นบ้านรวมทั้งชาวบ้านส่วนใหญ่จะมีความเข้าใจว่าเชื้อโรคที่อยู่รอบตัวเราหรืออยู่ในร่างกายเป็นสาเหตุให้เกิดการเจ็บป่วยขึ้น เช่น หากผู้ใดท้องร่วง อุจจาระสีขาวเป็นน้ำ เวลาถ่ายไม่ผายลม ก็จะวินิจฉัยว่ามีเชื้ออหิวาตกโรค หรือถ้าผู้ใด อุจจาระออกมาเป็นมูกเลือด ก็จะวินิจฉัยว่ามีเชื้อบิด เนื่องจากรับประทานอาหารที่มีเชื้อโรคเข้าไป หรือหากถ้าเด็กฟันผุ ก็จะวินิจฉัยว่า เป็นเพราะแมงมากินฟัน เป็นต้น ชาวมอญบางกระดี่มีความเชื่อว่าเชื้อโรคนั้นจะกระจายอยู่ทุกแห่งรอบ ๆ ตัวเราและเมื่อรับเชื้อโรคเข้าไปในร่างกายก็จะทำให้เกิดเป็นพิษแก่ร่างกาย

1.5.2 เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของฤดูกาล

ฤดูกาลและความเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ เป็นสาเหตุหนึ่งก่อให้เกิดความเจ็บป่วย ตามความเชื่อของชาวมอญบ้านบางกระดี่เชื่อว่าหากปีใดแล้งจัดจะก่อให้เกิดโรคที่เกี่ยวกับระบบหายใจ ระบบขับถ่าย และระบบผิวหนัง หากปีใดเกิดน้ำท่วมซ้ำหรือฝนตกหนัก ทำให้เกิดโรคไข้หวัด โรคน้ำกัดเท้า เป็นต้น นอกจากนี้ ผลของการเปลี่ยนแปลงฤดูกาลทำให้เกิดโรคด้วยเช่นกัน คือ ช่วงเปลี่ยนจากฤดูฝนเป็นฤดูหนาว ทำให้เกิดโรคที่ชาวบ้านเรียกว่า ไข้หวัดลม หรือร้อนใน เป็นต้น

1.5.3 เกิดจากอุบัติเหตุ

อุบัติเหตุนั้นเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยไม่คาดคิดและเป็นผลทำให้ร่างกายเกิดความเจ็บป่วย ชาวมอญบางกระดี่มีความเชื่อว่า อุบัติเหตุเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ในระหว่างการดำรงชีวิตและเป็นไปตามวิถีชีวิตของแต่ละบุคคล ซึ่งหากเกิดอุบัติเหตุที่รุนแรงหรือทำให้ร่างกายสูญเสียอวัยวะหรือเสียชีวิต ชาวมอญจะมองว่า เป็นผลมาจากเวรกรรมครั้งอดีต ส่วนอุบัติเหตุเล็กน้อย เช่น สุนัขกัด แมลงกัดต่อย น้ำร้อนลวก ตกต้นไม้ หมอพื้นบ้านมีวิธีการรักษาโดยเฉพาะในแต่ละกรณีไป

1.6 เกิดจากผลแห่งกรรม

ชาวมอญบ้านบางกระดี่ยึดมั่นในหลักพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด และมีความเข้าใจในหลักกรรมค่อนข้างชัดเจน หมอพื้นบ้านชาวมอญบ้านบางกระดี่เชื่อว่า เมื่อเกิดการเจ็บป่วยแล้วรักษาไม่หาย มีผลทำให้เกิดการเสียชีวิตหรือเป็นโรคที่รุนแรงและหลีกเลี่ยงไม่ได้ ก็จะมองว่าเป็นผลมาจากกรรมเก่าที่กระทำเอาไว้ เช่น หากผู้ใดเป็นอัมพฤกษ์หรือ อัมพาตรักษาไม่หาย ผู้ใดเป็นโรคร้ายแรงอย่างเช่นมะเร็งต่าง ๆ ก็เชื่อว่า เป็นผลมาจากกรรมเก่าจะต้องชดใช้กรรม ผู้ใดถูกทำร้ายจนพิการหรือเสียชีวิตก็เชื่อว่าเป็นผลมาจากการจองเวรซึ่งกันและกันแต่อดีต

นอกจากนี้ ชาวมอญบ้านบางกระดี่ยังมีความเชื่อว่าเคราะห์กรรมและดวงชะตาทางโหราศาสตร์เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บ เมื่อเชื่อว่ามีเคราะห์กรรมหรือดวงชะตาดก หมอพื้นบ้านก็จะแนะนำให้ไปทำบุญสะเดาะเคราะห์เสริมดวงชะตากับพระที่วัด หากไม่ดีขึ้นก็สรุปว่าเป็นผลแห่งกรรมของแต่ละบุคคล

การเรียนรู้ของหมอพื้นบ้าน

หมอพื้นบ้าน คนทรง หมอผี ในชุมชนบ้านบางกระดี่ มีหลายประเภทที่เป็นที่ยอมรับของชาวบางกระดี่ โดยเริ่มต้นที่ หมอเป่า คือ นายเปลี่ยน ประเสริฐ เป็นหมอพื้นบ้านที่รักษาโรคผิวหนัง โรคงูสวัด โรคเรื้อรัง ด้วยการเป่าและใช้เวทมนตร์คาถา คนทรง คือ นางเนย สาแหรกทอง เป็นร่างทรงประจำหมู่บ้าน รับประทับทรงผีบ้านหรือปะ โหนก และเป็นร่างทรงเจ้าพ่อบางกระดี่ เจ้าแม่หัวละหาน เพื่อทำหน้าที่เป็นสื่อกลางการติดต่อระหว่างผีกับชาวบ้านในการหาแนวทางการรักษาอาการเจ็บป่วย หมอผีที่รับรักษาโรคด้วยพิธีกรรมเสกบาล หรือ “เทาะสะแนม” ได้แก่ นางลูกจัน สมบุญ ทั้งสามคนนี้นับว่ามีบทบาทสำคัญในการช่วยหาแนวทางในการแก้ไขอาการเจ็บไข้ได้ป่วยของชาวมอญบางกระดี่ รายละเอียดของกระบวนการเรียนรู้และการเข้ามาเป็นหมอพื้นบ้านของทั้ง 3 คน มีดังนี้

1. หมอเป่า หมอเปลี่ยน ประเสริฐ

ประวัติการเป็นหมอ

นายเปลี่ยน ประเสริฐ เป็นหมอเป่า รักษาเฉพาะ โรคผิวหนัง อาทิ ฝี ฝีหัว ฝีลามทุ่ง คางทูม น้ำร้อนลวก โดยใช้ ปูน หมากรุก ตำให้ละเอียดแล้วเคี้ยวและนำไปพ่น พร้อมกับ สวดคาถากำกับ ปัจจุบัน นายเปลี่ยน ประเสริฐ อายุ 82 ปี นอกจากจะเป็นหมอประจำ หมู่บ้านแล้ว นายเปลี่ยน ประเสริฐ ยังเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ภายใน ชุมชนบางกระดี่ เช่น ทำขวัญ โคนจุก ทำขวัญนาค แต่งงาน ตั้งศาลพระพรหมเจ้าที่เป็นต้น

นายเปลี่ยน ประเสริฐ เป็นหมอเป่า มีประสบการณ์กว่า 20 ปี โดยได้รับการ ถ่ายทอดวิชาการรักษาโรคจากบิดา เนื่องจากบิดาเป็นหมอพื้นบ้านรักษาโรคไข้จับสัน ลมพิษ และโรคผิวหนังต่าง ๆ วิชารักษาโรคดังกล่าว บิดาสืบทอดมาจากการศึกษาดำารการ รักษาโรคภาษามอญจากวัดขณะบวชเป็นพระ นอกจากนี้ นายเปลี่ยน ประเสริฐ ยังได้วิชา การรักษาโรคมาจากคัมภีร์ภาษามอญ โดยศึกษาขณะบวชเป็นพระตั้งแต่อายุ 22 ปี เมื่อลา สึกขาก่อมีครอบครัว กอปรกับได้รับการถ่ายทอดจากบิดา เมื่อบิดาเสียชีวิตนายเปลี่ยน ประเสริฐ จึงรับช่วงการรักษาโรคต่อบิดามาถึงปัจจุบัน

การรักษาโรคของ นายเปลี่ยน ประเสริฐ ไม่เรียกร้องค่าตอบแทนใด ๆ ทั้งสิ้น สิ่งที่ผู้ป่วยต้องเตรียมมาก็คือ พานคำกำนลมาไหว้ครูเท่านั้น หลังจากรักษาแล้ว นายเปลี่ยน ประเสริฐ จะนำเงินคำกำนลไปซื้ออาหารมาทำบุญตักบาตร เพื่อเป็นการตอบแทนและ ระลึกถึงพระคุณของครูอาจารย์ผู้ถ่ายทอดวิชาให้

2. คนทรง นางเนย สาแหรกทอง

ประวัติการเป็นร่างทรง

นางเนย สาแหรกทอง ปัจจุบันอายุ 70 ปี รับหน้าที่เป็นร่างทรงให้กับ “ปะจู้” คือ เจ้าพ่อบางกระดี่ เจ้าแม่หัวละหาน และ “ปะโหนก” คือ ผีบ้าน ผีเรือน ของแต่ละบ้าน ในชุมชนมอญบางกระดี่ โดยรับทรงทั้งพิธีกรรมเช่น ไหว้ผีบรรพบุรุษประจำปีและรับทรง ขณะที่ชาวบ้านเดือดร้อนจากการเจ็บป่วยแล้วรักษาไม่หาย จะต้องให้ “ปะจู้” และ “ปะโหนก” ซึ่งเป็นผีประจำหมู่บ้านและผีบรรพบุรุษ มาช่วยหาสาเหตุแล้วแนะนำวิธีการ รักษาให้โดยผ่านร่างทรง คือ เป็นผู้ติดต่อสื่อสารระหว่างผีกับผู้ป่วย

การรับหน้าที่เป็นช่างทรงของ นางเนย สาแหรกทอง รับมาจากมารดา คือ นางเที่ยง สาแหรกทอง ซึ่งนางเที่ยงรับช่วงมาจากคุณยายของ นางเนย สาแหรกทองอีกทอดหนึ่ง ปัจจุบัน นางเนย ๙ รับเป็นช่างทรงมากกว่า 30 ปี โดยเริ่มแรกเป็นผู้ติดตามมารดา ไปตามงานทรงผีต่าง ๆ ต่อมามารดาอายุมากจึงหาผู้ที่สืบทอด คือ บุตรสาว 2 คน แต่พี่สาว นางเนย ๙ ทั้งสองคนไม่รับ นางเนย ๙ ซึ่งเป็นบุตรสาวคนเล็กจึงรับสืบทอดต่อจาก มารดามาตั้งแต่อายุ 40 ปี

นางเนย ๙ กล่าวว่า พิธีกรรมและขั้นตอนในการสืบทอดช่างทรงจากมารดา ต้องใช้พานไหว้ครู ประกอบด้วยดอกไม้ รูป เทียน หมากพลูและเงินค่าครู 6 บาท พิธีเข้าทรงสืบทอดกระทำที่ศาลข้างโบสถ์วัดบางกระดี่ โดยเริ่มพิธีด้วยการจุดรูป เทียน พร้อมมอบพานไหว้ครู จากนั้นนำสายสิญจน์ผูกที่ศาล แล้วจึงมาผูกข้อมือคนละข้าง ของคุณแม่และนางเนย ๙ จากนั้นทั้งคู่ตั้งจิตอธิษฐานส่งมอบการเป็นช่างทรงให้แก่กัน แล้วใช้มีดตัดสายสิญจน์ที่เชื่อมข้อมือทั้งคู่ไว้ให้ขาดจากกันเป็นเสร็จพิธี (เนย สาแหรกทอง 2545, สัมภาษณ์)

ปัจจุบัน นางเนย ๙ รับเป็นช่างทรงให้แก่ผู้ที่เจ็บป่วยและต้องการมารักษา กับให้ ประจุและปะ โหนกอยู่เป็นประจำ ยกเว้นวันพระ เนื่องจากมีความเชื่อที่ยึดถือกันมาว่าพระ จะต้องมาก่อนผีเสมอ

3. หมอผี นางลูกจัน สมบุญ

ประวัติการเป็นหมอ

นางลูกจัน สมบุญ ปัจจุบันอายุ 63 ปี รับประกอบพิธีกรรมการเสียบาลหรือ ภาษามอญเรียกว่าการ “เทาะสะแนม” เพื่อขอขมาและขับไล่ผีต่าง ๆ ที่เข้ามาอยู่ในตัวผู้ป่วย เป็นพิธีกรรมแบบง่าย ๆ มิใช่พิธีกรรมใหญ่หรือเทาะสะแนมใหญ่ ส่วนมาก นางลูกจันรับ รักษาผู้ป่วยที่มีอาการไม่รุนแรงมากนัก เช่น เป็นไข้ ปวดท้อง ปวดหัว เพื่อโดยไม่ทราบสาเหตุ ผู้ป่วยที่มารักษาด้วยพิธีกรรมเทาะสะแนมนี้มักเป็นเด็ก ๆ มากกว่าผู้ใหญ่

นางลูกจัน ๙ ได้รับการถ่ายทอดขั้นตอนพิธีกรรมการเทาะสะแนมมาจากมารดา โดยเริ่มรักษานุคคลในครอบครัวก่อน อาทิ ลูก หลานและขยายวงกว้างออกไปในหมู่บ้านที่พี่น้องและชาวบ้านในบริเวณใกล้เคียง

สำหรับพิธีกรรมการเสียบาลหรือเทาะสะแนมของชาวมอญนั้น นางลูกจัน ๆ กล่าวไว้ว่า ทุกคนสามารถประกอบพิธีนี้ได้โดยไม่มีพิธีสืบทอดใด ๆ แต่ส่วนใหญ่มักให้ผู้หญิงเป็นผู้ทำพิธีมากกว่าผู้ชาย รายละเอียดขั้นตอนของพิธีกรรมก็จดจำมาจากการบอกเล่าและการเข้าไปสังเกตจากมารดาและจดจำนำมาใช้ การเทาะสะแนมจะได้ผลหรือไม่ก็ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของผู้ทำพิธีว่าอาการเจ็บป่วยของผู้ป่วยแต่ละคนนั้นเกิดจากผีชนิดใดเป็นผู้กระทำ หรือการเรียกชื่อผีต่าง ๆ ให้ตรงกับผีที่ผู้ป่วยถูกกระทำหรือไม่ ถ้าไม่ถูกก็รักษาไม่หาย (ลูกจัน สมบุญ 2545)

ปัจจุบัน นางลูกจันรับประกอบพิธีกรรมมาประมาณ 20 ปี โดยเริ่มประกอบพิธีให้แก่ลูก ๆ ตอนที่ยังเด็กซึ่งมีอาการป่วย เมื่อทำพิธีแล้วลูกมีอาการดีขึ้นและหายจากการเจ็บป่วยก็ปฏิบัติให้กับคนอื่น ๆ เรื่อยมา

การรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านของหมอพื้นบ้านบางกระดี่

1. ขั้นตอนการรักษาโรคโดยใช้พิธีกรรมการเสียบาลหรือการเทาะสะแนม

1.1 การวินิจฉัยอาการเจ็บป่วย

เมื่อผู้ป่วยมาขอให้หมอผู้ทำพิธี “เทาะสะแนม” หมอจะซักประวัติและเหตุการณ์ในอดีตช่วง 2-3 วันที่ผ่านมาผู้ป่วยไปทำอะไร ที่ไหน อย่างไร แล้วเกิดอาการเจ็บป่วยขึ้นมาเมื่อใด อาการเป็นอย่างไร กินยาอะไร อาการดีขึ้นหรือไม่ จากนั้นผู้เป็นหมอก็จะสังเกตอาการต่าง ๆ สังเกตใบหน้า แหวงตา คำพูด เป็นต้น

จากนั้นหมอผู้ทำพิธีใช้มือคลำตามมือ เท้า และส่วนที่เกิดอาการเจ็บป่วย เช่น ปวดท้องก็ใช้มือคลำที่ท้อง หากมือเท้าเย็น หรือส่วนที่เกิดเจ็บป่วยเย็น หมอจะบอกว่าอาการมือเท้าเย็นนี้เป็นผลมาจากผีเข้ามาทำร้ายในตัวผู้ป่วย เนื่องจากผู้ป่วยไปทำสิ่งไม่ดีขึ้น เช่น ไปหยาบของผู้อื่นกิน ปากไม่ดี ไปพูดจาล่วงเกิน หรือไปลบหลู่ผี หรือไปทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่แสดงถึงความลบหลู่ เช่น ไปถ่ายปัสสาวะที่โคนต้นไม้ใหญ่หรือที่ที่มีผีสิงสถิตอยู่ เป็นต้น

1.2 ขั้นตอนการรักษาโดยใช้พิธีกรรมเสียบาลหรือเทาะสะแนม

เมื่อหมอผู้ประกอบพิธีประเมินอาการผู้ป่วยแล้วทราบว่า สาเหตุของการเจ็บป่วยเกิดขึ้นเนื่องจากการผิดผีประเภทใด ก็จะสั่งให้ผู้ป่วยหรือญาติผู้ป่วยไปเตรียมอุปกรณ์ในการทำพิธีเทาะสะแนมต่อไป

การประกอบพิธีกรรม การเสียบาลหรือเทาะสะแนมของชาวมอญบางกระดี่ จะประกอบพิธีในช่วงก่อนตะวันตกดินเท่านั้นและงคทำพิธีในวันพระ หากหลีกเลี่ยงไม่ได้ก็จะมีพิธีเสียบาลหรือเทาะสะแนมแบบผัดผ่อนอีกพิธีกรรมหนึ่ง ส่วนอุปกรณ์ในการทำพิธีมีดังนี้

1.2.1 อุปกรณ์ประกอบพิธีกรรมเสียบาลหรือเทาะสะแนมแบบทั่วไป

- 1) ฝาละมีหรือฝาลม้อข้าว
- 2) กล้วย
- 3) น้ำตาลปีบ
- 4) ข้าวสวยปากหม้อ
- 5) ขนมหหรือผลไม้ ถ้ามี
- 6) มีดพร้า 1 เล่ม

อุปกรณ์ดังกล่าว อาทิ กล้วยน้ำว่า น้ำตาลปีบและข้าว ชาวมอญมีความเชื่อว่าเป็นอาหารที่ประกอบพิธีกรรมนี้เป็นเครื่องเช่นไหว้ผี รวมทั้งมีความเชื่อว่าเป็นอาหารของขวัญด้วย เพื่อเรียกให้ขวัญเข้าเข้ามาในตัว (ลูกจัน สมบุญ 2545)

1.2.2 อุปกรณ์ประกอบพิธีกรรมเสียบาลหรือเทาะสะแนมแบบผัดผ่อน

- 1) ฝ้าคำ 1 ฝืน กว้างยาวประมาณ 1 ฝ้ามือ
- 2) ข้าวสาร 1 หยิบมือ
- 3) ถ่านหุงข้าว 1 ก้อน
- 4) เงินเหรียญ (จะใช้เหรียญบาท เหรียญ 5 บาท เหรียญ 10 บาท ก็ได้)
- 5) ขนมหหรือผลไม้ ถ้ามี

ความเชื่อของชาวมอญเกี่ยวกับอุปกรณ์ต่าง ๆ คือ ฝ้าคำใช้แทนสัญลักษณ์ของฝ้าผี ส่วนข้าวสารและถ่านหุงข้าวแสดงเป็นสัญลักษณ์ว่าขอผัดผ่อนการเช่นไหว้ผี เนื่องจากเป็นวันพระจึงใช้ข้าวสารและถ่านหุงข้าวแทน เพื่อให้ผีได้ไปประกอบอาหารเครื่องเช่นไหว้กินในวันถัดไป (สมนึก มอญคะ 2545)

1.3 ขั้นตอนการประกอบพิธี

ช่วงใกล้ค่ำหมอผู้ประกอบพิธีจะเตรียมอุปกรณ์ประกอบพิธี โดยใช้ฝาละมี หรือฝาม้อเป็นภาชนะ ใส่ข้าวสวยปากหม้อ กล้วย น้ำตาลปี๊บและขนม โดยแบ่งเป็น 3 กอง กองละเท่า ๆ กัน จากนั้นให้ผู้ป่วยนั่งยึดเท้าหันปลายเท้าไปทางทิศตะวันตก หมอผู้ทำพิธีนำภาชนะใส่อาหารเข้ามานั่งข้าง ๆ ผู้ป่วย พร้อมกับพูนอาหารขึ้นไล่ไปตั้งแต่ศีรษะ ผู้ป่วย เลียบตัวผู้ป่วยไปหาปลายเท้าอย่างช้า ๆ พร้อมกับนำภาชนะใส่อาหารไปวนรอบ ๆ จุดที่เกิดอาการป่วย เช่น ปวดท้อง ก็ให้วนที่ท้องจนครบ 3 ครั้ง ขณะที่ทำนั้น หมอประกอบพิธีเรียกชื่อผีต่าง ๆ เริ่มตั้งแต่ เจ้าพ่อบางกระดี่ เจ้าแม่หัวละหาน และบริวาร ผีบรรพบุรุษหรือปะโหนก พร้อมบริวาร รวมทั้งผีชั่วร้ายต่าง ๆ ซึ่งหมอต้องเรียกให้มากที่สุดเท่าที่จะจำได้ว่ามีผีอะไรบ้าง ให้มากินเครื่องสังเวยที่จัดไว้บนฝาละมีนี้ให้อิ่ม พร้อมกับพูดขอขมาแทนตัวผู้ป่วยว่า “ขอขมาลาโทษที่ล่วงเกินไป โดยมิได้ตั้งใจแต่อย่างใด” จากนั้นก็พูดขอให้หายป่วยโดยเร็ว เมื่อกล่าวเสร็จแล้วก็จะถามขึ้นลอย ๆ ว่า “อิ่มหรือยัง” 3 ครั้ง แล้วจบด้วยการพูดว่า “อิ่มแล้วนะ จะไปแล้วนะ เอาอาการเจ็บป่วยต่าง ๆ ของผู้ป่วยไปด้วย...ไป” เป็นเสร็จพิธี ผู้เป็นหมอก็จะหันมาพูดกับผู้ป่วยว่า “หายแล้ว”

หลังจากนั้นหมอประกอบพิธีนำฝาละมีใส่อาหารไปทิ้งนอกเขตบ้าน หรือริมทางแยก โดยคว่ำฝาละมีทิ้งไว้แล้วเดินกลับและห้ามหันหลังกลับไปมอง แล้วหมอนจะนำมิดพร้ามาทำท่าสับหรือฟัน ไล่ตั้งแต่ศีรษะผู้ป่วยลงไปถึงปลายเท้า 3 ครั้ง พร้อมกับพูดว่า “แปะละ” แปลว่า หายแล้วไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะครบ 3 ครั้ง พอครบ 3 ครั้ง ก็โยนมิดออกไปทางปลายเท้าให้เกิดเสียงดังที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพื่อให้ผู้ป่วยตกใจ หากผู้ป่วยเกิดอาการตกใจขึ้นมา หมอก็จะบอกว่าผีต่าง ๆ ออกไปจากตัวเราแล้ว เป็นการเสร็จพิธีการเสียดบาลหรือเทาะสะแนม

หลังจากประกอบพิธีครบถ้วนแล้วหมอก็ให้ญาติผู้ป่วยไปดูฝาละมีใส่อาหารที่ทิ้งไว้ว่ามีสุนัขหรือมดมากินอาหารดังกล่าวหรือไม่ หากพบว่ามิดขึ้นมากินหรือสุนัขมากินก็แสดงว่าอาการเจ็บป่วยจะหายเร็วขึ้น

1.4 การทำพิธีกรรมเสียดบาลหรือเทาะสะแนมในวันพระ

ตามปกติหมอผีจะไม่ทำพิธีเสียดบาลหรือเทาะสะแนมในวันพระ แต่ถ้าหลีกเลี่ยงไม่ได้หรือผู้ป่วยมีอาการรุนแรงขึ้น เช่น ปวดท้องอย่างรุนแรงโดยหาสาเหตุไม่ได้ หมอผีหรือผู้ประกอบพิธีก็จะมีวิธีหลีกเลี่ยง โดยประกอบพิธี ที่เรียกว่า การเสียดบาล

แบบฝากไว้ หมายถึง การประกอบพิธีในวันพระ แต่จะฝากไว้ให้ผีต่าง ๆ มากินในวันรุ่งขึ้น โดยมีรายละเอียดขั้นตอนในการประกอบพิธีดังนี้

ขั้นตอนแรก ผู้ประกอบพิธีใช้ผ้าดำกว้างประมาณฝ่ามือ ใช้ห่อถ่านหุงข้าว ข้าวสาร เงินเหรียญ หากมีขนมก็ห่อรวมกันไว้ในผ้าดำและผูกเชือกมัดให้เรียบร้อย

ขั้นตอนที่สอง ผู้ประกอบพิธีนัดผู้ป่วยทำพิธีเสียบาลหรือเทาะสะแนม ในตอนเย็นหรือก่อนตะวันตกดิน มีขั้นตอนการประกอบพิธีเหมือนกับการเทาะสะแนมแบบทั่วไป หมอผู้ประกอบพิธีจะกล่าวบอกผีต่าง ๆ ว่า “วันนี้เป็นวันพระ จะมากินของเช่นไรไม่ได้ แต่ได้เตรียมข้าวสาร ถ่านและเงิน ห่อเก็บไว้ให้มากินในวันถัดไป” จากนั้น หมอผีก็กล่าวคล้าย ๆ กับการเทาะสะแนมแบบทั่วไป ขั้นตอนการทำพิธีก็เหมือนกันเพียงแต่เปลี่ยนจากฝาละมีใส่อาหารมาเป็นห่อผ้าดำ ใส่ถ่านหุงข้าว ข้าวสาร เงิน ขนมเท่านั้น

ขั้นตอนที่สาม แตกต่างจากการทำเทาะสะแนมแบบทั่วไป คือเมื่อเสร็จพิธีแล้วผู้ทำพิธีจะนำห่อผ้าไปเหน็บไว้ที่ชายคาบ้านผู้ป่วย แล้ววันรุ่งขึ้นให้ผู้ป่วยหรือญาตินำเงินในห่อผ้าดำไปซื้ออาหารเพื่อคักบาตรอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผีต่าง ๆ ต่อไป เป็นอันเสร็จพิธี

สาเหตุที่หมอผีไม่ทำพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับผี หรือไม่ทำพิธีกรรมการเสียบาลหรือเทาะสะแนมในวันพระ เนื่องจากมีความเคารพศรัทธาในศาสนาพุทธ คือ ถือว่าพระต้องมาก่อนผีเสมอ (ลูกจัน สมบุญ 2545)

ส่วนคำตอบแทนหมอผีในการทำพิธีเทาะสะแนมของชาวบางกระดี หมอผีหรือผู้ประกอบพิธีกรรมไม่เรียกร้อยค่าครูหรือค่าตอบแทนใด ๆ ทั้งสิ้น โดยถือว่าเป็นการช่วยเหลือและการทำบุญ รวมทั้งเป็นสื่อกลางระหว่างผีและผู้ป่วยหรือชาวบ้าน เพื่อขอขมาลาโทษและให้หายจากอาการเจ็บป่วยเท่านั้น

1.5 การประเมินผล

ในการทำพิธีเสียบาลหรือเทาะสะแนม หมอผีหรือผู้ประกอบพิธีกรรมจะคอยประเมินอาการของผู้ป่วยหลังจากการทำพิธีเสร็จสิ้น คือ เวลาที่หมอผีหรือผู้ประกอบพิธีโยนมีดพร้าให้เกิดเสียงดังจนผู้ป่วยตกใจและมีอาการสะดุ้ง ผู้เป็นหมอผีหรือผู้ประกอบพิธีจะถือว่าผีต่าง ๆ รวมทั้งอาการเจ็บป่วยออกไปจากร่างผู้ป่วยแล้ว และอีกไม่นานอาการ

ผู้ป่วยก็จะค่อยหายเป็นปกติ และถ้าสุนัขหรือหมากินอาหารในฝาละมีที่นำไปทิ้งไว้นอกบ้าน ก็เชื่อว่าผู้ป่วยจะหายจากการเจ็บป่วยเร็วขึ้น

ทั้งนี้ ผู้เป็นหมอประกอบพิธีรวมทั้งผู้ป่วยมีความเชื่อว่า ทำพิธีเสียดบาลหรือเทาะสะแนมเพื่อขอขมาลาโทษผีต่าง ๆ และนำอาหารมาเช่น ไหว้ผี เมื่อผีกินอิ่มแล้วก็จะหยุดทำร้ายผู้ป่วย อาการเจ็บป่วยต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจะค่อยหายไป

2. การรักษาอาการเจ็บป่วยด้วยการทรงเจ้าผีบรรพบุรุษและผีประจำหมู่บ้าน

2.1 ขั้นตอนการรักษาด้วยการทรงเจ้า

การหาแนวทางแก้ไขปัญหาการเจ็บป่วยของชาวมอญบ้านบางกระดี่ ในกรณีเมื่อเกิดการเจ็บป่วยขึ้น แล้วทำการบำบัดรักษาทั้งแนวการรักษาแบบพื้นบ้านในเบื้องต้น การรักษาพยาบาลตามแบบแผนปัจจุบัน คือ การรับการรักษาจากแพทย์แผนปัจจุบัน แล้วอาการเจ็บป่วยไม่ดีขึ้นหรือไม่หายขาดและไม่ทราบสาเหตุ รวมทั้งไม่ทราบแนวทางการรักษาที่แน่นอน สำหรับชาวมอญบ้านบางกระดี่มีทางเลือกการรักษา โดยการใช้ความเชื่อเรื่องผีเป็นหลัก และยังคงได้รับความนิยมมาถึงปัจจุบัน การรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้าน โดยใช้ความเชื่อเรื่องผีชาวมอญนั้น อาศัยความเชื่อ 2 ประเภท คือ ผีบรรพบุรุษ หรือ “ปะโหนก” และ ผีประจำหมู่บ้าน หรือ “ปะจุ” มาเป็นผู้ชี้แนะหาแนวทางการแก้ไขอาการเจ็บป่วย การติดต่อสื่อสารขอความช่วยเหลือระหว่างผู้ป่วยและผีที่นับถือจำเป็นต้องผ่านสื่อกลางในการติดต่อ คือ หมอผีหรือคนทรง ปัจจุบัน คนทรงในหมู่บ้านบางกระดี่ คือ นางเนย สาแหรกทอง โดยมีขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรม ดังนี้

การติดต่อคนทรง คือ ญาติผู้ป่วยจะต้องนัดหมายกับคนทรงว่า ต้องการให้ผู้ใดเป็นผู้รักษาอาการเจ็บป่วย ซึ่งตามปกติแล้วญาติผู้ป่วยหรือตัวผู้ป่วยเองจะให้ผีบรรพบุรุษหรือ “ปะโหนก” เป็นผู้ชี้แนะในการรักษาเป็นอันดับแรก เมื่อนัดหมายกับคนทรงแล้วคนทรงก็จะบอกวันเวลาที่จะไปเข้าทรง

ตามปกติพิธีกรรมการเข้าทรงเช่น ไหว้ผีต่าง ๆ จะต้องทำพิธีให้เสร็จสิ้นก่อนพระภิกษุฉันภัตตาหารเพล หรือ 11.00 น. และไม่ทำพิธีในวันพระ (เนย สาแหรกทอง 2545) ในการติดต่อขอให้คนทรงไปเข้าทรงผีบรรพบุรุษนั้น ญาติผู้ป่วยต้องทำพานคำครุ

เพื่อไปไหว้คนทรง ประกอบด้วย ธูปเทียน ดอกไม้ หมากพลูและเงินค่าครู 12 บาท

ในวันเข้าทรงญาติผู้ป่วยในบ้านเรือนต่างช่วยกันจัดหาเครื่องเช่น ไหว้บูชา ปะโหมก พร้อมทั้งทำความสะอาดห้องผีเรือน รวมทั้งปิดกวาดทำความสะอาดหีบหรือ กระบุงที่ใส่เสื้อผ้าและเครื่องประดับของปะโหมก ซึ่งประกอบด้วยสิ่งเหล่านี้

- 2.1.1 ผ้าโทกสิริชะ 2 ผืน (ผ้าแดง , ผ้าขาว)
- 2.1.2 ผ้าคล้องคอสีแดง ผ้านุ่งสีแดง ผ้าขาวม้า
- 2.1.3 ดาบ เกราะ กระบองน้ำ
- 2.1.4 มะพร้าว (มะพร้าวแห้งมีข้าวอยู่ครบ)

การเตรียมการทำความสะอาดห้องผีเรือนรวมทั้งอุปกรณ์ต่าง ๆ ในหีบหรือกระบุงเสื้อผ้าของปะโหมกต้องทำในตอนเช้ามืด ญาติผู้ป่วยต้องช่วยกันเตรียมเครื่อง เช่น ไหว้หรืออาหารใช้ในพิธีเข้าทรงผีปะโหมก ก่อนหมอมผีหรือคนทรงเดินทางมาถึง อาหารเครื่องเช่น ไหว้ที่ใช้ในพิธีประกอบด้วย

- 1) มะพร้าวอ่อน
- 2) กล้วยน้ำว้า
- 3) เหล้าขาว
- 4) กวางอูหะ โตนะหิ (ขนมทำจากแป้งข้าวเจ้าผสมแป้งมัน คล้ายขนมคั่วงของไทย)
- 5) กวางอูหะ โตเจิญ (ขนมทำจากแป้งข้าวเจ้า ลักษณะม้วนครึ่งวงกลมเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 2 นิ้ว และนำไปทอดให้เหลือง)
- 6) กวางอูปือก (ขนมรูปร่างคล้ายไม้จิ้มฟันมี 4 แฉก)
- 7) กวางอูก้อกเก (ขนมรูปร่างคล้ายตะขอ)
- 8) กวางอูอะล็ก มี 2 ชนิด ชนิดแรกเป็นแผ่นกลมแบน เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 2 นิ้ว ชนิดที่ 2 เหมือนชนิดแรก แต่จับจีบที่ขอบคล้ายฝาเบียร์ (รายการที่ 4-8 ทำด้วยแป้งข้าวเจ้าแล้วใช้ต้มให้สุก)
- 9) กวางอูอะลานกะกอ ลักษณะคล้ายข้าวเหนียวเปียก แต่สีจะออกน้ำตาลเรื่อ ๆ เพราะใช้น้ำตาลปีบ

10) กวาวญอะลก ชนิดนี้เป็นแผ่นกลมแบนทำด้วยแป้งข้าวเจ้าและไข่แป้งข้าวเหนียวผสม น้ำตาลปีบ ทำเป็นขอบโดยรอบแผ่นกลมอีกครั้งหนึ่งแล้วนำไปทอด

11) เต้าคัม (ไม่จำกัดจำนวน)

12) ไก่คัม (ไม่จำกัดจำนวน)

13) ผลไม้ เช่น กล้วยหอม มะม่วง ชมพู ไม่กำหนด ตามแต่จะหาได้

14) น้ำเปล่า 1 ชัน

ชาวมอญถือว่า มะพร้าวอ่อน กล้วยน้ำว้า เหล้าขาวนั้นเป็นเครื่องสังเวณี ส่วน คำว่า “กวาวญ” เป็นภาษามอญ แปลว่าขนม ซึ่งขนมทุกชนิดประกอบขึ้นเพื่อใช้เป็นเครื่องสังเวณี เช่นเดียวกับความเชื่อที่คนไทยใช้ขนมคัมขาว ขนมคัมแดง (ชโลมใจ กลั่นรอด 2541, 109–110)

อาหารเช่นไหว้ปะโหนกทั้งหมดนี้จะต้องจัดไว้ 3–4 ชุด หรือเรียกว่า 3–4 หาบ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับตระกูลของผู้ป่วยว่าเคยใช้เครื่องเช่นไหว้ปะโหนกที่เคยปฏิบัติกันมา จำนวนกี่ชุด (ธวัชพงษ์ มอญคะ, 2545)

เมื่อญาติผู้ป่วยจัดเตรียมเครื่องเช่นไหว้จัดไว้หน้าเสาปะโหนก (ผีเรือนหรือผีบรรพบุรุษ) บุคคลภายในครอบครัวพร้อมทั้งผู้ป่วยเข้ามานั่งอยู่ในห้องปะโหนกครบทุกคน จากนั้นคนทรงหรือหมอมผีเข้ามาตรวจดูของเช่นไหว้ปะโหนกว่าครบถ้วนหรือไม่ หากครบถ้วนแล้วคนทรงหรือหมอมผีก็จะเป็นผู้เริ่มพิธี โดยให้ผู้ป่วยจุดธูปเทียนบูชาพระแล้วนำพานคำครูประกอบด้วย ดอกไม้ ธูปเทียน หมากพลูและคำครู 12 บาท มามอบให้คนทรง เมื่อคนทรงรับและยกพานคำครูพร้อมกับกล่าวเป็นภาษามอญ มีใจความว่า ขอขมาปะโหนกและขอให้ปะโหนกเข้ามาในร่างของตน เมื่อกล่าวจบจึงจุดธูปจำนวน 9 ดอก บูชาที่เสาปะโหนก รวมทั้งให้ผู้ป่วยและญาติพี่น้องจุดธูป 9 ดอก ซึ่งชาวบ้านมีความเชื่อว่าธูป 9 ดอกนั้นเป็นเครื่องหมายที่ใช้สำหรับบูชาผีบรรพบุรุษที่เคารพนับถือมาบูชาเสาปะโหนกด้วย หลังจากนั้นคนทรงจะใช้น้ำอบประพรมเสาปะโหนกและเครื่องเช่นไหว้ต่าง ๆ เมื่อเรียบร้อยแล้วจะนั่งพนมมือกล่าวเป็นภาษามอญอีกครั้ง มีใจความว่าขอให้อวิญญาณปะโหนกที่สิงสถิตอยู่ที่เสาผีเรือนมาเข้าที่ร่างตน เพื่อช่วยเหลือลูกหลานที่เดือดร้อน เกิดอาการเจ็บป่วยขึ้น เมื่อกล่าวเสร็จคนทรงจะนั่งเฉย ๆ ครู่หนึ่งโดยวางมือทั้งสองข้างไว้บนเข่า จากนั้นคนทรงจะเริ่มพูดหาขใจลิก มีอาการมือเท้าสั่น

อย่างรุนแรงอยู่ตลอดเวลาเป็นการแสดงให้เห็นว่าปะ โทนกได้เข้ามาอยู่ในร่างแล้ว

2.2 การวินิจฉัยอาการเจ็บป่วย

เมื่อปะ โทนกเข้ามาอยู่ในร่างทรงแล้วจะเริ่มค้นวินิจฉัยอาการเจ็บป่วยโดยถามว่าอาการป่วยเป็นอย่างไร ผู้ป่วยอายุเท่าไร หากผู้ป่วยมีอาการปวดบริเวณใด ร่างทรงปะ โทนกจะเข้าไปจับบีบบริเวณดังกล่าว เช่น หากปวดขาก็จะไปบีบนิ้วที่ขาแล้วจะถามผู้ป่วยว่า “เจ็บไหม” “ปวดหรือเปล่า” เป็นต้น เมื่อร่างทรงปะ โทนกวินิจฉัยอาการป่วยของผู้ป่วยแล้วจะนั่งนิ่งอยู่ครู่หนึ่งแล้วบอกว่า ผู้ป่วยเกิดเจ็บป่วยด้วยสาเหตุใดและจะรักษาด้วยวิธีใด

ตามปกติสาเหตุหลักที่ทำให้เกิดโรคที่ได้ทราบจากการวิเคราะห์ของผีปะ โทนกมีอยู่หลายประการดังนี้

2.2.1 เกิดจากสภาพร่างกายไม่สมดุลกัน เช่น เกิดอาการปวดขา ปวดหัวเข้าร่างทรงปะ โทนกจะดูว่าเกิดจากการเดินทางหนักมากไป หรือยืนอยู่เป็นเวลานาน ๆ

2.2.2 เกิดจากไปลบหลู่หรือไปบนบานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น ศาลพระภูมิ เจ้าที่ ดันไม้ใหญ่หรือไปลบหลู่ผีต่าง ๆ

2.2.3 เกิดจากทำผิดกฎข้อห้ามของบรรพบุรุษ เช่น นำผู้อื่นเข้ามาอนในชายคาบ้านโดยไม่ขออนุญาตผีเรือนหรือปะ โทนกก่อน หรือไปลบหลู่ผีบ้านผีเรือนหรือทำผิดกฎจารีตชาวมอญ ซึ่งถือว่า “ผิดผี” ทั้งนี้ อาการเจ็บป่วยจะขึ้นอยู่กับความหนักเบาของการกระทำผิดและข้อปฏิบัติต่าง ๆ

2.3 การชี้แนะวิธีการรักษาผู้ป่วย

หลังจากร่างทรงปะ โทนกวินิจฉัยอาการของผู้ป่วยแล้ว ก็ชี้แนะวิธีการรักษาแก่ผู้ป่วยว่าควรทำอย่างไร ซึ่งปะ โทนกมีแนวทางในการรักษาตามสาเหตุของการเกิดโรคและอาการเจ็บป่วย ดังนี้

การแนะนำให้ปรับสภาพร่างกาย เมื่อร่างทรงปะ โทนกวินิจฉัยอาการป่วยว่าสาเหตุเกิดจากการใช้ร่างกายไม่สมดุลกัน เช่น ทำงานหนัก ก็จะให้หยุดพักผ่อน หรือกินอาหารผัดสามเกลอแนะนำให้ใช้ยาเป็นต้น โดยร่างทรงปะ โทนกเป็นผู้บอกรายละเอียดข้อแนะนำให้ผู้ป่วยปฏิบัติตาม รวมทั้งบอกระยะเวลาด้วยว่าอาการจะดีขึ้นเมื่อใด หลังจากที่ร่างทรงปะ โทนกแนะนำวิธีการรักษาให้ผู้ป่วยแล้ว ก็ประพรมน้ำมนต์ที่ทำขึ้นให้ผู้ป่วยและ

ทำขึ้นให้ผู้ป่วยและให้ผู้ป่วยกินอาหารเช่น ไข่ อาทิ ก๋วยเตี๋ยว เหล้าขาว หรือของเช่น ไข่
อื่น ๆ โดยบอกว่า เป็นยาที่จะช่วยให้ผู้ป่วยหายจากอาการเจ็บป่วยด้วยเช่นกัน เมื่อผู้ป่วย
ปฏิบัติตามที่ร่าทรงปะโหนกชี้แนะแล้วก็จะกราบขอบคุณปะโหนกที่ช่วยรักษาอาการ
เจ็บป่วยให้ จากนั้นร่าทรงปะโหนกจะกล่าวว่า “อ้าวอาละ” เป็นภาษามอญแปลว่า
“ฉันไปละนะ...” แล้วร่าทรงจะนั่งหมอบลงบนพื้นหรือไมก็นั่งหมอบลงบนตักผู้ป่วย
และนั่งอยู่ครู่หนึ่ง ร่าทรงจะเงยหน้าขึ้น แสดงว่า ผีปะโหนกได้ออกจากร่าทรงแล้ว
จากนั้นผู้เป็นร่าทรงก็จะกราบ 3 ครั้ง ที่เสาปะโหนกหรือเสาผีเรือน เป็นอันเสร็จพิธี

2.4. การประเมิณผล

หลังจากผู้ป่วยทราบสาเหตุและขั้นตอนการรักษาจากปะโหนก โดยผ่าน
ร่าทรงแล้ว ผู้ป่วยก็จะ ปฏิบัติตนตามข้อแนะนำรวมทั้งระยะเวลาที่ปฏิบัติ ผู้เป็นญาติ
ผู้ป่วยจะคอยดูว่าอาการดีขึ้น ส่วนใหญ่ทั้งผู้ป่วยและญาติผู้ป่วยมีความเชื่อว่าปะโหนกเป็น
ผู้รู้แนวทางการรักษาโรคอยู่แล้ว จึงมีความมั่นใจในแนวทางการแนะนำวิธีการรักษาของ
ปะโหนกว่าทำให้ผู้ป่วยหายจากอาการเจ็บป่วยตามระยะเวลาที่กำหนด โดยมีได้มีการ
ประเมิณอาการอย่างไร ซึ่งส่วนมากแล้วเมื่อให้ปะโหนกมาเป็นผู้แนะนำวิธีการรักษา
ผู้ป่วยมีอาการดีขึ้นเป็นลำดับจนหายขาดในที่สุด

การแนะนำการรักษาโดยแก้บนและการขอขมาลาโทษ เมื่อร่าทรงปะโหนก
วินิจฉัยสาเหตุการเจ็บป่วย และปรากฏว่าสาเหตุการเจ็บป่วยนั้นเกิดขึ้นจากการผู้ป่วยไป
ลบหลู่คู่มิ้นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือไปกระทำล่วงเกินผี รวมทั้งผีบ้าน ผีเรือน หรือตัวผู้ป่วยเอง
ไปบนบานขอความช่วยเหลือไว้แล้ว เมื่อสมหวังแล้วก็ลืมไปแก้บน สิ่งศักดิ์สิทธิ์รวมทั้งผี
ต่าง ๆ จึงลงโทษให้เกิดอาการเจ็บป่วยขึ้น

ดังนั้น เมื่อปะโหนกทักผู้ป่วยว่าเจ็บป่วยด้วยสาเหตุจากอะไร ร่าทรง
ปะโหนกจะแนะนำให้ผู้ป่วยไปขอขมาลาโทษหรือไม่ก็ไปแก้บน แล้วอาการเจ็บป่วยก็จะ
หายเป็นปกติ วิธีการแก้บนและการขอขมาลาโทษของปะโหนกจะมีอยู่ 2 วิธี แล้วแต่
สาเหตุเกิดโรคว่าไปลบหลู่หรือลืมแก้บนไว้กับใคร เป็นผีประเภทใด โดยมีรายละเอียด
ดังนี้

3. การแก้บน

ปกติร่างทรงปะโหนกทราบว่าตัวผู้ป่วยไปบนบานไว้กับใคร แล้วไม่ยอมไปแก้บน เช่น กรณีหนึ่งร่างทรงปะโหนกพบว่า ผู้ป่วยมีอาการสติไม่ค่อยดี พูดยาไม่รู้เรื่อง นั่งนิ่งเหม่อลอย ปะโหนกบอกว่าผู้ป่วยไปบนบานกับเจ้าพ่อเจ้าแม่บางกระด้งไว้แล้วไม่ยอมไปแก้บนตามที่สัญญา จึงเกิดอาการคั่งกล่าว เพราะฉะนั้นต้องนำของแก้บนที่ได้สัญญาไว้พร้อมกับนำพานดอกไม้ หมากพลู ไปขอขมา จูกรูปเทียนบอกกล่าว เจ้าพ่อเจ้าแม่ว่าได้มาแก้บนแล้ว อาการเจ็บป่วยต่าง ๆ ก็เริ่มทุเลา (เนย สาแหรกทอง 2545)

4. การทำพิธีเทาะสะแนมใหญ่

การทำพิธีเทาะสะแนมใหญ่นั้น เป็นการช่วยรักษาอาการเจ็บป่วยให้หาย โดยร่างทรงปะโหนกเป็นผู้แนะนำให้กระทำพิธี ทั้งนี้ เพราะผู้ป่วยมีอาการเจ็บป่วยเนื่องจากถูกผีกระทำหรือถูกผีสิง ร่างทรงปะโหนกทราบว่าผีที่กระทำเป็นผีประเภทใดแล้วจะแจ้งให้ผู้ป่วยและญาติพี่น้องทราบว่าควรต้องทำพิธีเทาะสะแนมใหญ่ หรือการทำพิธีเสียบบาลใหญ่

การทำพิธีเทาะสะแนมใหญ่นั้น ญาติผู้ป่วยต้องไปปรึกษาคนทรงหรือหมอมผีให้เป็นผู้กระทำพิธี ต้องเป็นหมอมผีหรือผู้ประกอบพิธีที่มีประสบการณ์สูง และเป็นผู้มีดวงแข็งมาก รู้วิธีการเรียกผีที่ถูกต้องจึงจะทำพิธีเทาะสะแนมใหญ่ได้ เพื่อส่งผลให้จับไล่ผีต่าง ๆ ได้ตรงกับชื่อหรือประเภทของผีที่เข้ามาสิงอยู่ในตัวผู้ป่วยและเข้ามาทำร้ายผู้ป่วยให้เกิดอาการเจ็บป่วย หากผู้ประกอบพิธีหรือหมอมผีไม่มีประสบการณ์และความชำนาญแล้ว ก็จะถูกผีเข้ามาทำร้ายได้ ทำให้ผู้ป่วยไม่หายจากอาการเจ็บป่วยอีกด้วย (ลูกจัน สมบุญ 2545)

เมื่อญาติผู้ป่วยไปติดต่อหมอมผีหรือผู้ประกอบพิธีและนัดหมายว่าทำพิธีในวันใดแล้ว หมอมผีหรือผู้ประกอบพิธีซึ่งปัจจุบัน คือ นางเนย สาแหรกทอง จะรับทำพิธีการเสียบบาลใหญ่หรือเทาะสะแนมใหญ่ และเป็นผู้พิจารณาว่าจะประกอบพิธีแบบใด

ตามปกติพิธีกรรมเสียบบาลใหญ่หรือเทาะสะแนมใหญ่ของชาวมอญบางกระดี่ มี 2 ลักษณะ คือ การเทาะสะแนม โดยการใช้กระดี่เป็นภาชนะใส่ของเช่น ไข่ กับการใช้ แต้ดักกล้วยเป็นภาชนะใส่ของเช่น ไข่และมีอุปกรณ์การประกอบพิธีดังนี้

4.1 อุปกรณ์ประกอบพิธีกรรมเสียบบาลใหญ่ หรือเทาะสะแนมใหญ่

- 1) กระดี่ขนาดใหญ่ 1 ใบ
- 2) กล้วยน้ำว้า
- 3) ข้าวใส่ชามหรือถ้วย
- 4) น้ำตาลปีบ
- 5) ผลไม้ 4 อย่าง หรือ 5 อย่าง หรือ 7 อย่าง
- 6) ขนม
- 7) เหล้าขาว
- 8) หมากพลู
- 9) ดอกไม้ รูป เทียน

ส่วนประกอบพิธีกรรมเสียบบาลใหญ่หรือเทาะสะแนมใหญ่ แบบที่ใช้ดักกล้วย ประกอบกันเป็นแพขนาด 30 x 50 เซนติเมตร และทำขอบรอบ 4 ด้าน ด้วยกาบกล้วย แทนการใช้กระดี่

การเริ่มพิธีกรรมเทาะสะแนมใหญ่ ผู้ประกอบพิธีมาทำพิธีในตอนเช้า และต้องเสร็จสิ้นพิธีในตอนก่อนเพลหรือก่อน 11.00 น. และจะไม่ประกอบพิธีในวันพระ

ขั้นแรกในการประกอบพิธี หมอผี หรือผู้ประกอบพิธีจะตรวจสอบอุปกรณ์เครื่อง เช่น ไข่ว่ามีครบถ้วนหรือไม่ จากนั้นให้ผู้ป่วยทำพานไหว้ครูประกอบด้วย ดอกไม้ รูป เทียน หมากพลูและเงินค่าครู 12 บาท (เงินค่าครูนี้ นางเนย สาแหรกทอง เป็นผู้กำหนด ส่วนหมอผีหรือผู้ประกอบพิธีคนอื่นอาจจะเรียกเงินค่าครูแตกต่างกันไป)ให้นำเงินจำนวนดังกล่าวมามอบให้หมอผีหรือผู้ประกอบพิธี จากนั้นผู้ประกอบพิธีจะขึ้นไปจุดรูปเทียน บูชาเสาผีเรือนหรือเสาปะโหนกบนเรือนของผู้ป่วย ต่อจากนั้นหมอผีจะเรียกผู้ป่วยออกมา นั่งในบริเวณบ้านที่มีพื้นที่กว้าง ๆ โดยมากชาวมอญบ้านบางกระดี่ใช้ไต้ดินบ้านเป็นที่ ประกอบพิธีเนื่องจากเป็นบ้านไต้ดินสูงและมีพื้นที่กว้าง ให้ผู้ป่วยนั่งยี่ดขาไปทางทิศตะวันตก เพราะมีความเชื่อว่าจะทำให้สิ่งที่ไม่ดีตกไปตามทิศหรือตกไปพร้อมกับตะวันตกดิน จากนั้น

ให้ญาติผู้ป่วยนำภาชนะใส่เครื่องเช่นไห้ว (ทั้งนี้ ผู้ประกอบพิธีจะกำหนดว่าจะใช้ กระจกหรือแพตั้นกล้วย หรือขึ้นอยู่กับปะโหนกกำหนดหรือชี้แนะตามประเภทของผี ที่ทำร้ายผู้ป่วย หากเป็นผีชั่วร้ายหรือผีตายโหง้มักจะใช้แพตั้นกล้วยแทนกระจก) นำมา วางไว้ปลายเท้าของผู้ป่วย ผู้ประกอบพิธีมานั่งข้าง ๆ ตัวผู้ป่วยใช้มือจับที่ศีรษะผู้ป่วยแล้ว ก่อขี้ ทุบลงตามส่วนที่สำคัญของร่างกาย เช่น ใบหน้า หัวไหล่ หน้าอก ขา หัวเข่า และ ปลายเท้า พร้อมกับจะพูดเรียกชื่อผีต่าง ๆ โดยเฉพาะผีที่ร่างทรงปะโหนกบอกไว้ว่าเป็นผี ที่เข้ามาทำร้ายผู้ป่วย จะมีการบอกกล่าวขอมาและเชิญผีเหล่านั้นมากินของเช่นไห้วที่จัด ไว้ เมื่อกินอิ่มแล้วก็ขอให้ผีต่าง ๆ ออกไปจากร่างกายผู้ป่วย หรืออ่อนนวยให้ผีเลิกทำร้าย ผู้ป่วย ผู้ประกอบพิธีพูดซ้ำอยู่ 3 ครั้ง พร้อมกับใช้มือลูบผู้ป่วยตั้งแต่ศีรษะไปจนถึง ปลายเท้า 3 ครั้งเช่นกัน เมื่อครบ 3 ครั้งแล้ว ผู้ประกอบพิธีพูดเป็นภาษามอญมีใจว่า “เจ็ยะ-พอ-ละ” แปลว่า “กินอิ่มแล้วนะ เอาอาการเจ็บป่วยต่าง ๆ ไปด้วยและออกจาก ร่างผู้ป่วยไป...ไป” เป็นเสร็จพิธี

เมื่อเสร็จพิธีแล้ว ผู้ทำพิธีจะให้ญาติผู้ป่วยทำภาชนะใส่เครื่องเช่นไห้วผี หาก เป็นแพตั้นกล้วยก็จะให้ไปลอยน้ำ แต่ถ้าหากเป็นกระจกก็ให้ไปวางไว้ตามทางแยกหรือ ทางสามแพร่งนอกชายคาบ้าน เป็นอันเสร็จสิ้นพิธีกรรมการเทาะชะแนมใหญ่

4.2 การประเมินผล

การทำพิธีเสียดบาลใหญ่หรือเทาะชะแนมใหญ่ หมอผีหรือผู้ประกอบพิธี กรรมจะคอยประเมินอาการหลังจากเสร็จสิ้นพิธีกรรม ส่วนใหญ่หลังจากเสร็จสิ้นแล้วพิธี ตัวผู้ป่วยมักจะมีใบหน้าสดใสขึ้น รับประทานอาหารได้มากขึ้น อาการเจ็บป่วยเริ่มทุเลา ลง โดยญาติพี่น้องและตัวผู้ประกอบพิธีคอยสังเกตดู ถ้าผู้ป่วยมีอาการดีขึ้นก็แสดงว่าผีที่ เข้ามาทำร้ายได้ออกไปจากตัวผู้ป่วยแล้ว และยังมีความเชื่อว่าปะโหนกหรือผีบรรพบุรุษ คอยมาช่วยเหลือขับไล่ผีต่าง ๆ ให้ถูกหลานในครัวเรือนด้วย

5. การรักษาโดยประกอบพิธีรำผี

พิธีรำผี จัดให้มีขึ้นต่อเมื่อบุคคลในครอบครัวประพฤติดิฉันข้อห้ามหรือ “ผิดผี” เช่น อนุญาตให้ผู้อื่นที่มีโช่ถึงผีเดียวกันมาค้างแรมในบ้านโดยมิได้บอกกล่าว หรืออนุญาต

ให้คู่สามีภรรยาหลับนอนในบ้าน การประพาศิติดข้อห้ามนี้ทำให้ผีเรือนไม่พอใจ จึงบันดาลให้ครอบครัวไม่เป็นสุข มีปัญหาเคียดรื้อนเกิดขึ้นเนื่อง ๆ เช่น เจ็บป่วย กระเสาะกระแสะโดยหาสาเหตุไม่ได้ รักษาไม่หาย ก็จะต้องจัดพิธีรำผีขึ้นเพื่อสะเดาะเคราะห์และขอขมาโทษต่อผีเรือน การจัดพิธีรำผีเป็นการแสดงว่ามีบุคคลในครอบครัวประพาศิติดอย่างใดอย่างหนึ่ง ชาวมอญบางกระดี่จึงเคร่งครัดต่อข้อห้ามต่าง ๆ ตามประเพณีมอญเพราะไม่ประสงค์จัดพิธีรำผี อีกประการหนึ่งการจัดพิธีรำผีในปัจจุบันต้องสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายเป็นจำนวนมาก เนื่องจากในหมู่บ้านขาดผู้รู้ที่สามารถประกอบพิธีได้ ต้องไปว่าจ้างผู้ทำพิธีจากตำบลบ้านเกาะ จังหวัดสมุทรสาคร หรือจากจังหวัดปทุมธานีมาประกอบพิธี

5.1 ขั้นตอนการประกอบพิธีรำผี

สิทธิไกร หลักคงคา (2537, 31-31) อธิบายไว้ว่า ขั้นตอนการก่อนวันทำพิธี 1 วัน จะมีการเตรียมอาหารหลายอย่างเพื่อใช้ในการพิธี อาหารที่ใช้ในพิธีประกอบด้วย ข้าวเหนียว หัวหมู ขนมห่มขาว ขนมหกกล้วย แป้งคลุกน้ำตาลทอด กล้วยน้ำว้า มะพร้าวอ่อน เป็นต้น โดยมีความเชื่อว่าอาหารต่าง ๆ ดังกล่าวเป็นเครื่องสังเวณี อาหารนี้ใช้ทำพิธีและใช้เลี้ยงญาติพี่น้องและแขกหรือที่ใ้ได้รับเชิญมาร่วมงาน ในการเชิญแขกหรือมาร่วมรำในพิธี เจ้าของงานจะนำหมากพลูไปเชิญตามธรรมเนียมด้วย

วันทำพิธีเริ่มแต่เวลาประมาณ 9 นาฬิกา มีการตั้งเรือนผีคือที่ประกอบพิธี จัดสร้างอยู่ภายในกระโจมใหญ่ เรียกว่าเป็นโรงพิธีชั่วคราว เรือนผีทำด้วยไม้ไผ่ จักดอกสานทำเป็นหลังคามีสั้นวางเครื่องเช่นหรือเครื่องบูชา มีเสาสูงแขวนเสื่อและหมวกไว้ หน้าเรือนผีรวมทั้งมีต้นหว้าซึ่งมอญเชื่อว่าเป็นที่ที่มีผีอยู่บริเวณหน้าโรงพิธี ปกติโรงพิธีจะจัดสร้างในบริเวณบ้าน แต่ถ้าบริเวณบ้านแคบก็จะมาจัดพิธีที่ลานวัด ปกติหม้อผีจะเป็นหญิงชรา แต่งชุดสีดำกึ่ง นั่งอยู่ในเรือนพิธีหน้าแท่นเครื่องบูชาหรือเครื่องเช่นที่จัดทำเป็นพานบายศรี มีงานใส่อาหารต่าง ๆ กัน เช่น ข้าวดอก ขนมหกผลไม้ต่าง ๆ หัวหมู และกระเจาดใส่ช่อใบไม้ เป็นต้น ผู้เป็นเครือญาติชั้นลูกหลานเข้ามาถือผ้าผี คือ ผ้าผืนขาวซึ่งผูกห้อยลงมาจากหลังคาเรือนผี ทั้งชายขาวลงถึงพื้นเรือนเรียกว่า ผ้าชูปผี หรือ ผ้าลงผี เพื่อจะได้นำผ้านี้ชูไว้เหนือศีรษะของผู้เข้าร่วมพิธี หมอเอาเหล้าวนที่เครื่องเช่นแล้วพูดพร่ำเบา ๆ และมีดนตรีกลอง คนตรีที่ใช้ประกอบในพิธีมีระนาด 1 เครื่อง ฆ้องวง 1 วง

กลองสองหน้า 2 ใบ คว้าน (กระบอกไม้ไผ่ผ่าซีก) 2 อัน ฉิ่ง 1 คู่ ปี่ 1 เลา การบรรเลงดนตรีจะมีหยุดเป็นระยะ ๆ เมื่อเสร็จพิธีการรำชุดหนึ่ง ๆ แล้วหมอจะหยิบคันทกกล้วยมาใช้ปลายเชือกพันรอบ 3 ครั้ง ผู้เป็นเครื่องดนตรีแต่ละชั้นลูกหลานซึ่งร่วมกันทำพิธีตอนนี้ช่วยกันเดือนโคนคันทกกล้วย ทาขมิ้นหัวคันทกกล้วย ซึ่งคันทกกล้วยถือเป็นสัญลักษณ์ของผู้ป่วย ส่วนการทาขมิ้น การวางใบตองไว้ตรงที่คาบพันคันทกกล้วยลงไป แล้ววางขนม ข้าวตอก กล้วยน้ำว้าลงบนสันคาบ (ใช้คาบสับคันทกกล้วยตอนที่ทาขมิ้นหัวคันทกกล้วย) นำเหล่าชาวทั้งขวมมาอมแล้วคัมพ่น เพื่อแทนการรักษาผู้ป่วย แล้วนำของที่วางบนสันคาบนั้นไปจัดวางยังแท่นเครื่อง เช่นได้ชายคาเรือนผี ผู้ร่วมพิธีพันคันทกกล้วยออกเป็น 9 ท่อน แล้วหมอแจกข้าวตอกให้ไว้สำหรับเป่า 9 ครั้ง โดยคันทกกล้วยคังกล่าว แสดงถึงสัญลักษณ์ของผู้ป่วย ส่วนที่ทาขมิ้น ก็หมายถึงการดูแล รักษา การตัดหรือเขียนคันทกกล้วย หมายถึงการตัดโรคภัยไข้เจ็บออกไปจากตัวผู้ป่วย ส่วนจำนวนเลข 9 นั้นแทนเครื่องสังเวศมีที่มี 9 อย่าง อันหมายถึง โรคภัยต่าง ๆ แบ่งเป็น 9 อย่างเพื่อเป็นเครื่องสังเวศมีนั่นเอง ขณะที่หมอรำ หลังจากนั้นก็มีกรำหน้าเรือนผี หมอผู้ทำพิธีนี้เรียกว่า “โด้ง”

ในตอนสายบุตรคนโตของครอบครัวเป็นผู้ร่วมพิธี มีการอาบน้ำแด่ตัวบุตรคนโตหน้าเรือนผีตรงที่มีต้นหว้าปักไว้ ผู้อาบนำน้ำนึ่งเหยียดขาบนใบตองที่รองอยู่กับไม้กระดาน 1 แผ่น หมอเทน้ำขมิ้นจากหม้อใส่ฝ่ามือผู้อาบโดยให้ล้างหน้าก่อน พี่น้องร่วมตระกูลมาล้อมรอน้ำเพื่อล้างหน้าด้วย แล้วหมอใช้น้ำส่วนที่เหลือรดผู้อาบ จากลำตัวถึงขา 3 ครั้ง เพื่อแสดงสัญลักษณ์ถึงการชำระสิ่งชั่วร้ายต่าง ๆ เมื่ออาบน้ำเสร็จจึงเปลี่ยนเครื่องแต่งตัว จากนั้นหมอแต่งตัวให้อีกครั้งหนึ่งบนเรือนผี โดยมีผ้าสำหรับแต่งตัววางไว้ในกระบุงจนเต็ม เพราะจำเป็นต้องใช้กับผู้รำเป็นจำนวนมาก ในการแต่งตัวก็มีการนำผ้านุ่งมานุ่งทับผ้าผืนเดิมที่นุ่งอยู่ มีผ้าพาดไหล่ ผ้าคาดเอวและผ้าคลุมศีรษะ เป็นต้น ต่อมามีการจุดธูปเทียน คนตรีเริ่มบรรเลงอีก หมอและผู้ร่วมพิธียื่นรำถือช่อใบไม้และถือคาบพร้อมกับนั่งรำกับพื้นด้วยการถือช่อใบไม้ ถือบ้องไม้ไผ่ บ้องไม้ไผ่นี้เป็นจำพวกโล่เขน ใช้ประกอบการรำอาวูชนั่นเอง บ้องไม้ไผ่เดิมวางอยู่กับคาบที่พื้นเรือน แล้วยังมีการถือคาบถือพานใส่อาหารประกอบด้วยมะพร้าวอ่อน ขนมแป้งคลุกน้ำตาลทอด กล้วยน้ำว้า ของเหล่านี้หมอหยิบขึ้นส่งให้ตามลำดับ และจะนำวางเก็บไว้ที่เดิมอีกเช่นกัน เมื่อคนตรีหยุดการรำก็หยุดไประยะหนึ่ง

หลังจากนั้นผู้ช่วยหมोजุดเทียน 6 ดอกในพานเทียน ซึ่งมีสายสิญจน์วางอยู่ด้วย แล้วหมोजัดวางพานเทียนบนแท่นเครื่องบูชา คนตรีเริ่มอีกครั้ง หมอวนพานเทียนรอบแท่นแล้วกวางบนศีรษะ ทำซ้ำเช่นนี้ 3 คน ทั้งหมดและผู้ร่วมพิธีร่ำร่วมกันประคองท่าเดิมอีก แล้วจึงวางพานไว้ที่แท่นเดิม จากนั้นจึงเป็นการร่ำด้วยทำฮีน มือถือช่อใบไม้ บ้องไม้ไผ่ คาบและดอก ทำร่ำหอกนี้หมอและผู้ร่วมร่ำร่วมกันถือหอกในลักษณะทางยาว อาวุธนี้เดิมปักติดกับเสาค้านหน้าเรือนผี เป็นการเสร็จการร่ำอีกระยะหนึ่ง

ขณะคนตรีหยุด หมอแต่งตั้งให้ผู้ร่ำใหม่ เปลี่ยนผ้าถุง ผ้าพาดไหล่ ผ้าคาดเอว แล้วเริ่มร่ำแบบฮีน หมอและผู้ร่ำประคองผ้าผีซึ่งมีอาหารรออยู่ด้วย แล้วร่ำด้วยท่าพาดคาบไว้บนบ่า ร่ำบ้องไม้ไผ่ขนาดสั้น ด้วยการนำกระบอกลไม้ไผ่กระทุ้งหลังคาเรือนเบา ๆ การร่ำเสร็จสิ้นระยะหนึ่งแล้วต่อจากนั้นเป็นการร่ำด้วยการยกพานอาหาร ยกหม้อทรายซึ่งเป็นของวางอยู่บนแท่น เป็นอันเสร็จพิธีร่ำครั้งใหญ่ของผู้ร่ำ

เมื่อคนตรีหยุดบรรเลง ผู้ช่วยหมोजัดการห่ออาหารซึ่งประกอบด้วย ข้าวเหนียว กล้วยทอด แป้งคลุกน้ำตาลทอด ขนมกล้วย ขนมต้มขาว ซึ่งวางอยู่ในกระจาดหน้าเรือนผีแล้วมัดห่อรวมกัน ส่งให้หมอวางบนแท่น หมอร่ำเดี่ยวอีกครั้งด้วยการร่ำถือช่อใบไม้ คาบ หอก ตามลำดับ หลังจากนั้นเปลี่ยนผู้ร่วมร่ำเป็นบุตรสาวคนรองของครอบครัว การร่ำบนเรือนผีคราวนี้ เหมือนกับการร่ำของผู้ร่ำคนก่อน ต่างกันแต่่าไม่มี การอาบน้ำและใช้เวลาไม่นานนัก ระหว่างการร่ำหมोजับตัวผู้ร่ำโยกไปมา การจับตัวโยกไปมามีจุดประสงค์เพื่อให้ผีมาเข้าร่วมกับผู้ร่ำ เมื่อเสร็จสิ้นการร่ำแล้วบรรดาเครื่องญาติทั้งหลาย จะทยอยขึ้นไปบนเรือนผีกลุ่มละ 3 คนเป็นอย่างน้อย ต่างแต่งตัวด้วยผ้าใหม่ร่วมพิธีร่ำโดยรำกระโดดออกมานอกเรือน การร่ำตอนนี้เป็นแบบกระโดดด้วยเท้าพร้อมกัน กระโดดไปรอบ ๆ ดันหัวในบริเวณลานกว้างหน้าเรือนผี ถือว่าเป็นการเล่นรำที่สนุกสนาน

ในกลุ่มคนรำกลุ่มหนึ่ง ๆ จะมีผีมาเข้าร่างคนรำคนใดคนหนึ่ง เมื่อผีเข้าร่างคนใดคนนั้นจะถือจานอาหารออกมาด้วย เพื่อหยิบกินหรือไมก็หยิบแจกแก่ผู้ที่อยู่ในบริเวณนั้น เมื่อใดที่คนรำ (ที่มีผีเข้าร่าง) รำกระโดดกลับที่เรือนผี นอนคว่ำกับพื้นเรือน มือจับผ้าผี สักพักหนึ่งผีก็จะออกจากร่างทันที การรำเป็นกลุ่มเช่นนี้ยังคงดำเนินอยู่ต่อไปหลายต่อหลายกลุ่มโดยใช้เวลาประมาณ 3 ชั่วโมง ครั้นเวลาประมาณ 15.00 น. มีพิธีกินไก่ขันตอนของพิธีตอนนี้ คือ หมอนั่งทำพิธีบนเรือนผี จัดถาดอาหารประกอบด้วย

ข้าวเหนียว กล้วยน้ำว่า มะพร้าวอ่อน เหล้าขาว วางข้าง ๆ กะละมังไก่ ผู้ช่วยหมอฝึกไก่เป็น
 ขึ้น ๆ เมื่อคนตรีหรือเครื่องประโคมบรรเลง หมอจะวนมะพร้าวอ่อนรอบอาคารแล้วรำ
 ผู้ช่วยหมอใช้ตะเกียบคีบขึ้นไก่ขึ้นคมทำทีคล้ายว่ากิน ฟัน้องของครอบครัวที่นั่งล้อมวง
 อยู่หน้าเรือนผีรับขึ้นไก่มากิน หมอวางอาคารบนแท่นแล้วรำด้วยทำขึ้น รวมทั้งผู้ช่วย
 หมอกี่ขึ้นรำด้วย มีการรำถือใบไม้บ้าง ถือบ้องไม้ไผ่บ้าง แล้วกระโดดออกมาข้างลานกว้าง
 หน้าเรือนผี โดยทั่วไปมักมีคนใดคนหนึ่งเข้าร่วมพิธี ผีจะเข้าร่างแล้วจะรำกระโดด
 ออกมาพร้อมกับมือถือกะละมังไก่ออกมาด้วย เพื่อแจกขึ้นไก่แก่คนร่วมพิธีในบริเวณนั้น
 ซึ่งก็จะมีการกินกันอย่างสนุกสนาน บางคนถือจานอาหารอย่างอื่นออกมากินไปกระโดด
 รำไป ซึ่งเป็นลักษณะที่ทำให้เรียกว่ากินทั้งขึ้น

ตามความเชื่อของชาวมอญเกี่ยวกับพิธีกินไก่ในพิธีกรรมการรำผีนั้น
 หมายถึง การกินไก่ของผีบรรพบุรุษโดยผ่านร่างผู้ประกอบพิธีคนใดคนหนึ่ง โดยมี
 ความเชื่อว่าขึ้นไก่ที่ผีกินแล้ว และเหลือให้ลูกหลานกินนั้น ถือว่าเป็นของดีมีสรรพคุณ
 เป็นยาป้องกันโรคภัยต่าง ๆ ได้

ในตอนนี้อยู่ที่ไม่ใช่เครือญาติ ซึ่งได้รับเชิญจากเจ้าของงานให้มาร่วมรำ
 จะออกมารำด้วยกันเป็นกลุ่มใหญ่ ผีที่เข้าร่างผู้รำตอนนี้ไม่เป็นแต่ผีบรรพบุรุษเท่านั้น
 ยังมีผีจร เช่น ผีกะเหรี่ยง (ผีกะเหรี่ยงที่เป็นผีจรจะมาขอเล่นด้วย) อีกด้วย

การรำเป็นกลุ่มรอบคันหว่านอกโรงพิธีนี้มีเฉพาะผู้หญิงเท่านั้นที่รำกระโดด
 ไปมาอย่างครั้นตรงสนุกสนาน บ้างก็มีการแบกหาบข้าว กระบองน้ำ มีกล้วย มะพร้าวอ่อน
 ข้าวเหนียว น้ำพริก ผัก ขนมน้ำตาลมาติดกัน หลังจากนั้นก็มีผู้ชายแต่งตัวใหม่
 ทำเป็นข้าง ส่วนผู้หญิงไล่คล้องแล้วรำ ครั้นเวลาประมาณ 16.00 น. มีการนำหพวกกล้วย
 มาทำเป็นเรือยาวราวสองท่อน ไล่สายสัญญาณไว้ในเรือ หมอนำมะพร้าวอ่อน 2 ผลมาถือ
 นอกโรงพิธีด้วย แล้วหอบกล้วย 2 หวี เดินไปปลิดและขว้างไปที่ละผลจนหมด แล้วนำ
 เรือที่ทำไว้มาใส่ของให้เต็มมีข้าวดอก ขนม กล้วย เป็นต้น จากนั้นก็ยกเรือไปที่คันไม้หน้า
 โรงพิธี ตัดออกเป็น 2 ท่อน แล้วนำเสื่อกับหมวกซึ่งแขวนอยู่หน้าเรือนผีมาวางบนคันไม้
 ลักษณะขั้นตอนการประกอบพิธีในตอนท้ายดังกล่าว เพื่อเป็นการแสดงให้เห็นว่าเป็นการ
 ทิ้งสิ่งของที่ไม่ดีของผู้ป่วย รวมทั้งการนำอาหารผีใส่ไปเพื่อเป็นการเผื่อแผ่ให้ผีที่อยู่
 ระหว่างทางตามลำน้ำได้มากินของเช่น ไหว้ดังกล่าว แสดงถึงการเอื้อเฟื้อแผ่และ

การให้อภัย รวมทั้งเป็นการทำบุญแผ่ส่วนกุศลให้กับผีต่าง ๆ ด้วย แล้วต่างคนต่างก็กลับบ้าน

5.2 การประเมินผล

ภายหลังจากการประกอบพิธีกรรมรำผีแล้ว บรรดาญาติและบุคคลในครอบครัวจะคอยประเมินอาการหลังจากเสร็จสิ้นพิธีกรรม ส่วนใหญ่หลังจากเสร็จสิ้นพิธีแล้วตัวผู้ป่วยมักจะมีใบหน้าสดใส่ขึ้น รับประทานอาหารได้มากขึ้น อาการเจ็บป่วยเริ่มทุเลาลง โดยญาติพี่น้องคอยสังเกตดู ถ้าผู้ป่วยมีอาการดีขึ้นก็แสดงว่าสิ่งชั่วร้ายหรือการเจ็บป่วยจากการถูกลงโทษจากการทำผิดผีได้ออกไปจากตัวผู้ป่วยแล้ว และยังมีความเชื่อว่าปะโหมกหรือผีบรรพบุรุษคอยมาช่วยเหลือขับไล่ผีต่าง ๆ ให้ลูกหลานในครัวเรือนด้วย

6. การรักษาการเจ็บป่วยจากหมอเป่า

อาการเจ็บป่วยหรือโรคที่ชาวมอญรักษาจากหมอเป่าเท่านั้น ได้แก่ โรคงูสวัด ไฟลามทุ่ง ลมพิษ คางทูม โดยมีความเชื่อว่า หากไปรักษาด้วยระบบแพทย์แผนปัจจุบันหรือรับการรักษาด้วยการทายาหรือฉีดยาแผนปัจจุบันแล้ว จะทำให้โรครัดงอกล่าวลูกหลานจนรักษาไม่หายและอาจจะถึงขั้นเสียชีวิตเลยก็ได้ (เปลี่ยน ประเสริฐ 2545)

หมอเป่าในชุมชนมอญบ้านบางกระดี่มีบทบาทที่สำคัญในการบำบัดรักษาโรคผิวหนังดังกล่าว ด้วยกระบวนการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านชาวมอญ ปัจจุบันหมอเป่าที่ได้รับความเชื่อถืออย่างสูงจากชาวมอญบ้านบางกระดี่ คือ นายเปลี่ยน ประเสริฐ อายุ 82 ปี ซึ่งรับหน้าที่เป็นหมอเป่ามากกว่า 20 ปี และทุกวันนี้มีชาวบ้านและผู้ป่วยทั้งที่เป็นชาวมอญและชาวบ้านที่อพยพมาจากถิ่นอื่น เช่น ภาคเหนือ ภาคอีสาน เข้ามารับการรักษาจากนายเปลี่ยน ประเสริฐ เป็นประจำมิได้ขาด

6.1 วิธีรักษาการเจ็บป่วยจากหมอเป่า

6.1.1 การวินิจฉัยการเจ็บป่วย

ผู้ป่วยมาพบหมอเป่าแล้วแจ้งอาการเจ็บป่วยเบื้องต้นให้หมอเป่าทราบว่าเป็นโรคผิวหนังประเภทใด จากนั้นหมอเป่าตรวจดูอาการบริเวณที่เกิดว่ามีลักษณะเป็นอย่างไร มีผื่นขึ้นมากน้อยแค่ไหนหรือสังเกตดูลักษณะตุ่มใสรวมทั้งจุดการแพร่กระจาย

ของกลุ่มต่าง ๆ ตามปกติแล้วหมอเป่าประมินอาการของโรคผิวหนังในแต่ละประเภท แล้วจึงวินิจฉัยว่าผู้ป่วยเป็นโรคผิวหนังประเภทใด เริ่มต้นกระบวนการรักษาต่อไปดังนี้

6.1.2 โรคงูสวัด

ลักษณะอาการของโรค คือ ผู้ป่วยมีตุ่มน้ำใส ๆ กระจายเป็นบริเวณกลุ่มใหญ่ ส่วนมากขึ้นบริเวณต้นคอ หน้าอก แผ่นหลังและคอขี้ ๆ ลูกกลมขึ้นไปเรื่อย ๆ โดยตุ่มน้ำใส ๆ ค่อย ๆ เกิดมากขึ้นและเมื่อตุ่มจะใหญ่ขึ้น ผู้ป่วยมีอาการปวดแสบปวดร้อนอยู่ตลอดเวลา ถ้าเมื่อตุ่มน้ำใสมีขนาดใหญ่อาจจะทำให้เกิดการปวดแสบปวดร้อน เป็นมากขึ้นจนทนไม่ไหว บางครั้งผู้ป่วยอาจต้องรับประทานยาแก้ปวดบรรเทาอาการปวดควบคู่กับการเป่ารักษาแบบพื้นบ้าน

ชาวมอญบ้านบางกระดี่มีความเชื่อว่าหากผู้ใดเป็นโรคงูสวัดและมีลักษณะตุ่มน้ำใสขึ้นกระจายลูกกลมเป็นวงรอบ เช่น แผลตุ่มใสกระจายเป็นวงรอบคอ รอบหน้าอกและแผ่นหลังแล้ว ถือว่าเป็นอาการที่ค่อนข้างรุนแรงมาก ถึงขั้นเป็นอันตรายและอาจจะทำให้เสียชีวิตได้ ถ้าผู้ป่วยเข้ามารับการรักษาด้วยการเป่าไม่ทัน

หมอเป่าบอกว่า สาเหตุของการเกิดโรคงูสวัดนั้น เนื่องจากผู้ป่วยไปรับเชื้อโรคจากภายนอก ในขณะที่ร่างกายอยู่ในสภาพอับชื้นและไม่สะอาด หรืออยู่ในบริเวณที่อากาศไม่ถ่ายเททำให้เกิดอาการร้อน จึงต้องบำบัดรักษาด้วยการเป่าจากสมุนไพรหรือยาที่มีสรรพคุณในทางเย็นจึงจะดับพิษของโรคงูสวัดได้ (เปลี่ยน ประเสริฐ 2545)

1) ขั้นตอนรักษาโรคงูสวัดจากหมอเป่า

ในการเข้ามารับการรักษาอาการป่วยของผู้ป่วยที่เป็นโรคงูสวัด หมอเป่าจะบอกให้ผู้ป่วยหรือญาติผู้ป่วยนำพาน้ำกำนลมาอบให้หมอ เพื่อเป็นการไหว้ครู โดยในพาน้ำกำนลนั้นประกอบด้วยสิ่งของดังต่อไปนี้

- (1) รูป 3 ดอกหรือแหวนเล็ก 1 แหวน
- (2) เทียน 1 เล่ม
- (3) นูหรี 1 ซอง
- (4) พลุ 1 คำ (หรือ 1 เรียง)
- (5) หมากสด 1-2 ผล
- (6) ปูนแดง 1 ห่อเล็ก

(7) เงินค่าครู 12 บาท

หมอเป่า (หมอเปลี่ยน ประเสริฐ) จะทำการเป่ารักษาผู้ป่วยเฉพาะ เวลาใกล้ตะวันตกดินเท่านั้น (16.00–18.00 น.) เนื่องจากมีความเชื่อว่า โรคภัยและสิ่งไม่ดีต่าง ๆ จะได้ตกไปพร้อมกับตะวันตกดิน ขั้นตอนในการรักษา คือ เมื่อผู้ป่วยนำพานคำกำนลมามอบให้หมอเป่าแล้ว หมอเป่าจะเลือกใบพลูในพาน 3 ใบ โดยเลือกเฉพาะใบพลูที่มีก้านใบเรียงคู่เสมอกันหรือเท่ากันและยอดใบจะต้องตรงไม่บิดเบี้ยวไปมา ทั้งนี้ เป็นเพราะความเชื่อที่ว่า พลู 3 ใบใช้แทนคุณพระพุทธ พระธรรมและพระสงฆ์ มาช่วยปิดเป่ารักษา เมื่อเลือกพลูตามลักษณะที่ต้องการแล้ว จำนวน 3 ใบ หมอเป่าจะทาปูนแดงลงในใบพลูแล้วห่อด้วยหมากจำนวนครึ่งลูกหรือ 1 ส่วน 3 ของลูก นำไปตำในครกตำหมาก พอละเอียดดีแล้วหมอเป่าจะตักใส่ปากเคี้ยวให้ละเอียดอีกครั้ง จากนั้นจะให้ผู้ป่วยออกไปนั่งยี่ดขาไปทางทิศตะวันตกบริเวณนอกบ้านด้านทิศตะวันตก โดยมีความเชื่อว่าจะทำให้อาการเจ็บป่วยดังกล่าวตกไปตามชื่อทิศ แล้วเปิดแผลบริเวณคุ่มน้ำใส ๆ ไว้ หมอเป่าจะเริ่มพ่น พลู หมาก ที่เคี้ยวอยู่ในปากลงไปบริเวณแผล 3 ครั้ง เพื่อระลึกถึงคุณพระรัตนตรัยให้มาช่วยปิดเป่ารักษา โดยตั้งต้นพ่นจากด้านบนแผลลงไปทางปลายเท้า เป็นการขับไล่เชื้อโรคให้ออกไปทางปลายเท้านั่นเอง พร้อมกับท่องคาถากำกับก่อนพ่น 3 ครั้ง

คาถาที่หมอเป่าใช้สำหรับการรักษาอาการเจ็บป่วยจากโรคนุสวัด เพื่อขับพิษร้อนจากอาการเจ็บป่วยควบคู่กับการพ่นหมากพลู 3 ครั้ง เป็นคาถาบทสวดภาษามอญ ดังนี้

โอม มะ ปา เส้น

เอม ปาว มะ โมค เกริบ

อัว จาว ปี จั๊ด สี จั๊ด เกริบ

เกรอะ เวน อุ่ม จิ จาว ปาว

ปะ ทะ สะ วะ สะ

โดยแปลเป็นภาษาไทยมีใจความว่า “โรคนุสวัด (ภาษามอญเรียกว่า มะ ปา เส้น) ข้าจะฆ่าเจ้าให้ตาย เจ้าจงตายไป และให้ผู้ป่วยจงหาย”

เมื่อหมอเป่าห้องคาถาเสร็จก็พ่นหมากพลูที่เคี้ยวอยู่ออกไปจากด้านบนแผลตุ่มน้ำใส ๆ ลงไปทางปลายเท้าผู้ป่วย เมื่อเป่าหรือพ่นจนสุดบริเวณแผลตุ่มน้ำใส หมอเป่าจะพูดออกเสียง “เพ็ชง”

เมื่อเสร็จขั้นตอนการเป่าแล้วหมอเป่าจะนัดให้ผู้ป่วยมาทำการเป่ารักษาทุกวัน โดยมากเมื่อทำการรักษาด้วยการเป่าแล้ว แผลตุ่มน้ำใสจะหยุดการแพร่กระจายและค่อย ๆ ยุบลงภายใน 3 วัน หรือใช้ระยะเวลาเป่าไม่เกิน 7-8 วัน แผลก็จะหายขาด

2) การประเมินผลการรักษาโรคงูสวัดจากหมอเป่า

ผู้เป็นหมอเป่าเริ่มประเมินผลการรักษาด้วยการเป่าเมื่อผู้ป่วยทำการเป่ารักษาไปแล้ว 1 ครั้ง หรือ 1 วัน และเมื่อผู้ป่วยเข้ามารับการรักษาในครั้งที่ 2 หรือวันที่ 2 หมอเป่าจะตรวจดูบริเวณที่เป็นแผลตุ่มน้ำใสอีกครั้งหนึ่ง ว่าแผลตุ่มน้ำใสนั้นจะเริ่มค่อย ๆ ยุบลงเรื่อย ๆ รวมทั้งสอบถามอาการปวดแสบปวดร้อนว่าทุเลาลงหรือไม่ก่อนจะทำการเป่าครั้งที่ 2 ให้กับผู้ป่วยต่อไป

ปกติแล้วผู้เป็นหมอเป่ามีความเชื่อว่า โรคงูสวัดเป็นโรคที่เกิดจากอาการร้อน หรือภาษาหมอเป่าว่า “โรคร้อน” จะต้องดับพิษร้อนด้วยยาเย็นจึงถูกกับโรค ยาเย็นก็คือ หมาก พลู และปูนแดงซึ่งมีคุณสมบัติที่เย็น เมื่อทำการรักษาด้วยการเป่าลงไป ในบริเวณที่เกิดโรคร้อนก็ทำให้อาการป่วยดีขึ้นและหายไปในที่สุดหลังจากการรักษาด้วยการเป่าทุกวัน วันละ 1 ครั้ง

ถ้าหากเป่าแล้วอาการผู้ป่วยไม่ดีขึ้น ก็แสดงว่าหมอเป่าวินิจฉัยโรคไม่ถูกต้อง รวมทั้งการรักษาด้วยยาและคาถาก็ไม่ถูกต้องตามไปด้วย จึงทำให้ผู้ป่วยมีอาการไม่ดีขึ้น แต่ปกติแล้วจากประสบการณ์ของหมอเป่าที่ผ่านมา ยังไม่พบว่ามีผู้ป่วยรายใดเมื่อรักษาด้วยการเป่าจากหมอเป่าแล้วจะไม่หาย แต่จะหายเร็วหรือช้าก็ขึ้นอยู่กับอาการหนักเบาของโรคมมากกว่า (เปลี่ยน ประเสริฐ 2545)

6.1.3 โรคคางทูม

ลักษณะอาการของโรค คือ เกิดอาการบวมบริเวณด้านล่างของแก้มจนถึงบริเวณใต้คางของผู้ป่วย อาการโรคจะหนักหรือเบาก็ขึ้นอยู่กับลักษณะและขนาดของจุดที่บวม ผู้ป่วยจะเกิดอาการปวดบริเวณที่บวมและมีอาการร้อนอีกเสบ ณ จุดดังกล่าว ผู้ป่วย

บางรายที่อาการหนักมากจะมีไข้และทำให้ร่างกายอ่อนเพลีย

ผู้ป่วยเป็นโรคคางทูมจะป่วย 1-2 วัน จนอาการบวมค่อขบวมมากขึ้น และรู้สึกได้จึงจะทราบว่าเป็น โรคคางทูม

ลักษณะการบำบัดรักษาอาการป่วยโรคคางทูม เมื่อผู้ป่วยเป็นในระยะแรกเริ่มก็มักจะรักษาด้วยตนเองก่อน ตามวิธีการแบบพื้นบ้านและตามความเชื่อของแต่ละบุคคล เช่น การใช้สีเขียนรูปเสือ การใช้รังตัวหมาว่าผสมเหล้าขาวทาบริเวณที่บวม เป็นต้น หากผู้ป่วยทำการรักษาเบื้องต้นแล้วอาการป่วยยังไม่ดีขึ้นก็จะไปพบหมอเป่าให้ทำการรักษาแทน

1) ขั้นตอนรักษาโรคคางทูมจากหมอเป่า

การเป่าคางทูมของหมอเป่า (หมอเปลี่ยน ประเสริฐ) จะไม่ค่อยมีขั้นตอนและขีดจำกัดในการรักษามากมาย เมื่อเทียบกับการรักษาด้วยการเป่าโรคงูสวัด และไม่จำกัดเวลาเป่า คือ การเป่าโรคคางทูมนั้น จะรักษาด้วยการเป่าเวลาใดก็ได้แล้วแต่ความสะดวกของหมอและผู้ป่วย แต่ทั้งนี้ ในการเข้ารับการรักษาด้วยการเป่าจากหมอเป่า ผู้ป่วยต้องทำพานคำกำนลมาอบให้หมอเป่าเพื่อเป็นการไหว้ครู โดยในพานคำกำนลจะประกอบด้วยสิ่งของต่าง ๆ คือ

- (1) ธูป 3 ดอก
- (2) เทียน 1 เล่ม
- (3) ดอกไม้
- (4) หมาก พลุ 1 คำ
- (5) บุหรี่ 1 ซอง
- (6) เงินค่าครู 12 บาท

สำหรับอุปกรณ์ที่ประกอบด้วย ธูป เทียน ดอกไม้ นั้น เพื่อเป็นการบูชาพระรัตนตรัย ส่วนหมากพลุใช้เป็นยารักษาและเป็นเครื่องเซ่นไหว้ผีร่วมกับบุหรี่ เมื่อหมอเป่ารับพานคำกำนลแล้ว จึงเริ่มทำการรักษาโดยการตรวจดูลักษณะอาการบวมบริเวณที่เกิดโรคว่ามีอาการมากน้อยเพียงใด พร้อมกับสอบถามอาการจากผู้ป่วยว่าเกิดอาการบวมขึ้นมาตั้งแต่เมื่อใด มีอาการปวดมากน้อยเพียงไหน รวมทั้งการใช้มือคลำบริเวณที่บวมว่าร้อนหรือไม่ เมื่อหมอเป่าตรวจอาการเจ็บป่วยของ

ผู้ป่วยแล้วจะวินิจฉัยว่าผู้ป่วยเป็นคางทูม มีลักษณะอาการมากน้อยเพียงใดและจะเริ่มทำการรักษาด้วยการเป่าดังนี้

2) การรักษาอาการ โรคคางทูมของผู้ป่วยที่เริ่มเป็นหรือมีอาการไม่หนัก

เมื่อหมอเป่าทราบว่าผู้ป่วยเป็นคางทูมแต่ลักษณะอาการไม่มากนัก คือ อาการบวมยังไม่มาก บริเวณที่บวมยังไม่ร้อนมากและผู้ป่วยไม่มีอาการปวดเท่าใดนัก หมอเป่าจะใช้เพียงปูนแดงทาบริเวณที่บวมเท่านั้น โดยทาวนเป็นวงกลมพร้อมกับท่องคาถากำกับ 3 ครั้ง

คาถาที่หมอเป่าใช้สำหรับการรักษาอาการเจ็บป่วยจากโรคคางทูม เป็นคาถาภาษาบาลี แต่เป็นสำเนียงภาษามอญ โดยมีใจความว่า

แหนะ โม พุทธ แธ เยยะ

เยยะ แธ พุทธ โม แหนะ

ซึ่งถ้าแปลเป็นภาษาบาลีมีใจความว่า “นะโม พุทธายะ” แล้วท่องกลับคำใจความว่า “ยะ ธา พุทธ โม นะ” รวมแล้วหากแปลเป็นภาษาบาลีจะมีใจความว่า

“นะโม พุทธายะ ยะ ธา พุทธ โม นะ”

หมอเป่าจะท่องคาถาดังกล่าวจนครบ 3 ครั้ง แล้วจะพูดออกเสียง “เพ็ชง” แล้วเป่าปากไปยังบริเวณที่เกิดอาการบวมจากโรคคางทูม เป็นอันเสร็จสิ้นกระบวนการรักษาผู้ป่วยจากโรคคางทูม ที่ยังมีอาการไม่หนักมากหรือผู้ป่วยที่เพิ่มเริ่มเป็น

3) การประเมนผล

การรักษาอาการบวมอันเกิดจากโรคคางทูมสำหรับผู้ป่วยที่เริ่มเป็นหรืออาการไม่หนักมาก หมอเป่าจะนัดให้ผู้ป่วยมาดูอาการอีกครั้งในวันถัดไป ว่าอาการบวมลดลงหรือไม่ แต่ส่วนใหญ่เมื่อรักษาแล้วผู้ป่วยมีอาการดีขึ้น โดยในวันต่อมาอาการบวมลดลง หมอเป่ารักษาด้วยการทาปูนแดงบริเวณที่บวม พร้อมทั้งท่องคาถากำกับอีกครั้งหนึ่ง

โดยมากหากผู้ป่วยมีอาการไม่รุนแรงหรือเพิ่มเริ่มเป็นแล้วมาให้หมอเป่ารักษาแล้วอาการจะเริ่มดีขึ้นจนหาย อาการบวมจะใช้เวลาไม่เกิน 3-4 วันหมอเป่ารักษาเพียงไม่เกิน 2-3 ครั้งเท่านั้น อาการโรคก็หายขาด แต่ทั้งนี้ผู้ป่วยต้องปฏิบัติตามข้อแนะนำต่าง ๆ จากหมอเป่าด้วย

4) ข้อแนะนำผู้ป่วย

ข้อแนะนำในการปฏิบัติตัวของผู้ป่วยที่เป็นโรคคางทูม มีดังนี้

- (1) ห้ามผู้ป่วยกินของแสลงประเภทของร้อน คือ หน่อไม้ ใบ
ขี้เหล็ก ของหมักดองทุกชนิด เพราะทำให้เกิดอาการร้อน
- (2) ห้ามผู้ป่วยกินข้าวเหนียว ไข่ เนื้อวัว เพราะทำให้เกิดหนองและ
เกิดอาการพุพองขึ้น
- (3) ห้ามบริเวณที่บวมถูกน้ำโดยเด็ดขาดจนกว่าจะหาย เพราะทำให้
บาดแผลสกปรกและติดเชื้อได้ง่าย
- (4) ห้ามตากแดดนาน ๆ เพราะทำให้เกิดความร้อนและทำให้เกิด
อาการปวดแสบปวดร้อนขึ้น

6.1.4 การรักษาโรคคางทูมของผู้ป่วยที่มีอาการหนัก

1) ลักษณะอาการและการรักษา

ลักษณะโรคคางทูมที่ถือว่าอาการหนัก คือ ผู้ป่วยมีอาการบวมมาก
บริเวณใต้แก้มและใต้คางจนสังเกตเห็นว่าแก้มและใบหน้าบวมผิดปกติ และปวดบริเวณที่
บวมอยู่ตลอดเวลา รวมทั้งผู้ป่วยจะมีไข้ขึ้นเนื่องจากการอักเสบอีกด้วย

ผู้เป็นหมอเป่า เมื่อตรวจดูอาการพร้อมกับซักถามประวัติผู้ป่วย
แล้ว หมอเป่ารักษาด้วยการใช้ หมาก พลุ ปูนแดง ดำในครกให้ละเอียดพอประมาณแล้ว
นำไปเคี้ยวให้ละเอียดอีกครั้งหนึ่ง ก่อนจะนำไปเป่าพ่นบริเวณที่เกิดอาการบวม พร้อมกับ
ท่องคาถาบทเดิมกำกับ 3 ครั้ง เมื่อท่องคาถาจบ 3 ครั้งแล้วจะพุดออกเสียง “เพี้ยง” แล้ว
พ่น หมาก พลุ ปูนแดง ที่เคี้ยวอยู่ไปที่บริเวณที่มีอาการบวม 3 ครั้ง เป็นอันเสร็จสิ้นการ
รักษา

2) การประเมินผล

ถ้าผู้ป่วยมีอาการของโรคคางทูมหนักมากดังที่กล่าวมาแล้วนั้น
หมอเป่าจะนัดให้ผู้ป่วยมาเป่ารักษาทุกวันจนกว่าอาการบวมค่อยยุบลง พร้อมกับการเป่า
แต่ละครั้งหมอเป่าจะตรวจดูอาการบวม รวมทั้งซักถามผู้ป่วยว่ามีอาการดีขึ้นหรือไม่
อาการปวดยังมีอยู่หรือเปล่า

ส่วนใหญ่ถ้าผู้ป่วยเป็นโรคคางทูมมีอาการค่อนข้างรุนแรงหรือบวมมาก หมอเป่าจะทำการเป่ารักษาทุกวัน และไม่เกิน 7-8 วัน อาการบวมก็จะค่อยหายเป็นปกติ เนื่องจากหมอเป่ามีความเชื่อว่าคางทูมเป็นโรคมีอาการอยู่ในระยะสั้นเพียง 7-8 วัน ตั้งแต่เริ่มมีอาการจนกระทั่งเกิดการอักเสบจนถึงที่สุด แล้วอาการของโรคก็จะค่อย ๆ หายไปเอง เพียงแต่ผู้ป่วยต้องระมัดระวังในการปฏิบัติตัวตามคำแนะนำของหมอเป่าอย่างเคร่งครัด เช่น อาหารการกินที่แสดงต่อโรค และการปฏิบัติมิให้เกิดอาการอักเสบของอาการบวมตามข้อแนะนำที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ก็จะไม่ทำให้อาการเจ็บป่วยรุนแรงขึ้น (เปลี่ยน ประเสริฐ 2545)

6.1.5 โรคลมพิษ

หมอเป่าวินิจฉัยว่า โรคลมพิษเกิดจากการผิดปกติของระบบการไหลเวียนของโลหิต ที่เกิดจากการกินของแสลงเข้าไปหรือการสัมผัสทางผิวหนังและส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย โดยจะแสดงอาการเป็นผื่นแดงและคัน รวมทั้งผื่นคันลุกลามขยายวงกว้างออกไปตามผิวหนังอย่างรวดเร็ว ผู้ป่วยมีอาการคัน ปวดแสบปวดร้อน แล้วเกาบริเวณดังกล่าว

ชาวมอญบ้านบางกระดีส่วนใหญ่ถ้าเกิดอาการลมพิษขึ้นและอาการไม่รุนแรงไม่ขยายวงกว้างออกไปมากนัก ก็รักษาเองแบบพื้นบ้านหรือตามความเชื่อของแต่ละบุคคลในเบื้องต้นก่อน เช่น ให้ผู้ป่วยอาบน้ำ ใช้แป้งฝุ่นทาหรือใช้เหล้าขาวทา หรือใช้ใบพลูตำผสมกับเหล้าขาวทาบริเวณผิวหนังที่มีอาการของโรคลมพิษ แต่ถ้าหากผู้ป่วยรักษาเบื้องต้นด้วยตนเองแล้วไม่หาย อาการผื่นแดงขยายวงกว้างออกไป เช่น มีผื่นแดงขึ้นขยายไปจนเต็มแผ่นหลังหรือขยายไปทั้งใบหน้า ลำตัว ผู้ป่วยจะเข้าไปรับการรักษาจากหมอเป่าทันที

1) ขั้นตอนรักษาอาการลมพิษจากหมอเป่า

การเป่าหรือการรักษาโรคลมพิษจากหมอเป่าจะไม่มีพิธีการหรือขั้นตอนอะไรมากนัก เนื่องจากลักษณะอาการของโรคเกิดขึ้นรวดเร็วภายในระยะเวลาอันสั้น หมอเป่าจะใช้ หมาก พลุ ปูนแดง ทำให้ละเอียดแล้วนำไปเคี้ยวให้ละเอียดอีกครั้ง ก่อนจะนำไปพ่นในบริเวณที่เกิดอาการลมพิษ พร้อมกับท่องคาถากำกับ 3 ครั้ง คาถาที่ใช้สำหรับการรักษาอาการลมพิษก็เหมือนกับคาถาที่ใช้รักษาโรคคางทูมนั่นเอง คือการกล่าว

คำว่า

“แหนะ โม พุทธ ธะ เยยะ
เยยะ ธะ พุทธ โม แหนะ”

เมื่อกล่าวคาถาเสร็จ 3 ครั้งจนจบแล้ว หมอจะเป่าหมาก พลุ ปูนแดง ที่เคี้ยว 3 ครั้ง โดยการเป่าไล่จากด้านบนของบริเวณผื่นลมพิษลงไปด้านล่างให้ทั่วบริเวณ แล้วกล่าวว่า “เพียง” เป็นอันเสร็จกระบวนการรักษาอาการของโรคลมพิษ

2) การประเมินผล

โรคลมพิษคั้งที่กล่าวมาแล้วเป็นลักษณะอาการที่เกิดขึ้นในระยะ เวลาอันรวดเร็ว ถ้าทำการบำบัดรักษาอย่างถูกวิธีแล้วอาการผื่นแดง คัน ก็จะค่อยๆ ดีขึ้น รวมทั้งไม่ขยายวงกว้างออกไป ทั้งนี้ หมอเป่าจะเป่ารักษาเพียงครั้งเดียวแล้วโรคก็จะหายไป โดยมีความเชื่อที่ว่า โรคลมพิษเป็นโรคที่เกิดเร็วและหายเร็วหากรักษาถูกวิธี แต่ทั้งนี้ ก็จะต้องปฏิบัติตัวตามคำแนะนำของหมอเป่าด้วย อาการของโรคจึงจะหายเร็วขึ้น คือ ภายในระยะเวลาไม่เกิน 24 ชั่วโมง ข้อแนะนำสำหรับการปฏิบัติตัวของผู้ป่วยที่เป็นโรค ลมพิษมีดังนี้

(1) ห้ามเกาบริเวณที่เป็นผื่นคันแดง เนื่องจากจะทำให้แผลลุกลาม ขยายวงกว้างออกไปหรือเชื้อโรคที่ติดมือเข้าไปในแผลได้

(2) ห้ามบริเวณที่เป็นผื่นคันถูกน้ำ เนื่องจากจะทำให้บาดแผล สกปรกและติดเชื้อได้ง่ายและจะทำให้อาการของโรคหายช้า

(3) ห้ามรับประทานอาหารที่มีรสเค็มจัด เนื่องจากอาหารรสเค็มมี ผลทำให้เกิดอาการคัน

(4) ห้ามผู้ป่วยไปทำงานหรือประกอบกิจกรรมใดที่จะทำให้เหงื่อ ออก เนื่องจากเหงื่อทำให้แผลอักเสบ สกปรกและจะทำให้มีอาการเรื้อรังและหายช้า

นอกจากหมอเป่า (หมอเปลี่ยน ประเสริฐ) จะรับรักษาโรคด้วยการ เป่าดังรายละเอียดของขั้นตอนการรักษาตามที่กล่าวมาแล้วนั้น หมอเป่ายังรับรักษาโรคที่ เกิดขึ้นกับเด็ก ๆ ด้วย อาทิ โรคลมชัก โรคร้อนใน โรคไข้หวัด วิธีรักษาคือการกวาดคอ พร้อมกับท่องคาถากำกับ โดยมีขั้นตอนในการรักษาแบบพื้นบ้านดังนี้

6.1.6 การรักษาการเจ็บป่วยด้วยการกวาดคอ

1) ลักษณะอาการและวิธีการรักษา

โรคที่หมอเป่ารักษาด้วยการกวาดคานั้น ส่วนใหญ่เป็นโรคร้อนในของเด็ก โดยมีลักษณะอาการ คือ เด็กตัวร้อน ไอ เป็นไข้และเบื่ออาหาร ญาติผู้ป่วยพาผู้ป่วยมาหาหมอพร้อมกับพานำกำนลประกอบด้วยสิ่งของต่อไปนี้

(1) ดอกไม้ รูป เทียน

(2) หมาก พลุ

(3) เงินค่าครู 12 บาท

จากนั้นหมอผู้รักษาจะให้ผู้ป่วยมาทำการรักษาในช่วงเวลาเย็นหรือก่อนตะวันตกดิน เมื่อผู้ป่วยนำพานำกำนลให้หมอเพื่อเป็นการไหว้ครูแล้ว หมอทำการผสมยากวาดคอ ซึ่งประกอบไปด้วย

ก. ฝาละมี (เป็นอุปกรณ์สำหรับบดยา)

ข. ยาขาว (เป็นยาสมุนไพรที่ปรุงไว้เป็นเม็ด หมอจะซื้อมาจากร้านขายยาแผนโบราณทั่วไป สรรพคุณคือช่วยแก้โรคร้อนในของเด็ก)

ค. น้ำ

ง. เกลือ

เมื่อหมอผสมยาตามส่วนประกอบข้างต้นในฝาละมีแล้ว หมอจะให้เด็กนั่งซัดขาไปทางทิศตะวันตก หลังจากนั้นก็ยกฝาละมีขึ้นทูนศีรษะพร้อมกับท่องคาถามีใจความดังนี้

กล่าว นะโมตัสสะ ภควโต อรหโต สัมมา สัมพุทธทัสสะ 3 จบ
ซึ่งมีสำเนียงภาษามอญว่า “แหนะ โม พุทธ ธะ เยยะ เยยะ ธะ พุทธ โม แหนะ” 3 จบ
การให้ผู้ป่วยหันไปทางทิศตะวันตกเนื่องจากมีความเชื่อเป็นเคล็ดว่า ให้สิ่งไม่ดีตกไปกับตะวันนั่นเอง ส่วนการใช้ฝาละมีใส่เครื่องเช่นไหว้มาทูนเหนือศีรษะผู้ป่วยนั้นมีความเชื่อว่าเป็นการเรียกขวัญของผู้ป่วยให้เข้ามากินอาหารและกลับเข้าร่างผู้ป่วย

เมื่อท่องคาถาจบแล้วหมอใช้นิ้วชี้ป้ายยาในฝาละมีแล้วล้วงเข้าไปกวาดคอให้ผู้ป่วย เมื่อกวาดคอเสร็จหมอใช้นิ้วชี้ป้ายยาที่เหลือในฝาละมีไปป้ายที่หน้าผาก

และปลายเท้าผู้ป่วยพร้อมกับกล่าวว่า “เพียง” เป็นเสร็จขั้นตอนในการรักษาด้วยการกวาดคอแบบพื้นบ้าน

2) การประเมินผล

การประเมินผลของหมอในการรักษาผู้ป่วยด้วยการกวาดคอก่อน หมอจะประเมินผลว่า หลังจากกวาดคอผู้ป่วยแล้ว ผู้ป่วยอาเจียนออกมาเมื่อใดแสดงว่าเป็นการนำอาการร้อนในหรือพิษร้อนในออกมามาก หลังจากนี้อีกไม่เกิน 2 วัน อาการเจ็บป่วยจากโรคร้อนในจะดีขึ้น ผู้ป่วยเจริญอาหารขึ้น ให้ญาติผู้ป่วยคอยสังเกตว่า ถ้าผู้ป่วยมีอาการหิว หรือรับประทานอาหารได้มากขึ้น แสดงว่าผู้ป่วยจะหายจากอาการเจ็บป่วย

การรับการรักษาโรคด้วยการเป่าและกวาดคอของหมอเป่า คือ หมอเปลี่ยน ประเสริฐ นี้ ผู้ป่วยที่เข้ามารับการรักษายะหายจากการเจ็บป่วยเกือบทุกคน แต่จะหายเร็วหรือช้าก็ขึ้นอยู่กับความหนักเบาของอาการของโรค ทั้งนี้ หมอเปลี่ยน ประเสริฐ ไม่เรียกร้องค่าตอบแทนใด ๆ จากผู้ป่วย หมอเปลี่ยน ประเสริฐ จะนำเงินค่าครู 12 บาท ดังกล่าวไปซื้อกล้วยน้ำว้า 1 หวี ถวายหรือตักบาตรให้แก่พระภิกษุในตอนเช้า เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับครูต่อไป

ความเชื่อเกี่ยวกับสาเหตุการเกิดโรคในทัศนะของชาวบ้าน

1. ระบบความคิดและโลกทัศน์ในการจำแนกสาเหตุการเกิดโรค

ชาวมอญบางกระดี่มีโลกทัศน์ในการดำเนินชีวิตรวมทั้งมีความเข้าใจในสภาวะของชีวิตมนุษย์ โดยแบ่งช่วงชีวิตออกเป็น 3 ช่วง คือ ช่วงวัยเด็ก ช่วงวัยผู้ใหญ่และช่วงวัยชรา ซึ่งมีความหมายของในแต่ละช่วงวัยตามความเชื่อของชาวมอญดังนี้

วัยเด็ก ชาวมอญนับว่าเด็กตั้งแต่แรกเกิดไปจนถึงวัยที่ต้องโกนผมจุกหรือโกนผมไฟ เป็นวัยที่ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ ผู้เป็นพ่อแม่หรือผู้เลี้ยงดูต้องคอยเอาใจใส่เป็นพิเศษ ดังนั้น ชาวมอญบ้านบางกระดี่จึงมีความเชื่อว่า เด็ก ๆ ในวัยนี้ต้องการการคุ้มครองจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ มาช่วยดูแล ดังนั้น เมื่อเด็กในวัยนี้เกิดเจ็บป่วยขึ้นมาผู้เป็นพ่อแม่จะแก้ไขปัญหาคด้วยการอธิษฐานมอบให้เป็นบุตรของพระบ้าง บุตรของเจ้าพ่อบางกระดี่บ้าง

หรือเจ้าแม่หัวละหานบ้าง เพื่อให้ช่วยดูแลคุ้มครองอีกทางหนึ่ง

วัยผู้ใหญ่ ชาวมอญบางกระดี่มีความศรัทธาและความเชื่อในพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด ดังนั้น การจัดแบ่งช่วงวัยผู้ใหญ่สำหรับเพศชาย คือ ต้องผ่านการบวชเรียน จึงถือว่าเป็นผู้ใหญ่ ส่วนเพศหญิงนับตั้งแต่ภาวะการเจริญพันธุ์หรือการมีรอบเดือนเป็นสำคัญ หมายถึงการที่พร้อมจะมีบุตรแล้วจึงถือว่าเป็นวัยผู้ใหญ่

วัยชรา ชาวมอญจะเรียกภาวะของวัยชราว่า “จู” หมายถึงแก่แล้ว โดยนับอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ซึ่งถือว่าเป็นวัยที่ต้องพักผ่อน หลีกเลี้ยงการทำงานหนัก ชาวมอญบางกระดี่มีความเชื่อว่า ผู้สูงอายุคนใดมีสุขภาพแข็งแรงไม่เจ็บไข้ได้ป่วย จะถือว่าเป็นผู้มีบุญ รวมทั้งยังมีความคิดว่าลูกหลานชาวมอญทุกคนต้องคอยดูแลเอาใจใส่ผู้สูงอายุในครอบครัวเป็นอย่างดี เพราะถือว่าเป็นหน้าที่ตามจารีตของชาวมอญเอง หากผู้ใดไม่คอยดูแล จะถือว่าเป็นผิดข้อปฏิบัติและผิดจารีตประเพณีของชาวมอญ อันจะส่งผลให้ตัวเองและครอบครัวเกิดเจ็บป่วยขึ้นได้

ระบบความคิดในการจำแนกสาเหตุของการเกิดโรคในทัศนะของชาวบ้านนั้น จะตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเข้าใจในสถานะของช่วงวัยชีวิตดังที่ได้กล่าวไว้ในข้างต้น และไม่แตกต่างจากแนวความคิดของหมอพื้นบ้าน ทั้งนี้ เป็นเพราะชาวบ้านและหมอพื้นบ้านชาวมอญดำรงชีวิตอยู่ภายใต้กรอบวัฒนธรรม จารีตประเพณีและพื้นฐานความเชื่อเดียวกัน จึงมองปัญหาในด้านของความเจ็บป่วยไปในแนวทางเดียวกัน คือ การให้ความสำคัญเกี่ยวกับสาเหตุของการเกิดโรค ชาวบ้านส่วนใหญ่มักจะให้ความสำคัญเกี่ยวกับสาเหตุของการเกิดโรคว่าเกิดจากอำนาจสิ่งเหนือธรรมชาติเป็นลำดับแรก รองลงมาคือมีความเข้าใจว่าสาเหตุของการเจ็บป่วยเกิดขึ้นจากการกระทำผิดจารีตประเพณี เป็นลำดับรอง ต่อจากนั้นจะมีความเชื่อว่าสภาวะทางธรรมชาติและความเป็นไปของมนุษย์เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดอาการเจ็บป่วยขึ้น ดังมีรายละเอียดของทัศนะในสาเหตุของการเกิดโรคของชาวบ้านในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1.1 เกิดจากอำนาจเหนือธรรมชาติ

ชาวบ้านจะมีความเชื่อว่า อาการเจ็บป่วยของชาวบ้านโดยไม่ทราบสาเหตุ นั้นเกิดขึ้นเพราะการกระทำของผีต่าง ๆ ทั้งโดยการถูกผีร้ายกลั่นแกล้งหรือเป็นเพราะการกระทำผิดผีของตัวเอง ซึ่งผีต่าง ๆ ที่ชาวมอญให้ความเคารพยำเกรงมีอยู่ดังนี้คือ

1.1.1 ผีบรรพบุรุษ หรือ “ปะโหนก” คือ ผีเรือนเป็นผู้คอยดูแลคุ้มครองลูกหลานที่อยู่ใต้อาคารหรืออยู่ภายใต้เสาผีเรือนเดียวกัน หากสมาชิกภายในบ้านคนใดไม่ปฏิบัติตามตามข้อห้ามหรือข้อปฏิบัติต่าง ๆ ต่อผีเรือนแล้ว จะเรียกว่า ทำผิดผี และจะส่งผลให้เกิดอาการเจ็บป่วยขึ้น

1.1.2 ผีประจำตระกูล คือ ผีที่บรรพบุรุษนับถือสืบทอดกันมาในชุมชนบางกระดี่ชาวบ้านจะนับถือผีประจำตระกูลอยู่ 4 ชนิด คือ ผีเต่า ผีงู ผีไก่และผีข้าวเหนียว ผู้ที่นับถือผีประจำตระกูลจะต้องประพฤติ ปฏิบัติให้ถูกต้องตามธรรมเนียมการนับถือ หากไม่ปฏิบัติตามจะส่งผลให้ผู้นั้นเกิดอาการเจ็บป่วย เช่น เมื่อผู้ที่นับถือผีเต่าไปพบเต่า แต่ไม่ยอมฆ่าเต่าหรือทำพิธีแก้เคล็ด ผู้นั้นจะเกิดอาการเจ็บป่วยขึ้นได้

1.1.3 ผีประจำหมู่บ้านหรือ “ปะจู้” คือ ผีที่คอยคุ้มครองหมู่บ้านและชาวบ้าน ภายในหมู่บ้านบางกระดี่มีผีประจำหมู่บ้านที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถืออยู่ 2 แห่ง คือ เจ้าพ่อบางกระดี่และเจ้าแม่หัวละหาน ซึ่งตามปกติแล้วทั้งเจ้าพ่อและเจ้าแม่ มักจะไม่ผิดและไม่ค่อยลงโทษผู้ใดให้เกิดอาการเจ็บป่วย เว้นแต่มีผู้ใดไปบนบานต่อเจ้าพ่อ เจ้าแม่ แล้วไม่กระทำตามสัญญาที่ให้ไว้ หรือการเข้าไปกระทำการลบหลู่ดูหมิ่นต่อเจ้าพ่อ เจ้าแม่ ก็อาจจะทำให้ผู้นั้นเกิดอาการเจ็บป่วยขึ้น

1.1.4 ผีร้ายต่าง ๆ ชาวมอญบ้านบางกระดี่ในปัจจุบันยังมีความเชื่อว่า ทุกหนทุกแห่งรอบ ๆ ตัวเราจะมีผีชั่วร้ายต่าง ๆ สิงสถิตอยู่และจะคอยมาทำร้ายหรือมาขอส่วนบุญจากชาวบ้านโดยไม่รู้ตัว ถ้าไปลบหลู่ ก็อาจจะถูกกลั่นแกล้งให้เกิดอาการเจ็บป่วยขึ้นได้ โดยไม่ทราบสาเหตุ

1.2 เกิดจากการทำผิดจารีตประเพณี

กฎข้อปฏิบัติและจารีตประเพณีต่าง ๆ ของชาวมอญนั้น ถือได้ว่าเป็นบรรทัดฐานที่สำคัญในการปฏิบัติตัวให้อยู่ร่วมกันในสังคมชาวมอญอย่างสงบสุข โดยที่ชาวมอญเองช่วยกันสืบทอดยึดถือและปฏิบัติกันมาแต่โบราณจวบจนปัจจุบัน ข้อห้ามและข้อปฏิบัติต่าง ๆ เหล่านี้ หากผู้ใดฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามหรือมีการละเมิดในสิ่งใด ๆ ขึ้นแล้ว จะทำให้เกิดอาการเจ็บป่วยขึ้น หรือไม่ก็จะส่งผลให้ชีวิตและครอบครัวอยู่อย่างไม่สงบสุข เช่น ชาวมอญมีข้อห้ามว่าไม่ให้เด็ก ๆ ชาวมอญเล่นตุ๊กตา เนื่องจากเชื่อว่าตุ๊กตามีผีร้ายสิงสถิตอยู่ หากยังฝืนนำตุ๊กตามาให้เด็กเล่นจะทำให้เด็ก ๆ ที่เล่นตุ๊กตานั้นเกิดอาการ

เจ็บป่วยจากการถูกผีร้ายกลั่นแกล้ง

1.3 เกิดจากสภาพธรรมชาติ

จากประสบการณ์และการเรียนรู้ของชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านมีความเชื่อและความเข้าใจว่า ธรรมชาติ การเปลี่ยนแปลง รวมถึงสภาพความเป็นไปของร่างกายมนุษย์นั้น เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดอาการเจ็บป่วยขึ้น โดยชาวบ้านส่วนใหญ่มีความเข้าใจในสภาพความสมดุลของร่างกายและสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นอย่างดี เช่น การเกิดโรคบางโรค ชาวบ้านจะมีความเข้าใจว่า เกิดจากสภาพของร่างกายเกิดความไม่สมดุลกันขึ้นระหว่างร่างกายและสภาวะรอบ ๆ ตัว หรือมีความเข้าใจว่าโรคบางโรคนั้น เกิดจากร่างกายรับเอาเชื้อโรคเข้ามาจึงเป็นสาเหตุให้เกิดอาการเจ็บป่วย

1.4 เกิดจากอุบัติเหตุและจากผลแห่งกรรม

ความเชื่อของชาวบ้านในเรื่องของเคราะห์กรรมและดวงตานั้น เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดอาการเจ็บป่วย โดยเฉพาะการเกิดอุบัติเหตุหรือการเกิดโรครุนแรงต่าง ๆ แล้วรักษาไม่หาย ชาวบ้านจะมีความเห็นว่า เป็นผลมาจากกรรมเก่า ซึ่งแต่ละคนได้กระทำเอาไว้ไม่เหมือนกัน จึงส่งผลให้ต้องมารับกรรม โดยการส่งผลให้เกิดโรคต่าง ๆ หรือไม่ก็ประสบอุบัติเหตุต่าง ๆ โดยหลีกเลี่ยงไม่ได้

ระบบความคิดของชาวมอญบางกระดี่ต่อการจำแนกสาเหตุที่ก่อให้เกิดอาการเจ็บป่วยขึ้นนี้ ได้มาจากกระบวนการในการเรียนรู้จากภายในระบบสังคมและวัฒนธรรมของชาวมอญที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษและยังคงยึดมั่นปฏิบัติกันอยู่ในปัจจุบัน รวมทั้งได้รับมาจากการสังเกต การรับข่าวสารจากสังคมภายนอก ทำให้ระบบความคิดในการจำแนกสาเหตุการเกิดโรคของชาวมอญบางกระดี่ เป็นแบบแผนเฉพาะตัวที่ยึดถือและนำมาใช้ในปัจจุบัน

2. แนวทางแก้ไขปัญหา

ปัจจุบันชาวมอญบางกระดี่ เมื่อเกิดปัญหาเกี่ยวกับการเจ็บป่วยขึ้นมา มีการแก้ไขปัญหามา 4 แนวทาง ตามความเชื่อที่ยึดถือกันมาในกลุ่มของชาวมอญและตามความเชื่อในสาเหตุของการเกิดโรค คือ

2.1 การรักษาพยาบาลแผนปัจจุบันในเบื้องต้น กล่าวคือ เมื่อชาวบ้านเกิดอาการเจ็บป่วยขึ้น ก็ไปซื้อยาแผนปัจจุบันมารับประทาน หากอาการยังไม่ดีขึ้น ก็จะเข้ารับการรักษาจากแพทย์แผนปัจจุบัน เช่น คลินิก ศูนย์พยาบาลสาธารณสุขหรือโรงพยาบาล

2.2 การรักษาพยาบาลแผนปัจจุบัน ควบคู่กับการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้าน กล่าวคือ ชาวมอญในชุมชนบ้านบางกระดี เมื่อเกิดเจ็บป่วยและอาการไม่รุนแรงมากนักก็รับการรักษาพยาบาลในแบบพื้นบ้านก่อน ควบคู่ไปกับการรับประทานยาแผนปัจจุบัน เช่น ถ้าเด็กเกิดอาการปวดท้องโดยไม่ทราบสาเหตุ ญาติหรือพ่อแม่ จะให้รับประทานยาแผนปัจจุบันก่อน พอตกเย็นก็จะพาไปรักษา โดยการประกอบพิธีเสียดกบาล หรือ เทาะชะแนมจากหมอผีด้วย

2.3 การรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านเท่านั้น กล่าวคือ ชาวมอญบางกระดีมีความเชื่อว่า โรคบางโรคหรืออาการเจ็บป่วยบางอย่าง ใช้วิธีการรักษาพยาบาลในแบบแผนปัจจุบันไม่ได้ เนื่องจากการรักษาพยาบาลแผนปัจจุบันที่มีวิธีรักษาด้วยการฉีดยา หรือ ทายาอาจจะทำให้อาการเจ็บป่วยลุกลาม หรือมีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้น เช่น โรคงูสวัด โรคลมพิษ เป็นต้น สำหรับโรคดังกล่าวชาวมอญจะใช้วิธีการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านอย่างเดียว โดยใช้บริการของหมอเป่าพื้นบ้านในชุมชนมาช่วยรักษา หรืออาการเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นโดยไม่ทราบสาเหตุ หรืออาการเจ็บป่วยที่ผิดไปจากธรรมดา เช่น ผู้ป่วยมีอาการเสีจสติ เพื่อ พูดยาไม่รู้เรื่อง ญาติผู้ป่วยจะให้คนชรา หรือมีหมอผีมาช่วยแนะแนวทางในการรักษาด้วยวิธีการทรงผีบรรพบุรุษหรือใช้วิธีเข้าทรง ซึ่งเป็นการรักษาของเจ้าพ่อบางกระดี หรือเจ้าแม่หัวละหานเท่านั้น

2.4 การรักษาพยาบาลด้วยตนเองแบบพื้นบ้าน กล่าวคือ ชาวมอญบางกระดี มีวิธีการช่วยเหลือตัวเองในเบื้องต้น หากเกิดปัญหาด้านสุขภาพหรือเกิดอาการเจ็บป่วยขึ้น ทั้งนี้ ชาวมอญบางกระดีได้รับการเรียนรู้เรื่องกระบวนการหรือวิธีการดังกล่าว จากการเรียนรู้จากบรรพบุรุษโดยการบอกเล่าสืบต่อกันมา และได้มาจากการสังสมประสบการณ์ การสังเกต จากสภาวะแวดล้อมและธรรมชาติของร่างกายมนุษย์ รวมทั้งการจดจำความเชื่อจากภายนอกเข้ามาใช้และปรับให้เข้าสภาพสังคมวัฒนธรรมของชาวมอญบางกระดีเอง

3. ความเชื่อในกระบวนการรักษาพยาบาลด้วยตนเองแบบพื้นบ้าน

การรักษาพยาบาลด้วยตนเองของชาวมอญบางกระดี่ ผู้วิจัยได้จัดประเภทของการรักษาพยาบาลตามระบบความคิด ในการแบ่งช่วงชีวิตคนสามช่วงวัย คือ วัยเด็ก วัยผู้ใหญ่ วัยชรา โดยจัดแบ่งกลุ่มของโรคและความเชื่อในกระบวนการรักษาด้วยตนเองตามรายละเอียดดังนี้

3.1 การรักษาโรคที่เกิดกับเด็ก

3.1.1 เด็กแรกเกิดมีอาการปวดท้อง

เมื่อเด็กแรกเกิดมีอาการปวดท้อง ผู้เป็นพ่อ แม่ หรือผู้เลี้ยงดูจะใช้มหาหิงคุ์ ซึ่งเป็นยาแผนโบราณที่ชาวบ้านมักจะมีติดบ้านไว้เพื่อใช้รักษาอาการเจ็บป่วยต่าง ๆ อาทิ ปวดท้อง ปากเปื่อยเนื่องจากร้อนในของเด็ก โดยทาบริเวณท้องและใช้ผ้าชุบมหาหิงคุ์ผูกไว้ที่ข้อมือด้านขวาของเด็ก จนกว่าเด็กจะมีอาการดีขึ้น

3.1.2 โรคชางชักในเด็ก

วิธีการรักษา คือ ใช้น้ำขี้เต่าน้ำลายของพ่อหรือแม่ แล้วกดไว้บริเวณใต้ลิ้นเด็ก จากนั้นให้ใช้น้ำขี้ด้วงเข้าไปในลำคอเด็ก แล้วกวาดนิ้วไปรอบ ๆ คอบริเวณโคนลิ้นในขณะที่เด็กมีอาการชัก หลังจากนั้นเด็กจะหยุดชักและอาเจียนออกมา เด็กจะหยุดชักและหายในที่สุด ซึ่งชาวมอญมีความเชื่อว่าน้ำลายมีฤทธิ์ทำให้เย็นและเมื่อนำไปกดบริเวณโคนลิ้น ซึ่งมีประสาทรับความรู้สึกอยู่ทำให้เด็กสะดุ้ง ทั้งยังเป็นการป้องกันมิให้เด็กมีอาการเกร็งและกัดลิ้นตัวเองในขณะที่ชักซึ่งจะเกิดอันตรายได้

3.1.3 เด็กมีไข้

หลังจากอาการไข้ของเด็กลดลง ให้ใช้น้ำต้มกับใบมะขามอ่อนและหัวหอมแดงอาบน้ำให้เด็ก ตอนเวลาเย็นก่อนพลบค่ำ อาการไข้จะหายไป เนื่องจากมีความเชื่อว่า ใบมะขามและหัวหอมมีกลิ่นฉุน จะทำให้เด็กที่มีอาการหวัดคัดจมูกรู้สึกโล่งเมื่อสูดดมเข้าไป

3.1.4 เด็กออกหัด

ให้นำสวิงช้อนปลาไปชุบน้ำแล้วนำน้ำที่ชุบสวิงช้อนปลามาให้เด็กอาบและให้ต้มน้ำรากผักชีให้เด็กที่กำลังออกหัดดื่ม อาการหัดจะค่อย ๆ ทุเลาลง ซึ่งมี

เคล็ดว่าสวึงซ้อนปลานั้น ซ้อนเชื้อโรคต่าง ๆ ออกจากตัวเด็กไป

3.1.5 เด็กร้อนใน

ให้นำรากมะแว้งฝนกับเกลือ มะนาว บนฝ่าละมี แล้วนำไปกวาดคอเด็ก ตอนเวลาเย็นก่อนพลบค่ำ เมื่อกวาดคอแล้ว เด็กจะอาเจียนออกมาจะทำให้เด็กเจริญอาหารมากขึ้น อาการร้อนในจะค่อย ๆ หายไป

3.1.6 เด็กเป็นโรคคางทูม

ให้ใช้น้ำตาลปีบทาที่แก้มบริเวณที่เป็นคางทูม แล้วให้ลูกสูนัขตัวเล็ก ๆ เลียแก้มบริเวณที่เป็นคางทูม มีความเชื่อในเรื่องนี้ คือ น้ำตาลเป็นสัญลักษณ์ของอาหารเช่นไห้วผี ว่า เมื่อทาน้ำตาลแล้วผีต่าง ๆ รวมทั้งเชื้อโรคจะออกจากร่างกายผู้ป่วยเพื่อมากินน้ำตาล การที่ใช้สุนัขเลียกินน้ำตาลนั้นเท่ากับสุนัขนั้นกินผีและเชื้อโรคต่าง ๆ เข้าไปเพื่อเป็นการกำจัดผีและเชื้อโรคที่มาทำร้ายเด็กให้เกิดอาการเจ็บป่วย

3.1.7 เด็กมีอาการสะอึก

ให้ใครก็ได้ทำเสียงคุ ๆ บอกกับเด็กที่มีอาการสะอึก ว่า “ไปขโมยของใครมา” เพื่อให้เด็กตกใจกลัว แล้วอาการสะอึกจะหายไป

3.1.8 เด็กเป็นโรคปากนกกระจอก

ให้เด็กที่เป็นโรคปากนกกระจอกไปขโมยน้ำตาลปีบบ้านอื่นกิน โดยไม่ให้เจ้าของบ้านรู้ โรคปากนกกระจอกก็จะหาย

3.2 การรักษาพยาบาลจากการเกิดอุบัติเหตุ

3.2.1 การห้ามเลือด

ให้เอามือกดไว้บริเวณบาดแผล แล้วท่องคาถา “นะ โม พุทธาเย” 3 ครั้ง แล้วเลือดจะหยุดไหล โดยมีความเชื่อว่า เป็นการ ใช้พุทธคุณมาช่วยรักษา

3.2.2 พริกเข้าตา

เมื่อพริกกระเด็นเข้าตาจะทำให้มีอาการแสบตา ให้เอาน้ำสะอาดรดหัวแม่เท้าพร้อมกับกลั้นหายใจ แล้วให้นำน้ำที่รดหัวแม่เท้าขึ้นไปหยอดตา อาการแสบตาจากพริกเข้าตาจะหายไป เนื่องจากถือเป็นเคล็ดว่า น้ำล้างเท้าซึ่งเป็นสิ่งไม่ดีและสกปรกช่วยให้หายแสบได้

3.2.3 ก้างติดคอ

ให้สืบหาคนที่ตอนคลอดออกมาเอาเท้าออกมาก่อน แล้วให้ผู้นั้นนำเท้าข้างใดข้างหนึ่งมาเย็บหรือลูบบริเวณลำคอของผู้ที่ก้างติดคอ จากนั้นก้างจะหลุดจากคอไปโดยปริยาย โดยถือเป็นเคล็ดว่าผู้ที่คลอดโดยเอาเท้าออกมาก่อน โดยไม่ติดขัดนั้นเป็นผู้ที่สามารถช่วยแก้อาการติดขัดต่าง ๆ ได้

3.2.4 น้ำร้อนลวก

ให้ใช้น้ำลายมาป้ายตรงบริเวณแผลที่ถูกน้ำร้อนลวกพร้อมกับท่องคาถา “นะ โม พุทฺธ ราชะ – ะ ทา พุทฺธ โม นะ” 3 ครั้ง บาดแผลน้ำร้อนลวกจะไม่พุพอง โดยมีความเชื่อว่า น้ำลายคนมีฤทธิ์ในทางเย็นสามารถดับพิษร้อนได้ รวมทั้งการท่องนะ โม พุทฺธ ราชะ กลับไปมา 3 ครั้ง เป็นการอัญเชิญพระพุทฺธคุณมาช่วยปิดเป่ารักษาอีกทางหนึ่งด้วย

3.2.5 อาการฟกช้ำเคล็ดขัดยอก

ให้ใช้ใบต้นพลับพลึงมาเผาไฟ แล้วนำไปนาบบริเวณที่เกิดอาการฟกช้ำเคล็ดขัดยอกจนกว่าอาการจะหาย

3.3 การรักษาพยาบาลเกี่ยวกับโรคทั่วไป

3.3.1 โรคตาแดง

ให้ใช้น้ำนมของผู้ที่คลอดลูกใหม่ ๆ หยอดตา จนกว่าอาการของโรคตาแดงจะหาย โดยมีความเชื่อว่าน้ำนมแม่นั้นมีสรรพคุณเป็นยารักษาโรค

3.3.2 โรคตากุ้งยิง

ให้เปิดดูบริเวณแผ่นหลังของผู้ป่วย หากเป็นโรคตากุ้งยิงที่ดวงตาด้านใด ก็จะพบเม็ดตุ่มเล็ก ๆ บนแผ่นหลังด้านนั้น แล้วให้ใช้นิ้วกดเม็ดตุ่มเล็ก ๆ นั้น เป็นรูปสามเหลี่ยม เช่น หากเป็นตากุ้งยิงที่ดวงตาข้างขวา ให้เปิดดูแผ่นหลังดูด้านขวาแล้วหาเม็ดตุ่มให้พบ ใช้ปลายเล็บกดบริเวณเม็ดตุ่มนั้นเป็นรูปสามเหลี่ยม แล้วอาการโรคตากุ้งยิงจะหายไป ซึ่งชาวอมฤมีความเชื่อว่า เชื้อโรคตากุ้งยิงจะปรากฏที่แผ่นหลังของผู้ป่วย เมื่อกดบริเวณที่ตรงกับเชื้อโรคปรากฏ เพื่อเป็นการทำลายเชื้อโรค อาการเจ็บป่วยก็จะหาย

3.3.3 ปวดท้อง

ให้ใช้หม้อน้ำตาลปีบคินเผา นำไปเผาไฟให้ร้อน ใช้ผ้าห่อ และนำไปนาบที่บริเวณท้อง อาการปวดท้องจะดีขึ้น ซึ่งชาวมอญเชื่อว่า หม้อน้ำตาลคินเผา นั้นเมื่อนำมาเผาไฟจะเก็บความร้อนได้ดี เมื่อนำมานาบที่บริเวณท้องจะช่วยบรรเทาอาการปวดท้องได้ เช่นเดียวกับการใช้ถุมน้ำร้อนนابนั่นเอง

3.4 ข้อปฏิบัติตนเอง

3.4.1 ข้อปฏิบัติของผู้ป่วย เมื่อรักษาหายหรือกลับจากโรงพยาบาล

ให้ใช้สากตำข้าว 2 อัน มาผูกไขว้ไว้ (ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ที่ทำให้ผีกลัว) บริเวณเชิงบันไดขึ้นบ้าน แล้วให้ผู้ป่วยที่กลับจากโรงพยาบาลเดินลอดขึ้นบ้าน เพื่อเป็นการป้องกันผีต่าง ๆ ที่ติดตามมาจากที่อื่นหรือจากโรงพยาบาล ไม่ให้เข้าไปในบ้านหรือเข้าไปทำร้ายผู้ป่วยอีก

3.4.2 ข้อปฏิบัติของหญิงที่คลอดบุตรใหม่ ๆ

1) ห้ามถือทั้งของเบาและของหนัก หลังจากคลอดลูก 1-2 เดือน เนื่องจากจะทำให้มดลูกเคลื่อน เป็นอันตรายต่อแม่เด็ก

2) ห้ามกินของขมทุกชนิด เนื่องจากเป็นของแสลงต่อมดลูก

3) ห้ามกินของหมักดองทุกชนิด เนื่องจากเป็นของที่มีฤทธิ์ทำให้เกิดความร้อนในร่างกายและแสลงต่อมดลูก

4) เวลาคนไปเยี่ยมหญิงที่กำลังอยู่ไฟหลังคลอดบุตร ห้ามพูดคุยถึงคำว่า “ร้อน” โดยเด็ดขาด เพราะจะทำให้ผู้ที่กำลังอยู่ไฟเกิดอาการเป็นแผลพุพองขึ้นได้

5) ภายในห้องเด็กทารกและผู้เป็นแม่ จะต้องนำกิ่งพุทรามาแขวนไว้ตามประตูหน้าต่างทุกบาน เพื่อป้องกันผีกระสือและผีอื่น ๆ เข้ามาทำร้ายแม่และเด็ก เนื่องจากมีความเชื่อว่าผีกระสือกลัวกิ่งพุทรา

6) ให้นำกล้วย มะพร้าวแห้ง สมุด หนังสือ แขนงไว้บนหัวนอนเด็ก เนื่องจากถือเป็นเคล็ดว่า กล้วย มะพร้าวแห้ง แสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ มีกินมีใช้ ส่วนสมุดหนังสือเป็นสิ่งที่แสดงปัญญา ในขณะที่มารดากำลังอยู่ไฟให้อาหวัดที่ใช้หุงข้าวเหนียวพร้อมด้วยฝาคัดและฝารองหวดวางไว้ที่หัวนอนมารดา เพื่อป้องกันไม่ให้มารดาเด็กตกใจหรือป้องกันไม่ให้เลือดเสียขึ้นสู่เบื้องบน

7) หลังจากการอยู่ไฟและเตรียมตัวออกจากไฟ ให้ใช้ข้าวสวย หวด พลุ ไม้พายคนข้าว ถ่านจากเตาไฟที่ใช้อยู่ไฟ นำเอาไปวางไว้ที่พื้นดินหน้าบ้าน ราดน้ำ ลงบนไฟนั้นแล้วกล่าวคำเชิญเทวดาผู้รักษาเตาไฟให้กลับไปได้ เป็นอันเสร็จพิธีการอยู่ไฟ (ลูกจัน สมบุญ 2545)

3.5 การประเมินผล

ชาวบ้านจะคอยดูอาการหลังรักษาด้วยตนเองประมาณ 2-3 วัน ว่า อาการเจ็บป่วยที่ได้ทำการรักษาแบบพื้นบ้านด้วยตนเองนั้นทุเลาขึ้นหรือไม่ แต่ส่วนใหญ่ หลังจากทำการรักษาแล้วอาการจะค่อย ๆ ดีขึ้น เช่น การรักษาโรคตาгүйขิงด้วยการกดเม็ด ตุ่มที่แผ่นหลังจะใช้ระยะเวลาไม่เกิน 2 วัน อาการตาгүйขิงจะยุบลง

ส่วนอาการเจ็บป่วยที่หายได้ทันที คือ การสะอึกในเด็ก เพราะเมื่อทำให้ เด็กเกิดตกใจแล้ว เด็กก็จะหายจากอาการสะอึกทันที

แต่ในการเจ็บป่วยบางโรค หากรักษาด้วยตนเองไม่หาย ชาวบ้านก็จะ วิเคราะห์หาสาเหตุของการเกิดโรคต่อไป เพื่อจะเปลี่ยนวิธีการรักษา เช่น หากปวดท้อง แล้วรักษาไม่หาย ชาวบ้านจะใช้บริการการแพทย์แผนปัจจุบันหรือไม่ก็จะใช้บริการของ หมอพื้นบ้านต่อไป

ทัศนคติต่อความเชื่อมั่นในประสิทธิภาพการรักษาพยาบาล แบบพื้นบ้านของหมอพื้นบ้านและชาวบ้าน

จากการศึกษากระบวนการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านของชาวบ้านบางกระดี่ ทั้งสองรูปแบบ คือ การรับการรักษาจากหมอพื้นบ้าน คนทรง หมอผี และการรักษา พยาบาลด้วยตนเองของชาวบ้านนั้น พบว่า ทั้งหมอพื้นบ้านและชาวบ้านมีทัศนคติในเชิงบวกต่อความเชื่อมั่นในประสิทธิภาพของการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้าน โดยเฉพาะ มีความเชื่อมั่นในกระบวนการรักษาที่เป็นแบบแผนของชาวมอญ ซึ่งทั้งหมอพื้นบ้าน และชาวบ้านมีความเห็นว่า รูปแบบการรักษาพยาบาลแบบชาวมอญนี้ได้สั่งสมมาจาก บรรพบุรุษเป็นเวลายาวนาน และยังนำมาปฏิบัติรักษากันจนกระทั่งปัจจุบัน จึงส่งผลให้ ทั้งหมอและชาวบ้านยังคงนิยมเลือกใช้บริการการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านอยู่

1. ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ป่วยกับหมอพื้นบ้าน

จากการศึกษาสภาพสังคมภายในชุมชนมอญบางกระดี่ พบว่า ระดับความสัมพันธ์ภายในชุมชนมีลักษณะความสัมพันธ์แบบเครือญาติกันเกือบทั้งหมู่บ้าน โดยเฉพาะระบบความสัมพันธ์ทางครอบครัวที่ให้ความสำคัญกับญาติผู้ใหญ่ กอปรกับสภาพแวดล้อมในการตั้งบ้านเรือนที่มักจะอยู่ใกล้ชิดติดกัน ผู้เป็นหมอพื้นบ้าน คนทรง หมอผี และชาวบ้านจึงรู้จักมักคุ้นและถือว่าเป็นเครือญาติเดียวกัน

ดังนั้น เมื่อชาวบ้านเกิดเจ็บป่วยขึ้นมา จึงเข้ารับบริการจากหมอพื้นบ้านได้โดยง่ายในลักษณะของการไหว้วานหรือขอความช่วยเหลือ โดยหมอพื้นบ้านไม่คิดค่าบริการในการรักษาพยาบาลแต่อย่างใด ทำให้ผู้ป่วย ชาวบ้านและผู้เป็นหมอพื้นบ้าน คนทรง หมอผี มีการแลกเปลี่ยนความช่วยเหลือซึ่งกันและกันในฐานะญาติสนิทหรือในฐานะคนในหมู่บ้านเดียวกันและเป็นชาวมอญที่มีวิถีชีวิตที่เหมือนกัน อยู่ในสังคม วัฒนธรรม รวมทั้งแบบแผนทางจารีตประเพณีและมีความเชื่อแบบเดียวกัน

2. ทศนคติต่อความเชื่อมั่นของผู้ป่วย

ชาวบ้านและผู้ป่วยเมื่อตัดสินใจเข้ารับการรักษาพยาบาลจากหมอพื้นบ้านแล้ว พบว่า ผู้ป่วยเกือบทุกรายรวมทั้งชาวบ้านในชุมชนส่วนใหญ่มีทัศนคติต่อกระบวนการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้าน โดยหมอพื้นบ้าน คนทรงและหมอผีในเชิงบวก ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับสาเหตุดังต่อไปนี้คือ

2.1 พื้นฐานทางความเชื่อว่าการเกิดโรคมึสาเหตุมาจากสิ่งเหนือธรรมชาติ หรือเกิดขึ้นเนื่องจากการกระทำของของผีต่าง ๆ รวมทั้งเกิดขึ้นเพราะการลงโทษของอำนาจลึกลับที่จะคอยลงโทษผู้กระทำผิดกฎข้อปฏิบัติ ตามจารีตประเพณีของชาวมอญ ที่สืบทอดกันมาด้วยการบอกเล่าและยึดถือปฏิบัติกันมา ทำให้แนวความคิดเกี่ยวกับสาเหตุการเกิดโรคจากสิ่งเหนือธรรมชาติ คล้อยตามแนวทางการรักษาของหมอพื้นบ้าน คนทรง และหมอผี

2.2 พื้นฐานทางความเชื่อของคนในสังคมของชาวมอญบางกระดี่ ว่าโรคบางโรคหรืออาการเจ็บป่วยบางอย่าง จะต้องรักษาด้วยระบบการแพทย์พื้นบ้านเท่านั้น หากไปรับการรักษาในระบบการแพทย์แผนปัจจุบันแล้ว จะเกิดอาการลุกลามรักษาไม่หายหรือถึงขั้นเสียชีวิตได้ ชาวบ้านและผู้ป่วยจึงมีความเชื่อมั่นในกระบวนการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านมากกว่า เนื่องจากเกิดความกลัว

2.3 การอธิบายสาเหตุของการเกิดโรคจากหมอพื้นบ้าน คนทรงและหมอผี มีความชัดเจน ทำให้ชาวบ้านเกิดความเข้าใจในสาเหตุของการเกิดโรค รวมทั้งเข้าใจในขั้นตอนการรักษาและเข้าใจในสรรพคุณของตัวยาสมุนไพร คาถาและบทสวดที่หมอพื้นบ้านเลือกนำมารักษาผู้ป่วย เช่น หมอเป่าจะอธิบายเกี่ยวกับสาเหตุของการเกิดโรค งูสวัดว่าเป็นโรคร้อนหรือโรคที่ก่อให้เกิดอาการร้อน จะต้องรักษาด้วยยาสมุนไพรที่มีสรรพคุณให้ความเย็น คือ หมาก พลู ปูนแดง เป็นต้น

2.4 ความเชื่อมั่น ศรัทธา ในตัวของหมอพื้นบ้าน เนื่องจากผู้เป็นหมอพื้นบ้านชาวมอญบางกระดี่ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุที่นำเคารพนับถือ คอยให้ความช่วยเหลือและมีการประพฤติปฏิบัติตัวอยู่ในศีลในธรรม มีความเมตตา ทำให้ชาวมอญบางกระดี่เชื่อว่าผู้เป็นหมอพื้นบ้านนั้นเป็นผู้ที่มีบุญบารมี จากการช่วยเหลือคนป่วยให้หาย จึงมีความเชื่อมั่นยิ่งขึ้น

2.5 ผู้ป่วยและชาวบ้านเกิดความสิ้นหวังจากการรักษาพยาบาลในแบบแผนปัจจุบัน เนื่องจากได้ทำการรักษาผู้ป่วยแล้ว แต่รักษาไม่หาย และไม่สามารถอธิบายถึงสาเหตุของการเกิดโรคที่ชัดเจนให้ผู้ป่วยและญาติทราบได้ ผู้ป่วยและญาติผู้ป่วยจึงหันกลับมาเข้ารับการรักษาในแบบพื้นบ้าน เพราะเห็นว่าเป็นอีกหนทางหนึ่งที่จะช่วยได้ โดยส่วนมากชาวมอญบางกระดี่ เมื่อหมดหนทางรักษาอาการเจ็บป่วยจากระบบการแพทย์แผนปัจจุบันแล้ว ก็หันมาเลือกการรักษาแบบพื้นบ้าน โดยให้หมอผี หรือคนทรงเป็นผู้แนะนำแนวทางให้ ทั้งนี้ ก็เพื่อหวังผลในทางจิตใจด้วย

3. ทศนคติต่อความเชื่อมั่นของหมอพื้นบ้าน

ผู้เป็นหมอพื้นบ้าน คนทรง หมอผี ภายในชุมชนบางกระดี่ เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านมาไม่ต่ำกว่า 20 ปี จึงทำให้ผู้เป็นหมอคนทรง หมอผี มีความเชี่ยวชาญและมีความเชื่อมั่นในขั้นตอนการรักษาของตนเองตามความถนัด รวมทั้งผู้เป็นหมอ คนทรง หมอผี ยังมีพื้นฐานทางความเชื่อในแบบแผนทางวัฒนธรรมของชาวมอญเป็นที่ตั้งอยู่แล้ว จึงทำให้เกิดความเชื่อมั่นในแนวทางที่ได้เรียนรู้และได้รับการถ่ายทอดมา นอกจากนี้ ผลตอบรับจากผู้ป่วยที่มารับการรักษาแล้วหายจากอาการเจ็บป่วยยังเป็นเครื่องยืนยันว่าแนวทางการรักษาของตนมีประสิทธิภาพเพียงพอ

4. ปัจจัยและอิทธิพลที่ทำให้เกิดความเชื่อมั่นของผู้ป่วยและหมอผู้รักษา

กระบวนการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านของของชาวมอญบางกระดี่ที่ยังคงได้รับค่านิยมและดำรงอยู่ในปัจจุบัน มีเหตุปัจจัยและอิทธิพลที่ทำให้ทั้งชาวบ้าน ผู้ป่วย รวมทั้งหมอพื้นบ้านซึ่งเป็นผู้รักษาอาการเจ็บป่วยดังนี้

4.1 พื้นฐานทางความเชื่อในกรอบของวัฒนธรรม จารีต ประเพณี และแบบแผนทางสังคมที่เหมือนกัน จึงทำให้แนวความคิด ความเชื่อและทัศนคติของชาวบ้าน ผู้ป่วย รวมทั้งหมอพื้นบ้าน คนทรง หมอผี เป็นไปในแนวทางเดียวกัน มีความเข้าใจและการแสวงหาแนวทางในการแก้ปัญหาที่เกี่ยวกับภาวะการเจ็บไข้ได้ป่วยสอดคล้องกัน

4.2 การดำรงชีวิตอยู่ในระบบสังคมและวัฒนธรรมเดียวกัน ทำให้พื้นฐานที่เกี่ยวกับความเข้าใจในกระบวนการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านมีความสอดคล้องกัน ทั้งนี้เป็นเพราะวิถีการดำเนินชีวิตประจำวันของชาวบ้าน ผู้ป่วยและหมอพื้นบ้าน ดำรงอยู่ภายใต้สภาพแวดล้อมทางกายภาพและสภาพแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมที่เหมือนกัน ซึ่งจากการศึกษาพบว่า ชาวบ้าน ผู้ป่วย และหมอพื้นบ้านภายในชุมชนบางกระดี่ มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันในแบบเครือญาติ มีการพึ่งพา ช่วยเหลือกัน เป็นไปในเชิงระบบอุปถัมภ์ อันเป็นเหตุปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านสามารถดำรงอยู่

ภายในชุมชนได้

4.3 ประสิทธิภาพในกระบวนการรักษา โดยทั้งชาวบ้าน ผู้ป่วย และหมอพื้นบ้าน ต่างก็มีความเชื่อมั่นต่อกระบวนการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้าน ทั้งนี้ เป็นผลมาจากประสบการณ์ที่ได้รับในประสิทธิภาพการรักษาจากหมอพื้นบ้าน คนทรง หมอผี สามารถทำให้หายจากอาการเจ็บป่วยได้ อีกประเด็นหนึ่งคือประสิทธิภาพของการรักษา นั้น พื้นฐานทางความเชื่อในแบบแผนทางวัฒนธรรมที่สั่งสมและได้รับการสั่งสอนมาจากบรรพบุรุษของชาวมอญทำให้เกิดปัจจัยเสริมเพื่อสร้างความเชื่อมั่นในประสิทธิภาพของการรักษาเพิ่มมากขึ้น เช่น เมื่อผู้ป่วยเกิดอาการเจ็บป่วย เนื่องจากสาเหตุที่ถูกผีกระทำก็จะมี ความเชื่อมั่นในประสิทธิภาพของหมอผี คนทรง ที่มีความเชี่ยวชาญในพิธีกรรมขับไล่ผี ที่เป็นต้นเหตุให้เกิดการเจ็บป่วย ให้หายจากอาการเจ็บป่วยได้ เป็นต้น

จากการศึกษาและการวิจัยภาคสนามโดยการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ใน ประเด็นที่เกี่ยวกับกระบวนการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านชาวมอญ ในชุมชนชาวมอญ บ้านบางกระดี พบว่า ทั้งชาวบ้าน หมอพื้นบ้าน คนทรงและหมอผี ต่างมีแนวคิดทางด้าน ความเชื่อต่อกระบวนการรักษาโรคไปในแนวทางเดียวกัน ซึ่งเกิดขึ้นจากพื้นฐานทาง วัฒนธรรมที่ชาวมอญสืบทอดต่อกันมาจากบรรพบุรุษมาสู่ลูกหลานในปัจจุบัน ด้วยการ บอกเล่าต่อ ๆ กันมา ทั้งนี้ กระบวนการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านของชาวมอญบางกระดี มีจุดเด่นที่เป็นเอกลักษณ์สำคัญประการหนึ่งของชาติพันธุ์มอญในประเทศไทย คือ การ ผสมผสานแนวคิดและความเชื่อในการนับถือผีและการเคารพศรัทธาต่อพุทธศาสนา นำมา ปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ในแนวทางการแก้ไขปัญหาด้านภาวะการเจ็บป่วยได้อย่าง เหมาะสม อันแสดงถึงภูมิปัญญาอันชาญฉลาดเป็นอย่างยิ่งของชาวมอญ

บทที่ 5

การรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านชาวมอญภาคเหนือ ชุมชนบ้านหนองคู

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ มุ่งเน้นศึกษาแนวความคิดทางความเชื่อเกี่ยวกับกระบวนการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้าน ที่ถือว่าเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของตนเองในหมู่บ้านชาวมอญบ้านหนองคู โดยแบ่งออกเป็นสองประเด็นใหญ่ คือ ประเด็นที่เกี่ยวกับความเชื่อของหมอพื้นบ้านต่อกระบวนการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้าน และประเด็นที่สอง คือ ความเชื่อของชาวบ้านต่อกระบวนการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้าน ดังนี้

ความเชื่อเกี่ยวกับสาเหตุของการเกิดโรคตามทัศนะของหมอพื้นบ้าน

1. ระบบความคิดในการจำแนกสาเหตุการเกิดโรค

จากการศึกษาพบว่า ในปัจจุบันภายในหมู่บ้านหนองคูหากเกิดปัญหาการเจ็บป่วยขึ้นจะอาศัย หมอพื้นบ้าน คนทรงและหมอผี ซึ่งภายในชุมชนมีหมอพื้นบ้าน คนทรงและหมอผีที่เชี่ยวชาญในสาขาของการรักษาโรคแบบพื้นบ้านดังนี้ คือ

- 1) หมอเป่ารักษาโรคทางผิวหนัง 2 คน
- 2) หมอเป่าและหมอเผือกรักษาโรคกระดูก 1 คน
- 3) หมอยาสมุนไพร (หรือภาษาท้องถิ่นเรียกหมอยาเมือง) 1 คน
- 4) หมอนวดจับเส้นแบบโบราณ 1 คน
- 5) คนทรงและหมอผี 1 คน
- 6) ผู้ประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวกับประเพณีมอญ 1 คน

หมอทั้งหมดเป็นชาวมอญพื้นถิ่นดั้งเดิมที่มีพื้นฐานความเชื่อในสาเหตุของการเกิดโรคที่เหมือนกันและได้รับการถ่ายทอดปลูกฝังทางความเชื่อนี้มาจากบรรพบุรุษชาวมอญ รวมทั้งการได้รับมาจากระบบการแพทย์และการเรียนรู้มาจากสังคมภายนอกอื่น ๆ

หมู่บ้านได้แก่พื้นฐานทางความเชื่อของชาวล้านนา นำมาผสมผสานกันจนกลายเป็นรูปแบบเฉพาะทางความเชื่อในสาเหตุของการเกิดโรคและสามารถที่จะจำแนกได้ดังนี้

1.1 เกิดจากอำนาจเหนือธรรมชาติ

พื้นฐานทางความเชื่อในด้านของสาเหตุการเกิดโรคที่มองว่าสาเหตุของการเกิดโรคนั้น มีผลมาจากการกระทำของอำนาจภูตผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ในทัศนะของหมอพื้นบ้านชาวหนองคูเชื่อว่า ภาวะการเจ็บไข้ได้ป่วยของชาวบ้านนั้นเกิดขึ้นจากการ ผิดผี หรือการไม่เคารพเชื่อฟัง หรือการลบหลู่และการผิดสัญญา หรือถูกผู้ใช้อำนาจ เวทมนตร์กลั่นแกล้ง รวมทั้งภูตผีที่ชาวมอญบ้านหนองคูให้ความเคารพและเกรงกลัว ในทัศนะของหมอพื้นบ้าน ประเภทของภูตผี และพลังอำนาจทางไสยศาสตร์ที่ก่อให้เกิดอาการเจ็บป่วยขึ้นมีดังนี้

1) ผีบรรพบุรุษสถิตที่เสาเอก

ผีบรรพบุรุษชาวมอญบ้านหนองคู จะเรียกว่า “ปะโหนก” โดยชาวมอญมีความเชื่อว่า ผีบรรพบุรุษสถิตที่เสาเอกของบ้าน เป็นผู้คอยดูแลปกป้องคุ้มครองลูกหลานที่อาศัยอยู่ภายในเรือนหรือในชายคาเดียวกันไม่ให้เกิดอันตราย เสาเอกนี้มีสัญลักษณ์ที่แสดงให้เห็นว่าเป็นเสาผีเรือน หากผู้ใดที่อยู่ในเรือนหรืออยู่ในตระกูลทำผิดระเบียบหรือข้อห้ามต่าง ๆ ของผีเรือนหรือผีบรรพบุรุษ ก็จะส่งผลให้ผู้นั้นเกิดอาการเจ็บป่วยขึ้น โดยจะต้องทำพิธีรำผีหรือพ้อนผีเป็นการแก้บน หรือขอขมาลาโทษจึงจะทำให้หายจากอาการเจ็บป่วย

การนับถือผีของชาวมอญบ้านหนองคูนั้น ต้องรับกันเป็นทอด ๆ จากบรรพบุรุษผู้มีหน้าที่รับคือบุตรชายคนหัวปีของตระกูล เนื่องจากชาวมอญมีความเชื่อว่าการสืบเชื้อสายจากบรรพบุรุษของตระกูลต้องเป็นเพศชาย เพราะเป็นผู้สืบทอดชื่อวงศ์ตระกูล ส่วนเพศหญิงรับไม่ได้เนื่องจากเมื่อแต่งงานไปแล้วก็ต้องแยกออกไปนับถือผีบรรพบุรุษของฝ่ายสามี เมื่อถึงคราวจะต้องทำพิธีรำผีหรือพ้อนผี บุตรชายจะเป็นผู้เข้าพิธีและเรียกว่าเป็นต้นผี ภาษามอญเรียกว่า “ด้อม-อะลก” คำว่า ด้อม แปลว่า รากเหง้า คำมูล อะลก แปลว่า ผี (จำเรียง ธงโทไพล และคณะ 2542, 16)

จากการศึกษาพบว่า ชาวมอญบ้านหนองคูในปัจจุบันมีครอบครัวที่มีความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษเหลืออยู่ไม่ถึงร้อยละ 40 เท่านั้น โดยถ้าบ้านใดมีการนับถือผี

บรรพบุรุษบริเวณเสาผีเรือนจะต้องมีหิ้งไต่ผ้าผีและเครื่องประดับของผีเรือนตั้งอยู่บน หิ้งเสาผีเรือน ส่วนครอบครัวใดที่เลิกนับถือผีบรรพบุรุษแล้ว ก็จะนำหีบเสื้อผ้าและเครื่องประดับผีเรือนนำไปฝังรวมกับอัฐิบรรพบุรุษของตนเองตามวัดต่าง ๆ

2) ผีประจำหมู่บ้าน

ผีประจำหมู่บ้านหรือศาลประจำหมู่บ้านของชาวมอญบ้านหนองคู่ เรียกว่า “เสื่อบ้าน” เรียกเป็นภาษามอญว่า “ปะจู้” ซึ่งเป็นผีที่คอยคุ้มครองชาวบ้านและคอยลงโทษผู้ที่กระทำผิดต่อกฎและจารีตประเพณี ศาลประจำหมู่บ้านของชาวหนองคู่ ตั้งอยู่ในกลางหมู่บ้านมีชื่อเรียกว่า ศาลเจ้าพ่อหงส์ทอง คนในหมู่บ้านเมื่อประกอบพิธีกรรมใด ๆ ที่เกี่ยวกับครอบครัว เช่น บวช แต่งงาน หรือมีพิธีกรรมงานประเพณีตามวันสำคัญต่าง ๆ ของหมู่บ้าน ก็จะต้องมีพิธีบอกกล่าวให้ “ปะจู้” หรือเสื่อบ้านได้รับรู้ถึงพิธีกรรมนั้น ๆ และในแต่ละปีจะมีงานทำบุญ เช่น ไหว้ ศาลปะจู้หรือเสื่อบ้านเป็นประจำทุก ๆ ปี เพื่อความเป็นสิริมงคลของชาวบ้าน

ชาวมอญบ้านหนองคู่ให้ความเคารพเชื่อถือ “ปะจู้” ประจำหมู่บ้าน มาก สังเกตได้จากการที่ชาวบ้านเมื่อเกิดเรื่องเดือดร้อนขึ้นกับตัวเองหรือครอบครัว ก็มักจะมาบนบานขอความช่วยเหลือ หากผู้ใดย้ายเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านหรือคนในหมู่บ้านย้ายไปอยู่ในถิ่นอื่น ๆ ก็ต้องมาขออนุญาตแปะजूด้วย เพราะเชื่อว่าปะจู้จะช่วยปกป้องคุ้มครองไม่ให้เกิดอันตรายและเกิดโรคร้ายไข้เจ็บ หากผู้ใดกระทำความผิดต่อปะจู้ เช่น ลบหลู่คูหมิ่นหรือไม่ทำตามสัญญาที่ได้บนบานไว้กับปะจู้ หรือประพฤติปฏิบัติผิดต่อจารีตประเพณีของหมู่บ้าน ปะจู้ก็จะลงโทษผู้ผู้นั้นให้เกิดอาการเจ็บป่วยหรือบันดาลให้เกิดสิ่งไม่ดีขึ้นกับครอบครัวของผู้ผู้นั้น (ทา ทรงหงสา 2544)

3) ศาลพระภูมิและศาลเจ้าที่

จากการศึกษาพบว่า ตามบ้านเรือนชาวมอญเกือบทุกครอบครัวจะมีศาลพระภูมิหรือศาลเจ้าที่ ชาวมอญบ้านหนองคูมีความเชื่อว่าศาลพระภูมิและเจ้าที่เป็นที่สิงสถิตของบรรพบุรุษอันเป็นที่เคารพของทุกคนในครอบครัว เนื่องจากดวงวิญญาณของบรรพบุรุษที่สิงสถิตอยู่นี้จะคอยปกป้องคุ้มครองไม่ให้เกิดอันตรายและคลุ้มคลั่งให้มีความสุขความเจริญ ลักษณะของศาลพระภูมิและศาลเจ้าที่ของชาวบ้านหนองคู ตั้งอยู่ภายในบริเวณบ้านของตนเอง มีลักษณะคล้ายแบบบ้านจำลองหลังเล็ก ๆ และจะตั้งอยู่ไม่สูงจากพื้นดินมากนัก ชาวบ้านเช่น ไหว้ศาลพระภูมิและศาลเจ้าที่เป็นประจำในวันสำคัญทาง

พุทธศาสนา รวมทั้งเมื่อมีงานพิธีกรรมหรืองานประเพณีของครอบครัว ต่างนำดอกไม้ รูปเทียนและสำหรับอาหารมาเช่นไหว้ (สุจิต ญาณะเผือก 2544)

4) เจ้าแม่จามเทวี

ชาวมอญบ้านหนองคูทุกคนให้ความเคารพศรัทธาต่อองค์เจ้าแม่จามเทวีผู้เป็นปฐมกษัตริย์แห่งเมืองหริภุญไชย โดยมีความเชื่อว่า เจ้าแม่จามเทวีเป็นต้นตระกูลของชาวมอญหรือเม็งในลำพูน และเชื่อว่าเจ้าแม่จามเทวี กำเนิดที่บ้านหนองคู ชาวมอญบ้านหนองคูมีการจัดงานพิธีบวงสรวงเจ้าแม่จามเทวีเป็นประจำทุกปี เพื่อแสดงความเคารพศรัทธาและระลึกถึงบรรพบุรุษชาวมอญ ในวันแรม 1 ค่ำ เดือนห้า (ตรงกับช่วงปลายเดือนมกราคม-ต้นเดือนกุมภาพันธ์ ของทุกปี) ณ บริเวณลานอนุสาวรีย์เจ้าแม่จามเทวี อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน พิธีกรรมในการบวงสรวงเจ้าแม่จามเทวีจะมีการกล่าวสรรเสริญบุญคุณของเจ้าแม่เป็นภาษามอญ รวมทั้งมีการพ้อนรำแบบมอญโบราณของชาวมอญบ้านหนองคู โดยชาวมอญบ้านหนองคูที่เป็นเพศหญิงมีความเชื่อว่าหากผู้ใดไปร่วมพ้อนรำถวายต่อหน้าองค์อนุสาวรีย์เจ้าแม่จะทำให้หายจากการเจ็บป่วย และจะทำให้มีอายุยืนจากอาณิสต์หรือผลบุญที่ได้กระทำต่อหน้าองค์เจ้าแม่จามเทวี

นอกจากนี้ชาวมอญบ้านหนองคูยังนิยมบนบานต่อองค์เจ้าแม่จามเทวีเมื่อครอบครัวเกิดปัญหาหรือเกิดโรคภัยไข้เจ็บขึ้นกับตนเอง หรือหากชาวบ้านคนใดคลอดบุตรแล้วเด็กเกิดอาการเจ็บป่วย ผู้เป็นพ่อแม่ก็จะบนบานหรือยกลูกให้เป็นบุตรเจ้าแม่จามเทวี เพื่อที่จะให้อิทธิฤทธิ์ของเจ้าแม่ช่วยปกป้องคุ้มครองบุตรของตนอีกทางหนึ่งด้วย (สุจิต ญาณะเผือก 2544)

1.2 เกิดจากผลทางธรรมชาติ

หมอพื้นบ้านส่วนใหญ่ในหมู่บ้านหนองคูมีความเชื่อว่า สภาพธรรมชาติและสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัว รวมทั้งผลของการดำเนินชีวิตประจำวันของชาวบ้าน มีส่วนที่ทำให้เกิดภาวะการเจ็บป่วยขึ้น โดยแยกสาเหตุของการเกิดโรคได้ดังนี้

1.2.1 เกิดจากเชื้อโรค

หมอพื้นบ้านในชุมชนบ้านหนองคูส่วนใหญ่เข้าใจและมีความเชื่อว่ามีเชื้อโรคอยู่รอบตัวเราและเมื่อร่างกายของเราได้รับเชื้อโรคต่าง ๆ เข้าไปทางปาก ทางผิวหนัง หรือทางอื่น ๆ ก็จะทำให้เป็นพิษแก่ร่างกาย เช่น เชื้อโรคงูสวัดหรือชาวมอญเรียกว่า

มะเข็ง และฝัองต่าง ๆ ส่วนโรคบางอย่างเกิดจากการรับประทานอาหารจำพวกเนื้อวัว เนื้อหมู ที่มีเชื้อโรคจำพวกนี้อยู่ ส่วนการที่ชาวบ้านเจ็บป่วยด้วยโรคทางผิวหนัง เช่น ผื่นคัน หรือเป็นลมพิษ ก็เนื่องจากร่างกายสัมผัสกับเชื้อโรค และสารเคมีจากการประกอบอาชีพ นั่นเอง

1.2.2 เกิดจากการรับประทานอาหารแสลง

หมอพื้นบ้านซึ่งมีการเรียนรู้และประสบการณ์เชื่อว่าอาหารที่รับประทาน บางจำพวกไม่เหมาะกับบุคคลในสภาวะต่าง ๆ จึงทำให้เกิดอาการเป็นพิษ หรือเกิดการ แสลงต่อร่างกายหากผู้ป่วยหรือชาวบ้านรับประทานเข้าไป ตัวอย่างคือ หญิงคลอดบุตร ใหม่ ๆ ห้ามรับประทานอาหารมีรสขมจัด และอาหารมีรสเผ็ดร้อน เช่น ชะอม มะระ หรือหน่อไม้คอง เพราะทำให้เกิดการขับเลือด และทำให้เลือดลมไม่ปกติ เป็นอันตรายต่อ มดลูกของผู้ที่คลอดบุตร หรือผู้ที่เป็นโรคงูสวัด ห้ามกินของหมักคอง ไก่ ไข่ เพราะจะ ทำให้เกิดพิษร้อน และทำให้กัลดหนอง อาการของโรคจะลุกลาม หรือไม่ก็อาจเสียชีวิต ได้ ดังนั้นหมอพื้นบ้านจึงมักสอบถามผู้ป่วยที่มาขอรับการรักษาว่าไปรับประทานอาหาร อะไรบ้าง เพื่อจะได้วินิจฉัยโรคได้อย่างถูกต้องและทำการรักษาต่อไป

1.2.3 เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของฤดูกาลและดินฟ้าอากาศ

สภาพภูมิประเทศและที่ตั้งของหมู่บ้านหนองคู เป็นผลให้สภาพของ ดินฟ้าอากาศมักมีการเปลี่ยนแปลงที่รุนแรงและรวดเร็ว เช่น เวลากลางวันอากาศร้อนจัด พอถึงเวลากลางคืนอากาศเย็นจัด หรือในช่วงฤดูแล้งอากาศร้อน แต่พอถึงฤดูหนาว อากาศหนาวจัด หมอพื้นบ้านมีความเชื่อว่า การเปลี่ยนแปลงของฤดูกาลและสภาพดินฟ้า อากาศดังกล่าว เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดการเจ็บป่วยขึ้นเนื่องจากร่างกายปรับตามการ เปลี่ยนแปลงของดินฟ้าอากาศไม่ทัน โดยเฉพาะผู้ที่ไม่แข็งแรง เช่น ผู้สูงอายุหรือเด็ก ๆ เป็นต้น ผลการเปลี่ยนแปลงนี้มักทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่เป็น โรคเกี่ยวกับระบบทางเดิน หายใจ อาทิ หวัด ไอ และเป็นไข้ ในช่วงอากาศเปลี่ยนแปลงจากฤดูฝนเป็นฤดูหนาว หรือ มักเกิดโรคเกี่ยวกับทางเดินอาหารและโรคผิวหนัง อาทิ โรคท้องร่วง โรคลมพิษ โรคงูสวัด ในช่วงฤดูร้อน เป็นต้น

1.2.4 เกิดจากอุบัติเหตุ

หมอพื้นบ้านมีความเห็นว่า การเกิดอุบัติเหตุ นั้นเป็นสิ่งที่ไม่คาดคิดมาก่อน ทั้งนี้ อุบัติเหตุต่าง ๆ เกิดขึ้นเนื่องจากการปฏิบัติตนตามชีวิตประจำวัน ซึ่งสามารถที่จะเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา และจะส่งผลให้ร่างกายเกิดอาการเจ็บป่วยขึ้น เช่น รถชน ตกต้นไม้ น้ำร้อนลวก สุนัขกัดหรือแมลงกัดต่อย เป็นต้น ซึ่งหมอพื้นบ้านและชาวบ้านสามารถเลือกเข้ารับการรักษาตามความเชื่อของแต่ละบุคคลว่าจะเลือกเข้ารับการรักษาในระบบการแพทย์แผนปัจจุบันหรือระบบการแพทย์แบบพื้นบ้าน เพื่อให้หายจากอาการเจ็บป่วยด้วยอุบัติเหตุ นั้น ๆ

1.2.5 เกิดจากผลแห่งกรรม

การเจ็บป่วยหรือการเกิดโรคนางโรคที่ เกิดขึ้นกับชาวบ้านโดยไม่คาดคิดและไม่สามารถที่จะรักษาให้หายได้ หรือส่งผลให้มีการสูญเสียอวัยวะ หรือเสียชีวิตอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ นั้น หมอพื้นบ้านรวมทั้งชาวบ้านมีความเชื่อว่าเป็นผลมาจากกฎแห่งกรรมและการใช้กรรมของแต่ละบุคคล ซึ่งมีอาจหลีกเลี่ยงได้ ทั้งนี้ หมอมีความเห็นว่าเวรกรรมและการใช้กรรมเก่าของแต่ละบุคคลนั้น มีผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำของตัวเองในอดีตทั้งสิ้น อาทิ นางสมัย ประทีปทอง (2544) ให้ความเห็นว่า มีความเชื่อในเรื่องนี้เพราะได้พบเห็นด้วยตัวเอง คือ น้องชายของตนได้รับอุบัติเหตุรถชนตาบอดหนึ่งข้าง ซึ่งเชื่อว่าเป็นผลมาจากกฎแห่งกรรม เนื่องจากตอนที่น้องชายตนยังเป็นเด็กชอบนำหนังสือตีกลองไปไล่ยิงสุนัขจนทำให้สุนัขตาบอดไปหลายตัว การกระทำดังกล่าวจึงส่งผลกระทบมาถึงตัวเองทำให้ประสบเคราะห์กรรมถึงกับตาบอด อันเป็นผลมาจากการจองเวรจองกรรมกันสืบมา

ความเชื่อในเรื่องผลแห่งกรรมที่ก่อให้เกิดการเจ็บป่วยนั้น เกิดจากพื้นฐานความเชื่อของหมอพื้นบ้านและชาวบ้านที่ยึดมั่นในหลักพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด และได้รับปลูกฝังสืบทอดมาจากบรรพบุรุษชาวมอญ

นอกจากนี้ ชาวมอญบ้านหนองคูรวมทั้งหมอพื้นบ้านยังมีความเชื่อว่า การเกิดโรคนางไข้เจ็บขึ้นนั้น เป็นผลมาจากเคราะห์กรรมและดวงชะตาหรือพรหมลิขิตของแต่ละบุคคลด้วย ดังนั้น การจะทำให้หายจากอาการเจ็บป่วยดังกล่าว จึงต้องทำการสะเดาะเคราะห์ เสริมดวงชะตาหรือทำบุญ ทำทาน จึงจะทำให้มีอาการเจ็บป่วยดีขึ้น

การเรียนรู้ของหมอพื้นบ้าน

หมอพื้นบ้านในชุมชนบ้านหนองคูทั้งหมดเป็นชาวมอญ ซึ่งมีถิ่นกำเนิดดั้งเดิมอยู่ที่ชุมชนบ้านหนองคู โดยชาวบ้านที่เป็นชาวมอญให้การยอมรับและเชื่อถือในการเข้ารับบริการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้าน ตามพื้นฐานทางความเชื่อของแบบแผนวัฒนธรรมของชาวมอญ

ขั้นตอนการเรียนรู้การเป็นหมอพื้นบ้าน จากการที่ผู้วิจัยเข้าไปสัมภาษณ์และสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม พบว่า การเรียนรู้และการรับการถ่ายทอดวิชาการรักษาพยาบาลของหมอพื้นบ้านแต่ละคนนั้น เกิดขึ้นจากการรับพื้นฐานวัฒนธรรมจากภายนอกที่มีใช่เป็นวัฒนธรรมของชาวมอญ โดยเฉพาะพื้นฐานทางความเชื่อในการถ่ายทอดและกระบวนการเรียนรู้ที่รับมาจากวัฒนธรรมพื้นเมืองภาคเหนือ นำมาผสมผสานกับพื้นฐานทางวัฒนธรรมที่เป็นแบบแผนของชาวมอญดั้งเดิม โดยเฉพาะพื้นฐานทางความเชื่อในสิ่งหรืออำนาจเหนือธรรมชาติ เช่น การนับถือผี รวมทั้งภูมิปัญญาของบรรพบุรุษชาวมอญที่สะสมและสืบทอดต่อ ๆ กันมาด้วยการบอกเล่าและการเรียนรู้จากตำราภาษามอญที่บันทึกไว้ สำหรับรายละเอียดของกระบวนการเรียนรู้และประวัติการเป็นหมอพื้นบ้านชาวมอญในชุมชนบ้านหนองคูของหมอแต่ละคนที่มีความชำนาญในการรักษาแบบพื้นบ้านดังนี้

1. หมอนวดจับเส้นแบบมอญโบราณ (นางอ้วน ท้ายนาวา)

นางอ้วน ท้ายนาวา ปัจจุบัน (พ.ศ. 2545) อายุ 68 ปี เป็นหมอนวดจับเส้นแบบมอญโบราณและเป็นหมอจับเส้นมา 12-13 ปี มีวิธีการรักษา คือ การบีบ นวด ดึงเหยียบ และทุบให้กับผู้ป่วยที่มีอาการปวดบริเวณกล้ามเนื้อในส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย นอกจากนี้ นางอ้วน ท้ายนาวา ยังเป็นหมอผีหรือผู้ประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนับถือผีของชาวมอญ อาทิ การประกอบพิธีกรรมเช่น ไหว้ เข้าทรงผีบรรพบุรุษหรือปะโหนกและพิธีกรรมการพ่อนรำผีเม็ง โดยเฉพาะพิธีการพ่อนรำเม็งนั้น นางอ้วน ๆ มีความชำนาญในการรำรำเป็นพิเศษ

สำหรับการรับการถ่ายทอดวิชาการนวดจับเส้นแบบมอญโบราณนั้น นางอ้วน ท้ายนาวา อธิบายว่า ไม่มีครูสอนแต่ได้รับมาโดยบังเอิญ คือ นวดเป็นเองโดยไม่รู้ตัว

เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นตอนที่นางอ้วน ๓ อายุประมาณ 50 ปี การเข้ารับวิชาด้านหมอผีหรือการเป็นร่างทรงได้รับการถ่ายทอดจาก นางเที่ยง ท้ายนาว่า ผู้ซึ่งเป็นร่างทรงประจำหมู่บ้าน วิธีถ่ายทอดวิชา คือ การสัมผัสมือซึ่งกันและกันเท่านั้น หลังจากได้รับการถ่ายทอดวิชา การเป็นร่างทรงจาก นางเที่ยง แล้ว ก็เริ่มเป็นหมอนวดจับเส้นตลอดมา ส่วนทำในการบีบนวด การคัดคั่วก็คิดขึ้นมาเอง หรือรู้วิธีนวดด้วยตัวเองไม่ได้เรียนรู้จากใคร

การที่ นางอ้วน ท้ายนาว่า เป็นผู้ชำนาญในพิธีกรรมการฟ้อนผีเม็งและการนวดจับเส้นนั้น มีเงื่อนไขว่า แม้ไม่มีครูแต่ต้องนับถือเจ้าหรือผี ชื่อ “เพชรหริ” ซึ่งเป็นบรรพบุรุษชาวมอญเพศชาย การนับถือเจ้าเพชรหรินั้น มีข้อปฏิบัติคือต้องทำพิธีไหว้หิ้งบูชาในตอนค่ำก่อนนอน เมื่อเวลาไปปฏิบัติพิธีหรือภายหลังจากการนวดจับเส้นให้ กับผู้ป่วย ไม่รับประทานอาหารต้องห้าม คือ หัวปลี เนื้อวัว เนื้อควาย เนื่องจากอาหารดังกล่าวเป็นสิ่งที่เจ้าเพชรหริรังเกียจ ตามความเชื่อของ นางอ้วน ท้ายนาว่า และห้ามรับประทานอาหารทุกประเภทรวมทั้งน้ำดื่มจากงานศพและที่วัดอย่างเด็ดขาด เนื่องจากมีความเชื่อว่า สิ่งอัปมงคลต่าง ๆ จะติดเข้ามากับตัวทำให้วิชาความรู้ในการนวดเสื่อมถอยไป และมีความเชื่อว่า หากรับประทานอาหารที่ต้องห้ามแล้วจะถือว่าผิดต่อเจ้าเพชรหริ และจะทำให้เกิดอาการหงุดหงิดหรือเกิดอาการเจ็บป่วยขึ้น (อ้วน ท้ายนาว่า 2545)

นอกจากการนับถือเจ้าเพชรหริแล้ว หมอนวดจับเส้นและเป็นร่างทรงต้อง เช่น ไหว้ โดยการจัดพิธีกรรมฟ้อนผีเม็งประจำปีให้ได้ทุกปี เพื่อเป็นการระลึกถึงบุญคุณของบรรพบุรุษชาวมอญและผีประจำตระกูล โดยจะทำพิธีในเดือน 4, 5, 6 และเดือน 9 เท่านั้น เพราะเชื่อว่า การจัดงานหรือพิธีกรรมเพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลควรจัดในเดือนคู่ ส่วนเดือน 5 และเดือน 9 ถือว่าเป็นเลขมงคล สอดคล้องกับงานวิจัยของ ศิริรัตน์ แอดสกุล (2542, 87) ซึ่งศึกษาขั้นตอนในการทำพิธีรำผีมอญที่ชุมชนมอญบ้านม่วง ว่า การทำพิธีรำผีของชาวมอญนิยมทำในเดือน 4, 6, และ 8 เพราะมีความเชื่อว่าเป็นเดือนเต็ม คือทำการสิ่งใดก็จะเต็ม แต่ถ้าทำในเดือนขาดทำการสิ่งใดก็จะขาด ส่วนเดือนคู่อื่นคือเป็นเดือนที่อยู่ระหว่างการทำนาจึงไม่สะดวกที่จะกระทำ หากปีใดมีเงินมากก็จัดพิธีฟ้อนผีเม็งใหญ่ แต่หากปีใดไม่มีเงินก็จัดพิธีเช่น ไหว้แบบโดยย่อ

สิ่งที่ผู้เป็นร่างทรงและเป็นหมอนวดจับเส้น (นางอ้วน ท้ายนาว่า) จะต้องปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ คือ ต้องเข้าร่วมพิธีบวงสรวงเจ้าแม่จามเทวีทุกปี โดยการเข้าไปฟ้อนรำต่อหน้าองค์อนุสาวรีย์ เพราะมีความเชื่อว่าเป็นบรรพบุรุษชาวมอญอยู่เหนือเจ้า

และมีอำนาจเหนือธรรมชาติทั้งหมด รวมทั้งเป็นผู้ให้วิชาความรู้ด้านต่าง ๆ แก่ลูกหลานชาวมอญในบ้านหนองคู (สุจิต ญาณะเผือก 2545)

การรักษาพยาบาลด้วยการนวดจับเส้นและการเป็นร่างทรงของ นางอ้วน ทำย่นาวา จะไม่เรียกค่าตอบแทนใด ๆ ทั้งสิ้น แต่เป็นธรรมเนียมของชาวบ้านหนองคู เมื่อมาเข้ารับการรักษาแล้วจะให้ค่าตอบแทนเป็นสินน้ำใจ ส่วนใหญ่เป็นเงินประมาณ 100 บาท เท่านั้น นางอ้วน ๆ จะนำเงินเหล่านี้ไปทำบุญและบริจาคทานแก่ผู้ยากไร้ เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษและเจ้าแม่จามเทวีต่อไป

2. หมอเป่ารักษาโรคผิวหนัง (นายคำ ทรงหงสา)

นายคำ ทรงหงสา ปัจจุบันอายุ 52 ปี (พ.ศ. 2545) เป็นหมอเป่ารักษาเฉพาะโรคผิวหนัง อาทิ งามูสวัด (มะเข็ง) ฝี หนองต่าง ๆ โดยใช้มน้ำข้าวสารเจ้าพร้อมกับท่องคาถากำกับ

ปัจจุบัน นายคำ ทรงหงสา ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและเป็นสมาชิกสภาตำบลบ้านเรื่อน (อบต.) นายคำ ทรงหงสา ทำหน้าที่เป็นหมอเป่า รักษาผู้ป่วยมาเป็นเวลาประมาณ 20 ปี โดยได้รับการถ่ายทอดวิชาการรักษาโรคด้วยการเป่าจากหมอเป่าพื้นเมืองที่อยู่ท่ามกลางจังหวัดลำพูน ช่วงนั้นนายคำอายุประมาณ 30 ปี ได้เกิดอาการเจ็บป่วยด้วยโรคนูสวัด และญาติได้พาไปรักษากับหมอเป่าพื้นเมืองคนดังกล่าว เมื่อรักษาหายแล้ว นายคำ ๆ เกิดความศรัทธาจึงขอเป็นลูกศิษย์และรับการถ่ายทอดจากหมอเป่าผู้นี้

ขั้นตอนในการถ่ายทอดวิชาการรักษาโรคผิวหนังจากหมอเป่าพื้นเมือง คือ นำพานไหว้ครู ดอกไม้ ธูปเทียนกับกำกานล จำนวน 6 สิ่งไปยกครู ผู้เป็นอาจารย์รับพานไหว้ครูและรับ นายคำ ๆ เป็นศิษย์แล้วท่องคาถาที่ใช้กำกับเวลารักษาโรคให้ นายคำ ๆ จดและนำไปท่องจำให้ได้ตลอด

นายคำ ทรงหงสา (2544) กล่าวว่า คาถาที่อาจารย์ให้นั้นยาวมาก มีเนื้อหาประมาณ 1 หน้ากระดาษ เขียนเป็นภาษาล้านนาหรือตัวเมือง มิใช่อักษรมอญแต่อย่างใด อาจารย์กำชับว่าเวลาท่องคาถากำกับขณะทำการเป่ารักษาโรค จะต้องสวดหรือท่องให้ถูกต้องตามอักขระ และกำชับด้วยว่า เมื่อเรียนรู้คาถาที่ใช้ท่องกำกับรักษาโรคจนขึ้นใจแล้วห้ามเปิดเผยแก่ผู้ใด ยกเว้นผู้ที่สืบทอดการเป็นหมอเป่าคนต่อไป มิฉะนั้นจะเป็นการผิดครูทำให้ นายคำ ๆ เจ็บป่วยได้

สำหรับข้อปฏิบัติของหมอเป่าก็คือ ต้องไหว้ครูทุกปีเพื่อระลึกถึงบุญคุณครู อาจารย์ที่ถ่ายทอดวิชารักษาโรคนี้ พิธีไหว้ครูจะจัดในวันขึ้นปีใหม่หรือวันสงกรานต์ ขั้นตอนในการทำพิธีไหว้ครูก็ง่าย คือ เพียงนำน้ำมันส้มป่อยมาประพรมบนพานบูชาครู พานนี้ตั้งไว้บนหิ้งบูชาที่ประกอบด้วยดอกไม้ รูปเทียน เท่านั้น เนื่องจากชาวมอญบ้านหนองคูยึดถือความเชื่อทางวัฒนธรรมภาคเหนือ ที่ต้องนำน้ำมันส้มป่อยมารด เพราะเชื่อว่าต้นส้มป่อยนั้นถือเป็นพืชศักดิ์สิทธิ์ ที่มีพลังอำนาจในการขับไล่สิ่งชั่วร้ายหรือช่วยขับไล่โรคภัยต่าง ๆ ที่อาจติดมาในระหว่างการเดินทาง (ส่วนคำว่าน้ำมันนั้น คือ ขั้นตอนของการนำฝักส้มป่อยมาแช่น้ำและมีลักษณะเป็นน้ำสีเหลืองคล้ายน้ำมันนั่นเอง) (สิริกร ไชยมา 2544, 67) และเพื่อเป็นการตอบแทนบุญคุณของครู ในการทำพิธีบูชาครู ผู้เป็นหมอเป่าจะเชิญชวนบรรดาผู้ป่วยที่ตนรักษาหายแล้วมาร่วมกันประพรมน้ำมัน ส้มป่อยเพื่อเป็นการระลึกถึงบุญคุณครูอาจารย์ด้วย

3. หมอเป่ารักษาโรคกระดูกหัก (นายอวยชัย ประทีปทอง)

นายอวยชัย ประทีปทอง ปัจจุบันดำรงตำแหน่งเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 8 บ้านบ่อควา เป็นหมอเป่ารักษาเกี่ยวกับกระดูกหักและกล้ามเนื้อ บาดเจ็บจากอุบัติเหตุต่าง ๆ วิธีรักษาคือการใช้เหล้าขาวพ่น พร้อมกับท่องคาถากำกับ นายอวยชัย ประทีปทอง เป็นหมอเป่ารักษาโรคที่เกี่ยวข้องกับกระดูกและกล้ามเนื้อมาเป็นเวลา 10 ปีเศษ ปัจจุบันอายุ 58 ปี มีอาชีพทำเกษตรกรรมและค้าขาย

นายอวยชัย ประทีปทอง ได้รับการถ่ายทอดวิชาการรักษาโรคที่เกี่ยวข้องกับกระดูกและกล้ามเนื้อจากหมอเป่ารักษาโรคกระดูกแบบพื้นเมืองภาคเหนือ ที่อยู่ในแถบอำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ตอนอายุประมาณ 40 ปี สาเหตุที่รับการถ่ายทอดวิชาคือ นายอวยชัย ฯ ประสบอุบัติเหตุตกต้นไม้ได้รับบาดเจ็บ ญาติฝ่ายภรรยาพา นายอวยชัย ฯ ไปรักษากับหมอเป่าดังกล่าว พอหายจากอาการบาดเจ็บแล้ว นายอวยชัย ฯ จึงขอขึ้นครูเป็นลูกศิษย์

ขั้นตอนในการถ่ายทอดวิชาการรักษาโรคที่เกี่ยวข้องกับกระดูกและกล้ามเนื้อจากหมอเป่าและการเข้าเฝือกไม้ คือ ต้องนำพานไหว้ครูที่ประกอบด้วยดอกไม้ รูปเทียน

ไปมอบให้อาจารย์เพื่อขอเป็นศิษย์ จากนั้น ผู้เป็นอาจารย์มอบคาถาที่ใช้ท่องกำกับเวลา รักษาโรคให้ผู้เป็นศิษย์จะต้องจดจำนำไปใช้ ส่วนคาถานั้นเป็นภาษามอญผสมภาษาไทย ล้วนมีความยาวไม่มากนัก

สำหรับกรรมวิธีการประดิษฐ์เฟือกไม้ นั้น อาจารย์จะนำตัวอย่างเฟือกไม้ใผ่มาให้ ศิษย์ศึกษาและแนะนำขั้นตอนในการทำพอสังเขป

ข้อปฏิบัติตนของผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดวิชาการรักษาโรคเกี่ยวกับกระดูกและกล้ามเนื้อด้วยการเป่าและเข้าเฟือกไม้ใผ่แบบพื้นบ้าน คือ เมื่อเห็นคนปีนต้นไม้ ขับรถ หรือขับมอเตอร์ไซค์จะต้องไม่ตกทำให้ระวังการเกิดอุบัติเหตุ เนื่องจากมีความเชื่อว่าหาก ตกแล้วจะส่งผลให้ผู้นั้นเกิดอุบัติเหตุขึ้นจริง (อวยชัย ประทีปทอง 2545) นอกจากนี้ยังมี ข้อปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับผู้ป่วย คือ เมื่อรักษาผู้ป่วยจนหายเป็นปกติแล้ว ต้องให้ผู้ป่วยนำ น้ำมันและส้มป่อยมารด หรือประพรมหมอเป่าด้วย เพื่อระลึกถึงบุญคุณอาจารย์ที่ ถ่ายทอดวิชาการรักษาโรคให้

4. หมอยาสมุนไพรหรือหมอยาเมือง (นายบุญมี ศรีสถิตย์ธรรม)

นายบุญมี ศรีสถิตย์ธรรม ปัจจุบันเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ เกี่ยวข้องกับจารีตประเพณีของชาวมอญ เป็นผู้เดียวที่สามารถอ่านและเขียนภาษามอญได้ อย่างเชี่ยวชาญ จึงทำหน้าที่สอนภาษามอญทั้งการอ่านและการเขียนให้กับเด็ก ๆ ใน หมู่บ้านหนองคู่ ทั้งยังเป็นผู้แปลบทสวดและเขียนหนังสือธรรมเป็นภาษามอญเผยแพร่ ให้แก่ชาวบ้านด้วย นอกจากนี้ นายบุญมี ศรีสถิตย์ธรรม ยังเชี่ยวชาญเกี่ยวกับตัวยา สมุนไพรพื้นบ้าน และเป็นผู้ปรุงยาสมุนไพรไว้รักษาผู้ป่วยภายในชุมชน จนชาวบ้าน เรียกว่าเป็น “หมอยาเมือง” ผู้หนึ่งในหมู่บ้านหนองคู่

นายบุญมี ศรีสถิตย์ธรรม ปัจจุบันอายุ 72 ปี เป็นหมอยาสมุนไพรหรือหมอยาเมืองมากกว่า 20 ปี มีความรู้ภาษามอญจากการเรียนตอนที่บวชเป็นพระเมื่ออายุ 20 ปี จึงสามารถเรียนรู้สูตรการปรุงยาสมุนไพรด้วยตนเองจากตำรายาภาษามอญโบราณ นาย บุญมี ศรีสถิตย์ธรรม มีคัมภีร์เก่า ๆ เป็นสมบัติประจำตระกูล คัมภีร์นี้คือตำรารักษาโรค ด้วยสมุนไพรแบบพื้นบ้าน ที่เรียกว่า คัมภีร์โลกสิทธิและคัมภีร์โลหิตแพทย์วิชา

นายบุญมี ฯ ศึกษาคัมภีร์เหล่านี้ไปพร้อมกับหาประสบการณ์การรักษาโรคด้วยสมุนไพรจากหมอชาเมืองในท้องถิ่นภาคเหนือในลักษณะ “ครูพักลักจำ” จากนั้นก็นำประสบการณ์มาผสมผสานกับความรู้ที่ได้จากการศึกษาคัมภีร์กลายเป็นตำรับการรักษาโรคด้วยสมุนไพรแบบพื้นบ้าน

ปัจจุบัน นายบุญมี ศรีสถิตย์ธรรม เป็นหมอยาสมุนไพรหรือหมอชาเมืองเพียงผู้เดียวในหมู่บ้านหนองคู โดยรับการรักษาอาการเจ็บป่วยด้วยสูตรการปรุงยาสมุนไพรแบบพื้นบ้าน รวมทั้งปรุงยาสมุนไพรบรรจุแคปซูลจำหน่ายให้แก่ชาวบ้านด้วย การรักษาอาการเจ็บป่วยด้วยสมุนไพรแบบพื้นบ้านของ นายบุญมี ศรีสถิตย์ธรรม นี้ ไม่เรียกทองคำตอบแทนใด ๆ ทั้งสิ้น นอกจากกรณีที่ต้องใช้ด้วยยาบางขนานที่ปรุงขึ้นแล้วบรรจุแคปซูลเนื่องจากตัวยาง่ายอย่างมีราคาแพงและหาซื้อไม่ได้ภายในหมู่บ้านเท่านั้น

5. หมอผีหรือเจ้าพิธี (นายบุญมี เล่ห์แสน)

นายบุญมี เล่ห์แสน ปัจจุบันอายุ 68 ปี รับหน้าที่เป็นผู้ประกอบพิธีที่เกี่ยวกับการเข้าทรง เช่น ไหว้ผีบรรพบุรุษหรือปะโหนกและเป็นผู้ประกอบพิธีการฟ้อนผีเม็ง หรือการรำผี แก่บนผีบรรพบุรุษประจำปีให้แก่ชาวมอญบ้านหนองคูที่ยังนับถือผีบรรพบุรุษหรือเสาศีเรือน รวมทั้งการประกอบพิธีฟ้อนผีเม็งหรือรำผี ในกรณีที่ผู้ป่วยมีอาการเจ็บป่วยแล้วไม่ทราบสาเหตุ หรือไม่มีหนทางในการรักษาในแนวทางอื่น ๆ อีกด้วย

การทำหน้าที่เป็นร่างทรงหรือเป็นผู้ประกอบพิธีเช่น ไหว้ผีบรรพบุรุษและการประกอบพิธีการฟ้อนผีเม็งเพื่อแก้บนให้ผู้ป่วยของ นายบุญมี เล่ห์แสน นั้น เริ่มตั้งแต่ นายบุญมี มีอายุได้ 40 ปี โดยรับช่วงมาจากบิดาอีกทอดหนึ่ง ช่วงแรก นายบุญมี ฯ ทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยบิดาซึ่งเป็นร่างทรงและเป็นผู้ประกอบพิธีในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เกี่ยวข้องกับผีที่ชาวมอญบ้านหนองคูให้ความเชื่อถือ เมื่อบิดาเริ่มมีอายุมากขึ้นจึงได้ถ่ายทอดวิชาและการเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับผีของชาวมอญให้แก่ นายบุญมี ฯ (บุญมี เล่ห์แสน 2544)

ขั้นตอนและพิธีกรรมในการสืบทอดการเป็นผู้ประกอบพิธี มีการขึ้นครุและการรับขึ้นครุ ประกอบด้วยสิ่งของดังต่อไปนี้

- 1) พานดอกไม้ รูปเทียน
- 2) เงินค่าครุ 120 บาท
- 3) เหล้าขาว 2 ขวด
- 4) หมาก พลุ
- 5) กลัวย
- 6) ขนมต้ม
- 7) มะพร้าว
- 8) บุหรี่ 1 ซอง

นายบุญมี เล่ห์แสน (2545) อธิบายว่า อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบพิธีขึ้นครุ ซึ่งมีดอกไม้ รูปเทียน นั้น ก็เพื่อเป็นการบูชาพระคุณครุ ส่วนเหล้าขาว หมาก พลุ กลัวย มะพร้าว ขนมต้มและบุหรี่ยั้น เป็นเครื่องสังเวณี

พระยาอนุমানราชชน (2521, 223-224) ได้อธิบายในเรื่องสิ่งของที่ใช้เช่นไห้วฝีว่า การบวงสรวงสังเวณีบูชาฝี ด้วย หมาก พลุ กลัวย มะพร้าว ขนมต้ม เหล้า นั้น มีวิวัฒนาการมาจากการเซ่นวัวฝี คือ การเอาอาหารให้ฝีกินในสมัยศึกดาบรพ เป็นพิธีที่มาจากศาสนาพราหมณ์และศาสนาฮินดูซึ่งเป็นศาสนารุ่นหลัง โดยรับอิทธิพลเรื่องไสยศาสตร์ของศาสนาพราหมณ์เข้ามาพอกพูนของเดิม

เมื่อนำพานไหว้ครุและสิ่งของต่าง ๆ ดังกล่าวมอบให้แก่ครุแล้ว ขั้นตอนอื่นในการสืบทอดก็ไม่มีพิธีกรรมใด ๆ เพียงแต่มีการมอบพานและการสัมผัสมือ ซึ่งถือว่าเป็นการรับช่วงเท่านั้นก็เสร็จพิธีการรับช่วงการเป็นผู้ประกอบพิธี

หลังจากพิธีกรรมการรับช่วงแล้ว ผู้ประกอบพิธีต้องหาบริวารหรือผู้ช่วยในการประกอบพิธีกรรมจำนวน 12 คน เพื่อคอยช่วยเหลือในการจัดพิธีหรือช่วยจัดหาเครื่อง เช่น ไหว้ต่าง ๆ ให้แก่เจ้าพิธีและเจ้าของงานผู้ทำพิธี

ปัจจุบัน นายบุญมี เล่ห์แสน รับประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเซ่นไหว้วีบรรพบุรุษและการประกอบพิธีพืชนผีเม็ง หรือการรำผีแก้บนเฉพาะในเดือนกู่ ตามปฏิทินทางจันทรคติทางเหนือ เช่น เดือน 2, 4, 6, 8 และเดือน 9 เท่านั้น เนื่องจากมีความเชื่อว่าการจัดงานหรือพิธีกรรม เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลควรจัดในเดือนกู่ ส่วนเดือน

5 และเดือน 9 ถือว่าเป็นเลขมงคล รวมทั้งจะไม่ประกอบพิธีในวันพระ เพราะมีความเชื่อว่า พระพุทธศาสนาจะต้องมาก่อนผี ส่วนค่าตอบแทนการประกอบพิธีรำผีหรือฟ้อนผีเมืองตามธรรมเนียมของชาวมอญบ้านหนองคู ผู้เป็นเจ้าภาพจะให้ค่าตอบแทนประมาณ 1,500 บาท

ขั้นตอนการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านของหมอพื้นบ้าน

ชุมชนบ้านหนองคู

การศึกษากระบวนการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านของหมอพื้นบ้าน ภายในชุมชนบ้านหนองคู ทำให้ทราบว่า รูปแบบในการรักษานั้นมีการผสมผสานกันในระบบความคิดและความเชื่อ ระหว่างความเชื่อตามแบบแผนวัฒนธรรมพื้นเมืองล้านนาและความเชื่อที่เป็นแบบแผนวัฒนธรรมชาวมอญ ได้แก่ ความเชื่อเรื่องการนับถือผี การใช้เวทมนตร์คาถา ไสยศาสตร์ พิธีกรรมและการนับถือพุทธศาสนา ผสมผสานกับการใช้สมุนไพรพื้นบ้านที่มีอยู่ในท้องที่ หมอพื้นบ้านแต่ละคนจะมีรูปแบบและวิธีการรักษาแตกต่างกัน ดังนี้

- 1) การรักษาพยาบาลด้วยวิธีการเป่า
- 2) การใช้สมุนไพรในการรักษาโรคผิวหนัง
- 3) การใช้เปลือกไม้ประกอบกับการเป่าในการรักษา
- 4) การใช้พิธีกรรมในการรักษา
- 5) การรักษาพยาบาลด้วยวิธีการนวดจับเส้น

1. การรักษาพยาบาลด้วยวิธีการเป่ารักษาโรคผิวหนัง

ปัจจุบันผู้คนในชุมชนบ้านหนองคูที่ป่วยเป็นโรคผิวหนังประเภท ผี ลมพิษและโรคงูสวัดนั้น จะรับการรักษาจากหมอเป่าแบบพื้นบ้านเท่านั้น เนื่องจากมีความเชื่อว่า หากผู้ใดเป็นโรคผิวหนังประเภทดังกล่าว แล้วไปรักษากับแพทย์แผนปัจจุบันตามโรงพยาบาลหรือสถานบริการต่าง ๆ ที่ใช้วิธีการฉีดยา ทายาหรือรับประทานยาแผนปัจจุบันจะเป็นการ

บรรเทา อาการของโรคเท่านั้น แต่จะรักษาไม่หายขาด หากผู้ป่วยไม่ระมัดระวังไปรับประทานอาหารที่เป็นของแสลงแล้ว อาการของโรคก็จะกลับมาเป็นอีก หรือลุกลามขยายวงกว้างออกไปและถ้าอาการของโรคนิวส์คขาดวงกว้างไปรอบตัวหรือเป็นวงรอบร่างกายเมื่อใด ก็อาจทำให้เสียชีวิตเมื่อนั้น ดังนั้น ชาวบ้านจึงมีความเชื่อว่า หากผู้ใดเกิดเจ็บป่วยด้วยโรคผิวหนังดังกล่าว ต้องรักษาด้วยการเป่าจากหมอเป่าพื้นบ้านเท่านั้น จึงจะเป็นการรักษาแบบถอนรากถอนโคนและจะไม่กลับมาเป็นอีก (คำ ทรงหงสา 2544)

1.1 การวินิจฉัยอาการเจ็บป่วยของหมอเป่า

เมื่อร่างกายของผู้ป่วยมีอาการผิดปกติ คือ เกิดเป็นเม็ดตุ่มใสหรือเป็นฝีหนอง และมีอาการปวดแสบปวดร้อนและคัน ผู้ป่วยหรือญาติจะไปตามหมอเป่ามาดูอาการและทำการรักษาที่บ้านของผู้ป่วย เมื่อหมอเป่าเดินทางมาถึงบ้านของผู้ป่วย ก็จะเริ่มซักถามอาการและตรวจดูบริเวณที่เกิดโรคว่าลักษณะบาดแผลของฝีหนองหรือการเกิดเม็ดตุ่มใสเป็นอย่างไร แล้วจะวินิจฉัยว่าผู้ป่วยเป็นโรคผิวหนังประเภทใด ปกติหมอเป่าจะทราบลักษณะอาการของโรคผิวหนังที่เกิดขึ้นกับชาวบ้านทั่ว ๆ ไป ดังนี้

1.1.1 โรคฝีหนอง

ลักษณะการเกิดฝีหนองของชาวบ้านที่หมอทราบมีอยู่ 2-3 ประเภท คือ ฝีธรรมดาทั่วไป ผู้ป่วยเกิดเม็ดตุ่มอักเสบและอาจมีหนองอยู่ภายใน ขนาดเม็ดตุ่มไม่ใหญ่มากและฝีประเภทหัวแดง ๆ ใหญ่ ๆ ผู้ป่วยจะรู้สึกปวดบริเวณแผลรวมทั้งเกิดอาการร้อนอักเสบบริเวณที่เป็นฝี หมอพื้นบ้านเชื่อว่า ฝีประเภทนี้เกิดจากชาวบ้านนำเอาเนื้อวัวเนื้อควายหรือเนื้อหมูที่ชำแหละกันเองมารับประทาน โดยที่ วัว ควาย หรือหมูนั้นมีเชื้อโรคฝีประเภทนี้อยู่ ฝีประเภทนี้เป็นอันตรายมาก อาจทำให้ผู้ป่วยเสียชีวิตได้ภายในเวลาอันรวดเร็วหากไม่ได้รับการรักษาอย่างทันที่

1.1.2 โรคนิวส์ค

ชาวบ้านที่มีอาการเจ็บป่วยด้วยโรคนิวส์คจะพบอยู่ 2 ประเภท คือ ประเภทแรกขึ้นภายนอกร่างกาย เช่น ตามผิวหนัง บริเวณกลางหลัง ต้นคอ รักแร้ เต้านม เป็นต้น มีลักษณะเป็นผื่นเล็ก ๆ ผสมกับเม็ดตุ่มใสมีหัวเล็ก ๆ เป็นน้ำเหลืองและจะทำให้ผู้ป่วยเกิดอาการคัน ปวดแสบปวดร้อน ประเภทที่สองขึ้นภายในร่างกาย เช่น ภายในบริเวณช่องหู ทำให้ผู้ป่วยมีอาการปวดบริเวณกระดูก กล้ามเนื้อต่าง ๆ หมอเป่าพื้นบ้าน

เชื่อว่า ลักษณะของโรคมะเร็งประเภทที่สองนี้มีอันตรายมากทำให้ถึงแก่ชีวิตได้ และมีความเชื่อว่าโรคมะเร็งในลักษณะนี้ ก็คือภาวะของโรคมะเร็งในทางการแพทย์แผนปัจจุบันนั่นเอง

ภายหลังจากการสอบถามอาการของผู้ป่วย ว่ามีลักษณะเป็นอย่างไร เริ่มต้นเป็นมาตั้งแต่เมื่อใด พร้อมกับซักถามประวัติผู้ป่วยว่าก่อนที่จะป่วยนั้นผู้ป่วยไปรับประทานอาหารอะไรมาบ้าง ทำกิจกรรมอะไรบ้าง เมื่อซักถามประวัติเสร็จแล้ว หมอเป่าจะตรวจดูลักษณะบาดแผลว่ามีลักษณะอย่างไร มีการลุกลามขยายวงกว้างออกไปในทิศทางใด หรือมีการอักเสบเกิดขึ้นบริเวณบาดแผลหรือไม่ เพื่อที่หมอเป่าจะรักษาผู้ป่วยด้วยการเป่าต่อไป

1.2 ขั้นตอนการรักษาโรคด้วยการเป่า

เมื่อหมอเป่าประเมินและวินิจฉัยลักษณะอาการเจ็บป่วยแล้ว หากพบว่าผู้ป่วยอาการหนักมาก คือ ปวดแสบปวดร้อนรุนแรง มีการอักเสบ มีไข้ขึ้นสูง มีอาการเพื่อหมอเป่าจะถอนเส้นผมของผู้ป่วยออกประมาณ 3 เส้น เนื่องจากหมอถือเป็นเคล็ดว่า การถอนผม 3 เส้นนั้นคือการระบายความร้อนในตัวผู้ป่วยให้ออกไปจากร่างกาย เพื่อป้องกันไม่ให้ผู้ป่วยเกิดอาการช้ำ แล้วจึงจะทำการรักษาด้วยวิธีการเป่าต่อไป

ตามปกติการรักษาโรคผิวหนังประเภทฝี หนองและโรคมะเร็ง หรือโรคนิวส์ด้วยวิธีการเป่านั้น หมอเป่าจะทำการเป่ารักษาผู้ป่วยในช่วงเวลาเย็น คือ ตอนก่อนพลบค่ำ (ช่วงเวลา 16.00–18.00 น.) กรณีที่ผู้ป่วยมีอาการไม่หนักมาก ส่วนผู้ป่วยมีอาการหนักหรือรุนแรงมากหมอเป่าก็ทำการรักษาได้ทันทีไม่กำหนดช่วงเวลา โดยผู้ป่วยหรือญาติผู้ป่วยต้องนำพานไหว้ครูมาทำพิธีไหว้ครูกับหมอเป่า ในพานไหว้ครูประกอบด้วยสิ่งของดังต่อไปนี้

- 1) ดอกไม้ขาว 1 กำ หรือ 1 ช่อ
- 2) รูป 24 ดอก
- 3) เทียน 12 เล่ม
- 4) เงินค่าไหว้ครู 39 บาท

เมื่อผู้ป่วยทำพานมาไหว้ครูหรือหมอเป่าแล้ว หมอเป่าเริ่มรักษา ด้วยการให้ผู้ป่วยนั่งหันปลายเท้าไปทางทิศตะวันตก เนื่องจากมีความเชื่อว่า สิ่งไม่ดีหรืออาการเจ็บป่วย

จะได้ตกไปกับตามชื่อทิส หมอเป่าจะใช้ข้าวสารนำไปใส่ขันแช่น้ำไว้ประมาณครึ่งหนึ่ง จากนั้น หมอเป่าจะท่องคาถา (คาถาที่ใช้สวดเวลาเป่ารักษาโรคมะเร็งหรือโรคมะเร็ง) หมอเป่า (นายคำ ทรงหงสา) ไม่ยอมบอกหรือเปิดเผยให้ผู้ใดทราบ โดยให้เหตุผลว่าเป็นคาถาที่ต้องท่องหรือสวดกำกับต่อหน้าผู้ป่วยเท่านั้น จะนำไปท่องหรือสวดบอกกล่าวกับผู้อื่นไม่ได้ เพราะถือว่าเป็นการกระทำผิดต่อครูผู้ให้วิชารักษาโรคนี้ และจะส่งผลให้ขั้นตอนการรักษาไม่เกิดประสิทธิภาพ หรือจะทำให้เสื่อม เกิดอันตรายต่อชีวิตได้ ทั้งนี้ หมอเป่าอธิบายได้แต่เพียงว่า เป็นคาถาที่ใช้สวดกำกับการรักษาโรคมะเร็งเท่านั้น มีความยาวประมาณ 1 หน้ากระดาษ เป็นภาษาล้านนาหรือภาษาพื้นเมืองมิใช่ภาษามอญ) กำกับและพ่นลงในขันน้ำข้าวสารนั้น ความยาวของคาถาประมาณ 5 นาที

เมื่อหมอเป่าท่องคาถาจบแล้วจึงตักข้าวสารที่แช่รวมทั้งข้าวสารในขันใส่ปากและเคี้ยวให้ละเอียด จากนั้นนำไปพ่นที่บริเวณที่เป็นฝี หนอง หรือบริเวณที่เป็นผื่นเม็ดตุ่มใสของโรคมะเร็งหรือโรคมะเร็ง คือ พ่นตั้งแต่ด้านบนของแผลลงไปทางปลายเท้า 3 ครั้ง เมื่อพ่นเสร็จแล้วหมอเป่าจะถามผู้ป่วยว่ามีอาการปวดแสบปวดร้อนที่บาดแผลหรือไม่ หากผู้ป่วยไม่ปวดแสบปวดร้อนก็ถือว่าการรักษาด้วยการเป่าครั้งนี้ของหมอสัมฤทธิ์ผล แต่ถ้าหากหมอเป่าแล้วพบว่า ผู้ป่วยมีอาการปวดแสบปวดร้อน หมอจะบอกกับผู้ป่วยว่าการรักษาด้วยการเป่าครั้งนี้ไม่ได้ผล เนื่องจากผู้ป่วยมีอาการเจ็บป่วยด้วยสาเหตุของโรคอื่น เพราะการเป่าด้วยน้ำเย็นและข้าวสารนั้นมีสรรพคุณทำให้เย็น เพื่อดับพิษร้อนของโรคฝี หนองและโรคมะเร็งหรือโรคมะเร็ง และจะทำให้บาดแผลค่อย ๆ หายลง

ภายหลังจากการพ่นน้ำข้าวสารแล้วหมอเป่าให้ผู้ป่วยดื่มน้ำแช่ข้าวสารในขันที่หมอเป่าท่องคาถากำกับไว้แล้วนั้น โดยหมอเป่าจะเรียกน้ำแช่ข้าวสารในขันนั้นว่า “น้ำมนต์” และให้ผู้ป่วยดื่มน้ำบ่อย ๆ จนกว่าจะหมดขันภายใน 1 วัน เนื่องจากในวันรุ่งขึ้นหมอเป่าจะมาเป่ารักษาผู้ป่วยให้อีกจนกว่าแผลจะหาย

1.3 การประเมินผลการรักษาด้วยการเป่า

หมอเป่ารักษาผู้ป่วยด้วยการเป่าผู้ป่วยทุกวันจนกว่าหายเป็นปกติ โดยหมอเป่าคอยดูลักษณะอาการของผู้ป่วยว่า อาการของลักษณะบวมของฝี หนองหรือบริเวณเม็ดตุ่มใสเป็นอย่างไร ซึ่งโดยมากแล้วหากผู้ป่วยมาทำการรักษาด้วยการเป่าจาก

หมอมเป่าประมาณ 2-3 ครั้ง แผลบวมของฝี หนองหรืออาการผื่นเม็ดตุ่มใสจะแห้งลงช้า ๆ และไม่ลุกลามขยายวงกว้างออกไป หลังจากนั้น แผลบวมของฝีหรือแผลเม็ดตุ่มใสจะค่อย ๆ ตกสะเก็ดและหลุดออกไป อาการโรคผิวหนังประเภทฝี หนองหรือโรคงูสวัดนี้ ภายหลังการรักษาด้วยการเป่าแล้วจะใช้ระยะเวลาไม่เกิน 7 วัน ผู้ป่วยก็จะหายขาดจากโรค ในกรณีที่มีอาการไม่มาก แต่ถ้าผู้ป่วยที่มีอาการรุนแรงอาจต้องใช้ระยะเวลาในการเป่ารักษา ประมาณ 10-20 วัน จึงจะทำให้หายขาดจากโรค แต่ทั้งนี้ผู้ป่วยจะต้องปฏิบัติตามคำแนะนำของหมอมเป่าด้วย โดยเฉพาะข้อควรระวังเรื่องอาหารแสลงต่อโรค (คำ ทรงหงสา 2544)

1.4 ข้อแนะนำสำหรับผู้ป่วย

ข้อห้ามในการรับประทานอาหาร คือ หมอมเป่าจะกำชับให้ผู้ป่วยระมัดระวังในการรับประทานอาหารที่แสลงต่อโรคซึ่งเป็นอันตรายมาก หรือบางครั้งอาจทำให้การรักษาด้วยการเป่าไม่ประสบผลสำเร็จ จะทำให้อาการของโรคกำเริบขึ้นและทำให้ผู้ป่วยเป็นอันตรายถึงชีวิตได้ อาหารที่เป็นของแสลงต่อโรคและหมอมเป่าห้ามผู้ป่วยรับประทานอย่างเด็ดขาด คือ

- 1) ไบชะอม
- 2) หน่อไม้คอง
- 3) ของหมักคองทุกชนิด
- 4) อาหารทะเล
- 5) ไก่
- 6) ไข่

สาเหตุที่อาหารเหล่านี้เป็นอาหารต้องห้าม คือ จะทำให้ผู้ป่วยเกิดอาการร้อน เกิดอาการคันและแพ้ ซึ่งจะทำให้อาการของโรคกำเริบขึ้นจนอาจจะทำให้มีอาการรุนแรงจนรักษาโรคไม่หาย

1.5 ข้อปฏิบัติภายหลังหายจากอาการเจ็บป่วย

เมื่อหมอมเป่ารักษาจนผู้ป่วยหายเจ็บป่วยแล้ว ผู้ป่วยต้องนำชันน้ำมันส้มป่อยไปรดที่มีของหมอมเป่า เพื่อเป็นการขอบคุณที่ช่วยรักษาโรคให้หายและยังมีความเชื่อว่าการนำน้ำมันผสมส้มป่อยไปรดหมอมเป่านั้นเท่ากับเป็นการคารวะครูของหมอมค้ำ

ชาวมอญบ้านหนองคูมีความเชื่อที่คล้ายกับชาวพื้นบ้านภาคเหนือใน ประเด็นที่เกี่ยวกับน้ำมันส้มป่อยว่า ส้มป่อยเป็นพืชพิเศษที่ชาวล้านนามีความเชื่อตาม ชาดกว่า เป็นพืชที่มีพลังแห่งความศักดิ์สิทธิ์ เรียกตามภาษาถิ่นเหนือว่าส้มป่อยเป็นด้วแพ้ (คำว่า แพ้ เป็นภาษาถิ่นเหนือหมายถึง ชนยะ) และคำว่า “ป่อย” หมายถึง ปลดปล่อยสิ่ง จัญไรทั้งหลายให้หลุดพ้นไป ดังนั้น ชาวล้านนาจึงมีความเชื่อว่า น้ำมันส้มป่อยนั้น สามารถเอาชนะสิ่งชั่วร้ายได้และสามารถสะกดกั้นสิ่งชั่วร้าย อปมงคลที่จะเข้ามาสู่ตัวได้ (สิริกร ไชยมา 2544, 67) หากผู้ป่วยไม่นำน้ำมันส้มป่อยมารดให้หมอเป่าจะไปทวงถาม ให้ผู้ป่วยนำน้ำมันส้มป่อยมารดให้ไม่ได้ แต่หมอเป่าจะให้ญาติหรือลูกเมียของตนมารด แทน มิเช่นนั้นหมอเป่าจะปวดหัว ตาแดงและไม่สบายเนื่องจากการผิครุ

หมอเป่าภายในชุมชนบ้านหนองคูจะรักษาโรคไม่เรียกเรื่องค่าตอบแทนใด ๆ ทั้งสิ้น เพราะหมอเป่ามีความคิดว่าเป็นการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ตามคำสั่งสอนจากครูผู้ให้ วิชา แต่ชาวบ้านหรือผู้ป่วยส่วนใหญ่เมื่อรักษาหายแล้วจะนำเงินใส่ซองจำนวน 50-200 บาท มาให้หมอเป่าเป็นการตอบแทน

สำหรับเงินค่าครูจำนวน 39 บาท นั้น หมอเป่านำไปซื้อของถวายพระภิกษุ หรือใช้เป็นค่าอาหารตักบาตรตอนเช้า เพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่ครูอาจารย์ที่ให้ วิชามา

2. การรักษาด้วยการใช้เปลือกไม้และการเป่า

การรับการรักษาจากหมอพื้นบ้านด้านอาการเจ็บป่วยที่เกี่ยวข้องกับโรคกระดูกหัก กล้ามเนื้ออักเสบ เช่น เกล็ดขัดยอก โดยให้หมอพื้นบ้านใช้เปลือกไม้ควบคู่กับการเป่ารักษา ของชาวบ้านหนองคู มี 2 กรณี คือ กรณีแรกผู้ป่วยประสบอุบัติเหตุ เช่น รถชน ตกต้นไม้ หรือเกิดอุบัติเหตุ ทำให้ร่างกายหรืออวัยวะเกิดอาการบาดเจ็บกระดูกหัก ซึ่งเป็นอุบัติเหตุ รุนแรง ผู้ป่วยจะรับการรักษาจากสถานพยาบาลแผนปัจจุบัน หรือโรงพยาบาลให้แพทย์ รักษาโดยเข้าเฝือกปูน เมื่อรักษาในแบบแผนปัจจุบันหายแล้วก็จะมารับการรักษาแบบ พื้นบ้านต่อ โดยการเป่าและนวดจากหมอพื้นบ้าน ส่วนกรณีที่สองคือเมื่อชาวบ้าน

ประสบอุบัติเหตุไม่ร้ายแรง เข้ารับการรักษาจากหมอพื้นบ้านโดยไม่เข้ารับการรักษาจากแพทย์แผนปัจจุบัน

2.1 การวินิจฉัยอาการเจ็บป่วย

ตามปกติหมอพื้นบ้านที่รักษากระดูกจะเดินทางไปถึงบ้านผู้ป่วยเพื่อไปตรวจดูอาการของบาดแผลผู้ป่วยว่าเป็นอย่างไร พร้อมกับซักถามประวัติของผู้ป่วยว่าเกิดอาการเจ็บป่วยด้วยสาเหตุใด และเป็นมาตั้งแต่เมื่อใด เมื่อตรวจดูลักษณะอาการและบาดแผลผู้ป่วยแล้ว หมอจะวินิจฉัยลักษณะอาการของผู้ป่วยว่าอาการบาดเจ็บที่ได้รับนั้น กระดูกหักหรือไม่ หรือมีบาดแผลการอักเสบ บวมหรือมีน้ำเหลือง น้ำหนองออกมาหรือไม่ เพื่อทำการรักษาแบบพื้นบ้านต่อไป วิธีการรักษาของหมอพื้นบ้านในอาการเจ็บป่วยที่เกี่ยวข้องกับกระดูกกล้ามเนื้อส่วนต่าง ๆ หมอพื้นบ้านมี 3 วิธี คือ

2.1.1 การบีบนิ้วพร้อมกับการทายาและท่องคาถากำกับ กรณีผู้ป่วยเกิดอาการเคล็ดขัดยอกและอักเสบบริเวณกล้ามเนื้อที่ได้รับอุบัติเหตุ

2.1.2 การทายาและพ่นยา พร้อมกับท่องคาถากำกับ กรณีบาดแผลผู้ป่วยมีลักษณะอาการบวมอักเสบและมีหนองหรือน้ำเหลืองไหลออกมาบริเวณบาดแผล

2.1.3 การใช้เฝือกไม้ไผ่รวมกับการเป่าพ่นยาและท่องคาถากำกับกรณีผู้ป่วยมีอาการบาดเจ็บจากกระดูกหัก โดยใช้เฝือกไม้ไผ่ คือ การใช้ไม้ไผ่ผ่าซีกเล็ก ๆ มาร้อยด้วยเชือกผ้าถักต่อ ๆ กัน ขนาดกว้างยาวประมาณ 20 X 30 เซนติเมตร (ความกว้างยาวของเฝือกไม้ไผ่จะขึ้นอยู่กับบริเวณบาดแผลที่กระดูกหัก เช่น แขน ขาและในแต่ละซี่ของไม้ไผ่ในแต่ละอันจะมีช่องว่าง เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการอักเสบขึ้นของบาดแผล) โดยทั่วไปแล้ว หมอพื้นบ้านประกอบเฝือกไม้ไผ่เพื่อใช้กับผู้ป่วยเฉพาะรายเท่านั้น จะไม่นำเฝือกไม้ไผ่ที่ใช้กับผู้ป่วยอื่น ๆ กลับมาใช้อีก เพราะมีความเชื่อว่า ถ้านำเฝือกที่ใช้แล้วกลับมาใช้ใหม่จะเป็นการนำเชื้อโรคเผยแพร่ให้กับผู้ป่วยรายใหม่ได้

2.2 ขั้นตอนในการรักษา

เมื่อหมอพื้นบ้านทำการวินิจฉัยอาการบาดเจ็บและหาวิธีในการบำบัดรักษาผู้ป่วยแล้วก็จะเริ่มทำการรักษา โดยให้ผู้ป่วยนำพานไหว้ครูมามอบให้แก่หมอผู้รักษา พานไหว้ครูประกอบด้วยสิ่งของดังต่อไปนี้

2.2.1 เหล้าขาว 1 ขวด

2.2.2 ดอกไม้ 1 ช่อ

2.2.3 รูป 3 ดอก

2.2.4 เทียน 1 เล่ม

2.2.5 เงินค่าครู 12 บาท (ในกรณีที่ผู้ป่วยไม่ต้องเข้าเผือกไม้ไฟ)

2.2.6 เงินค่าครู 39 บาท (ในกรณีที่ผู้ป่วยต้องเข้าเผือกไม้ไฟ)

ขั้นตอนในการรักษานั้น หมอจะให้ผู้ป่วยนอนหันปลายเท้าไปทางทิศตะวันตก โดยมีเคล็ดว่า ขอให้สิ่งที่ไม่คิดจะไปตามชื่อทิศและจะได้ตกไปตามตะวันตกดิน ซึ่งปกติ หมอผู้รักษาจะไม่กำหนดระยะเวลารักษาว่าจะเป็นเวลาใด หมอใช้มือจับที่บาดแผล บีบนิ้วพร้อมกับท่องคาถา (คาถาที่ใช้สวดเวลาเป่ารักษาโรคที่เกี่ยวกับกระดูกและกล้ามเนื้อ หมอรักษา (นายอวยชัย ประทีปทอง) ไม่ยอมเปิดเผย โดยให้เหตุผลว่า หากเปิดเผยคาถาหรือบอกกล่าวถ่ายทอดคาถานี้ให้ผู้อื่น โดยไม่ทำพิธีบอกกล่าวกับครูอาจารย์จะถือว่าผิดครูและทำให้เกิดสิ่งไม่ดีกับตัวหมอผู้รักษา ทั้งนี้ หมอเปิดเผยได้แต่เพียงว่าเป็นคาถารักษาโรคกระดูกหัก เรียกเป็นภาษาเหนือว่า “คาถาฝากซุย” บทคาถานั้นเป็นภาษามอญ ผสมกับภาษาลัวะ) มีความยาวไม่มากนัก หมอได้รับการถ่ายทอดมาจากอาจารย์ที่เป็นชาวพื้นเมืองภาคเหนือ จากนั้นใช้เหล้าทาบริเวณบาดแผล 3 ครั้ง กรณีที่ผู้ป่วยกระดูกหักหมอจะบีบนิ้วและจับดึงกระดูกให้เข้าที่ ก่อนจะนำเผือกไม้มามัดบริเวณที่เกิดบาดแผลนั้น ส่วนกรณีบาดแผลผู้ป่วยมีน้ำหนองหรือน้ำเหลืองไหลเยิ้มออกมา หมอผู้รักษาจะไม่บีบนิ้ว ใช้เหล้าทา 3 ครั้ง พร้อมกับท่องคาถากำกับเท่านั้น

วิธีการรักษาของหมอพื้นบ้านที่เกี่ยวกับกระดูกและกล้ามเนื้อนั้น หมอจะมาทำการรักษาด้วยการพันเหล้าขาวและบีบนิ้วบริเวณบาดแผลทุกวัน จนกว่าบาดแผลของผู้ป่วยจะหาย หากผู้ป่วยมีอาการปวดมากหมอจะมารักษาให้ทั้งเช้าเย็น หากอาการดีขึ้นก็จะทำเพียงวันละครั้ง หรือสองวันต่อครั้งจนกว่าบาดแผลจะหาย ไม่มีการรักษาในวันพระ

2.3 การประเมินผล

ส่วนใหญ่การรักษาด้วยวิธีการใส่เผือกและเป่าพันด้วยเหล้าขาวพร้อมกับท่องคาถากำกับ ใช้เวลาประมาณ 3-7 วัน บาดแผลจากกระดูกหักจึงจะสมานกัน โดยหมอสังเกตจากอาการปวดที่ทุเลาลง นอกจากนี้ หมอยังคอยบีบนิ้วเพื่อประเมินอาการทุกวัน ลักษณะบาดแผลจะค่อยลดอาการบวมลง เมื่อถอดเผือกไม้ไฟแล้วหมอนำ

เหล่านี้ขามาทาประคบให้ผู้ป่วยพร้อมกับท้องคาถาอีกประมาณ 3 วัน หลังจากนั้นผู้ป่วยก็มีอาการดีขึ้นจนหายเป็นปกติภายในเวลาไม่ถึง 1 เดือน

สำหรับกรณีที่ผู้ป่วยมีบาดแผลเปิดมีน้ำหนอง น้ำเหลืองไหลออกมา ภายหลังจากการรักษาด้วยการใช้เหล่านี้ขามาทาบริเวณบาดแผลและท้องคาถากำกับ ในช่วงสามวันแรกของการรักษา บริเวณที่เป็นบาดแผลจะมีน้ำเหลืองไหลออกมาก่อนข้างมาก หลังจากสามวันไปแล้วบาดแผลจะค่อย ๆ แห้งลงจนหายเป็นปกติ ภายในระยะเวลาไม่เกิน 1 เดือน เช่นกัน โดยหมอให้เหตุผลว่า เหล่าขาวนั้นมีฤทธิ์ทำให้เกิดความร้อน แต่ถ้านำไปทาบริเวณผิวหนังหรือที่บาดแผลจะทำให้เกิดอาการเย็นและลดอาการปวดบวม รวมทั้งมีสรรพคุณให้กระดูกสมานกันได้เร็วขึ้น (อวยชัย ประทีปทอง 2544)

2.4 ข้อเสนอแนะผู้ป่วย

เมื่อผู้ป่วยรับการรักษาบาดแผลของกระดูกและกล้ามเนื้อจากหมอนพื้นบ้านจนหายเป็นปกติแล้ว ผู้ป่วยต้องนำพานหรือขันนํ้าขมิ้นส้มป่อยมารดที่มือหมอ เพื่อเป็นการขอบคุณครูอาจารย์ผู้ให้วิชาการรักษาแก่หมอนพื้นบ้าน หากผู้ป่วยไม่นำพานหรือขันนํ้าขมิ้นส้มป่อยมารดนำหมอนผู้รักษา ก็อาจทำให้หมอนเกิดอาการเจ็บป่วยขึ้นได้ ซึ่งภาษาหมอเรียกว่า “ การเข้าตัวเองหรือการกระทำผิดครู ”

ค่าไหว้ครูกำหนดไว้เพียง 12 บาท หรือ 39 บาท หมอจะนำไปทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ครูอาจารย์ สำหรับพานหรือขันนํ้าขมิ้นส้มป่อยที่ผู้ป่วยนำมารดที่มือหมอแล้ว หมอจะนำพานหรือขันไปวางไว้บนหิ้งเพื่อบูชาครู 1 คืนเป็นอันเสร็จพิธีและเสร็จสิ้นขั้นตอนในการรักษา

3. การรักษาพยาบาลด้วยการนวดจับเส้นแบบพื้นบ้าน

ในปัจจุบันชาวมอญบ้านหนองคูวัยกลางคนจนถึงวัยสูงอายุนิยมการรักษาอาการเจ็บป่วยด้วยการนวดจับเส้นแบบพื้นบ้าน ภายในหมู่บ้านหนองคูมีหมอนวดจับเส้น 1 คน คือ นางอ้วน ท้ายนาว่า ปัจจุบันอายุ 68 ปี ทำการรักษาด้วยวิธีนวดจับเส้นมา 12-13 ปีแล้ว ส่วนใหญ่ชาวบ้านที่มารับการรักษาเป็นชาวมอญในชุมชนผู้มีอาการปวดเท้า ปวดเอว ปวดหลังและปวดกล้ามเนื้อในส่วนต่าง ๆ เนื่องจากทำงานหนัก หรือ

ประสพอุบัติเหตุเล็กน้อยจากชีวิตประจำวัน จะให้หมอนวดพื้นบ้านรักษาด้วยการจับเส้นที่บ้านของหมอเองในช่วงเวลาเย็นถึงค่ำหลังจากเลิกทำงานแล้ว เป็นเวลาเดียวกับที่หมอนวดว่างจากงานและรักษาด้วยการนวดจับเส้นทุกวัน ยกเว้นในวันพระเท่านั้น ไม่รักษาด้วยการนวดผู้ที่กำลังตั้งครรภ์ เพราะหมอนวดมีความเชื่อว่าผู้ตั้งครรภ์จะเป็นอันตราย

3.1 ขั้นตอนการรักษาด้วยการนวดจับเส้น

ขั้นตอนการนวดจับเส้นของหมอนวดพื้นบ้านจะ ไม่มีพิธีกรรมใด ๆ ทั้งสิ้น โดยเริ่มจากการสอบถามในเบื้องต้นว่า ผู้ป่วยมีอาการปวดเคล็ดขัดยอกที่บริเวณใดจากนั้นหมอนวดให้ผู้ปวยนอนหงายราบกับพื้น และเริ่มนวดจับเส้นโดยการใช้ฝ่ามือทั้งสองมากดที่บริเวณช่องท้องก่อนเป็นอันดับแรก เพื่อเป็นการวินิจฉัยว่าผู้ป่วยเกิดอาการเจ็บป่วยด้วยสาเหตุใด ซึ่งหมอนวดพื้นบ้านมีความเชื่อว่า การใช้ฝ่ามือทั้งสองข้างกดบริเวณช่องท้องนั้น ก็เพื่อจับเส้นประสาทของร่างกาย เพราะบริเวณช่องท้องนั้นถือว่าเป็นจุดศูนย์กลางของร่างกาย และเชื่อว่าบริเวณช่องท้องเป็นศูนย์รวมของเส้นเอ็นและเส้นประสาททั้งหมดของร่างกายด้วย (อ้วน ท้ายนาวา 2545)

เมื่อหมอวินิจฉัยอาการเจ็บป่วยของผู้ป่วยด้วยการใช้ฝ่ามือกดบริเวณช่องท้องแล้ว หมอนวดก็จะบอกให้ผู้ปวยทราบว่า สาเหตุที่ผู้ป่วยมีอาการนี้ ก็เพราะบริเวณเส้นท้องตึงจึงเป็นผลให้เส้นเอ็นและเส้นประสาทบริเวณที่เจ็บปวด เช่น ปวดหลัง ปวดเข่าหรือปวดขา เป็นต้น หลังจากนั้นหมอนวดจะบิบนวดและใช้ฝ่ามือนวดบริเวณช่องท้องครู่หนึ่งเพื่อเป็นการไล่ลมที่บริเวณช่องท้อง โดยหมอนวดเรียกว่า “การนวดเพื่อให้ลมมันรั่ว ให้เส้นเอ็นที่ตึงมันอ้าว” (อ้วน ท้ายนาวา 2545) เมื่อนวดจับเส้นบริเวณช่องท้องผู้ป่วยแล้ว หมอนวดจะให้ผู้ป่วยดุนั่งเหยียดขา เพื่อที่จะบิบนวดจับเส้นในจุดที่ผู้ป่วยมีอาการเจ็บปวด เช่น ถ้าผู้ป่วยปวดหลัง หมอก็จะบิบนวดและจับเส้นบริเวณแผ่นหลัง ต้นคอ เอวและบริเวณหัวไหล่ทั้งสองข้าง ถ้าผู้ป่วยปวดขาหรือปวดบริเวณเข่า หมอก็จะบิบนวดบริเวณที่ปวดและจะบิบนวดจับเส้น ตั้งแต่บริเวณปลายเท้าไล่มาบริเวณที่ผู้ป่วยมีอาการและขึ้นไปจนถึงต้นขา

การบิบนวดของหมอนวดพื้นบ้านของชาวมอญหนองคู่นั้น แต่ละครั้งใช้เวลาในการนวดจับเส้นประมาณ 1 ชั่วโมงเท่านั้น เวลาบิบนวดผู้ป่วยจะรู้สึกเจ็บปวดมาก

เนื่องจากหมอบีบนิ้วอย่างรุนแรง ไม่ว่าจะเป็นการบีบนิ้วเจ็บเส้นหรือการจับกดให้ตึง บริเวณกระดูกและข้อของผู้ป่วย

3.2 การประเมินผลของหมอนวดภายหลังการรักษา

ภายหลังจากการบีบนิ้ว หมอนวดจะให้ผู้ป่วยนอนหงายราบกับพื้นอีกครั้ง และบีบนิ้วบริเวณข้อต่อ เพื่อตรวจสอบว่าเส้นเอ็นและเส้นประสาทต่าง ๆ ยังมีอาการตึงอยู่หรือไม่ ซึ่งตามปกติแล้วหลังจากการนวดจับเส้นเสร็จสิ้นลง ผู้ป่วยจะมีอาการผ่อนคลายกล้ามเนื้อและรู้สึกเบาโล่ง ความปวดเค็ดขัดขอกจะค่อย ๆ ทุเลาลงและจะหายในไม่ช้า ชาวบ้านหรือผู้ป่วยส่วนใหญ่หากเจ็บปวดกล้ามเนื้อหรือร่างกายมีอาการเค็ดขัดขอกที่ไม่หนักหรือไม่รุนแรง หมอนวดบีบนิ้วเพียงครั้งเดียวก็จะหาย ส่วนผู้ป่วยที่มีอาการหนัก หมอนวดจะนวดรักษาไม่เกิน 3 วัน อาการเจ็บป่วยก็จะหายในที่สุด

3.3 ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ป่วย

เมื่อผู้ป่วยรักษาอาการเจ็บป่วยด้วยการให้หมอนวดที่บ้านบีบนิ้วและจับเส้นเสร็จสิ้นแล้ว หมอนวดจะให้ผู้ป่วยนำน้ำมาล้างมือของหมอนวดที่นอกชายคาบ้าน จากนั้นผู้ป่วยต้องล้างมือตัวเองด้วย ทั้งนี้ หมอนวดมีความเชื่อว่า การที่ผู้ป่วยนำน้ำมาล้างมือหมอนวดและล้างมือตัวเองนั้นเป็นเคล็ดอย่างหนึ่ง เพราะจะทำให้โรคภัยไข้เจ็บและสิ่งที่ไม่ดีที่อยู่ในตัวผู้ป่วยถูกน้ำล้างออกไป สิ่งไม่ดีเหล่านั้นจะไม่คิดมือกลับมาสู่ตัวหมอนวด ส่วนการล้างมือของผู้ป่วยเองเป็นเคล็ดที่จะทำให้ผู้ป่วยไม่มีอาการฟกช้ำจากการบีบนิ้วอย่างรุนแรง

หมอนวดจะไม่เรียกร้องค่าตอบแทนในการรักษา แต่เป็นที่รู้กันหรือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติของชาวบ้านและผู้ป่วย ที่จะต้องมอบค่ารักษาให้แก่หมอนวดผู้รักษาเป็นสินน้ำใจ ตามปกติผู้ป่วยจะให้ค่ารักษาแก่หมอนวดครั้งละ 100 บาท หรือน้อยกว่านั้น หมอนวดจะรวบรวมเงินที่ได้จากการรักษาไว้นำมาทำบุญในวันประเพณีบวงสรวงเจ้าแม่จามเทวีประจำปี เพราะถือว่าเจ้าแม่จามเทวีเป็นบรรพบุรุษชาวมอญที่ให้วิชากรนวดจับเส้นมาแต่โบราณ (ฮ้วน ท้ายนาวา 2544)

4. การรักษาพยาบาลโดยใช้สมุนไพรพื้นบ้าน

ปัจจุบันชาวมอญบ้านหนองคูยังคงนิยมใช้สมุนไพรพื้นบ้านและต้นไม้บางชนิดที่อยู่ใกล้ตัวมาทำเป็นยารักษาโรคกันอย่างแพร่หลาย โดยมีหมอยาสมุนไพรประจำหมู่บ้าน 2 ท่านที่เป็นหมอปรุงยาสมุนไพรเพื่อรักษาอาการเจ็บป่วยให้แก่ชาวบ้าน ซึ่งเรียกเป็นภาษาพื้นเมืองว่า “หมอยาเมือง” ท่านหนึ่งคือ นายสุน ไชยวงษ์ นับว่าเป็นหมอยาสมุนไพรที่มีความสามารถมาก รับประทานสมุนไพรรักษาโรคต่าง ๆ ตามตำรับมอญโบราณผสมผสานกับตำรับยาแบบพื้นเมืองภาคเหนือ ปัจจุบัน (พ.ศ. 2545) นายสุน ไชยวงษ์ ได้เสียชีวิตลงและไม่มีผู้สืบทอดการเป็นหมอยาเมืองหรือหมอยาสมุนไพรแบบพื้นชาวมอญ ส่วนอีกท่านหนึ่งซึ่งถือว่าเป็นหมอยาเมืองหรือหมอยาสมุนไพรท่านเดียวในหมู่บ้าน ที่ยังคงใช้ตำรายาอมอญโบราณผสมผสานกับตำรายาพื้นเมืองภาคเหนือ คือ นายบุญมี ศรีสถิตย์ธรรม ที่ยังปรุงตำรายาสมุนไพรโดยใช้พืชสมุนไพรท้องถิ่นมาปรุงเป็นยารักษาโรค

ชาวมอญบ้านหนองคูปัจจุบันยังมีความเชื่อมั่นในสรรพคุณของตำรับยาสมุนไพรแบบพื้นบ้าน โดยนำมาใช้รักษาด้วยตนเองและขอรับการรักษาจากหมอยาเมืองหรือหมอยาสมุนไพรภายในหมู่บ้าน ซึ่งมีกรรมวิธีในการปรุงยาดังนี้

- 1) การนำเปลือกไม้ รากไม้ ต้นไม้ ใบไม้ แก่นไม้ มาตากให้แห้งแล้วบดละเอียดเพื่อใช้ชงหรือคั้นดื่มรวมทั้งนำมากวาดคอ
- 2) การนำพืชสมุนไพรพื้นบ้านมาเผา บดให้ละเอียด แล้วปั้นเป็นลูกกลอนหรือนำมาบรรจุแคปซูลเพื่อสะดวกต่อการรับประทาน
- 3) การนำพืชสมุนไพรพื้นบ้านมาปรุงเป็นเครื่องแกงหรือประกอบอาหารรับประทาน
- 4) การนำน้ำหวาน น้ำตาลและน้ำผึ้งมาผสมกับสมุนไพรเพื่อรับประทานเป็นยาบำรุงกำลังให้แข็งแรง

หมอยาสมุนไพรและชาวบ้านมีความเชื่อในเรื่องสรรพคุณของยาสมุนไพรว่าสามารถรักษาโรคและค้ำพิชต่าง ๆ ซึ่งหมอยาสมุนไพรได้จัดแบ่งสรรพคุณของยาที่ใช้ตามอาการของการเกิดโรคไว้เป็นหมวดหมู่ ดังนี้ (จำเรียง ชงไท ไทล และคณะ 2540, 35)

1) สมุนไพรที่มีรสฝาด เป็นยาแก้โรคทางเดินอาหาร แก้โรคท้องร่วง แก้บิด ใช้สมานแผลบวมหรือแผลเปื่อย

2) สมุนไพรที่มีรสหวาน เป็นยาแก้โรคไอ แก้เสมหะ ช่วยทำให้ผิวหนังสดชื่น บำรุงกล้ามเนื้อ บำรุงหัวใจ บำรุงกำลัง แก้กระหายน้ำและแก้อ่อนเพลีย

3) สมุนไพรที่มีรสขม เป็นยาแก้โรคโลหิตจาง แก้เลือดกำเดา บำรุงน้ำดี ช่วยการย่อยอาหารและช่วยการเจริญอาหาร

4) สมุนไพรรสเมา (รสปานกลาง) เป็นยาแก้พิษ แก้พยาธิ แก้ผื่นคัน แก้พิษสัตว์กัดต่อยและขับถ่ายพยาธิได้เดือน

5) สมุนไพรรสมัน เป็นยาแก้เส้นเอ็นพิการ บำรุงไขข้อ บำรุงเส้นเอ็น เป็นยาอายุวัฒนะและบำรุงเยื่อกระดูก

6) สมุนไพรรสหอมเย็น เป็นยาใช้เพื่อการบำรุงหัวใจ บำรุงตับ บำรุงปอด แก้กระหายน้ำ บำรุงครรภ์ ขับพิษร้อน บำรุงโลหิตและแก้อ่อนเพลีย

7) สมุนไพรรสเค็ม เป็นยาแก้โรคผิวหนัง แก้โรคพรรดึก ช่วยถ่ายชำระน้ำเหลือง ช่วยถ่ายชำระเมือกมันในลำไส้ ฟอกโลหิต ขับพิษร้อน แก่ร่ามะนาด แก้เสมหะเหนียวและแก้น้ำเหลือง

8) สมุนไพรรสเปรี้ยว เป็นยาแก้โรคทางเสมหะ ฟอกโลหิต บำรุงเลือด ระดูสตรี แก้ไอ กัดเสมหะและแก้กระหายน้ำ

9) สมุนไพรรสเผ็ดร้อน เป็นยาแก้โรคลม บำรุงไฟธาตุ แก้ปวดท้อง แก้ท้องขึ้น จุกเสียดและช่วยย่อยอาหาร

สำหรับสมุนไพรและตำรับยาที่หมอยาเมืองหรือหมอยาสมุนไพรบ้านหนองคู ใช้รักษาอาการเจ็บป่วย ซึ่งเป็นยาสมุนไพรที่ปรุงตามตำรับหรือสูตรยาของตำรามอญโบราณและตำรับยาพื้นเมืองภาคเหนือ ที่นำมารักษาอาการเจ็บป่วยของชาวบ้านหนองคู ในปัจจุบันมีชื่อและสรรพคุณทางยาในการรักษา ดังนี้

1) บอระเพ็ด ภาษาเหนือเรียกว่า “จุงจาลิง” เพราะลักษณะคล้ายชิงช้า เลื้อยอยู่บนต้นไม้และถึงขอบมาเกาะ เรียกเป็นภาษามอญว่า “อะตานโค”

2) ฟ้าทะลายโจร เรียกภาษามอญว่า “สะหลัวไต้”

3) ใบและต้นขี้เหล็ก ภาษามอญเรียกว่า “นอม แบ คาค”

สมุนไพร 3 ชนิดนี้ มีรสขม สรรพคุณใช้เป็นยาแก้ไข้ต่าง ๆ แก้โรคที่เกี่ยวกับโลหิต บำรุงน้ำดีและเป็นยาที่ช่วยแก้ปวดหัว เนื่องจากอาการเครียด หงุดหงิด โกรธง่าย หมอชาสมุนไพรมีความเชื่อว่า ยาจำพวกรสขมดังกล่าวเหมาะแก่ผู้ป่วยที่เคร่งเครียด โกรธง่าย ปวดหัว ดังสุภาษิตของหมอชาสมุนไพรพื้นบ้านที่ว่า “คนขี้เครียดมักขม คนขี้ลมมักส้ม” (มัก ภาษาเหนือ แปลว่า ชอบ) หมายความว่า คนที่ชอบเครียดมีอารมณ์โกรธง่าย จะต้องรับประทานอาหารหรือยาสมุนไพรที่มีรสขมจึงจะแก้ได้ ส่วนคนที่มักจะเป็นลมบ่อย ๆ จะต้องรับประทานอาหารหรือยาสมุนไพรที่มีรสเปรี้ยว จึงจะแก้โรคจำพวกนี้ได้

4) ต้นและเมล็ดสะหลอด ภาษาทางเหนือเรียกว่า “มะข่า” ให้นำต้นและเมล็ดสด ๆ นำไปต้มหรือไปคั่วรับประทานเป็นยาถ่ายหรือยาบรรเทาอาการท้องผูก หรือนำเมล็ดและต้นสด ๆ ตำให้ละเอียด ผสมกันในสัดส่วนเท่ากัน นำไปตากแห้ง บดเป็นผงแล้วบรรจุในแคปซูล สรรพคุณแก้ท้องเสีย ร้อนใน ระบายน้ำ เสมอานแผลต่าง ๆ ได้ดี

5) ใบคนคินสอ ภาษาเหนือ เรียกว่า “ใบผีเสื้อน้อย” (ภาษามอญไม่มีชื่อเรียก) เป็นไม้ยืนต้นพุ่มเตี้ย เมื่อโตเต็มที่ความสูงไม่เกิน 3 เมตร ลักษณะใบคล้ายใบน้อยหน้า มีดอกเล็ก ๆ สีขาว สรรพคุณเป็นยาแก้โรคลม โดยมีสูตรยา คือ นำใบมาตากแห้งแล้วบดเป็นผงผสมกับขบระเพ็ดและกระเทียม ใช้ต้มแล้วรับประทาน หรือบดนำมาบรรจุแคปซูลเพื่อสะดวกในการรับประทาน สรรพคุณ คือ บำรุงธาตุ ขับถ่ายน้ำเหลืองเสีย แก้ร้อนใน ระบายน้ำ ส่วนเด็กเพิ่งคลอดให้ปั้นเป็นเม็ดเท่าหัวไม้ขีดไฟ ให้เด็กรับประทานเป็นยาขับถ่ายขี้เทาของเด็กออกมา สำหรับยาขนาดนี้ นายบุญมี ศรีสถิตย์ธรรม ไม่ยอมเปิดเผยสัดส่วนในการผสม บอกแต่เพียงว่าเป็นยาดำรับมอญโบราณ

สูตรยาที่ใช้ใบคนคินสอหรือใบผีเสื้อน้อยเป็นส่วนผสมและเป็นสูตรยาของมอญโบราณ คือ ใบคนคินสอ กระเทียม มหาหิงคุ์ คีปาลีและเขากวางเฟือก บดผสมกันป็นเป็นลูกกลอนหรือบรรจุแคปซูล มีสรรพคุณเป็นยาอายุวัฒนะและแก้โรคลม 108 จำพวก รวมทั้งเป็นยาบำรุงธาตุ ยาถ่ายน้ำเหลืองเสีย โดยมีข้อแนะนำว่าผู้ใหญ่รับประทานวันละ 7-9 เม็ด ต่อ 1 ครั้ง ให้รับประทานยาตอนท้องว่างหรือตอนเช้าตรู่ หรือตอนเย็นก่อนรับประทานอาหาร เพราะถ้าหากรับประทานตอนอิ่มท้องหรือมีอาหารอยู่ในท้องแล้ว จะเกิดอาการคลื่นไส้ อาเจียนออกมา เนื่องจากยาสูตรนี้เป็นยาที่มีกลิ่นเหม็นมาก พออาเจียน

ออกมาหมดจะทำให้สรรพคุณยาหมดไปด้วย (บุญมี ศรีสถิตย์ธรรม 2545)

6) ใบน้อยหน้า (ภาษามอญเรียกว่า “ นอม อะ เร็ด ”) สรรพคุณเป็นยาแก้เหา วิธีใช้ คือ นำใบน้อยหน้าและเมล็ดน้อยหน้ามาตำให้ละเอียดผสมกับเหล้าขาว แล้วนำไปพอกศีรษะเด็กที่มีเหาอยู่ประมาณครึ่งชั่วโมงแล้วให้เด็กไปล้างน้ำออก จะทำให้ตัวเหาที่อยู่บนเส้นผมเด็กหลุดออกมาหรือตายไป

7) มหาหิงคุ์ (ภาษามอญเรียกว่า “ งู ”) โดยทั่วไปหมอยาสมุนไพรและชาวบ้านหนองจู้จะมีมหาหิงคุ์ติดบ้านไว้เกือบทุกครัวเรือน ซึ่งส่วนใหญ่หาซื้อจากร้านขายยาแผนโบราณทั่วไป โดยมีความเชื่อว่า มหาหิงคุ์นั้นมีสรรพคุณช่วยรักษาอาการเจ็บปาก เจ็บคอ เป็นตุ่ม เป็นแผล เป็นโรคหืด แก้กุดท้องในเด็กทารก แก้น้ำเหลืองเสีย โดยหมอยาสมุนไพรมีไว้เพื่อนำไปเข้ากับสูตรยาสมุนไพรต่าง ๆ ด้วย ส่วนวิธีการนำไปใช้โดยตรงของหมอยาสมุนไพรและชาวบ้านก็คือ ใช้ไม้ป้ายหรือภาษาทางเหนือเรียกว่า “ไม้แซ่” คือ ไม้ไผ่แห้งที่นำมาจักหรือมัดจุกคล้าย ๆ คบไฟส่องทางหรือมีลักษณะคล้ายกับพู่กัน นำไปขูดมหาหิงคุ์ทาที่บริเวณที่เป็นแผลหรือนำไปป้ายคอ ป้ายลิ้นหรือป้ายปาก หากเป็นเด็กทารกจะนำไม้แซ่ขูดมหาหิงคุ์ทาที่ท้องเด็ก เวลาเด็กทารกมีอาการปวดท้อง ท้องอืดหรือท้องเฟ้อ เป็นต้น

นอกเหนือไปจากตำรับยาที่ใช้สมุนไพรพื้นบ้านปรุงแล้ว หมอยายังมีมีตำรับยาอื่นที่ได้รับการสืบทอดและเรียนรู้จากบรรพบุรุษ ซึ่งนำมาใช้รักษาชาวบ้านในชุมชนบ้านหนองจู้ก็ได้รับความนิยม ตำรับยาเหล่านี้มีดังนี้

1) ตำรับยาแก้อาการเป็นเม็ดผื่นหรือเป็นตุ่มคันตามบริเวณต่าง ๆ ของร่างกาย (มีลักษณะอาการคล้ายลมพิษ แต่ไม่ใช่อาการของโรคลมพิษ) ภาษาทางเหนือเรียกว่าอาการ “ตุ่มผลิ้ว” ใช้น้ำมันมะพร้าวผสมกับรากของต้นหางไหล (ชาวเหนือจะใช้รากของต้นหางไหลเป็นยาเบื่อปลา) นำมาเผาให้เป็นถ่านหรือเป็นค่างแล้วตำให้ละเอียดผสมกับกระเทียม 2-3 กลีบทุบให้ละเอียดเช่นกัน นำไปทาบริเวณที่เกิดอาการเป็นตุ่มคันตามร่างกาย จะช่วยให้อาการตุ่มคันนั้นหายไ

2) ตำรับยาแก้อาการเป็นไข้ต่าง ๆ เช่น แก้โรคซางในเด็ก ช่วยบำรุงน้ำดี แก้โรคเกี่ยวกับลมและโรคโลหิตต่าง ๆ ที่สำคัญเป็นตำรับยาเพื่อรักษาโรคมะเร็งได้ดี โดยมีขั้นตอนในการปรุงยา คือ ให้กลิ่นใจถอนต้นมะขามป้อมดิน (เป็นชื่อพืชที่ขึ้นในแถบภาคเหนือ) 7 ต้น นำมาพับเป็นสามทบและมัดเป็นสามเปลาะ นำไปต้มกับข้าวเปลือก

สามหยิบมือกับน้ำสามกระบวย ต้มให้เหลือหนึ่งกระบวยแล้วให้ผู้ป่วยรับประทาน โดยการกลืนหายใจเต็มวันละสามครั้ง อาการของโรคมะเร็งจะหายวันหายคืน แต่ยาตำรับนี้มีรสขมมาก รับประทานยาก โดยเฉพาะผู้ป่วยที่เป็นเด็ก

4.1 การประเมินผลการรักษาจากหมอยาสมุนไพร

การประเมินผลการรักษาจากหมอเมืองหรือหมอยาสมุนไพรพื้นบ้าน ภายในชุมชนบ้านหนองคู หมอจะประเมินผลการรักษาหลังจากผู้ป่วยมารับยาสมุนไพรไปรับประทานแล้ว 1-2 วัน โดยประเมินว่า ผู้ป่วยมีอาการทุเลาลงบ้างหรือไม่ เช่น การใช้สูตรรักษาไข้มาเลเรีย เมื่อผู้ป่วยรับประทานยาสมุนไพรตำรับที่หมอพื้นบ้านจัดให้แล้ว 1 วัน หมอจะสังเกตอาการว่าพิษไข้มาเลเรียลดลงหรือมีอาการขับถ่ายมากขึ้นเพียงใด หากผู้ป่วยมีอาการท้องร่วงหรือขับถ่ายบ่อยครั้งและอาการไข้ลดลง แสดงว่าผู้ป่วยถูกกับยาสมุนไพรที่หมอยาสมุนไพรจัดให้ แต่ถ้าหากอาการไข้ยังทรงตัวหรือทรุดหนักลง หมอยาสมุนไพรจะจัดยาตำรับใหม่ หรือเพิ่มปริมาณของตัวยาสมุนไพรให้ผู้ป่วยรับประทาน และถ้าหากอาการของผู้ป่วยไม่ดีขึ้น หมอยาสมุนไพรจะเลิกรักษาและบอกกับผู้ป่วยให้หาทางรักษาจากหมอคนอื่น เนื่องจากตำรับของตนนั้นไม่ถูกกับโรคของผู้ป่วย

ส่วนใหญ่ผู้ป่วยที่มารับการรักษารวมทั้งชาวมอญในหมู่บ้าน มีความเชื่อมั่นในประสิทธิภาพของตำรับยาที่หมอยาสมุนไพรพื้นบ้านจัดมารักษา ด้วยเหตุผลคือ คนรอบข้างหรือชาวบ้านใกล้เคียงมารับการรักษาแล้วหายเป็นปกติ และยังเชื่อมั่นในสูตรตำรับยาที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษชาวมอญด้วย

4.2 ค่าตอบแทนในการรักษา

หมอยาสมุนไพรพื้นบ้านจะคิดค่ารักษาโรคด้วยสมุนไพรในอัตราแตกต่างกันตามสูตรยาสมุนไพร ตัวอย่างเช่น สูตรตำรับยาที่เป็นยาอายุวัฒนะ มีสรรพคุณรักษาโรคหลายอย่าง มีส่วนผสมของใบคนดินสอด กระเทียม เขาควยเผือก คีปรี นามาบดเป็นผงแล้วบรรจุแคปซูลจะคิดราคาแคปซูลละ 2 บาท ส่วนตำรับยาที่ปรุงด้วยต้นบอระเพ็ดนำมาบดเป็นผงแล้วบรรจุแคปซูลจะคิดราคา 100 แคปซูลต่อ 20 บาท เท่านั้น

สำหรับตำรับยาบางตำรับหมอยาสมุนไพรพื้นบ้านก็ไม่คิดค่ารักษา แต่จะปรุงยาให้ผู้ป่วยรับประทานจนกว่าจะหายจากโรค เช่น สูตรยาที่ใช้ต้นมะขามป้อมดิน ซึ่งเป็นยารักษาโรคมะเร็ง เป็นต้น หรือถ้าผู้ป่วยคนใดมีอาการเจ็บป่วยด้วยโรคต่าง ๆ หมอยาพื้นบ้านก็นำยาสมุนไพรไปให้ทดลองรับประทานดูก่อน

เหตุผลที่หมอขายพื้นบ้านต้องคิดค่ายาสมุนไพรนั้น ก็เพราะต้องลงทุนซื้อ ปลอกแคปซูลและซื้อตัวยางานชนิดด้วยราคาแพง บางครั้งจึงต้องคิดค่ารักษา หรือ ค่ายาสมุนไพร (บุญมี ศรีสถิตย์ธรรม 2545)

5. การรักษาพยาบาลโดยใช้พิธีกรรม

ชาวมอญบ้านหนองคูส่วนใหญ่ยังยึดมั่นในพื้นฐานทางความเชื่อในเรื่องผี โดยเป็นแบบแผนความเชื่อดั้งเดิมของชาวมอญ ผสมผสานกับความเชื่อเรื่องภูตผี วิญญาณ และไสยศาสตร์จากภายนอก คือจากระบบความเชื่อและวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวล้านนา ดังนั้น เมื่อมีคนเจ็บป่วยแล้วได้หาแนวทางแก้ไขปัญหา โดยเข้ารับการรักษาพยาบาลตามแบบแผนการแพทย์ปัจจุบันและการรักษาพยาบาลจากหมอพื้นบ้าน แต่ก็ไม่หายและอาการเจ็บป่วยทรุดลงจนทำให้สิ้นหวังและไม่ทราบแนวทางการรักษาที่ได้ผล ชาวมอญบ้านหนองคูจะหันมาใช้พื้นฐานความเชื่อในเรื่องภูตผีมาเป็นทางเลือกในการรักษา ปัจจุบันพบว่า ชาวมอญบ้านหนองคูยังคงใช้พิธีกรรมตามความเชื่อในการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านดั้งเดิม มีหมอผี คนทรง เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมในการรักษาอยู่ 2 พิธีกรรม คือ พิธีกรรมไกวข้าวและพิธีกรรมการแก้บนด้วยการพ่อนผีเม็ง (การรำผี) ซึ่งมีรายละเอียดของพิธีกรรม ดังนี้

5.1 การรักษาพยาบาลโดยใช้พิธีไกวข้าว

พิธีไกวข้าว เป็นพิธีกรรมสื่อสารระหว่างผีกับผีโดยผ่านร่างทรงหรือม้าขี่ และสื่อสารผ่านก้อนข้าวเหนียวที่แกว่งเหนือถาดข้าวสาร เพื่อนำลักษณะการแกว่งของก้อนข้าวเหนียวมาตีความหมายหรือพยากรณ์ในเรื่องการเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นกับเด็ก ๆ โดยผ่านร่างทรงหรือม้าขี่ ซึ่งเป็นช่องทางหนึ่งที่ผีสามารถสื่อสารกับมนุษย์ได้

ผู้ที่มาขอทำพิธีไกวข้าว มีสาเหตุสำคัญ คือ เพื่อต้องการสอบถามอาการเจ็บป่วยของลูกหลานที่แพทย์แผนปัจจุบันไม่สามารถรักษาให้หายได้ โดยมีความเชื่อว่าการเจ็บป่วยนั้นเกิดจากการกระทำของผีซึ่งเป็นญาติพี่น้องที่เสียชีวิตไปแล้วกลับชาติมาเกิดใหม่และต้องการแสดงพลังอำนาจ เพื่อให้พ่อ แม่ของเด็กทำการสังเวชเช่นไหว้

5.1.1 ขั้นตอนในการรักษาด้วยพิธีไกวข้าว

พิธีไกวข้าวจะทำเฉพาะกับเด็กเล็ก ๆ ที่ไม่สบายหรือเกิดอาการเจ็บป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุ เพื่อสอบถามความต้องการจากผีในเรื่องของเครื่องเช่นไห้ว หรือเครื่องสังเวทจากผี เมื่อพ่อแม่จัดเครื่องสังเวทที่ผีต้องการมาเช่นไห้วบูชา เด็กก็จะหายจากอาการเจ็บป่วย

สถานที่ประกอบพิธีคือภายในบริเวณครัวไฟ ผู้ทำพิธีหรือหมอมผีนำดอกไม้รูปเทียนจุดบูชาที่เตาไฟ เพื่ออัญเชิญผีปู่ย่ามา ให้มาสิงสถิตอยู่ที่ก้อนข้าวเหนียวที่ปั้นเป็นก้อนกลม ๆ ขนาดเท่าไข่ไก่ ผูกเชือกแล้วนำไปถือห้อยเหนือถาดข้าวสาร

ในการทำพิธี ผู้เป็นพ่อแม่ของเด็กจะต้องเตรียมอุปกรณ์ประกอบพิธี ซึ่งประกอบด้วยสิ่งของดังต่อไปนี้

- 1) กล้วยน้ำว่า 1 ลูก
- 2) ข้าวสาร 1 ลิตร
- 3) ข้าวเหนียว 1 ก้อน
- 4) เงิน 12 บาท
- 5) ผ้าอ้อม-เสื้อผ้าเด็ก 1 ชุด
- 6) ดอกไม้รูปเทียน 1 ชุด

ความเชื่อของชาวมอญเกี่ยวกับอุปกรณ์ประกอบพิธีเหล่านี้ คือ กล้วยน้ำว่า ข้าวสาร ข้าวเหนียว เป็นเครื่องเช่นไห้วผี ผ้าอ้อมและเสื้อผ้าเด็ก คือ สัญลักษณ์ของผู้ป่วยที่เป็นเด็ก เป็นต้น

ผู้ประกอบพิธีหรือหมอมผีจะนั่งและถือเชือกที่มีก้อนข้าวเหนียวผูกอยู่ตรงปลายอยู่เหนือถาดข้าวสารที่มีกล้วย 1 ลูก วางอยู่ จากนั้นผู้ประกอบพิธีทำสมาธิและถามผีที่สิงอยู่ในก้อนข้าวเหนียวว่าเป็นใครมาเกิด พร้อมทั้งเอ่ยชื่อญาติพี่น้องของเด็กที่เจ็บป่วยนั้นทีละคน ถ้าตรงกับชื่อที่ถูกต้อง ก้อนข้าวเหนียวผูกเชือกที่ผู้ทำพิธีถืออยู่นั้นจะแกว่งวนเป็นวงกลมเหนือถาดข้าวสาร

ผู้ประกอบพิธีถามถึงความต้องการของผีว่าต้องการอะไร ผู้ประกอบพิธีเอ่ยชื่อสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ถ้าตรงกับที่ผีต้องการ ก้อนข้าวเหนียวผูกเชือกก็จะแกว่งเป็นวงกลม ถ้าไม่ใช่ก้อนข้าวเหนียวก็จะไม่แกว่ง

เมื่อทราบความต้องการของผีแล้ว ผู้เป็นพ่อแม่ของเด็กก็นำสิ่งของที่ผีต้องการไปบูชาเช่น ไห้ว ถ้าผีพอใจอาการเจ็บป่วยของเด็กก็จะหาย (ทิม ปั่นกอ 2540, อ้างถึงใน จำเรียง ชงไทไพล และคณะ 2540, 21-23)

5.1.2 การประเมิผล

ภายหลังการประกอบพิธีกรรมไกวข้าว ผู้เป็นพ่อแม่ของเด็กที่เจ็บป่วยรับรู้ และทราบความต้องการของผี ก็จะนำสิ่งของที่ผีต้องการไปบูชาเช่น ไห้ว หรือจากนั้น พ่อแม่จะคอยประเมิผลอาการเจ็บป่วยของเด็กว่าอาการดีขึ้นหรือไม่ ส่วนใหญ่แล้วภายหลังจากการประกอบพิธี เด็กที่เจ็บป่วยจะมีอาการดีขึ้นและหายป่วย ส่วนพ่อแม่มีความเชื่อว่าการประกอบพิธีกรรมและสิ่งของต่าง ๆ ที่นำไปสังเวยเช่น ไห้ว ส่งผลให้เด็กที่เจ็บป่วยหายเป็นปกติ

5.2 การรักษาพยาบาลโดยใช้พิธีกรรมฟ้อนผีเม็ง

การฟ้อนผีเม็ง (การรำผี) เป็นการฟ้อนรำเพื่อใช้สังเวยหรือแก้บนผีบรรพบุรุษตามประเพณีของชาวมอญ (คนไทยทางภาคเหนือเรียกพวกมอญว่า “เม็ง”) การฟ้อนผีเม็งนับว่าเป็นประเพณีเก่าแก่ ซึ่งจัดพิธีฟ้อนกันในหมู่ญาติหรือในหมู่พวกมีเชื้อสายตระกูลเดียวกัน ปัจจุบันค่อนข้างจะเลื่อมสูลงไป

การฟ้อนผีเม็งมิได้เป็นการฟ้อนเพื่อเซ่นสังเวยภูตผีโดยทั่วไป แต่เป็นการฟ้อนเพื่อสังเวยเช่น สรวงเฉพาะผีบรรพบุรุษ คือ ผีปู่ ย่า ตา ทวดหรือพ่อและแม่ที่ล่วงลับไปแล้วด้วย โดยถือกันว่า ญาติพี่น้องเมื่อตายไปแล้ววิญญาณมารวมอยู่ที่เดียวกัน คือ ที่หอผี ดังนั้น ทุกคนจึงนับถือผู้ที่ล่วงลับไปแล้วว่าเป็นบรรพบุรุษ ซึ่งการฟ้อนผียังมีปรากฏอยู่ในปัจจุบันนี้ แต่มิใช่มีการฟ้อนกันทุกครอบครัว คงมีทำแต่เฉพาะพวกที่นับถือผีเท่านั้น

การฟ้อนผีเม็งจะกระทำกันในโอกาสวันครบรอบ 1 ปี 2 ปีหรือ 3 ปี สุดแต่จะสะดวก หรือเมื่อเห็นว่าร่ำรวยเมื่อใดก็จะจัดทำกันเมื่อนั้น หรืออาจเป็นการขอขมาในกรณีที่เกิดการ “ผิดผี” ขึ้น เช่น คนมีกรรมมานอนในบ้านหรือสามีภรรยาที่นับถือผีอื่นมานอนค้างคืนในบ้าน บางทีเมื่อญาติพี่น้องเกิดเจ็บไข้ได้ป่วยขึ้นมา ก็จะมีการบนบานผีบรรพบุรุษไว้ และเมื่อหายจากการเจ็บป่วยแล้ว จึงมาทำการแก้บนด้วยการจัดพิธีฟ้อนผี ปัจจุบันมักนิยมจัดกันในกรณีหลังนี้เสียเป็นส่วนใหญ่ แต่ถ้าไม่มีใครป่วยหรือไม่มี

เหตุการณ์ร้ายแรงอะไรก็จะไม่ทำกัน เพราะการจัดพิธีพืชมิ่งแต่ละครั้งจำเป็นต้องใช้เงินทองเป็นจำนวนมากเกี่ยวกับการเลี้ยงดูพวกญาติพี่น้องที่มาร่วมในงาน

การพืชมิ่งทำในฤดูแล้งประมาณเดือน 4 ถึงเดือน 6 ไม่กระทำในวันพระ สิ่งแรกที่ต้องทำคือบอกกล่าวญาติพี่น้องและเชิญแขกอื่นให้มาร่วมในพิธี มีการเตรียมจัดซื้อข้าวของที่จะใช้ในพิธีและจัดสร้างโรงพิธีด้วยเสา 6 ต้น มุงหลังคาและอาจทำพาไลข้าง ๆ สำหรับแขกนั่ง โรงพิธีหันหน้าไปทางด้านทิศตะวันตก โดยมีความเชื่อว่าทิศตะวันตกเป็นทิศของผี ด้านในสุดของโรงพิธีจะทำหิ้งยาวสำหรับวางพวกเครื่องสังเวทหรือของใช้ในพิธีทั้งหมด โดยจัดไว้เป็นชุด ๆ บรรจุไว้ในกระทงหรือถ้วย ในภาชนะดังกล่าวจะมีอาหารและผลไม้ เช่น มะพร้าว กล้วย ขนم ปลา ไก่ต้ม (เป็นอาหารที่ใช้สังเวทผีต่าง ๆ ที่รับอิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์ ศาสนาฮินดูเข้ามาผสมผสานในพุทธศาสนาและความเชื่อดั้งเดิม การเซ่นผีหรือการบวงสรวงสังเวท คือ การเอาอาหารให้ผีกิน ซึ่งเป็นความเชื่อในชั้นเดิมสมัยคึกคักบรพ (พระยาอนุมานราชชน 2521, 224) นอกจากนั้นยังมีเครื่องอุปกรณ์ที่ใช้ในการรำ เช่น ใบส้นพริ้มอัญ (ลักษณะเป็นมีดคาบแต่มีปลายยาว) คาบ 2 หรือ 3 คู่ แล่น 2 หรือ 3 อัน นำต้นกล้วย 2 ต้น (แทนสัญลักษณ์ของผู้ป่วย) ผูกเข้ากับเสาหน้าห้องของโรงพิธี ห่างจากด้านหน้าโรงพิธีจะปลูกต้นแก้วไว้ 1 ต้น (ชาวมอญมีความเชื่อว่า ต้นแก้วเป็นที่สิงสถิตของผีต่าง ๆ) บริเวณโคนต้นแก้วมีอ่างใส่น้ำสำหรับใช้อาบน้ำให้ลูกผี (เจ้าบ้าน) 2 ใบ และมีไม้กระดานปูไว้สำหรับให้ลูกผีนั่งอาบน้ำ นอกจากนั้นจะต้องเตรียมหาวงดนตรีปี่พาทย์มอญไว้ 1 วง เพื่อใช้บรรเลงประกอบการพืชมิ่งในวันทำพิธีด้วย โดยจัดตั้งเครื่องดนตรีไว้ที่ระเบียงด้านข้างของโรงพิธี จากเพดานของโรงพิธีค่อนไปทางหลังจะมีผ้าผืนหนึ่งผูกห้อยลงมายาวถึงพื้น ภาษามอญเรียกว่า “ขาด-หะ-ลั่ว” เชื่อกันว่าเมื่อเกาะผ้าผืนนี้จะทำให้ผีออกจากร่างของคนทรง

เจ้าพิธีรำผี เรียกว่า “โด้ง” ซึ่งอาจจะเป็นหญิงหรือชายก็ได้ เป็นผู้ที่ทำงานนี้เป็นอาชีพ โด้งจะเป็นผู้สั่งการให้ต้นผีหรือวงศ์ญาติทำพิธีกรรมต่าง ๆ และรำแต่ละบทสำหรับผีต่าง ๆ คนที่เชิญมา แล้วแต่ว่าบทนั้นจะใช้สำหรับผีตนใด จำนวนผีที่จะรำและบุชานั้นขึ้นอยู่กับแต่ละตระกูล บางตระกูลเชิญผีมาเป็นจำนวนน้อย บางตระกูลเชิญผีมาเป็นจำนวนมาก แล้วแต่ศักดิ์ศรีของผีตระกูลนั้น ๆ ในขณะที่ทำพิธีกรรมสำหรับผีแต่ละผืนนั้น บางทีก็เกิดผีเข้า บางทีก็ไม่มีผีเข้า ผู้ที่จะถูกผีเข้านั้นไม่ใช่ตัวเจ้าพิธี แต่อาจจะเป็น

คันผี คนในวงศ์ญาติหรือแขกที่มาในงานก็ได้

จากการศึกษาลีลาท่าทางในการฟ้อนผีเม็งของชาวบ้าน บ้านหนองคู พบว่ามีขั้นตอนในการฟ้อนด้วยกันทั้งหมด 20 ขั้นตอน โดยลีลาท่าฟ้อนที่ใช้แสดงประกอบในพิธีไม่ได้มีแบบแผนหรือรูปแบบที่เป็นลักษณะเฉพาะแต่อย่างใด ลีลาของท่าฟ้อนจะเป็นการยกมือรำรำไปตามธรรมชาติในลักษณะเดียวกันหมด ไม่มีความแตกต่างในท่ารำแต่ละท่าหรือแต่ละขั้นตอนของพิธี หรือมีความหมายในท่าร่าดังเช่นการรำของนาฏศิลป์ไทยโดยทั่ว ๆ ไป

นายบุญมี ลำแสน (2545) เจ้าพิธี ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับลำดับขั้นตอนการฟ้อน ชื่อท่าฟ้อนและความหมายของการฟ้อนไว้ดังนี้

1) ฟ้อนไหว้ผีขึ้นครุ แสดงความหมายถึง การฟ้อนไหว้ผีครูดันตระกูล โดยเจ้าพิธีจะให้เจ้าบ้านที่ต้องการแก้บนนั่งเหยียดขาชิดกัน พนมมือ แล้วให้ผู้ฟ้อนที่เรียกว่าคันผี (ผู้ฟ้อนนำเป็นหลัก) เดินฟ้อนดาบวนรอบตัวเจ้าบ้าน 3 รอบ จากนั้นเจ้าพิธีจะนำขันครุยกขึ้นไหว้ ในขันบรรจุมะพร้าว 1 ลูก กล้วย 1 หวี ข้าว 1 ถ้วย ขนมต้มขาวต้มแดงอย่างละ 2 ที่ หมาก 1 พวง พลุ 1 มัด เมียง 1 อม เหล้า 1 ขวด บุหรี่ 1 ซอง (เป็นอาหารสังเวศผีเรือน “ปะโหนก”) พร้อมไม้ขีดไฟ เงิน 120 บาท สวดยดอก (กรวยใบตองบรรจุดอกไม้ คล้ายขันหมากเบ็งของชาวอีสาน) 12 ซ่อดอกและเทียน 1 คู่ แล้วนำขึ้นไปวางไว้บนหิ้งในโรงพิธี จากนั้นนำดาบคล้องค้ายสายสิญจน์และเทียนเล่มเล็กวางไว้ที่ปลายดาบแล้วนำขึ้นไปวางไว้บนหิ้งเช่นกัน

2) ฟ้อนดันกล้วยเข้าหรือฟ้อนสร่งน้ำลูกผี การฟ้อนจะเริ่มด้วยการให้เจ้าของบ้านและผู้ร่วมฟ้อนทั้งหลายแบกดันกล้วย (เป็นสัญลักษณ์แทนลูกผี ไปอาบน้ำชำระร่างกายให้สะอาดก่อนที่จะเข้าพิธีเช่นไหว้ผี) โดยให้ผู้ที่เป็นคันผีเดินตามเจ้าพิธีเข้าไปในซุ้มพิธีแล้วนำดันกล้วยไปวางบนโตกที่ตั้งไว้ เจ้าพิธีจะนำเครื่องสังเวศมาวางบนดันกล้วย ได้แก่ กล้วย ข้าว สวดยดอก แล้วนำน้ำมันส้มป่อยมาสร่งน้ำดันกล้วย จากนั้นจะทำพิธีตัดดันกล้วย โดยใช้มีดดาบตัดลงไป 1 ครั้งให้ขาดแล้วนำไปทิ้ง ต่อไปจึงนำเครื่องสังเวศ คือ กล้วย ข้าว อาหารคาวหวาน สวดยดอกให้เจ้าบ้านนั่งถือ เจ้าพิธีใช้ผ้าขาวม้าแดงคล้องคอ รดน้ำมันส้มป่อยให้กับเจ้าบ้านและญาติ ๆ ต่อจากนั้นเจ้าบ้านและญาตินำข้าวตอกโปรยไปข้างหน้า 3 หนและโปรยกลับไปข้างหลัง 3 หน จึงเสร็จพิธีขั้นตอนนี้ ต่อจากนั้น

เจ้าของบ้านเปลี่ยนเป็นนุ่งผ้ากระโจมอกไปนั่งบนแป้นไม้ที่ปูไว้ข้างนอกปะรำพิธีเพื่อเตรียมตัวอาบน้ำ โดยก่อนอาบน้ำจะต้องดักน้ำที่ใส่ไว้ในหม้อที่วางไว้ข้างตัวจำนวน 2 ใบเอามาล้างมือให้ลูกหลานพร้อมกับให้ศีลให้พรก่อน จากนั้นญาติ ๆ จะทยอยกันดักน้ำอาบให้เจ้าของบ้านเพื่อความอยู่เย็นเป็นสุข สุดท้ายเจ้าพิธีเป็นผู้กหม้อน้ำทั้งสองใบรดให้จนหมดแล้วคว่ำหม้อไว้ที่จุดเค็ม ผู้เป็นบุตรชายคนโตของบ้านจะนำชุดใหม่ที่จะใช้ฟ้อนในพิธีมาให้เปลี่ยนเป็นชุดผ้าถุงสีขาว ขลิบชายผ้าสีแดง ผ้าผูกเอวสีขาว เสื้อสีขาว และผ้าสไบคล้องคอ (ผ้าขาวหมายถึงความบริสุทธิ์ในพิธีกรรม หมายถึง การเป็นคนใหม่ที่สะอาดบริสุทธิ์ภายหลังจากทำพิธีกรรมอาบน้ำ) ญาติจะช่วยกันแต่งตัวและโพกผ้าที่ศีรษะให้จนเสร็จแล้วเจ้าพิธีจะมอบดาบให้ จากนั้นเจ้าของบ้านก็จะเดินถือดาบเข้าไปที่จุดทำพิธีมีรัตนมาลาสายแก้วห้อยลงมาและมอบดาบให้กับเจ้าพิธี

3) ฟ้อนรับศีรื้อนหรือฟ้อนกินถ้วย แสดงถึงการฟ้อนเชิญผีบ้านผีเรือนให้มาร่วมในพิธี โดยผู้ช่วยเจ้าพิธีนำค้ายสายสิญจน์ผูกใบพลูและหมากมาคล้องคอให้พร้อมทั้งจัดตะกร้าแต่งตัว ซึ่งมีของใช้ต่าง ๆ คือ กระจก น้ำหอม แป้งและเครื่องประดับ เช่น แหวน สร้อยใส่ไว้ให้ และนำผ้าขาวแดง มาคล้องหูตะกร้า พานใส่ผ้าตาหมากรุก แบบมอญ มีด กระจบอกไม้ไผ่ ใบมะขม (สิ่งของต่าง ๆ เหล่านี้ ชาวมอญถือว่าเป็นเครื่องประดับของผีเรือน “ปะโหนก” ซึ่งจะเก็บไว้ในหีบเครื่องประดับผีเรือน) และเครื่องเช่น นำเจ้าของบ้านผู้เข้าพิธีมาจับที่รัตนมาลาสายแก้ว แล้วเจ้าพิธีหยิบเครื่องตั้งเวียงส่งให้ลูกผี (เจ้าบ้าน) ไปทีละอย่าง จากนั้นเจ้าพิธีนำผ้าขาวห่อพลู หมาก ข้าวตอก ข้าว 3 ห่อ นำไปวางบนศีรษะลูกผี และจุดเทียน 6 เล่มตั้งไว้บนพานเล็กและเครื่องเช่นเพื่อนำไปถวาย เอามาแตะที่ศีรษะลูกผี (ลูกผี คือ ดันผี ในพิธีกรรมการรำผี จะให้บุตรชายคนโต ของครอบครัวเป็นดันผี) แล้วดับเทียนนำพานเทียนกลับไปวางบนหิ้งพิธี จากนั้นจะมีกลุ่มผู้ฟ้อนเข้ามาร่วมฟ้อนไปตามลีลาของตนเอง ขณะฟ้อนเจ้าพิธีแจกเครื่องเช่นหรือถ้วยครุแก่ผู้ฟ้อนคนละ 1 ถ้วย เครื่องเช่นในถ้วยประกอบด้วย กล้วย ขนม สวดยดอก มะพร้าว ข้าว ปลา อย่างละ 1 เมื่อผู้ฟ้อนรับไปก็ยกถ้วยไปทางซ้าย-ขวา 3 หน แล้วหยิบใส่ปาก 1 คำ (ทำเป็นพิธี) แล้วคายทิ้ง จากนั้นจะนำเครื่องเช่นในถ้วยไปเททิ้งในตะกร้าที่วางไว้ข้างหน้าปะรำพิธี ข้างหน้าปะรำพิธี แล้วดักน้ำจากหม้อที่เตรียมไว้ให้ล้างถ้วยและเอาถ้วยเปล่าเรียงซ้อนกันไว้ (เครื่องเช่นหรือถ้วยครุนี้จะใช้จำนวน 32 ถ้วย ในการทำพิธีทุกครั้ง โดยการเฉลี่ยแจกให้

กับผู้ร่วมเพื่อนในพิธีครั้งละ 1 ถ้วยต่อคน หรือต่อการเพื่อนในแต่ละชั้นตอนจนหมด 32 ถ้วย เช่น ในพิธีเพื่อนผีครั้งนี้ใช้กับการเพื่อนในชั้นตอนที่ 3-5) โดยผู้ประกอบพิธีรำผีมีความเชื่อว่า จำนวนเลข 32 หมายถึง อากา 32 ประการของมนุษย์ ได้แก่แก้ววาระและสิ่งในร่างกายต่อไปนี้ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด ไล่ใหญ่ ไล่ย่อย อาหารใหม่ อาหารเก่า เยื่อสมอง (ทั้ง 20 ประการนี้ ได้รับมาจากผู้เป็นพ่อ) ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา เปลวมัน น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตร (ทั้ง 12 ประการนี้ได้รับมาจากผู้เป็นแม่)

4) เพื่อนรับขวัญเจ้าบ้าน แสดงการเพื่อนทำพิธีเรียกขวัญเจ้าของบ้าน เจ้าพิธีจะนำกระบอกไม้ไผ่ (ผีเจ้าบ้าน) มาให้กลุ่มผู้เพื่อนหรือลูกผีจับทุกคน และร่วมกันเพื่อนไปตามเสียงดนตรี ซึ่งขณะเพื่อนเจ้าพิธีจะแจกถ้วยเครื่องเช่นเหมือนชั้นตอนที่ 3 ทำการเพื่อนกินถ้วยเช่นเดิม ผู้เพื่อนจะนำดอกไม้ที่ได้รับแจกไปวางตามหิ้งพิธีหรือปักตามที่ตั้งต่าง ๆ ของบ้าน หรือผู้เพื่อนบางคนก็จะนำมะพร้าวที่ได้รับแจกไปป้อนให้แก่ักดนตรีหรือผู้ร่วมเพื่อนอื่น ๆ เป็นการแสดงถึงความสนุกสนาน ช่วงของการเพื่อนจะใช้เวลาประมาณ 30 นาที เมื่อเพื่อนจบเจ้าพิธีจะจุดรูป 1 กำมือ นำไปปักไว้ที่ประตูทางเข้าของบ้าน

5) เพื่อนบอกผีบรรพบุรุษ เป็นการแสดงการเพื่อนเพื่อบอกกล่าวว่าจะเริ่มพิธีเพื่อนผีเม็งและขอเชิญให้ผีบรรพบุรุษ 7 กระบอกนำมาเข้าร่วมพิธีและรับเครื่องเช่น เริ่มด้วยผู้เพื่อนพากันจุดรูปเพื่อบอกกล่าว และจุดประทัดไล่ผีป่าทั้งด้านหน้าและด้านหลังของบ้าน และเริ่มเพื่อนกินถ้วยเช่นเดียวกับชั้นตอนที่ 3 และชั้นตอนที่ 4 การเพื่อนช่วงนี้จะมีการเสี่ยงทาย โดยเจ้าพิธีจะโยกโตกพิธีไปทางซ้าย-ขวา และเหนือ-ใต้ 5 ครั้ง แล้วจุดเทียนเล่มใหญ่ไปวางบนกองข้าวสารบนหิ้งพิธี พร้อมกับนำกรวยมาครอบ

การทำพิธีเสี่ยงทายจะใช้แป้ง ไข่ 1 ถ้วย ใส่ในโตกพิธีเสี่ยงทาย การทำนายจะใช้หัวไก่เป็นตัวเสี่ยงทาย คือ ถ้าส่วนประกอบต่าง ๆ ของหัวไก่อยู่ครบ ตาไก่ หัวกะโหลกไก่ สะอาดไม่มีเลือด ก็จะทำนายว่า ทุกคนจะมีความสุข ความสบาย มีสุขภาพแข็งแรงดี และถ้าดินไก่อยู่ครบถ้วน ก็มีความหมายว่า จะมีความสามัคคีกันดี (เมื่อจบขั้นตอนการเพื่อนช่วงนี้แล้วจะหยุดพักเที่ยงเพื่อรับประทานอาหารก่อน)

6) เพื่อนผีฤๅ เป็นการเพื่อนเพื่อเชิญผีฤๅ เครื่องเช่นที่ใช้จะใส่รวมในถ้วยใหญ่ 1 ถ้วย ประกอบด้วย กล้วย 1 หวี มะพร้าว 1 ลูก ขนมน ขนุน ไข่ 1 ตัว ปลาตัวเล็ก 1 ตัว

สวยดอก 1 และเทียน 1 เล่ม (สิ่งของต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นเครื่องเช่น ไหว้ผีภูเขา ตามความเชื่อของชาวมอญ ผีภูเขาคือผีที่ชาวมอญนับถือสืบทอดกันมาแต่ครั้งดึกดำบรรพ์ ซึ่งเครื่องสังเวดังกล่าวน่าจะได้รับอิทธิพลมาจากความเชื่อดั้งเดิมผสมผสานกับอิทธิพลของศาสนาฮินดู) โดยเจ้าพิธีจะนำถ้วยหรือขันผีภูเขามามอบให้ต้นผี จากนั้นเจ้าพิธีจะใช้ดาบ 2 เล่มที่ใช้ทำพิธีมาเสียบเครื่องเช่น หรือตัดเครื่องเช่นทุกอย่างวางลงในขันผี เฉาะมะพร้าวให้ต้นผีค้ำเสร็จแล้วนำไปวางไว้ข้างผี ต้นผีจะพอนเล่นสนุกสนานแล้วนำพวงมาลัยไปคล้องให้นักคนตรี พอนเล่นกับคนตรีสักพักแล้วจึงพอนกลับไปโรงพิธี

7) พอนเล่นผีนางน้อย (หมายถึง ลักษณะการพอนที่สื่อถึงเพศชายกำลังเกี่ยวพาราตีเพศหญิง อันแสดงให้เห็นภาพสะท้อนของวิถีการดำเนินชีวิตของชาวมอญ) คือพอนเพื่อเชิญผีนางน้อย ต้นผีจะนำดอกไม้มาทักหู ซึ่งเชื่อกันว่าผีนางน้อยชอบแต่งตัวแล้วก็พอนเล่นไปเรื่อย ๆ โดยมีกลุ่มผู้พอนเข้าร่วมพอนด้วย มีการแจกเครื่องเช่นและพอนกินถ้วยเหมือนในขั้นตอนแรก ๆ

8) พอนคาบปลา เป็นการพอนเช่นผีปลา (ผีปลาหมายถึง ปลาต่าง ๆ ที่ชาวมอญนำมาเป็นอาหารและมีความเชื่อว่า สัญลักษณ์ปลาคือความอุดมสมบูรณ์และเจริญรุ่งเรืองและสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของชาวมอญที่มักอาศัยอยู่บริเวณริมแม่น้ำ) ที่นำความเจริญอุดมสมบูรณ์มาสู่ชุมชน การพอนนี้ก็เพื่อขอให้มีความสุขเป็นสิริมงคลมาสู่เจ้าบ้าน เครื่องเช่นที่ใช้มี ปลาหนึ่ง ปลาอย่าง ข้าว ขนมัดมัดขาวมัดแดง แคบหมู มะพร้าว 1 ลูก กล้วย 1 หวี สวยดอก 1 ซ่อ และเทียน 1 เล่ม เจ้าพิธีจะป้อนเครื่องเช่นทั้งหมดอย่างละ 2 คำ ให้ต้นผีกินเป็นพิธี สุดท้ายจะฉีกปลาอย่างใส่หม้อปลาร้าแล้วยกหม้อให้ไปไว้ในครัวเพื่อเตรียมไว้ยำผักนึ่งมาเลี้ยงกัน

9) พอนชนไก่ แสดงถึงการเล่นชนไก่ที่เป็นที่นิยมของพวกมอญซึ่งนำมาแทรกในพิธี แสดงให้เห็นถึงการละเล่นของชาวมอญที่แสดงถึงความสนุกสนานเมื่อว่างจากกิจการงาน โดยใช้ผ้า 2 ผืนมามัดมุมผ้าให้มีลักษณะเหมือนหัวไก่ และใช้ผู้ร่วมพอน 2 คน ถือผ้าที่มัดคนละผืนทำท่าชนหรือหลบหลีกกันไปตามเหมือนลักษณะของไก่ชนหรือทำท่าตีกัน

10) พอนเล่นน้ำปีใหม่ (ในพิธีกรรมการรำผี การพอนเล่นน้ำปีใหม่ หมายถึง การพอนรำในเทศกาลมหาสงกรานต์ คือ ช่วงเดือน 6 ตามปฏิทินทางจันทรคติ เป็น

สัญลักษณ์ของวิถีการดำเนินชีวิตตามจารีตประเพณีของชาวมอญในหนึ่งรอบปี) เป็นการเพื่อนเพื่อความสนุกสนานเช่นกัน ไม่มีเครื่องเช่นไหว้ใด ๆ กลุ่มผู้เพื่อนจะเพื่อนไปตามท่าทางของตนเอง หรือใช้น้ำใส่ในเขาควยแล้วนำไปรดญาติหรือผู้ที่มาร่วมงาน

11) เพื่อนแจกน้ำมัน เจ้าพิธีจะแจกใบพลู 7 คำ แก่เหล่าผู้เพื่อน แล้วนำน้ำมันมะพร้าวที่ใส่ขวดไว้มาเทใส่ฝ่ามือให้กับผู้เพื่อนแต่ละคน คนละเล็กคนละน้อย ซึ่งผู้เพื่อนก็จะใช้น้ำมันลูบศีรษะตนเพื่อเป็นสิริมงคล

12) เพื่อนป้อนข้าว เจ้าพิธีจะป้อนไก่ไข่ และข้าวให้กับต้นผีในขณะที่เพื่อน (การป้อนข้าวนั้นแสดงให้เห็นถึงการแบ่งปันอาหารที่ใช้ประกอบพิธีให้ผู้เข้าร่วมพิธีได้กินทุกคนและมีความเชื่อว่า อาหารดังกล่าวเป็นของศักดิ์สิทธิ์ สามารถป้องกันสิ่งชั่วร้ายต่าง ๆ และสามารถเป็นยารักษาโรคด้วย) (บุญมี เล่ห์แสน 2545)

13) เพื่อนเล่นผีนางทางสองทางสาม (หมายถึงผีที่นับญาติเป็นผู้ที่ผู้หนึ่งกัน โดยเชิญผีดังกล่าวให้มาร่วมกินของสังเวชเช่น ไหว้ และเป็นการเชื่อเชิญเข้าร่วมพิธีกรรม) เครื่องเช่นที่ใช้มีกล้วย ขนم สวดยดอก มะพร้าว จัควางในงานแบบ 2 งาน เจ้าพิธีจะนำงานเครื่องเช่นมาวางหน้าต้นผีแล้วฉีกแจกต้นผีเป็นพิธี

14) เพื่อนไปไร่ อุปกรณ์ที่ใช้ในพิธีมี เสียม กระบอกรน้ำ ถูข่ามใส่ มะพร้าว กล้วย 1 หวี ข้าวเปลือก เมล็ดมะเขือ ผู้อำนวยการพิธีจะนำขบวนเพื่อนเดินเพื่อนไปในบริเวณบ้าน เมื่อถึงที่ที่กำหนดไว้ เจ้าพิธีจะใช้มือขุดดินนำเมล็ดมะเขือใส่หลุมเอาดินกลบแล้วจึงนำกลุ่มเพื่อนเพื่อนกลับ

ท่าเพื่อนไปไร่ เป็นการเพื่อนที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของชาวมอญที่สะท้อนให้เห็นถึงการประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการทำเกษตรกรรม รวมทั้งมีความเชื่อว่าผู้ที่เข้าร่วมเพื่อน จะทำให้พืชผล ไร่ นา มีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้น (บุญมี เล่ห์แสน 2545)

15) เพื่อนจับอกไฟ ไม่มีเครื่องเช่น ใช้เพียงต้นกล้วย 1 ต้น สมมติแทนบอกไฟ เจ้าพิธีจะนำเอาดอกไม้ธูปเทียนมาปักที่ด้านหัวต้นกล้วยแสดงการแห่งประกอบกับการเพื่อน

การพ้อนทำจิบอกไฟ คือ การนำกระบอกไฟหรือคบไฟมาจุด เพื่อใช้ไล่สิ่งชั่วร้ายหรือโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ ให้ออกใหม่ไปกับไฟ ตามความเชื่อของชาวมอญ (บุญมี เล่ห์แสน 2545)

16) พ้อนเชิญปู่-ย่าขึ้นหอ โดยเจ้าพิธีจะถือมีด ขันดอกและเทียนเดินนำหน้า มีเจ้าบ้านเป็นผู้ถือหม้อบรรพบุรุษ คือ หม้อที่ใส่กระบอกผีซึ่งเปลี่ยนดอกเปลี่ยนน้ำใหม่ พร้อมด้วยขบวนพ้อนไปยังหอผี เพื่อนำพิธีเชิญหม้อบรรพบุรุษกลับเข้าหอผี

17) พ้อนเอาผีวันตกลง คือ การพ้อนรับผีที่มาจากทิศตะวันตก เครื่องเช่น ใช้จัดในขันโตก 5 โตก แต่ละโตกจะประกอบด้วย กล้วย 3 หวี ข้าว 1 ถ้วย ข้าวตอก 1 กำมะพร้าว 1 ลูก ขนมห่มขาวคัมแดง บุหรี่ 1 ซอง เมียง 1 อม และดอกจกคำเม็ง ซึ่งดอกจกคำเม็งนี้นำมาใช้ทำพิธีปิดพวยหรือออกจากตัว โดยใช้ปิดเป้าผู้เข้าพิธีตั้งแต่หัวไปจนถึงเท้า และใช้พวงมาลัยพันรอบขันโตกด้วย เมื่อจบการพ้อนแล้วเจ้าพิธีก็จะนำเอาพวงมาลัยที่พันรอบโตกเหล่านี้ไปคล้องคอให้กับช่างพ้อน

18) พ้อนคล้องช้าง เข้าใจว่าคงจะแสดงถึงการคล้องช้างมาใช้ในชีวิตประจำวัน (อาชีพอ่าไม้เคิม นอกจากนี้ชาวมอญยังมีความเชื่อว่า ช้างเป็นสัตว์ที่ศักดิ์สิทธิ์) โดยคนหนึ่งจะทำที่เป็นช่างไปยืนหลบอยู่ที่ต้นแก้ว ส่วนอีกคนหนึ่งจะถือผ้าพ้อนไล่คล้อง เมื่อคล้องสำเร็จก็จะลากพาผู้ที่แสดงเป็นช่างและควาญช้างเข้ามาในโรงพิธี ไม่มีการใช้เครื่องเช่น

19) พ้อนถ่อเรือ แสดงถึงอาชีพการค้าขายทางเรือจากลำพูนถึงนครสวรรค์ที่เคยทำกันมา ใช้ผู้พ้อน 3 คน แสดงเป็นคนถ่อเรือ (ใช้ไม้ถ่อ 3 อัน) เจ้าพิธีถือขันโตกใส่เครื่องเช่นที่ใช้อยู่ในพิธีทั้งหมดขึ้นอยู่หัวเรือ แสดงการถ่อเคลื่อนไปที่ต้นแก้ว เมื่อถึงต้นแก้วแล้วผู้ถ่อเรือก็จะหักไม้ถ่อทิ้ง ส่วนเจ้าพิธีจะเทเครื่องเช่นในโตกทั้งหมดลงไว้ที่โคนต้นแก้ว

20) พ้อนถอนต้นแก้ว เป็นขั้นตอนสุดท้ายของการทำพิธี โดยเมื่อการพ้อนจบลงเจ้าพิธีจะเข้าไปถอนต้นแก้วที่ปักไว้หน้าโรงพิธีออก และนำต้นแก้วนั้นไปโยนทิ้ง แสดงว่าได้ถอดถอนสิ่งที่ไม่ดีทั้งหลายทิ้งไปหมดแล้ว

ความเชื่อเกี่ยวกับสาเหตุของการเกิดโรคในทัศนะของชาวบ้าน

1. ระบบความคิดและโลกทัศน์ในการจำแนกสาเหตุของการเกิดโรค

ชาวมอญบ้านหนองคู มีโลกทัศน์ที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตและปัญหาการเกิดโรครักษาใช้เจ็บป่วยไปในแนวทางที่ผสมผสานกัน ระหว่างความเชื่อในแบบแผนทางวัฒนธรรมของชาวมอญดั้งเดิม กับความเชื่อที่รับมาจากสังคมและวัฒนธรรมภายนอก โดยเฉพาะอิทธิพลทางความเชื่อจากสังคมและวัฒนธรรมของชาวพื้นเมืองภาคเหนือ ดังนั้น โลกทัศน์ของชาวมอญบ้านหนองคู ในการจำแนกสาเหตุของการเกิดโรคและปัญหาทางด้านสุขภาพนั้นจึงถือว่าเป็นแบบแผนที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว หรือเฉพาะถิ่นที่เกิดขึ้นภายในชุมชนหนองคูเท่านั้น

จากการศึกษาพบว่า ระบบความคิดความเชื่อของชาวบ้าน ต่อสาเหตุการเกิดโรคของชาวมอญบ้านหนองคู มีความเหมือนกันกับความเชื่อและความคิดของหมอพื้นบ้าน ทั้งนี้ เป็นเพราะหมอพื้นบ้านและชาวบ้านดำรงชีวิตอยู่ภายใต้พื้นฐานทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับโลกทัศน์ ความคิดที่ถูกถ่ายทอด ปลูกฝังความเชื่อนี้มาจากบรรพบุรุษชาวมอญด้วยกัน ดังจะจำแนกความคิด ความเชื่อ ของชาวบ้านในสาเหตุของการเกิดโรคได้ดังนี้

1.1 เกิดจากอำนาจเหนือธรรมชาติ

ชาวบ้านหนองคูเชื่อว่า การเจ็บไข้ได้ป่วยของชาวบ้านนั้น เกิดจากการผิผีผีมาร ไม่เคารพเชื่อฟัง การลบหลู่ การผิผีผีมาร หรือการถูกกลั่นแกล้งจากภูตผี อำนาจเวทมนตร์ที่ชาวมอญให้ความเคารพและเกรงกลัว โดยความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติและภูตผีที่เป็นสาเหตุก่อให้เกิดอาการเจ็บป่วยขึ้นในทัศนะของชาวบ้านมีดังนี้

1.1.1 ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ

ชาวบ้านหนองคูปัจจุบัน มีครอบครัวมีความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษเหลือเพียงประมาณร้อยละ 40 เท่านั้น โดยพบว่า หากบ้านใดมีการนับถือผีบรรพบุรุษ บริเวณเสาผีเรือนต้องมีหิ้งใส่เสื้อผ้าผี และเครื่องประดับของผีเรือนตั้งอยู่บริเวณเสาเอกของบ้าน ส่วนครอบครัวใดเลิกนับถือผีบรรพบุรุษแล้ว ก็นำหีบเสื้อผ้าและเครื่องประดับผีเรือน นำไปฝังรวมกันอธิษฐานบรรพบุรุษตนตามวัดต่าง ๆ (บุญมี ศรีสถิตย์ธรรม 2545)

ผีบรรพบุรุษชาวมอญบ้านหนองคู เรียกว่า “ปะโหนก” ซึ่งชาวมอญมีความเชื่อว่าปะโหนกหรือผีบรรพบุรุษสิงสถิตที่เสาเอกของบ้าน เป็นผู้คอยปกป้องดูแลลูกหลานที่อาศัยอยู่ในเรือนบ้าน และวงศ์ตระกูล หากผู้ใดอยู่ในเรือนหรืออยู่ในตระกูลเดียวกัน กระทำผิดกฎข้อห้ามหรือผิดต่อจารีตประเพณีของชาวมอญ เช่น การให้คนท้องถิ่นมานอนภายในบ้านที่มีเสาผีเรือนอยู่ ก็จะส่งผลให้ผู้นั้นหรือญาติ ๆ เกิดอาการเจ็บป่วยขึ้น ทั้งนี้ ต้องมีพิธีกรรมการเช่นไหว้หรือการพ้อนผี เพื่อเป็นการขอขมาลาโทษจึงจะทำให้หายจากอาการเจ็บป่วย

การนับถือผีบรรพบุรุษของชาวมอญบ้านหนองคูนั้น จะต้องรับกันเป็นทอด ๆ จากบรรพบุรุษ ผู้มีหน้าที่รับคือบุตรชายคนหัวปีของตระกูล บุตรหญิงจะรับไม่ได้ เมื่อถึงคราวต้องทำพิธีรำผีหรือพ้อนผี บุตรชายเป็นผู้เข้าพิธีและเรียกว่าเป็นต้นผี

1.1.2 ความเชื่อเรื่องผีประจำหมู่บ้านหรือศาลประจำหมู่บ้าน

ชาวมอญบ้านหนองคูเรียกผีประจำหมู่บ้านว่า “เสื่อบ้าน” เป็นภาษามอญว่า “ปะจู้” เป็นผีคอยคุ้มครองชาวบ้าน และคอยลงโทษผู้ที่กระทำความผิดต่อกฎข้อปฏิบัติจารีตประเพณี ศาลประจำหมู่บ้านของชาวหนองคูตั้งอยู่กลางหมู่บ้านเรียกว่าศาลเจ้าพ่อ-หงส์ทอง คนในหมู่บ้านเมื่อประกอบพิธีกรรมใด ๆ ที่เกี่ยวกับครอบครัว เช่น บวช แต่งงาน หรือมีพิธีกรรมงานประเพณีตามวันสำคัญต่าง ๆ ของหมู่บ้าน ก็จะต้องมีพิธีบอกกล่าวให้ “ปะจู้” หรือเสื่อบ้านได้รับรู้ถึงพิธีกรรมนั้น ๆ และแต่ละปีมีงานทำบุญ เช่น ไหว้ศาลปะจู้หรือเสื่อบ้านเป็นประจำทุก ๆ ปี เพื่อความเป็นสิริมงคลของชาวบ้าน

ชาวมอญบ้านหนองคูให้ความเคารพเชื่อถือ “ปะจู้” ประจำหมู่บ้านมาก สังเกตจากชาวบ้านเมื่อเกิดเรื่องเดือดร้อนขึ้นกับตัวเองหรือครอบครัว ก็มักจะมาบนบานขอความช่วยเหลือ ผู้ใดย้ายเข้ามาอยู่ในหมู่บ้าน หรือชาวบ้านย้ายเดินทางไปอยู่ในถิ่นอื่น ๆ ก็ต้องมาขออนุญาตปะจู้ด้วย เพราะเชื่อว่า ปะจู้จะช่วยปกป้องคุ้มครองไม่ให้เกิดอันตรายและเกิดโรคภัยไข้เจ็บ หากผู้ใดกระทำความผิดต่อปะจู้ เช่น ลบหลู่ดูหมิ่น หรือไม่ทำตามสัญญาที่ได้บนบานต่อปะจู้ หรือประพฤติปฏิบัติผิดต่อจารีตประเพณีของหมู่บ้าน ปะจู้จะลงโทษผู้นั้นให้เกิดการเจ็บป่วยหรือก็เกิดสิ่งไม่ดีขึ้นในครอบครัว

จากการศึกษาพบว่า ตามบ้านเรือนชาวมอญเกือบทุกครอบครัวมี ศาลพระภูมิหรือเจ้าที่ โดยชาวมอญบ้านหนองคูมีความเชื่อว่าศาลพระภูมิและเจ้าที่เป็นที่ ของบรรพบุรุษที่เคารพของทุกคนในครอบครัว เนื่องจากดวงวิญญาณบรรพบุรุษจะคอย ปกป้องคุ้มครองไม่ให้เกิดอันตรายและคลั่งคลุ้มให้มีความสุขความเจริญ ศาลพระภูมิ หรือเจ้าที่ของชาวบ้านหนองคูตั้งอยู่ภายในบริเวณบ้านของตนเอง มีลักษณะคล้ายแบบ บ้านจำลองหลังเล็ก ๆ และตั้งอยู่ไม่สูงจากพื้นดินมากนัก ชาวบ้านมีการเช่นไหว้ศาล- พระภูมิหรือเจ้าที่ในวันสำคัญทางพุทธศาสนา รวมทั้งเมื่อมีงานพิธีกรรมหรืองานประเพณี ของครอบครัว ชาวบ้านนำดอกไม้ ธูปเทียน และสำหรับอาหารมาเช่นไหว้

1.1.3 ความเชื่อเรื่องเจ้าแม่จามเทวี

ชาวมอญบ้านหนองคูทุกคนมีความเคารพศรัทธาต่อองค์เจ้าแม่จามเทวี ปฐมกษัตริย์แห่งเมืองหริภุญไชย โดยมีความเชื่อว่า เจ้าแม่จามเทวีเป็นต้นตระกูลชาวมอญ หรือเม็งในลำพูน และยังเชื่อว่าเจ้าแม่จามเทวีกำเนิดที่บ้านหนองคู ชาวมอญบ้านหนองคู จัดงานพิธีบวงสรวงเจ้าแม่จามเทวีเป็นประจำทุกปี เพื่อแสดงความเคารพศรัทธาและระลึก ถึงบรรพบุรุษชาวมอญ ในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 5 (ตรงกับช่วงปลายเดือนมกราคม-ต้นเดือน กุมภาพันธ์) ณ บริเวณลานอนุสาวรีย์เจ้าแม่จามเทวี อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน พิธีกรรมใน การบวงสรวงเจ้าแม่จามเทวีมีการกล่าวสรรเสริญบุญคุณเจ้าแม่เป็นภาษามอญ รวมทั้งมีการ ฟ้อนรำแบบมอญโบราณ ผู้หญิงชาวบ้านหนองคูมีความเชื่อว่า หากผู้ใด ไปร่วมฟ้อนรำ ถวายต่อหน้าองค์อนุสาวรีย์เจ้าแม่จะทำให้หายเจ็บป่วยและทำให้มีอายุยืน

นอกจากนี้ชาวมอญบ้านหนองคูยังนิยมบนบานต่อองค์เจ้าแม่จามเทวี เมื่อครอบครัวเกิดปัญหาหรือเกิดโรคภัยไข้เจ็บ ผู้ที่มีบุตรแล้วเด็กเกิดเจ็บป่วย พ่อแม่ก็จะ บนบานหรือยกบุตรให้เป็นบุตรของเจ้าแม่จามเทวี เพื่อที่จะให้อธิษฐานของเจ้าแม่ช่วย ปกป้องคุ้มครองบุตรของตนอีกทางหนึ่งด้วย (สุจิต ญาณะเผือก 2544)

1.2 เกิดจากผลทางธรรมชาติ

หมอพื้นบ้านส่วนใหญ่ในหมู่บ้านหนองคูมีความเชื่อว่าธรรมชาติและสิ่ง ต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวรวมทั้งผลการดำเนินชีวิตประจำวันของชาวบ้าน มีส่วนทำให้เกิด การเจ็บป่วย โดยแยกสาเหตุการเกิดโรคดังนี้

1.2.1 เกิดจากเชื้อโรค

หมอพื้นบ้านในชุมชนบ้านหนองคูส่วนใหญ่มีความเข้าใจและความเชื่อว่าร่างกายของเราได้รับเชื้อโรคต่าง ๆ โดยทางปาก ผิวหนังหรือด้านอื่น ๆ และเกิดเป็นพิษแก่ร่างกาย เช่น เชื้อโรคงูสวัดและฝี หนองต่าง ๆ มีเชื้อโรคเฉพาะที่ทำให้ผู้ป่วยมีอาการของโรคเนื่องจากรับประทานอาหารจำพวกเนื้อวัว เนื้อหมู ที่มีเชื้อโรคจำพวกนี้ หรือชาวบ้านเจ็บป่วยด้วยโรคผิวหนัง เช่น ผื่นคันหรือเป็นลมพิษ เนื่องจากร่างกายสัมผัสกับเชื้อโรคและสารเคมีจากการประกอบอาชีพนั่นเอง

1.2.2 เกิดจากการรับประทานอาหารแสลง

จากการเรียนรู้และประสบการณ์ของหมอพื้นบ้านเชื่อว่า อาหารบางอย่างที่รับประทานไม่เหมาะกับบุคคลในบางสภาวะ จึงทำให้เกิดอาการเป็นพิษ หรือเกิดการแสดงต่อร่างกาย เช่น หลุ่ยกลอดบุตรใหม่ ๆ ห้ามรับประทานอาหารมีรสขมจัดและอาหารมีรสเผ็ดร้อน เช่น ชะอม มะระหรือหน่อไม้ดอง เพราะอาหารเหล่านี้จะขับเลือด ทำให้เลือดลมไม่ปกติและเป็นอันตรายต่อมดลูกของผู้คลอดบุตร หรือผู้ที่ เป็นโรคงูสวัด ห้ามรับประทานของหมักดอง ไข่ ไข่ เพราะจะทำให้เกิดพิษร้อนและทำให้กัลดหนอง อาการของโรคจะลุกลามจนอาจเสียชีวิตได้ ดังนั้น หมอพื้นบ้านจึงมักสอบถามผู้ป่วยที่มา รับการรักษาว่าได้รับประทานอาหารอะไรบ้าง เพื่อที่จะได้วินิจฉัยโรคได้อย่างถูกต้องและทำการรักษาต่อไป

1.2.3 เกิดจากสภาพการเปลี่ยนแปลงของฤดูกาลและดินฟ้าอากาศ

สภาพภูมิประเทศและที่ตั้งของหมู่บ้านหนองคู ทำให้การเปลี่ยนแปลงของดินฟ้าอากาศเป็นไปอย่างรุนแรงและรวดเร็ว เช่น กลางวันอากาศร้อนจัด พอถึงกลางคืนอากาศเย็น หรือช่วงฤดูแล้งอากาศร้อนแต่พอถึงฤดูหนาวอากาศก็หนาวจัด หมอพื้นบ้านเชื่อว่า การเปลี่ยนแปลงของฤดูกาลและสภาพดินฟ้าอากาศดังกล่าว เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดการเจ็บป่วยขึ้น โดยเฉพาะผู้มีร่างกายไม่แข็งแรง เช่น ผู้สูงอายุหรือเด็ก ๆ เป็นต้น ชาวบ้านส่วนใหญ่มักเป็นโรคเกี่ยวกับระบบทางเดินหายใจ อาทิ ช่วงการเปลี่ยนแปลงจากฤดูฝนเปลี่ยนเป็นฤดูหนาวมักเป็นหวัด ไอ เป็นไข้ และในช่วงฤดูร้อน ชาวบ้านมักจะเจ็บป่วยด้วยโรคผิวหนัง โรคท้องร่วง โรคลมพิษและโรคงูสวัด เป็นต้น

1.2.4 เกิดจากอุบัติเหตุ

การเกิดอุบัติเหตุในชีวิตประจำวันจะเกิดขึ้นได้ตลอดเวลาและส่งผลให้ร่างกายเกิดการเจ็บป่วยขึ้น เช่น รถชน ตกต้นไม้ น้ำร้อนลวก สุนัขกัด หรือแมลงกัดต่อย เป็นต้น ชาวบ้านสามารถเลือกว่าจะเข้ารับการรักษาจากแพทย์แผนปัจจุบันหรือเข้ารับการรักษาจากหมอพื้นบ้าน เพื่อให้หายจากอาการเจ็บป่วยด้วยอุบัติเหตุ นั้น ๆ

1.3 เกิดจากผลแห่งกรรม

หมอพื้นบ้านและชาวบ้านมีความเชื่อว่า การเจ็บป่วยหรือการเกิดโรครึ้นกับชาวบ้าน โดยไม่คาดคิดและไม่สามารถรักษาให้หายได้ หรือส่งผลให้มีการสูญเสียอวัยวะหรือเสียชีวิตอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เป็นผลมาจากเวรกรรมและการใช้กรรมของแต่ละบุคคล ทั้งนี้ ชาวบ้านหนองคูกล่าวว่า เวรกรรมและการใช้กรรมเก่าของแต่ละบุคคลนั้นมีผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำของตนเองในอดีตทั้งสิ้น เช่น ผู้ที่เจ็บป่วยด้วยการถูกทำร้ายร่างกายจนต้องสูญเสียอวัยวะหรือร่างกายพิการ ก็เพราะอดีตผู้นั้นไปกระทำกับเขาก่อน จึงเกิดการจองเวรกันสืบมา

นอกจากนี้ชาวมอญบ้านหนองคูและหมอพื้นบ้านยังเชื่อว่า การเกิดโรครึ้นกับใช้เจ็บนั้นเป็นผลมาจากเคราะห์กรรม ดวงชะตาหรือพรหมลิขิตของแต่ละบุคคลด้วย ดังนั้น การทำให้หายจากอาการเจ็บป่วยดังกล่าว จึงต้องสะเดาะเคราะห์เสริมดวงชะตาหรือไม่ก็ไปทำบุญ ทำทาน จึงจะทำให้อาการเจ็บป่วยดีขึ้น (สุจิต ญาณะเผือก 2544)

2. แนวทางแก้ไขปัญหา

จากการศึกษาพบว่า ชาวมอญบ้านหนองคูในปัจจุบันเมื่อเกิดอาการเจ็บป่วยขึ้นมาส่วนใหญ่มักมีการแก้ไขปัญหายุ่ 4 แนวทาง ตามความเชื่อที่ยึดถือกันมาในกลุ่มชาวมอญ และตามความเชื่อที่ได้รับจากการเรียนรู้ระบบสังคมและวัฒนธรรมภายนอกโดยเฉพาะระบบสังคมและวัฒนธรรมของชาวล้านนา คือ

2.1 การรักษาพยาบาลเบื้องต้นด้วยตนเองแบบพื้นบ้าน

เมื่อชาวบ้านเกิดอาการเจ็บป่วยหากพบว่า อาการเบื้องต้นไม่หนักมาก ชาวบ้านมักมีวิธีการช่วยเหลือตัวเองในเบื้องต้น ชาวมอญได้รับการถ่ายทอดกรรมวิธีในการ

รักษาพยาบาลมาจากบรรพบุรุษ โดยการบอกเล่าสืบต่อกันมาและได้รับมาจากการรับรู้ การสังเกตและประสบการณ์จากสังคมภายนอกที่ไม่ใช่แบบแผนชาวมอญ แล้วนำมาผสมผสานและปรับให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและวิถีการดำรงชีวิตของชาวบ้านหนองคูเอง คือ เด็ก ๆ ในหมู่บ้านเมื่อเกิดอาการเจ็บป่วยและมีอาการไม่รุนแรงมากนัก เช่น เด็กตัวร้อน หรือมีไข้ ผู้เป็นพ่อแม่จะปรุงยาสมุนไพรที่มีใช้ในบ้าน คือ ยาเขียวผสมกับรากมะแว้งให้เด็กรับประทานเป็นต้น (บุญมี ศรีสถิตยธรรม 2545)

2.2 การรักษาพยาบาลแบบแผนปัจจุบัน

ปัจจุบันชาวบ้านหนองคู มีทัศนคติยอมรับและเชื่อมั่นในประสิทธิภาพระบบการแพทย์แผนปัจจุบันมากขึ้น ทั้งนี้ เพราะความเจริญทางเทคโนโลยีและการคมนาคมที่ทันสมัยเข้าไปมีบทบาทสำคัญในวิถีชีวิต จึงเป็นผลให้ชาวบ้านหนองคูส่วนใหญ่มักไปซื้อยาแผนปัจจุบันมารับประทานเมื่อเกิดอาการเจ็บป่วย เนื่องจากสะดวกในการซื้อหา หากอาการยังไม่ดีขึ้นก็มักเข้ารับการรักษาจากแพทย์แผนปัจจุบันที่คลินิก ศูนย์บริการสาธารณสุขหรือโรงพยาบาล ทั้งนี้ เป็นเพราะระบบคมนาคมภายในหมู่บ้านมีความสะดวกมาก

2.3 การรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านเท่านั้น

ชาวมอญบ้านหนองคูมีความเชื่อว่า โรคนางโรคหรือการเจ็บป่วยบางอย่างจะต้องใช้วิธีการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านเท่านั้น โดยใช้บริการของหมอพื้นบ้านทั้งหมอเป่า คนทรง หมอผี การรักษาพยาบาลในแบบพื้นบ้านนั้น โดยใช้พิธีกรรมในการรักษา ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับพื้นฐานความเชื่อของชาวมอญในหมู่บ้านหนองคูที่ได้รับการสั่งสอนถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษว่า เมื่อเกิดเจ็บป่วยเกี่ยวกับโรคนางโรค เช่น โรคงูสวัด หากเข้ารับการบำบัดรักษาในแบบแผนการแพทย์ปัจจุบัน ด้วยการทายา ฉีดยาหรือรับประทานยาแล้ว จะทำให้อาการเจ็บป่วยลุกลามมีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้น จนอาจเป็นอันตรายถึงขั้นเสียชีวิตได้ นอกจากนี้การเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นโดยไม่ทราบสาเหตุหรือการเจ็บป่วยที่ผิดไปจากธรรมดา เช่น มีอาการเสีษสติหรือเพ้อ ญาติผู้ป่วยจะให้หมอผีหรือคนทรงมาช่วยแนะนำทางในการรักษา หรือมีฉะนั้นชาวบ้านและญาติผู้ป่วยก็มักประกอบพิธีกรรมแบบพื้นบ้านกันเอง เช่น การทำพิธีเทาะชะแนนหรือการทำพิธีกรรมเสีษบาลเพื่อรักษาอาการเจ็บป่วยเป็นต้น

2.4 การรักษาพยาบาลแผนปัจจุบันควบคู่กับการใช้บริการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้าน

กล่าวคือภายในชุมชนชาวมอญบ้านหนองคู้เมื่อเกิดการเจ็บไข้ได้ป่วยขึ้นหรือเกิดอุบัติเหตุโดยไม่คาดคิด ชาวบ้านมักเข้ารับการักษาพยาบาลในแบบแผนปัจจุบันในเบื้องต้น เช่น ซื้อยาแผนปัจจุบันมารับประทานหรือให้แพทย์แผนปัจจุบันรักษา เมื่อรักษาด้วยระบบการแพทย์แผนปัจจุบันแล้วจะหายหรือไม่หายจากอาการเจ็บป่วยก็ตาม ชาวบ้านมักมีความเชื่อว่า ต้องรักษาพยาบาลในแบบพื้นบ้านด้วย เช่น ชาวบ้านที่ได้รับบาดเจ็บบริเวณกระดูกหรือกล้ามเนื้อ ก็มักเข้ารักษาพยาบาลในแผนปัจจุบันโดยการเข้าเฝือกปูน เมื่อแพทย์ถอดเฝือกปูนแล้ว ผู้ป่วยก็เข้ารับการรักษาจากหมอเฒ่าพื้นบ้านควบคู่ไปด้วยจนกว่าอาการเจ็บป่วยหายเป็นปกติ (สุจิต ญาณะเฝือก 2544)

3. ความเชื่อในกระบวนการรักษาพยาบาลด้วยตนเองแบบพื้นบ้าน

ปัจจุบันชาวมอญบ้านหนองคู้มีกรรมวิธีการแก้ไขปัญหาค่าเจ็บป่วยด้วยตนเองในเบื้องต้น ทั้งนี้ ความเชื่อในกระบวนการแก้ไขปัญหาดังกล่าวนี เกิดจากการเรียนรู้ประสบการณ์และการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ รวมทั้งการรับแนวคิด ความเชื่อจากสังคมวัฒนธรรมอื่น โดยปรับใช้เข้ากับวิถีการดำรงชีวิตของตน จากการศึกษาผู้วิจัยได้จัดชั้นตอนหรือกระบวนการรักษาพยาบาลด้วยตนเองแบบพื้นบ้านของชาวมอญบ้านหนองคู้ดังนี้

3.1 การใช้พิธีกรรมเสกบาลหรือเทาะสะแนมรักษาอาการเจ็บป่วย

พิธีกรรมการเทาะสะแนมหรือเสกบาลของชาวมอญ เพื่อรักษาอาการเจ็บป่วย มี พ่อ แม่ หรือญาติผู้ใหญ่ในครอบครัวเป็นผู้ทำพิธี หากพบว่าคนในครอบครัวเกิดอาการเจ็บป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุหรือรักษาด้วยวิธีอื่น ๆ แล้วไม่หาย โดยมีความเชื่อว่า ผู้เจ็บป่วยแล้วรักษาไม่หายหรือไม่ทราบสาเหตุ เป็นเพราะถูกผีสิงหรือถูกผีกลั่นแกล้ง ทำให้ผู้นั้นเกิดขวัญหนีดีฝ่อและมีอาการเจ็บไข้ได้ป่วย

คำว่า “เทาะสะแนม” ตามภาษามอญสามารถแยกแปลความหมายได้ คือ “เทาะ” หมายถึงการทิ้ง ส่วนคำว่า “สะแนม” หมายถึง ขวัญหนีดีฝ่อ แปลความหมายโดย

รวมว่า คือการทำให้ขวัญในตัวคนกลับมาและทิ้งสิ่งไม่ดีที่อยู่บนขวัญนั้นออกไป ดังนั้น พิธีกรรมการเทาะสะแนมของชาวมอญก็คือ พิธีกรรมการเสียบกาลให้ผู้ป่วยที่มีอาการเจ็บป่วยนั่นเอง (บุญมี ศรีสถิตย์ธรรม 2545)

ขั้นตอนในการทำพิธีเทาะสะแนมของชาวมอญบ้านหนองคู่นั้น จะให้พ่อแม่หรือผู้สูงอายุในครอบครัว เป็นเพศหญิงหรือเพศชายก็ได้ เป็นผู้ประกอบพิธีเทาะสะแนมให้แก่ผู้ป่วย การประกอบพิธีเทาะสะแนมของชาวมอญบ้านหนองคู่มียู่ 2 แบบ คือ การเทาะสะแนมแบบทั่วไปและการเทาะสะแนมใหญ่ ซึ่งการเทาะสะแนมใหญ่นั้นกระทำเฉพาะเด็กที่มีอายุน้อยและมีอาการเจ็บป่วย เช่น เด็กนอนผวาบ่อย ๆ เป็นต้น โดยมีอุปกรณ์และขั้นตอนในการประกอบพิธีดังนี้

การประกอบพิธีเทาะสะแนมแบบทั่วไปมีอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบพิธี คือ

- 1) ใบตอง ขนาดกว้างยาวประมาณ 20 X 20 เซนติเมตร 1 ชิ้น
- 2) ข้าวเจ้าหุงสุกโดยตักจากปากหม้อข้าวทัพพีแรก 1 ทัพพี
- 3) กล้วยน้ำว่า 1 ลูก

ชาวมอญมีความเชื่อว่าอุปกรณ์ดังกล่าวที่ใช้ประกอบพิธีเทาะสะแนม เป็นเครื่องเช่นไหว้ผีและยังเชื่อว่าเป็นอาหารของขวัญด้วย ซึ่งความเชื่อเกี่ยวกับกล้วยและใบตองนี้น่าจะเป็นอิทธิพลจากศาสนาพราหมณ์ฮินดู เพื่อใช้เรียกให้ขวัญกลับเข้ามาสู่ตัว

3.1.1 ขั้นตอนในการประกอบพิธี

ขั้นแรกผู้ประกอบพิธี (พ่อแม่หรือญาติผู้ใหญ่) ให้ผู้ป่วยนั่งยี่ดขาและพนมมือไหว้ ผู้ประกอบพิธีนำอุปกรณ์ต่าง ๆ ห่อรวมกันในใบตองแล้วจะกล่าวขับไล่ผีต่าง ๆ ที่เข้ามาสิงอยู่ในตัวผู้ป่วย โดยเรียกชื่อผีต่าง ๆ ให้มากที่สุดเท่าที่จะจำได้ จากนั้นนำอุปกรณ์ห่อด้วยใบตองมาโยนใส่หัวผู้ป่วยเบา ๆ 3 ครั้ง ให้ถ่มน้ำลายใส่ศีรษะผู้ป่วยเพื่อเป็นการขับไล่ผีต่าง ๆ หลังจากนั้นผู้ประกอบพิธีกล่าวเรียกขวัญผู้ป่วย โดยระบุชื่อผู้ป่วยด้วยให้กลับเข้ามาอยู่ในร่างกาย 3 ครั้ง เป็นเสร็จพิธี

ภายหลังจากเสร็จสิ้นพิธีกรรมการเทาะสะแนมแล้ว ผู้ประกอบพิธีกรรมนำห่ออุปกรณ์การทำพิธีนำไปวางไว้บนทางแยก นอกเขตเรือนชานบ้าน (สุจิต ญาณะเผือก 2545)

การประกอบพิธีเทาะสะแนมใหญ่

3.1.2 อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบพิธี

- 1) กระจกใหญ่ใช้เป็นภาชนะ 1 ใบ
- 2) หมากพลู 1 ชุค
- 3) กล้วย 1 ลูก
- 4) อ้อย 3 ข้อ (ตัดเป็นท่อนยาวประมาณท่อนละ 1 คีบ)
- 5) นุหรี 1 มวน (โดยตัดเป็น 3 ท่อน)

ตามความเชื่อของชาวมอญเกี่ยวกับอุปกรณ์ ในพิธีกรรมเทาะสะแนมใหญ่ ถือว่ากระจกนั้นเป็นภาชนะที่ใช้ใส่เครื่องสังเวทหรือใส่อาหารเลี้ยงผีเท่านั้น ส่วนหมากพลู ใช้เป็นเครื่องสังเวท ฝึบ่ ยา กล้วย เป็นสัญลักษณ์แทนเด็กที่กำลังเจ็บป่วย และอ้อย เป็นสัญลักษณ์ของขนมหวาน สำหรับเป็นอาหารของเด็ก (ฮ้วน ท้ายนาวา 2545)

3.1.3 ขั้นตอนในการประกอบพิธีเทาะสะแนมใหญ่

ขั้นตอนแรกผู้ประกอบพิธีนำอุปกรณ์ดังกล่าวมาใส่รวมไว้ในกระจกใหญ่ จากนั้นจะให้ผู้ป่วยมานั่งยี่ดขาและพนมมือ ผู้ประกอบพิธียกกระจกใส่อุปกรณ์ไปทูนไว้บนศีรษะผู้ป่วย พร้อมกับกล่าวขับไล่ผีที่เข้ามาทำร้ายผู้ป่วยโดยเรียกชื่อผีต่าง ๆ ให้มากที่สุดเท่าที่จะจำได้เช่นกัน เมื่อกล่าวขับไล่ผีเสร็จแล้วผู้ประกอบพิธีจะยกกระจกอุปกรณ์เลียบตัวผู้ป่วยจากศีรษะไล่ลงไปวางไว้ที่บริเวณปลายเท้า จากนั้นกล่าวเรียกขวัญผู้ป่วย โดยระบุชื่อผู้ป่วยด้วยเช่นกันให้กลับเข้ามาอยู่ในตัวผู้ป่วย 3 ครั้ง เมื่อกล่าวเสร็จแล้วผู้ประกอบพิธีนำกระจกใส่อุปกรณ์ประกอบพิธี นำไปแขวนไว้บริเวณทางสามแพร่งเป็นเสร็จพิธี

การประกอบพิธีกรรมการเทาะสะแนมหรือพิธีเสียบาลของชาวมอญบ้านหนองคูนี้ จะไม่กำหนดว่ากระทำในเวลาใดและไม่กำหนดว่าผู้ป่วยจะต้องหันปลายเท้าไปทางทิศตะวันตก ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับความเชื่อของแต่ละบุคคล หากผู้ใดมีความเชื่อถือก็จะประกอบพิธีในตอนก่อนค่ำและให้ผู้ป่วยหันปลายเท้าไปทางทิศตะวันตก เพราะเชื่อว่าหากประกอบพิธีในตอนก่อนค่ำและหันปลายเท้าไปทางทิศตะวันตก จะทำให้สิ่งที่ไม่ดีต่าง ๆ ในตัวผู้ป่วยตกไปกับตะวันตกที่กำลังจะตกดิน แต่ในสภาพการณ์ปัจจุบัน มีชาวบ้านหนองคูเป็นส่วนน้อยมากที่มีความเชื่อดังกล่าวอยู่ (บุญมี เล่ห์แสน 2545)

3.1.4 การประเมินผล

การประกอบพิธีกรรมเสียบาลหรือการเทาะสะแนมของชาวมอญ บ้านหนองคู ผู้ประกอบพิธีกรรม (พ่อแม่หรือญาติผู้ใหญ่) จะคอยประเมินอาการหลังจากทำพิธีกรรมเสร็จสิ้นโดยมีความเชื่อว่า เมื่อประกอบพิธีกรรมแล้วผีร้ายต่าง ๆ ออกจากร่างผู้ป่วยไปแล้วรวมทั้งขวัญได้กลับเข้ามาในร่างผู้ป่วยแล้ว จากนั้นไปผู้ป่วยจะมีอาการดีขึ้นและหายป่วยในที่สุด ส่วนรายที่ผู้ป่วยเป็นเด็กและมีอาการนอนควาบ่อย ๆ ภายหลังจากประกอบพิธีกรรมเทาะสะแนมแล้ว อาการผวาของเด็กจะไม่ปรากฏอีก

3.2 การรักษาอาการสะอึก

เมื่อเกิดอาการสะอึกขึ้น ชาวบ้านหนองคูจะใช้วิธีทำให้ผู้มีอาการสะอึก สะอึกหรือตกใจ โดยมีความเชื่อว่าการสะอึกหรือตกใจ จะทำให้ผู้นั้นลืมอาการสะอึกลงได้และจะหายไปในที่สุด

ส่วนอีกวิธีหนึ่งคือให้ผู้มีอาการสะอึกไปค้ำน้ำตามหมอน้ำของชาวบ้านที่ตั้งไว้หน้าบ้านเพื่อให้ผู้ผ่านไปผ่านมาได้ค้ำกิน (เป็นธรรมเนียมของชาวล้านนา) โดยมีความเชื่อว่าการค้ำน้ำโดยทันทีเมื่อเกิดอาการสะอึก จะทำให้ระบบการหายใจและกระบังลมทำงานโดยกะทันหัน อาการสะอึกก็จะหายไป

3.3 การรักษาโรคลมชักหรือลมสะป้านในเด็ก

อาการลมชักหรือภาษาท้องถิ่นเรียกว่า อาการลมสะป้าน มักจะเกิดขึ้นกับเด็กเล็ก ๆ ในขณะที่เด็กร้องไห้หรือปวดท้อง จะเกิดอาการเป็นผื่นแดงขึ้นตามตัวและมีอาการชักในที่สุด

วิธีการรักษาของชาวบ้านหนองคู คือ นำเปิดเป็น ๆ มาล้างให้สะอาด และนำน้ำมาราดที่ตัวเปิดอีกครั้ง หลังจากนั้นให้นำน้ำที่ล้างเปิดนี้ไปหยอดใส่ปากเด็กที่กำลังมีอาการลมสะป้าน หลังจากนั้นให้นำน้ำที่เหลือมาหยอดใส่ปากเด็กที่มีอาการดังกล่าวอีกครั้ง ลักษณะอาการเป็นลมชักหรือลมสะป้านในเด็กจะหายไป โดยมีความเชื่อว่าน้ำล้างเปิดนั้นมีกลิ่นสาบของเปิดอยู่ เมื่อหยอดเข้าปากเด็กและอาบน้ำให้เด็ก กลิ่นสาบเปิดและความเย็นของน้ำจะทำให้เด็กหยุดอาการชัก (บุญมี ศรีสถิตย์ธรรม 2545)

3.4 การรักษาเด็กเล็กตัวร้อน

เมื่อเด็กอายุน้อยเกิดมีอาการไข้ตัวร้อน ชาวบ้านหนองคูจะใช้ต้นมะขามป้อมคั้น (พืชสมุนไพรในท้องถิ่น) โดยการกลั่นหายใจถอนมา 7 คั้น และพับเป็น 3 พับ แล้วมัดเป็น 3 เปลาะ นำมาคั้นกับข้าวสารเจ้า 3 หยิบมือกับน้ำ 3 ถ้วย คั้นให้เหลือ 1 ถ้วย เมื่อคั้นเสร็จแล้วให้นำเด็กที่เป็นไข้มาอุ้ม ขัดมือ ขัดเท้าไว้ไม่ให้คืน พอเด็กอ้าปาก ร้องก็ให้หยอดยาที่คั้นนี้ให้เด็กกลืนลงไป อาการไข้ ตัวร้อน จะค่อย ๆ หายไป

นายบุญมี ศรีสถิตย์ธรรม (2545) อธิบายว่า ต้นมะขามป้อมคั้นนี้เป็นสมุนไพรที่ดับพิษไข้ ตัวร้อน และเป็นยาสมุนไพรที่ช่วยรักษาไข้มาเลเรียได้ดี ส่วนสูตรในการปรุงนั้น การมัด 3 เปลาะ พับ 3 พับ ก็เพื่อใช้เป็นอุบายให้ระลึกลงถึงคุณพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ ให้มาช่วยปิดเป่ารักษาอาการเจ็บป่วยและจะทำให้สรรพคุณในการรักษามีประสิทธิภาพมากขึ้น ส่วนการที่ให้พ่อ แม่ เด็ก จับเด็กมานั่งขัดมือ ขัดเท้า ก็เพื่อไม่ให้เด็กคืน เนื่องจากเมื่อหยอดคยาลงในลำคอเด็กแล้วตัวเขาจะมีรสขมและเหม็นมาก ทำให้ลำบากต่อการรับประทาน

3.5 การรักษาเด็กปวดท้อง ร้อนในและปากเปื่อย

หากพบว่าเด็กทารกมีอาการร้อนใน ปากเปื่อย ภายในช่องปาก หรือมีอาการปวดท้อง ท้องเสีย ผู้เป็นพ่อแม่จะใช้มหาหิงคุ์ โดยการใช้ไม้แฉ่ ซึ่งเป็นไม้ไผ่แห้ง นำมาจากบริเวณปลายท่อนไม้ไผ่ มีลักษณะคล้ายฟูกัน นำมาชुบมหาหิงคุ์ แล้วไปป้ายบริเวณช่องปากที่เป็นแผลเปื่อย หรือนำไปป้ายบริเวณหน้าท้องเมื่อเด็กทารกมีอาการปวดท้อง อาการต่าง ๆ ดังกล่าวจะค่อย ๆ หายไป ชาวบ้านส่วนใหญ่มีความเชื่อมั่นในประสิทธิภาพของตัวยามหาหิงคุ์ว่า จะช่วยบรรเทาอาการเจ็บป่วยต่าง ๆ ในเด็กทารกได้ดี (สุจิต ญาณะเผือก 2545)

3.6 การประเมินผลการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านด้วยตนเองของชาวบ้านหนองคู

ขั้นตอนการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้าน ซึ่งชาวมอญบ้านหนองคูรักษาพยาบาลด้วยตนเองนั้น การประเมินผลหลังจากการบำบัดรักษาจะขึ้นอยู่กับกระบวนการรักษาในแต่ละวิธีกาหรือแต่ละอาการของโรค เช่น การรักษาอาการเจ็บป่วยด้วยพิธีกรรม การเทาะสะเกษเนม หรือพิธีเสียบบาล ชาวบ้านหรือญาติผู้ป่วยคอยดูอาการผู้ป่วย

ประมาณ 1-2 วัน ภายหลังจากการประกอบพิธี ซึ่งส่วนใหญ่แล้วเมื่อประกอบพิธีเสร็จสิ้น ผู้ป่วยมีสภาพจิตใจดีขึ้น สังเกตได้จากการรับประทานอาหาร ได้มากขึ้นหลังจากนั้น อาการเจ็บป่วยก็ค่อย ๆ หายไป

ส่วนอาการเจ็บป่วยที่สามารถประเมินผลได้ทันที ได้แก่ อาการสะอึก คือ เมื่อทำให้ผู้ป่วยสะอึกหรือตกใจหรือด้วยการคั้นน้ำแล้ว อาการสะอึกก็จะหายทันที

กรณีการเจ็บป่วยบางอาการหรือบางโรค ชาวบ้านรักษาด้วยตนเองในแบบพื้นบ้านแล้วอาการไม่ดีขึ้น ชาวบ้านจะหาการรักษาในแนวทางอื่น ๆ ต่อไป โดยใช้บริการจากระบบการแพทย์แผนปัจจุบัน หรือไปขอคำแนะนำจากหมอพื้นบ้าน คนทรง หรือ หมอผี ต่อไป

ทัศนคติต่อความเชื่อมั่นในประสิทธิภาพการรักษาพยาบาล

แบบพื้นบ้านของหมอพื้นบ้านและชาวบ้าน

จากการศึกษาพบว่า การรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านของชาวมอญบ้านหนองคู ทั้งการรับการรักษาพยาบาลจากหมอพื้นบ้านที่มีความชำนาญในการรักษาโรคต่าง ๆ รวมทั้ง คนทรง หมอผีหรือเจ้าพิธีกรรม และการรักษาพยาบาลด้วยตนเองแบบพื้นบ้านในเบื้องต้นของชาวบ้านนั้น ทั้งชาวบ้านที่เป็นชาวมอญและหมอพื้นบ้าน คนทรง หมอผีและเจ้าพิธีกรรมต่าง ๆ ต่างมีความเชื่อมั่นในกระบวนการรักษาที่เป็นแบบแผนของชาวบ้าน ในลักษณะการผสมผสานกับทางความเชื่อในรูปแบบ หรือกระบวนการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านของชาวมอญดั้งเดิมที่สังคมชาวมอญสืบทอดจากบรรพบุรุษกับความเชื่อที่ได้รับอิทธิพลมาจากสังคมภายนอก คือ ระบบความคิด ความเชื่อในการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านท้องถิ่นภาคเหนือ ที่ค่อนข้างมีบทบาทอย่างสูงต่อทัศนคติของชาวบ้านและหมอพื้นบ้านในเชิงบวกต่อประสิทธิภาพของการรักษาพยาบาล จึงส่งผลให้ชาวบ้านหนองคู ยังคงเข้ารับการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านดังกล่าวเป็นทางเลือกหนึ่ง ในการบำบัดรักษาอาการเจ็บป่วย

1. ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ป่วยกับหมอพื้นบ้าน

จากการเข้าไปศึกษาโดยการสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมภายในชุมชนบ้านหนองคู พบว่า ความสัมพันธ์ของชาวบ้านในชุมชนมีลักษณะความสัมพันธ์แบบเครือญาติกันเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะความสัมพันธ์ในระดับครอบครัวที่ให้ความสำคัญกับญาติผู้ใหญ่ รวมทั้งในระดับกว้างออกไปหรือในระดับหมู่บ้าน ชาวบ้านรวมทั้งหมอพื้นบ้าน คนทรง หมอผี มักจะมีความคิดและเจตคติว่าเป็นเครือญาติเดียวกัน มีบรรพบุรุษมาจากเชื้อสายเดียวกัน

ดังนั้น เมื่อชาวบ้านเกิดอาการป่วยขึ้นมาแล้วต่างเลือกเข้ารับการรักษาจากหมอพื้นบ้าน เป็นอีกทางเลือกหนึ่งในการแก้ไขปัญหาในลักษณะขอความช่วยเหลือหรือขอคำแนะนำหรือขอคำปรึกษาจากหมอพื้นบ้าน คนทรง หมอผีในฐานะญาติสนิท หรือในฐานะคนในหมู่บ้านเดียวกัน เป็นชาวมอญด้วยกันที่อยู่ในแบบแผนทางสังคมวัฒนธรรมและกรอบความเชื่อเดียวกัน

2. ทศนคติต่อความเชื่อมั่นของผู้ป่วยและชาวบ้าน

ปัจจุบันชาวมอญบ้านหนองคูส่วนใหญ่เลือกเข้ารับรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านจากหมอพื้นบ้านหลังจากการแก้ไขปัญหาการเจ็บป่วยด้วยระบบการแพทย์แผนปัจจุบัน มีชาวบ้านหรือเป็นส่วนน้อยที่ตัดสินใจเลือกรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านเป็นอันดับแรก ทั้งนี้ จากการศึกษาพบว่า ทศนคติของชาวบ้านและผู้ป่วยต่อการรับการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านนั้นขึ้นอยู่กับความเชื่อในสาเหตุของการเกิดโรค โดยมีแนวคิดหรือเจตคติต่อความเชื่อมั่นในกระบวนการรักษาแบบพื้นบ้าน ดังนี้

2.1 ทศนคติที่มีต่อความเชื่อในสาเหตุของการเกิดโรค คือ ชาวบ้านและผู้ป่วยมีความเชื่อว่า สาเหตุของอาการเจ็บป่วยที่ไม่สามารถหาแนวทางการรักษาได้ หรือไม่ทราบสาเหตุของการเจ็บป่วยนั้น เกิดขึ้นเพราะอำนาจสิ่งเหนือธรรมชาติหรือเกิดขึ้นเนื่องจากการกระทำของภูตผี อำนาจเวทมนตร์ หรือไสยศาสตร์ต่าง ๆ รวมทั้งเกิดขึ้นเพราะการลงโทษของภูตผีที่ชาวบ้านนับถือและให้ความเคารพเกรงกลัว จากการ

กระทำผิดข้อห้ามข้อปฏิบัติตามจารีตประเพณีของชาวมอญที่สืบทอดกันมาจาก บรรพบุรุษ และระบบการแพทย์แผนปัจจุบันไม่สามารถที่จะทำการแก้ไข ปัญหาอาการเจ็บป่วยดังกล่าวชาวบ้านจึงมีความเชื่อมั่นในกระบวนการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้าน โดยใช้แนวทางการแก้ไขปัญหาอาการเจ็บป่วยจากหมอพื้นบ้าน คนทรง หมอผี ด้วยพิธีกรรมการรักษาแบบพื้นบ้าน ดังที่ นางอ้วน ท้ายนาวา (2545) ได้ยกตัวอย่างว่า หากลูกหลานของตนเกิดการเจ็บป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุ นางอ้วน ฯ และญาติ ๆ จะทำการบำบัดรักษาด้วยการเช่น ไหว้หรือขอขมาญาติต่าง ๆ ซึ่งเป็นไปตามแนวคิดทางความเชื่อดั้งเดิมของชาวมอญในหมู่บ้าน ที่สอดคล้องกันกับหมอพื้นบ้าน คนทรงและหมอผี

2.2 ทศนคติที่มีต่อความเชื่อของสาเหตุในการเกิดโรคว่า อาการเจ็บป่วยบางอย่างหรือบางโรคที่เกิดขึ้นกับชาวบ้านหรือผู้ป่วยนั้น ต้องทำการบำบัดรักษาด้วยระบบการแพทย์แบบพื้นบ้านเท่านั้น หากเข้าไปรับการรักษาในระบบการแพทย์แผนปัจจุบันแล้วอาการของโรคจะลุกลามหรือรักษาไม่หายและอาจจะเป็นอันตรายถึงชีวิตได้ เช่น อาการของโรคนุสวัด ชาวบ้านหนองคูจะมีความเชื่อว่า หากเข้ารับการรักษาด้วยการทายาฉีดยาจากหมอแผนปัจจุบัน จะทำให้อาการของโรคลุกลามและรักษาไม่หาย รวมทั้งยังมีความเชื่อว่า ประสิทธิภาพการรักษาแผนปัจจุบันนั้น เป็นเพียงการบรรเทาอาการเจ็บป่วยมิใช่การรักษาให้หายขาด และจะทำให้อาการของโรคกลับมาเป็นอีกครั้ง ซึ่งตรงกับความเห็นของ นางสมัย ปั่นกอ (2545) ผู้ป่วยด้วยโรคนุสวัดที่มีประสบการณ์จากการรักษาด้วยการแพทย์แผนปัจจุบันและทำให้ตัวเองมีอาการทรุดหนักลง ญาติจึงต้องนำตัวไปรักษาจากหมอเป่ารักษาโรคผิวหนังแบบพื้นบ้าน อาการของโรคจึงดีขึ้น เป็นต้น

2.3 ความเข้าใจในการอธิบายสาเหตุของการเกิดโรคจากหมอพื้นบ้าน คนทรง และหมอผี มีความชัดเจน ทำให้ชาวบ้านเกิดความเข้าใจสาเหตุของการเกิดโรค มีความเข้าใจขั้นตอนการบำบัดรักษาและเข้าใจสรรพคุณของตัวยาสมุนไพร คาถา ที่หมอพื้นบ้านนำมารักษาผู้ป่วย ดังนั้น เมื่อชาวบ้านมีความเข้าใจในกระบวนการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านของหมอพื้นบ้าน คนทรง หมอผี อย่างชัดเจน รวมทั้งเห็นประสิทธิภาพการรักษาที่ช่วยแก้ไขปัญหาอาการเจ็บป่วยได้ จึงมีความเชื่อมั่นและมีเจตคติที่ดีต่อกระบวนการรักษาพยาบาลในแบบพื้นบ้าน

2.4 ความเชื่อมั่น ศรัทธาในตัวหมอพื้นบ้าน เนื่องจากหมอพื้นบ้านส่วนใหญ่เป็นผู้ที่นำเคารพนับถือ คอยให้ความช่วยเหลือและมีความประพฤติที่ดีงาม รวมทั้งการบอกเล่าของชาวบ้านในประสิทธิภาพการรักษาต่อ ๆ กันไป ทำให้ชาวบ้านมีความเชื่อมั่นยิ่งขึ้นว่า หมอพื้นบ้านเท่านั้นที่สามารถแก้ไขปัญหาอาการเจ็บป่วยให้หายได้ และสามารถที่เป็นที่พึ่งสุดท้ายได้ เมื่อสิ้นหวังจากแนวทางการรักษาในระบบการแพทย์แผนปัจจุบันหรือในแนวทางอื่น ๆ ที่ไม่ช่วยแก้ไขปัญหายาอาการเจ็บป่วยดังกล่าว

2.5 ชาวบ้านและผู้ป่วยเกิดความสิ้นหวังจากแนวทางการรักษาพยาบาลในแผนปัจจุบัน เนื่องจากการรักษาผู้ป่วยแล้วรักษาไม่หาย และไม่สามารถอธิบายถึงสาเหตุของการเกิดโรคที่ชัดเจนให้ผู้ป่วยทราบได้ ผู้ป่วยยังเกิดอาการสิ้นหวังและหันกลับมาได้รับการรักษาในแบบพื้นบ้าน เพราะเห็นว่าเป็นอีกหนทางหนึ่งหรือเป็นหนทางสุดท้ายที่อาจจะช่วยแก้ไขปัญหายาอาการเจ็บป่วยได้ ทั้งนี้ ชาวบ้านและผู้ป่วยจึงหวังผลในทางจิตใจด้วย ซึ่งตรงกับความเห็นของ นางสุขสมาน ประทีปทอง (2545) ผู้ป่วยด้วยโรคไตวายและหมดหวังจากการรักษาของแพทย์แผนปัจจุบัน นางสุขสมาน ฯ จึงหันมาประกอบพิธีพืชมี่เม็ง ถวายผีบรรพบุรุษ ภายหลังจากประกอบพิธีแล้ว อาการของโรคดังกล่าวจึงหายไป ปัจจุบัน นางสุขสมาน ฯ มีสุขภาพที่สมบูรณ์

3. ทศนคติต่อความเชื่อมั่นของหมอพื้นบ้าน

หมอพื้นบ้าน คนทรง หมอผี ภายในชุมชนบ้านหนองคู ต่างมีประสบการณ์ในการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านมาไม่ต่ำกว่า 10 ปี ทำให้หมอ คนทรง หมอผี มีความเชี่ยวชาญ และมีความเชื่อมั่นในแนวทางที่ได้เรียนรู้และรับถ่ายทอดมา นอกจากนี้ผลตอบรับจากผู้ป่วยที่มารับการรักษาแล้วหายจากอาการเจ็บป่วย ยังเป็นเครื่องยืนยันว่าแนวทางการรักษาของตนมีประสิทธิภาพเพียงพอ

4. ปัจจัยและอิทธิพลที่ทำให้เกิดความเชื่อมั่นของผู้ป่วยและหมอผู้รักษา

การรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านของชาวมอญบ้านหนองคูยังคงได้รับความนิยมนิยมและดำรงอยู่ในปัจจุบัน เป็นเพราะมีเหตุปัจจัยและอิทธิพลที่ทำให้เกิดความเชื่อของชาวบ้าน ผู้ป่วยรวมทั้งหมอพื้นบ้านซึ่งเป็นผู้รักษาอาการเจ็บป่วย ดังนี้

4.1 มีพื้นฐานทางความเชื่อในกรอบของวัฒนธรรม จารีตประเพณีและแบบแผนทางสังคมที่เหมือนกัน จึงทำให้แนวความคิด ความเชื่อและทัศนคติของชาวบ้าน ผู้ป่วยรวมทั้งหมอพื้นบ้าน คนทรง หมอผี เป็นไปในแนวทางเดียวกัน มีความเข้าใจและการแสวงหาแนวทางในการแก้ปัญหาที่เกี่ยวกับภาวะการเจ็บไข้ได้ป่วยสอดคล้องกัน

4.2 การดำรงชีวิตอยู่ในระบบสังคมและวัฒนธรรมเดียวกัน จึงทำให้พื้นฐานที่เกี่ยวกับความเข้าใจในกระบวนการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านมีความสอดคล้องกัน ทั้งนี้ เป็นเพราะวิถีการดำเนินชีวิตประจำวันของชาวบ้าน ผู้ป่วยและหมอพื้นบ้านดำรงอยู่ภายใต้สภาพแวดล้อมทางกายภาพและสภาพแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมที่เหมือนกัน จากการศึกษาพบว่า ชาวบ้าน ผู้ป่วยและหมอพื้นบ้านภายในชุมชนบ้านหนองคูมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันในแบบเครือญาติ มีการพึ่งพาช่วยเหลือกันเป็นไปในเชิงระบบอุปถัมภ์ อันเป็นเหตุปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านสามารถดำรงอยู่ภายในชุมชนได้

4.3 เกิดจากประสิทธิภาพในกระบวนการรักษา โดยทั้งชาวบ้าน ผู้ป่วยและหมอพื้นบ้าน ต่างก็มีความเชื่อมั่นต่อกระบวนการรักษาพยาบาลพื้นบ้าน ทั้งนี้ เป็นผลมาจากประสิทธิภาพการรักษาจากหมอพื้นบ้าน คนทรง หมอผี ว่า สามารถทำให้หายจากอาการเจ็บป่วยได้ อีกประเด็นหนึ่งคือเกิดจากพื้นฐานทางความเชื่อในแบบแผนทางวัฒนธรรมของชาวมอญ ที่ทำให้เกิดปัจจัยเสริมเพื่อสร้างความเชื่อมั่นในประสิทธิภาพของการรักษาเพิ่มมากขึ้น เช่น เมื่อผู้ป่วยเกิดอาการเจ็บป่วย เนื่องจากสาเหตุที่ถูกผีกระทำ ก็จะมีการเพิ่มความเชื่อมั่นในประสิทธิภาพของหมอผี คนทรง ที่มีความเชี่ยวชาญในพิธีกรรมขับไล่ผีที่เป็นต้นเหตุให้เกิดการเจ็บป่วยขึ้น เป็นต้น

จากการศึกษากระบวนการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านชาวมอญ ในชุมชนชาวมอญบ้านหนองคู้ พบว่า กระบวนการรักษาโรคดังกล่าวมีการผสมผสานแนวคิดและความเชื่อในการนับถือผี การเคารพศรัทธาต่อพุทธศาสนา รวมทั้งการรับอิทธิพลความเชื่อจากสังคมและวัฒนธรรมของชาวล้านนามาใช้ให้เกิดประโยชน์ในแนวทางการแก้ไขปัญหาการเจ็บป่วย อันแสดงถึงเอกลักษณ์ที่สำคัญประการหนึ่งของภูมิปัญญาในการดำรงชีวิตของชาวมอญบ้านหนองคู้

บทที่ 6

การวิเคราะห์เปรียบเทียบกระบวนการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้าน ชาวมอญทั้งสองชุมชน

การศึกษาเชิงเปรียบเทียบในด้านกระบวนการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านชาวมอญทั้งสองชุมชนครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งเน้นที่จะศึกษาถึงรายละเอียดของความเชื่อที่มีต่อกระบวนการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านชาวมอญทั้งสองชุมชน ซึ่งประกอบไปด้วยความเชื่อเกี่ยวกับสาเหตุของการเกิดโรค ความเชื่อในขั้นตอนและวิธีการรักษาแบบพื้นบ้านตามทัศนะของหมอพื้นบ้าน และความเชื่อของผู้ป่วยหรือชาวบ้านว่าการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านของชาวมอญทั้งสองชุมชนนั้น มีความเหมือนกันและมีความแตกต่างกันอย่างไร

นอกจากนี้ผู้วิจัยมุ่งเน้นศึกษาในปัจจัยและอิทธิพลที่ทำให้กระบวนการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านของชาวมอญทั้งสองชุมชนนี้ มีความคล้ายคลึงกันและมีความแตกต่างกัน ตลอดจนการศึกษาวិเคราะห์บทบาทของความเชื่อในกระบวนการรักษาพยาบาลดังกล่าวที่มีผลต่อวิถีการดำเนินชีวิตของชาวมอญทั้งสองชุมชน โดยสามารถแยกเป็นประเด็นในการศึกษาวิเคราะห์ได้ดังนี้

การเปรียบเทียบความเชื่อของสาเหตุในการเกิดโรค

การศึกษาเปรียบเทียบในประเด็นที่เกี่ยวกับความเชื่อในสาเหตุของการเกิดโรคของชาวมอญทั้งสองชุมชน คือ ชุมชนมอญบ้านบางกระดี่และชุมชนมอญบ้านหนองคู่ ผู้วิจัยแยกการศึกษาเปรียบเทียบออกเป็น 2 ประเด็นหลัก คือ การเปรียบเทียบในทัศนะของหมอพื้นบ้านและการเปรียบเทียบในทัศนะของผู้ป่วยหรือชาวบ้าน ดังมีรายละเอียดคือ

1. การจำแนกความเชื่อของสาเหตุการเกิดโรคที่มีความคล้ายคลึงกันในทัศนะของ หมอพื้นบ้าน

จากการศึกษาและวิจัยภาคสนามโดยการเข้าสัมภาษณ์และเข้าสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในชุมชนชาวมอญทั้งสองแห่ง คือ ชุมชนบ้านบางกระดี่ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร และชุมชนบ้านหนองคู อำเภอบำรุง จังหวัดลำพูน พบว่า ความเชื่อของหมอพื้นบ้าน คนทรง หมอผี ทั้งสองชุมชนมีความเชื่อในประเด็นของสาเหตุการเกิดโรคที่มีลักษณะทางความเชื่อที่คล้ายคลึงกันดังนี้

1.1 ความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติเป็นสาเหตุที่ก่อให้เกิดโรค

ผู้วิจัยพบว่า หมอพื้นบ้าน คนทรง หมอผี ที่เป็นผู้คอยแก้ไขและเป็นผู้ชี้แนะในปัญหาที่เกี่ยวข้องกับอาการเจ็บป่วยของชาวบ้านทั้งสองชุมชน มีแนวคิดและทัศนคติที่คล้ายคลึงกันหรือเหมือนกัน โดยลงความเห็นว่าเป็นกรณีของชาวบ้านหรือผู้ป่วยที่เกิดอาการเจ็บป่วยขึ้นโดยไม่ทราบสาเหตุ และไม่สามารถรักษาอาการเจ็บป่วยดังกล่าวให้หายได้ด้วยกระบวนการรักษาพยาบาลแบบแผนโบราณ หรือกระบวนการรักษาอื่น ๆ นั้น เชื่อว่าสาเหตุของการเจ็บป่วยเกิดจากการกระทำของอำนาจภูตผีต่าง ๆ ที่ชาวมอญทั้งสองชุมชนเคารพ เกรงกลัว ในลักษณะของการ “ผิดผี” คือ การไม่เคารพเชื่อฟัง การละเมิดกฎข้อห้ามต่าง ๆ การกระทำลบหลู่ดูหมิ่น การผิดสัญญาที่ให้ไว้กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์และภูตผีต่าง ๆ หรือการถูกกลั่นแกล้งจากอำนาจเวทมนตร์ ไสยศาสตร์ หรือผีชั่วร้ายอื่น ๆ ซึ่งหมอพื้นบ้านทั้งสองชุมชนแบ่งประเภทความเชื่อเรื่องผีต่าง ๆ ที่ชาวมอญทั้งสองชุมชนนับถือเหมือนกัน นับเป็นส่วนหนึ่งที่เป็นสาเหตุของการเกิดโรคได้ดังนี้

1.1.1 ความเชื่อเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษ

ชาวมอญทั้งสองชุมชนในปัจจุบันมีความเชื่อว่า ผีบรรพบุรุษเป็นผีที่คอยดูแลปกป้องคุ้มครองลูกหลานหรือสมาชิกในครอบครัว ซึ่งทั้งสองชุมชนมีสัญลักษณ์ที่แสดงให้เห็นบริเวณเสาเอกของบ้าน โดยมีความเชื่อว่า ผีบรรพบุรุษของตนสิงสถิตอยู่ต่างเรียกเป็นภาษามอญเหมือนกัน คือ “ปะโหนก” และมีความเชื่อว่าหากผู้ใดอาศัยอยู่ภายในเรือน หรือในตระกูลกระทำผิดระเบียบกฎข้อห้ามต่าง ๆ ของผีเรือนหรือผีบรรพบุรุษก็จะส่งผลให้ผู้นั้นเกิดอาการเจ็บป่วยขึ้น

1.1.2 ความเชื่อเกี่ยวกับผีประจำหมู่บ้าน

ชาวมอญทั้งสองชุมชนนับถือผีประจำหมู่บ้านที่ต่างเรียกเป็นภาษามอญเหมือนกัน คือ “ปะจู้” ส่วนชาวมอญบ้านหนองคูมีชื่อเรียกผีประจำหมู่บ้านเพิ่มอีกชื่อหนึ่ง คือ “เสื่อบ้าน” ซึ่งจากการศึกษาพบว่า ชุมชนได้รับอิทธิพลการเรียกชื่อผีประจำหมู่บ้านนี้มาจากวัฒนธรรมท้องถิ่นภาคเหนือ

การนับถือผีประจำหมู่บ้าน หรือ “ปะจู้” ของทั้งสองหมู่บ้าน ก็มีลักษณะทางความเชื่อและการนับถือที่เหมือนกัน คือ เชื่อว่า ผีประจำหมู่บ้าน เป็นผีที่คอยคุ้มครองชาวบ้านและคอยลงโทษผู้กระทำผิดต่อข้อปฏิบัติ จารีตประเพณีของชาวมอญทั้งสองชุมชน จากการศึกษาพบว่า ชาวมอญทั้งสองชุมชนให้ความสำคัญกับผีประจำหมู่บ้านมาก ในแต่ละปีต้องมีพิธีกรรมเช่นไหว้ บูชาผีบรรพบุรุษหรือแปะจู้ ในช่วงวันสงกรานต์หรือชาวบ้านมีความเดือดร้อนก็มักมาบนบานผีประจำหมู่บ้านเหมือน ๆ กัน ตลอดจนมีความเชื่อว่า หากมีการผิดสัญญา การกระทำผิดกฎข้อห้ามของหมู่บ้าน ผิดจารีตประเพณีของชาวมอญทั้งสองชุมชน หรือการลบหลู่ดูหมิ่นต่อศาลผีบรรพบุรุษก็จะถูกผีบรรพบุรุษหรือ ปะจู้ ลงโทษให้เกิดอาการเจ็บป่วยขึ้น

ผีประจำหมู่บ้านหรือ ปะจู้ ของชาวมอญบ้านบางกระดี่ มีอยู่ 2 แห่ง คือ ศาลเจ้าพ่อบางกระดี่และศาลเจ้าแม่หัวละหาน ส่วนที่ชุมชนบ้านหนองคู มีศาลผีประจำหมู่บ้านอยู่ 1 แห่ง คือ ศาลเจ้าพ่อหงส์ทอง

1.2 ความเชื่อในผลทางธรรมชาติเป็นสาเหตุทำให้เกิดโรค

หมอพื้นบ้านทั้งชุมชนบ้านบางกระดี่และชุมชนบ้านหนองคู มีความเชื่อว่า สภาพธรรมชาติรอบตัวรวมทั้งผลการดำรงชีวิตประจำวันของชาวบ้าน ภายใต้อิทธิพลแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติมีส่วนทำให้เกิดการเจ็บป่วยขึ้น โดยสามารถสรุปแนวคิดและความเชื่อของหมอพื้นบ้าน ที่พิจารณาว่าสภาพธรรมชาติและสิ่งต่าง ๆ รอบตัวเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดโรค ซึ่งเป็นความเชื่อที่คล้ายคลึงกันได้ดังนี้

1.2.1 เกิดจากเชื้อโรค

หมอพื้นบ้านทั้งสองชุมชนต่างมีความเชื่อที่สอดคล้องกันว่าเชื้อโรคต่าง ๆ ที่กระจายอยู่รอบ ๆ ตัวเราโดยมองไม่เห็น หรือเข้าไปปะปนอยู่ในสิ่งต่าง ๆ รอบตัวเรา และเมื่อร่างกายรับเชื้อโรคเหล่านี้เข้าไปไม่ว่าจะด้วยการสัมผัสทางผิวหนัง หรือ

รับเข้าไปทางปากและลำคอหรือร่างกายส่วนอื่น ก็จะทำให้เป็นพิษแก่ร่างกายและส่งผลให้เกิดอาการเจ็บป่วยหรือเกิดโรคต่าง ๆ ขึ้น

จากการสัมภาษณ์หมอพื้นบ้านหรือชาวบ้านทั้งสองชุมชน ผู้วิจัยพบว่า แนวคิดในด้านความเชื่อเกี่ยวกับเชื้อโรคที่ส่งผลให้ผู้ป่วยหรือชาวบ้านเกิดอาการเจ็บป่วยขึ้นนั้น หมอพื้นบ้านมีความเข้าใจและทราบสาเหตุจากเชื้อโรคต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดอาการเจ็บป่วย อาทิ โรคบิด ท้องร่วง เชื้อโรคติดมากับแมลงวัน หรือทราบว่าโรคไข้มาเลเรียเชื้อโรคติดมากับยุง เป็นต้น

1.2.2 เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของฤดูกาลและดินฟ้าอากาศ

แนวคิดทางความเชื่อด้านการเปลี่ยนแปลงของฤดูกาลและดินฟ้าอากาศเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดการเจ็บป่วยขึ้น เนื่องจากการปรับสภาพความสมดุลของร่างกายตามการเปลี่ยนแปลงของสภาพดินฟ้าอากาศไม่ทัน โดยเฉพาะในช่วงการผลัดเปลี่ยนฤดูกาล หมอพื้นบ้านทั้งสองชุมชนมีความคิด ความเชื่อไปในแนวทางเดียวกัน จึงทำให้การมองสาเหตุการเกิดโรคในประเด็นดังกล่าวนี้คล้ายคลึงกัน ทั้งนี้เป็นเพราะการเรียนรู้ ประสบการณ์ รวมทั้งการรับรู้ข้อมูลข่าวสารของหมอพื้นบ้านทั้งสองชุมชนเกี่ยวกับกระบวนการรักษาพยาบาลนั้น มาจากพื้นฐานข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสาเหตุการเกิดโรคและวิธีการบำบัดรักษาอย่างเดียวกันหรือใกล้เคียงกัน

1.2.3 เกิดจากอุบัติเหตุ

การเกิดอุบัติเหตุเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยไม่คาดคิด และเป็นผลทำให้ร่างกายเกิดความเจ็บป่วย โดยเกิดขึ้นเนื่องจากการปฏิบัติตนตามชีวิตประจำวันของแต่ละบุคคล และสามารถที่จะเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา เช่น รถชน ตกต้นไม้ สุนัขกัด หรือแมลงกัดต่อย เป็นต้น ความเชื่อเรื่องการเกิดอุบัติเหตุต่าง ๆ ตามทัศนะของหมอพื้นบ้านทั้งสองชุมชน มีความเห็นที่สอดคล้องกัน ทั้งนี้หมอพื้นบ้านทั้งสองชุมชนมองว่าผู้ป่วยหรือชาวบ้านสามารถเลือกใช้การบำบัดรักษาตามความเชื่อของแต่ละบุคคลว่าจะเลือกเข้ารับการรักษาพยาบาลในแบบพื้นบ้านจากหมอพื้นบ้าน หรือจะเลือกเข้ารับการรักษาจากระบบการรักษาพยาบาลในรูปแบบอื่น ๆ

1.3 ความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมและดวงชะตาเป็นสาเหตุหนึ่งของการเกิดโรค จากการศึกษาพบว่า หมอพื้นบ้านทั้งสองชุมชนมีแนวความคิด ความเชื่อที่เหมือนกัน คือ มีความเชื่อว่า กฎแห่งกรรมเป็นสาเหตุหนึ่งที่ก่อให้เกิดการเจ็บป่วยขึ้น เช่น การเจ็บป่วยหรือโรคบางโรคที่เกิดขึ้นโดยไม่คาดคิด หรือไม่สามารถรักษาให้หายได้ หรือส่งผลให้ผู้ป่วยพิการหรือเสียชีวิตอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยมีความเชื่อที่สอดคล้องกันว่า การเกิดโรคเป็นผลมาจากเวรกรรม และการชดใช้กรรมเก่าของแต่ละบุคคลที่สั่งสมเวรกรรมเอาไว้ในอดีตอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

นอกจากความเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรมในทัศนะของหมอพื้นบ้านที่คล้ายคลึงกันทั้งสองชุมชนแล้ว ยังมีความเชื่อในเรื่องดวงชะตาว่าเป็นสาเหตุหนึ่งที่ก่อให้เกิดอาการเจ็บป่วยขึ้น หมอพื้นบ้านทั้งสองชุมชนมีแนวทางแก้ไขให้แก่ผู้ป่วยไปในแนวทางเดียวกัน คือ ให้ผู้ป่วยไปทำบุญสะเดาะเคราะห์ เสริมดวงชะตากับพระภิกษุ

ความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมและดวงชะตาที่ก่อให้เกิดการเจ็บป่วยในทัศนะของหมอพื้นบ้านทั้งสองชุมชนที่มีมุมมองเหมือนกัน เป็นเพราะพื้นฐานทางความเชื่อของหมอพื้นบ้านในแต่ละชุมชน มีความยึดมั่นและเข้าใจในหลักพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด รวมทั้งการปลูกฝังและการสืบทอดความเชื่อในประเด็นดังกล่าวมาจากบรรพบุรุษของชาวมอญเหมือนกัน

2. การจำแนกความเชื่อของสาเหตุการเกิดโรคที่มีความแตกต่างกันในทัศนะของหมอพื้นบ้านในแต่ละชุมชน

ความเชื่อของสาเหตุการเกิดโรคที่มีความแตกต่างกันในทัศนะของหมอพื้นบ้านในแต่ละชุมชนนั้น ผู้วิจัยได้จัดแบ่งสาเหตุความเชื่อในแต่ละชุมชนที่มีความเชื่อที่ต่างกัันดังนี้

2.1 ชุมชนบ้านบางกระดี่

2.1.1 ความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ

ชุมชนบางกระดี่มีความเชื่อดังต่อไปนี้

1) ความเชื่อเกี่ยวกับผีประจำตระกูล

หมอพื้นบ้านชุมชนบ้านบางกระดี่มีความเชื่อว่า การฝ่าฝืนกฎข้อห้ามข้อปฏิบัติต่อผีประจำตระกูลที่ตนนับถือ เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดการเจ็บป่วย ทั้งนี้ หมอพื้นบ้านและชาวมอญบ้านบางกระดี่มีความเชื่อว่า ผีประจำตระกูลก็คือผีที่บรรพบุรุษของชาวมอญบ้านบางกระดี่นับถือสืบทอดกันมา และมีความเชื่อว่าชาวมอญนับถือผีประจำตระกูลเดียวกันแสดงว่าเป็นพี่น้องร่วมตระกูลเดียวกัน ผีประจำตระกูลของชาวมอญบางกระดี่มี 4 ประเภท คือ ผีเต่า ผีงู ผีไก่และผีข้าวเหนียว

อาการเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นจากการทำผิดกฎข้อห้ามข้อปฏิบัติต่อผีประจำตระกูล คือ จะทำให้ผู้ป่วยมีอาการเพื่อ เสียสติ บางรายอาจแสดงอาการคล้ายกับผีประจำตระกูลที่นับถือ เช่น ผู้ป่วยที่นับถือผีงู ก็อาจมีอาการเลื้อยแบบงู เป็นต้น

ส่วนความเชื่อของหมอพื้นบ้านภายในชุมชนมอญบ้านหนองคูจากการศึกษา ผู้วิจัยพบว่า หมอพื้นบ้านภายในชุมชน ไม่มีความเชื่อในเรื่องของสาเหตุการเกิดโรคที่เกิดขึ้นจากผีประจำตระกูล เนื่องจากหมอพื้นบ้านและชาวบ้าน ไม่มีความเชื่อในการนับถือผีประจำตระกูลแต่อย่างใด โดยให้เหตุผลว่า การนับถือผีประจำตระกูลนั้นเป็นสิ่งที่ยุ่งยากต่อการปฏิบัติตนให้อยู่ในกฎเกณฑ์ข้อห้ามต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน รวมทั้งบรรพบุรุษชาวมอญในบ้านหนองคูก็ไม่มีการสืบทอดการนับถือผีบรรพบุรุษให้กับลูกหลานชาวมอญบ้านหนองคูในปัจจุบัน (สุจิต ญาณะเผือก 2545)

2) ความเชื่อเกี่ยวกับผีชั่วร้าย

ผีชั่วร้าย คือ ผีที่หมอพื้นบ้านและชาวบ้านบางกระดี่เชื่อว่าคอยมารบกวนให้ชาวบ้านเกิดโรคร้ายไข้เจ็บต่าง ๆ ผีชั่วร้าย คือ ผีที่เกิดจากการตายผิดปกติ เช่น ผีตายโหง ผีตายทั้งกลม ผีเด็กและผีทั่ว ๆ ไป ที่สิงสถิตอยู่ตามที่ต่าง ๆ รวมทั้งยังมีความเชื่อว่าภายในชุมชนบางกระดี่ยังมีผีกระสืออยู่ ผีชั่วร้ายเหล่านี้ชาวบ้านพากันหวาดกลัวมาก เพราะไม่รู้ว่า จะเข้ามารบกวนหรือเข้ามาทำร้ายชาวบ้านให้เกิดอาการเจ็บป่วยเมื่อใด

จากการศึกษาพบว่า ทั้งหมอพื้นบ้านและชาวบ้านหนองคูมีความเชื่อเรื่องของผีชั่วร้ายแตกต่างกับชาวมอญบ้านบางกระดี่ ซึ่งชาวมอญบ้านหนองคูรวมทั้งหมอพื้นบ้าน ไม่เชื่อหรือไม่นับถือผีชั่วร้ายดังกล่าวว่าจะเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดการเจ็บป่วยขึ้นเหมือนกับชุมชนมอญบางกระดี่ แต่พบว่า หมอพื้นบ้านและชาวมอญบ้านหนองคูจะมีความเชื่อในด้านของเวทมนตร์ ไสยศาสตร์และการถูกกลั่นแกล้งด้วยคุณไสยอำนาจ

เวทมนตร์ต่าง ๆ ว่าเป็นสาเหตุหนึ่งที่จะทำให้เกิดอาการเจ็บป่วยขึ้น

2.1.2 ความเชื่อในผลของการประพาศิติดต่อจาริตประเพณี

หมอพื้นบ้านรวมทั้งชาวมอญบ้านบางกระดี่ยึดมั่นในหลักข้อปฏิบัติตามจาริตประเพณีซึ่งมีข้อห้ามข้อปฏิบัติ ชาวมอญชุมชนบ้านบางกระดี่ที่ปฏิบัติและสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ความเชื่อเรื่องกฎข้อห้ามข้อปฏิบัติเหล่านี้ มีระบุอยู่ในคัมภีร์โลกสมมุและคัมภีร์โลกสิทธิ ซึ่งเป็นคัมภีร์โบราณภาษามอญ โดยชาวบ้านคัดลอกต่อ ๆ กันมา ชาวมอญบางกระดี่เรียนรู้จดจำและนำมาปฏิบัติกันด้วยวิธีการสืบทอด และการบอกกล่าวสั่งสอนกันมาด้วยปากเปล่ามากกว่าการจดจำและเรียนรู้จากคัมภีร์ภาษามอญ กฎข้อห้ามข้อปฏิบัติตามจาริตประเพณีดังกล่าวนี้หากผู้ใดฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามก็จะส่งผลให้เกิดอาการเจ็บป่วยขึ้น เช่น ห้ามผู้หญิงมีครรภ์เข้ามาอนค้ำภายในบ้านที่มีเสาผีเรือน

สำหรับชุมชนบ้านหนองคู่นั้น ทั้งหมอพื้นบ้านและชาวบ้านไม่มีความเชื่อและไม่ค่อยนับถือในเรื่องของกฎข้อห้ามข้อปฏิบัติ ตามจาริตประเพณีของชาวมอญ ทั้งสองชุมชนหลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน แต่จะมีความรู้ความเข้าใจในกฎข้อห้ามข้อปฏิบัติตามจาริตประเพณีของชาวมอญทั้งสองชุมชนดังกล่าว นายบุญมี ศรีสถิตย์ธรรม (2545) ให้เหตุผลว่า สาเหตุที่ชาวมอญบ้านหนองคู่นับถือและเลิกปฏิบัติตามกฎข้อห้ามข้อปฏิบัติตามจาริตประเพณีดังกล่าว เนื่องจากเป็นกฎระเบียบที่มีรายละเอียดมาก ยากต่อการปฏิบัติตนในชีวิตประจำวัน ประกอบกับชาวบ้านหนองคู่นปัจจุบันมีแนวโน้มที่จะรับเอาขนบธรรมเนียมประเพณีและแบบแผนทางวัฒนธรรมของชาวพื้นเมืองท้องถิ่นภาคเหนือมากกว่า

2.2 ชุมชนชาวมอญบ้านหนองคู

2.2.1 ความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ จำแนกได้ดังนี้

1) ความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าแม่จามเทวี

ชาวมอญบ้านหนองคูทุกคนมีความเชื่อว่าเจ้าแม่จามเทวี ซึ่งเป็นปฐมกษัตริย์แห่งเมืองหริภุญไชยนั้น เป็นต้นตระกูลของชาวมอญหรือเม็งในจังหวัดลำพูน และมีความเชื่อว่าเจ้าแม่จามเทวีกำเนิดที่บ้านหนองคูแห่งนี้ ชาวมอญในหมู่บ้านหนองคูจึงให้ความเคารพศรัทธาต่อองค์เจ้าแม่จามเทวี ส่วนในชุมชนบ้านบางกระดี่จะไม่พบความ

เชื่อในลักษณะนี้ เนื่องจากเป็นลักษณะความเชื่อที่เกิดขึ้นเฉพาะภายในชุมชน ทั้งนี้ เพราะความเชื่อในเรื่องการนับถือเจ้าแม่จามเทวีของชาวมอญบ้านหนองคู ถูกปลูกฝังถ่ายทอดสืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษชาวมอญบ้านหนองคูเท่านั้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ลักษณะความเชื่อดังกล่าวของชาวมอญบ้านหนองคู เป็นลักษณะของการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเหนือธรรมชาติ ที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือกับจิตสำนึกในการสร้างเอกลักษณ์ของชาติพันธุ์ในหมู่ของชาวมอญบ้านหนองคูขึ้น เพื่อเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นทางวัฒนธรรม ซึ่งสามารถพบความเชื่อในลักษณะดังกล่าวเฉพาะที่บ้านหนองคูเท่านั้น

2.2.2 ความเชื่อเกี่ยวกับศาลพระภูมิ

ชาวมอญทั้งสองชุมชนบ้านหนองคูเชื่อว่า ศาลพระภูมิหรือศาลเจ้าที่เป็นที่สิงสถิตของวิญญาณบรรพบุรุษที่ทุกคนให้ความเคารพนับถือ ดวงวิญญาณของบรรพบุรุษจะคอยปกป้องคุ้มครองไม่ให้เกิดอันตรายและคลุ้มคลั่งให้คนในชุมชนมีความสุข

ชาวมอญบ้านหนองคูทุกครัวเรือนให้ความสำคัญกับศาลพระภูมิหรือศาลบรรพบุรุษ โดยการทำพิธีเช่นไหว้ศาลพระภูมิหรือเจ้าที่เป็นประจำในวันสำคัญทางศาสนา และทำพิธีเช่นไหว้ประจำปีในช่วงเทศกาลสงกรานต์ ถ้าครอบครัวใดหรือสมาชิกในครอบครัวผู้ใดกระทำผิดหรือลบหลู่ดูหมิ่นและไม่ให้ความเคารพต่อศาลพระภูมิเจ้าที่ ก็จะทำให้เกิดการเจ็บป่วยขึ้นได้

ความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือศาลพระภูมิเจ้าที่ของชาวมอญบ้านบางกระดี่นั้น มีแนวคิดทางความเชื่อที่แตกต่างกัน คือ ชาวมอญบ้านบางกระดี่มีความเชื่อว่าศาลพระภูมิก็คือเทวดาอารักษ์คอยปกป้องคุ้มครองบุคคลภายในบ้าน ส่วนศาลเจ้าที่ คือศาลตา-ยายที่เป็นเจ้าที่ดั้งเดิมคอยคุ้มครองผืนดินที่อยู่อาศัยภายในบริเวณบ้านดังกล่าวมิได้เกี่ยวข้องกับผีบรรพบุรุษแต่อย่างใด

3. การจำแนกความเชื่อของสาเหตุการเกิดโรคที่มีความคล้ายคลึงกันในทัศนะของชาวบ้าน

การศึกษาในประเด็นความเชื่อเกี่ยวกับสาเหตุการเกิดโรคในทัศนะชาวบ้านที่คล้ายคลึงกัน จากการเปรียบเทียบระหว่างสองชุมชน คือ ชุมชนชาวมอญบ้านบางกระดี่กับชุมชนชาวมอญบ้านหนองคู พบว่า แนวคิดทางความเชื่อที่เกี่ยวกับสาเหตุของการเกิดโรคของชาวบ้านในแต่ละชุมชนเป็นแนวความคิดที่คล้ายคลึงตามความเชื่อของหมอพื้นบ้านทั้งสองชุมชน เนื่องจากหมอพื้นบ้านและชาวบ้านในแต่ละชุมชนต่างมีพื้นฐานทางวัฒนธรรมอย่างเดียวกัน แนวความคิดความเชื่อดังกล่าวเมื่อศึกษาเปรียบเทียบตามทัศนะของชาวบ้านทั้งสองชุมชนแล้วได้ผลของความเชื่อที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันดังนี้

3.1 ความเชื่อว่าอำนาจเหนือธรรมชาติก่อให้เกิดโรค

จากการศึกษาพบว่า ชาวมอญในทั้งสองชุมชนมีแนวความคิดและความเชื่อที่สอดคล้องกัน คือ ถ้าเกิดอาการเจ็บป่วยขึ้นโดยไม่ทราบสาเหตุและไม่ทราบวิธีการรักษาที่แน่นอน ชาวบ้านจะเชื่อว่าสาเหตุของการเจ็บป่วยเกิดจากการกระทำของอำนาจลึกลับหรือเกิดจากการกระทำของภูตผีที่ชาวบ้านให้ความเคารพเกรงกลัว สาเหตุเหล่านี้ คือ การไม่เคารพเชื่อฟัง การละเมิดกฎ ข้อห้ามข้อปฏิบัติต่าง ๆ การกระทำลบลู่ดูหมิ่นหรือการกระทำอื่นใดในลักษณะของการผิดผี ซึ่งอำนาจสิ่งเหนือธรรมชาติตลอดจนภูตผีต่าง ๆ ที่ชาวมอญทั้งสองหมู่บ้านนับถือในลักษณะที่เหมือนกัน หรือคล้ายคลึงกันมีดังนี้

3.1.1 ความเชื่อเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษ

ชาวมอญทั้งสองชุมชนในปัจจุบันให้ความเคารพนับถือและเกรงกลัวผีบรรพบุรุษ เนื่องจากมีความเชื่อว่า ผีบรรพบุรุษเป็นผีที่คอยปกป้องคุ้มครองสมาชิกในครอบครัว โดยมีสัญลักษณ์ที่แสดงให้เห็นบริเวณเสาเอกของบ้าน ซึ่งเป็นที่สิงสถิตของผีบรรพบุรุษหรือผีเรือน

ชาวมอญทั้งสองชุมชนเรียกผีบรรพบุรุษเป็นภาษามอญมีสำเนียงเหมือนกัน คือ “ปะโหนก” และมีความเชื่อว่า หากผู้ที่อาศัยอยู่ในเรือนที่นับถือผีบรรพบุรุษกระทำผิดระเบียบกฎข้อห้ามต่าง ๆ ของผีเรือนหรือผีบรรพบุรุษ ก็จะส่ง

ผลให้ผู้นั้นเกิดอาการเจ็บป่วยขึ้น

จากการศึกษาเปรียบเทียบในเรื่องของความเชื่อที่เกี่ยวกับการนับถือผีบรรพบุรุษของชาวมอญทั้งสองชุมชน พบว่า ชุมชนชาวมอญบ้านหนองคูในปัจจุบันมีครอบครัวชาวมอญที่มีความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษลดน้อยลง โดยภายในหมู่บ้านมีครอบครัวชาวมอญที่นับถือผีบรรพบุรุษเหลือเพียงร้อยละ 40 ของประชากรชาวมอญทั้งหมดในหมู่บ้าน ซึ่งสังเกตได้ว่า ชาวมอญที่มีการนับถือผีบรรพบุรุษบริเวณเสาผีเรือนจะต้องมีหิ้งใส่ผ้าผีและหีบเครื่องประดับของผีเรือนตั้งอยู่บนหิ้งบูชาผีเรือน หรือผีบรรพบุรุษ ส่วนครอบครัวใดที่เลิกนับถือผีเรือนหรือผีบรรพบุรุษแล้ว ชาวมอญบ้านหนองคูจะนำหีบเสื้อผ้าและเครื่องประดับของผีเรือนนำไปฝังหรือบรรจุรวมกับอัฐิบรรพบุรุษของตนไว้ตามวัดต่าง ๆ (สุจิต ญาณะเผือก 2544) ซึ่งแตกต่างกับชุมชนชาวมอญบ้านบางกระดี่ที่ชาวมอญเกือบทุกหลังคาเรือนจะให้ความสำคัญต่อการนับถือผีบรรพบุรุษอยู่อย่างเหนียวแน่นและมั่นคง

3.1.2 ความเชื่อเกี่ยวกับผีประจำหมู่บ้าน

จากการศึกษาพบว่า ชาวมอญทั้งสองชุมชนในปัจจุบันยังคงให้ความสำคัญต่อการนับถือผีประจำหมู่บ้าน โดยชาวมอญทั้งสองชุมชนเรียกผีประจำหมู่บ้านว่า “ปะจุ” แต่ชาวมอญบ้านหนองคูมีชื่อเรียกผีประจำหมู่บ้านตามอิทธิพลที่ได้รับมาจากวัฒนธรรมท้องถิ่นภาคเหนืออีกชื่อหนึ่ง โดยเรียกว่า “เสื้อบ้าน”

ผีประจำหมู่บ้านหรือ “ปะจุ” ภายในหมู่บ้านบางกระดี่มีอยู่ 2 แห่ง คือ ศาลเจ้าพ่อบางกระดี่และศาลเจ้าแม่หัวละหาน ส่วนในชุมชนบ้านหนองคู มีอยู่หนึ่งแห่ง คือ ศาลเจ้าพ่อหงส์ทอง

ทั้งนี้ความเชื่อในการนับถือผีประจำหมู่บ้านของชาวมอญทั้งสองชุมชนมีลักษณะทางความเชื่อที่เหมือนกัน คือ เชื่อว่าผีประจำหมู่บ้านเป็นผีที่คอยคุ้มครองชาวบ้านและคอยลงโทษผู้ที่กระทำความผิดต่อกฎข้อห้ามข้อปฏิบัติตามจารีตประเพณีของชาวมอญในลักษณะของการผีดผี การลบหลู่การผิดสัญญาต่าง ๆ ที่ให้ไว้กับผีประจำหมู่บ้านให้เกิดอาการเจ็บป่วยขึ้น

3.2 ความเชื่อในผลทางธรรมชาติเป็นสาเหตุทำให้เกิดโรค

กรณีความเชื่อที่ว่าผลทางธรรมชาติเป็นสาเหตุทำให้เกิดโรค ชาวมอญทั้งสองชุมชนมีความคิดความเชื่อไปในแนวทางที่สอดคล้องกันหรือคล้ายคลึงกัน โดยสามารถสามารถสรุปแนวคิด ความเชื่อของชาวบ้านทั้งสองชุมชนในประเด็นดังกล่าวได้ดังนี้คือ

3.2.1 เกิดจากเชื้อโรค

ผู้วิจัยพบว่า ชาวบ้านทั้งสองชุมชนมีความเชื่อว่าเชื้อโรคที่ปะปนอยู่ในสถานะแวดล้อม เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดอาการเจ็บป่วยและเกิดโรคต่าง ๆ ขึ้น โดยเชื้อโรคติดต่อสัมผัสทางผิวหนัง ทางช่องปากโดยการรับประทานอาหาร ก็จะส่งผลให้เป็นพิษแก่ร่างกายและทำให้เกิดอาการเจ็บป่วยขึ้น

ชาวบ้านทั้งสองชุมชนมีความเข้าใจและเรียนรู้เรื่องเชื้อโรคต่าง ๆ ด้วยการเรียนรู้จากสื่อต่าง ๆ ในปัจจุบันและประสบการณ์ที่ตนเองได้รับมา

3.2.2 เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของฤดูกาลและสภาพดินฟ้าอากาศ

ความเชื่อในมุมมองที่ว่า การเปลี่ยนแปลงของฤดูกาลและสภาพดินฟ้าอากาศ เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดภาวะการเจ็บป่วยขึ้น ตามทัศนะของชาวบ้านทั้งสองชุมชนนั้น มีแนวคิดที่สอดคล้องกัน คือ มองว่า การเปลี่ยนแปลงของดินฟ้าอากาศและฤดูกาลจะทำให้สภาพร่างกายปรับความสมดุลตามภาวะการเปลี่ยนแปลงไม่ทัน จึงเกิดอาการเจ็บป่วยขึ้น โดยเฉพาะผู้มีร่างกายอ่อนแอ เช่น เด็กและผู้สูงอายุ เป็นต้น

3.2.3 เกิดจากอุบัติเหตุ

การเกิดอุบัติเหตุ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยไม่ตั้งใจและไม่คาดคิด ซึ่งเป็นผลทำให้ร่างกายเกิดอาการเจ็บป่วยขึ้น อุบัติเหตุจะเกิดขึ้นได้ตลอดเวลาในการดำเนินชีวิตประจำวัน เช่น น้ำร้อนลวก รถชน ตกต้นไม้หรือแมลงกัดต่อย เป็นต้น ชาวมอญทั้งสองชุมชนมีความเชื่อเหมือนกัน ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับตัวผู้ป่วยหรือชาวบ้านเองว่าจะตัดสินใจเลือกการบำบัดรักษาตามความเชื่อของแต่ละบุคคลว่าจะเลือกรักษาในแบบพื้นบ้านหรือจะเลือกจากระบบการแพทย์แผนปัจจุบัน

3.3 ความเชื่อเรื่องผลแห่งกรรมและดวงชะตาเป็นสาเหตุของการเกิดโรค

ชาวบ้านทั้งสองชุมชนมีแนวคิดและมีความเชื่อว่ากรรมและผลแห่งกรรมเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดอาการเจ็บป่วย เช่น การเจ็บป่วยด้วยโรคร้ายแรงบางโรคที่ไม่

สามารถทำการบำบัดรักษาให้หายได้ หรือส่งผลให้ผู้ป่วยสูญเสียอวัยวะ หรือเสียชีวิต อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ทั้งนี้จากการศึกษาพบว่า ความเชื่อเรื่องผลแห่งกรรมเป็นสาเหตุที่ก่อให้เกิดโรค ในทัศนะของชาวบ้านทั้งสองชุมชนต่างมีแนวคิดหรือมุมมองที่เหมือนกัน เนื่องจากพื้นฐานทางความเชื่อของชาวบ้านแต่ละชุมชน มีความเข้าใจและยึดมั่นศรัทธาในหลักพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด ตลอดจนการปลูกฝังและการสืบทอดแนวคิดความเชื่อดังกล่าวจากบรรพบุรุษชาวมอญทั้งสองชุมชนเหมือนกัน จึงส่งผลให้ชาวมอญทั้งสองชุมชนมีแนวคิดความเชื่อนี้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน

4. การจำแนกความเชื่อของสาเหตุการเกิดโรคที่มีความแตกต่างกันในทัศนะของชาวบ้านในแต่ละชุมชน

ความเชื่อเกี่ยวกับสาเหตุของการเกิดโรคที่มีความแตกต่างกัน ผู้วิจัยได้จัดแนวความเชื่อของสาเหตุการเกิดโรค โดยแยกประเด็นให้เห็นความเชื่อในสาเหตุของการเกิดโรคของแต่ละชุมชนที่มีความแตกต่างกันดังนี้

4.1 ชุมชนชาวมอญบ้านบางกระดี่

4.1.1 ความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ

1) ความเชื่อเกี่ยวกับผีประจำตระกูล

ชาวมอญบ้านบางกระดี่เกือบทุกคนรอบครัวในปัจจุบัน ยังให้การนับถือและมีความเชื่อเกี่ยวกับผีประจำตระกูล ผีดังกล่าว คือ ผีบรรพบุรุษของชาวมอญบ้านบางกระดี่ซึ่งนับถือสืบทอดกันมา ผีประจำตระกูลของชาวมอญบ้านบางกระดี่ มี 4 ประเภท คือ ผีเต่า ผีงู ผีไก่และผีข้าวเหนียว และมีความเชื่อว่า การฝ่าฝืนกฎข้อห้ามข้อปฏิบัติต่าง ๆ ของผีประจำตระกูล ที่ชาวมอญนับถือก็จะส่งผลให้เกิดการผัดผีและทำให้เกิดภาวะการเจ็บป่วยขึ้น

ส่วนภายในชุมชนบ้านหนองคู่นั้นจะไม่มี ความเชื่อและการนับถือผีประจำตระกูลแต่อย่างใด

2) ความเชื่อเกี่ยวกับผีชั่วร้าย

ชาวมอญบ้านบางกระดี่ในปัจจุบันมีความเชื่อว่า ผีชั่วร้าย คือ ผีที่คอยรบกวนให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บ ชาวบ้านเชื่อว่า ผีชั่วร้าย เป็นผีที่เกิดจากการตายไม่ดี เช่น ผีตายโหง ผีตายทั้งกลม ผีเด็กและผีกระสือ ซึ่งผีดังกล่าวจะสิงสถิตอยู่ตามที่ต่าง ๆ ภายในหมู่บ้าน

ปัจจุบันจากการศึกษาพบว่า ชาวบ้านหนองคูมีความเชื่อเรื่องผีชั่วร้ายแตกต่างกับชาวมอญบ้านบางกระดี่ โดยชาวมอญบ้านบางกระดี่ไม่เชื่อว่าผีชั่วร้ายดังกล่าวเป็นสาเหตุทำให้เกิดอาการเจ็บป่วย แต่ชาวมอญบ้านหนองคูมีความเชื่อเรื่องเวทมนตร์ ไสยศาสตร์ จากการถูกกลั่นแกล้งว่า เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดอาการเจ็บป่วยขึ้น

4.1.2 ความเชื่อในผลของการประพาศิติดต่อจารีตประเพณี

ชาวมอญบ้านบางกระดี่ส่วนใหญ่ในปัจจุบันยังคงยึดมั่นหลักข้อปฏิบัติตามจารีตประเพณี ที่ชาวมอญภายในชุมชนปฏิบัติและสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีต หากผู้ใดฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามจารีตประเพณี ก็จะส่งผลให้เกิดอาการเจ็บป่วยขึ้น อาทิ ความเชื่อในกฎข้อห้ามที่ห้ามเด็กลูกหลานชาวมอญทุกคนเล่นตุ๊กตา หรือห้ามหญิงมีครรภ์เข้ามาอนค้ำภายในบ้านที่มีเสาผีเรือนตั้งอยู่ ซึ่งส่งผลให้เกิดอาการเจ็บป่วย หากหญิงผู้นั้นฝ่าฝืน

จากการศึกษาพบว่า ชาวมอญในชุมชนบ้านหนองคูส่วนใหญ่ไม่มีความเชื่อและไม่นับถือในเรื่องที่เกี่ยวกับกฎข้อห้ามข้อปฏิบัติ ตามจารีตประเพณีต่างๆ ของชาวมอญทั้งสองชุมชน (สุจิต ญาณะเผือก 2544) ผู้ใหญ่บ้านหมู่บ้านหนองคูอธิบายว่า ปัจจุบันชาวมอญบ้านหนองคูเลิกนับถือกฎข้อห้าม ข้อปฏิบัติ ตามจารีตประเพณีของชาวมอญโบราณมานานแล้ว เนื่องจากทำให้เกิดความความลำบากในการดำเนินชีวิตประจำวัน ที่ต้องค้ำรตามสภาพเศรษฐกิจและวิถีการดำรงชีวิตในปัจจุบัน

4.2 ชุมชนชาวมอญบ้านหนองคู

4.2.1 ความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ

1) ความเชื่อในองค์เจ้าแม่จามเทวี

ชาวมอญบ้านหนองคู้ทุกคนมีความเชื่อว่าเจ้าแม่จามเทวี ปฐมกษัตริย์แห่งเมืองหริภุญไชย เป็นต้นตระกูลชาวมอญหรือเมืองจังหวัดลำพูน และมีความเชื่อว่าเจ้าแม่จามเทวีกำเนิดที่บ้านหนองคู้แห่งนี้ ชาวมอญบ้านหนองคู้จึงให้ความเคารพ ศรัทธาต่อองค์เจ้าแม่จามเทวีมาก

ภายในชุมชนบ้านบางกระดี่ไม่พบความเชื่อในลักษณะนี้ เนื่องจากเป็นลักษณะทางความเชื่อที่เกิดขึ้นเฉพาะภายในชุมชนเท่านั้น ทั้งนี้ ความเชื่อเรื่องการนับถือเจ้าแม่จามเทวีของชาวบ้านหนองคู้ นั้น ได้รับการปลูกฝัง ถ่ายทอดสืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษชาวมอญเฉพาะในหมู่บ้านหนองคู้เท่านั้น

2) ความเชื่อเกี่ยวกับศาลพระภูมิและเจ้าที่

ชาวบ้านหนองคู้มีความเชื่อในเรื่องของการนับถือศาลพระภูมิและเจ้าที่ว่า ศาลพระภูมิและศาลเจ้าเป็นที่สิงสถิตวิญญาณบรรพบุรุษ ที่คนในครอบครัวให้ความเคารพนับถือ และมีความเชื่อว่าดวงวิญญาณบรรพบุรุษสิงสถิตอยู่นี้คอยคุ้มครองอันตรายแก่สมาชิกในครอบครัว

**ตารางการเปรียบเทียบความเชื่อสาเหตุการเกิดโรคที่มีลักษณะแตกต่างกัน
ตามทัศนคติของหมอพื้นบ้านและชาวบ้านทั้งสองชุมชน**

สาเหตุของการเกิดโรค	ความเชื่อสาเหตุการเกิดโรค ชุมชนบ้านบางกระดี่	ความเชื่อสาเหตุการเกิดโรค ชุมชนบ้านหนองคู้
1) สาเหตุจากสิ่งเหนือธรรมชาติ	- ความเชื่อเรื่องผีประจำตระกูล - ความเชื่อเรื่องผีชั่วร้ายต่าง ๆ	- ความเชื่อเรื่องเจ้าแม่จามเทวี - ความเชื่อเรื่องศาลพระภูมิเจ้าที่
2) ความเชื่อในผลการประพฤติผิดกฎข้อห้ามตามจารีตประเพณี	- ความเชื่อเรื่องกฎข้อห้าม - ข้อปฏิบัติตามจารีตประเพณี	- -

การเปรียบเทียบความเชื่อเกี่ยวกับชั้นตอน และวิธีการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้าน

การศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อเกี่ยวกับชั้นตอนและวิธีการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านของชาวมอญทั้งสองชุมชน ผู้วิจัยจำแนกศึกษาเปรียบเทียบออกเป็นสองลักษณะ คือ กระบวนการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านตามวิธีการรักษาของหมอพื้นบ้าน คนทรง หมอผี ทั้งสองชุมชน และการจำแนกกระบวนการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านตามวิธีการรักษาด้วยตนเองของผู้ป่วยหรือชาวบ้าน โดยเปรียบเทียบว่ากระบวนการรักษาดังกล่าวในสองชุมชนมีความคล้ายคลึงกันและมีความแตกต่างกัน ดังมีรายละเอียด คือ

1. การเปรียบเทียบแนวทางการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านจากหมอพื้นบ้านที่มีลักษณะเหมือนกัน

จากการศึกษาการแก้ไขปัญหาของชาวมอญทั้งสองชุมชนต่อการเกิดอาการเจ็บป่วยพบว่า ชาวบ้านทั้งสองชุมชนมีแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าว คือ รับการรักษาจากหมอพื้นบ้าน แนวทางนี้แบ่งได้ตามความเชื่อของชาวบ้าน คือ

1.1 การรับการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านเท่านั้น โดยชาวบ้านทั้งสองชุมชน มีแนวคิดและความเชื่อว่า โรคนางโรคหรือการเจ็บป่วยบางอย่าง ต้องทำการบำบัดรักษาด้วยวิธีการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านเท่านั้น คือ การรับการรักษาจากหมอพื้นบ้าน คนทรงและหมอผี เช่น การเจ็บป่วยด้วยโรคผิวหนัง คือ สมพิษ โรคนุสวัดหรือภาวะการเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นโดยไม่ทราบสาเหตุและมีอาการผิดไปจากธรรมดา หรือมีความเชื่อว่า อาการเจ็บป่วยบางอย่างเกิดจากการถูกผีกระทำ ซึ่งชาวบ้านทั้งสองชุมชนมีความเชื่อที่สอดคล้องกันว่า หากเกิดการเจ็บป่วยดังกล่าวข้างต้น การบำบัดรักษาด้วยระบบการแพทย์แผนปัจจุบันนั้นไม่ได้ผล หรือส่งผลให้ผู้ป่วยมีอาการหนักขึ้นจนอาจเป็นอันตรายต่อชีวิตได้

1.2 การรับการรักษาพยาบาลแผนปัจจุบันควบคู่กับการรับการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้าน โดยใช้บริการจากหมอพื้นบ้าน คนทรงและหมอผี กล่าวคือ ชาวมอญทั้งสองชุมชนเมื่อเกิดภาวะการเจ็บป่วยขึ้นหรือเกิดอุบัติเหตุ โดยไม่คาดคิด ชาวบ้านทั้งสองชุมชนมักรับการบำบัดรักษาอาการเจ็บป่วยจากระบบการแพทย์แผนปัจจุบันก่อนในเบื้องต้น เช่น ซื้อยาแผนปัจจุบันมารับประทานหรือเข้าบำบัดรักษาในสถานพยาบาลแผนปัจจุบันที่ตั้งอยู่ใกล้เคียงกับชุมชน จากนั้นอาการเจ็บป่วยของผู้ป่วยจะหายหรือไม่ก็ตาม ชาวบ้านทั้งสองชุมชนมักมีความเชื่อว่าต้องบำบัดรักษาในแนวทางการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านจากหมอพื้นบ้าน คนทรงและหมอผีด้วย อาทิ การรักษาด้วยพิธีกรรมทေးสะแนม การขอขมา เช่น ไหว้ผีต่าง ๆ รวมทั้งการบำบัดรักษา โดยใช้บริการจากหมอเป่าหรือหมอยาสมุนไพรพื้นบ้าน

จากการศึกษากระบวนการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านชาวมอญทั้งสองชุมชนพบว่า ในแต่ละหมู่บ้านมีหมอพื้นบ้าน คนทรง และหมอผี ที่คอยให้คำแนะนำและคอยแก้ไขปัญหาอาการเจ็บป่วยของชาวบ้าน ตามแนวคิดและความเชื่อของชาวบ้านทั้งสองชุมชน มีลักษณะกระบวนการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านคล้ายคลึงกัน หรือเหมือนกันดังตารางเปรียบเทียบ ดังนี้

ตารางการเปรียบเทียบความเชื่อในแนวทางรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้าน
โดยหมอพื้นบ้านทั้งสองชุมชนที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน

พื้นที่	โรคและสาเหตุการเกิดโรค	แนวทางการบำบัดรักษา	วิธีการรักษา
ชุมชน บ้าน บาง กระดี่	1) โรคผิวหนัง ลมพิษ คางทูม งูสวัด	-รักษาโดยหมอเป่า พื้นบ้าน	-การเป่าด้วยยา พื้นบ้านคาถากำกับ ในการรักษา
	2) การเจ็บป่วยโดยไม่ทราบ สาเหตุ เช่น ปวดท้อง ปวดหัว อาการเจ็บป่วยในเด็ก	-รักษาโดยหมอผี	-การทำพิธีเสียดบาล หรือเทาะสะแนม
	3) การเจ็บป่วยโดยไม่ทราบ สาเหตุ เช่น อาการแพ้ เสียดสี หรือมีอาการผิดปกติ จากธรรมชาติ	-รักษาโดยหมอผี คนทรง	-พิธีเช่นไหว้ขอมา ผีต่าง ๆ
	4) การเจ็บป่วยที่รักษาโรคด้วย ระบบการแพทย์แผนปัจจุบัน ไม่หาย โดยมีความเชื่อว่า เกิดจากการผีดผี	-รักษาโดยหมอผี คนทรง	-พิธีรำผี

ตารางการเปรียบเทียบความเชื่อในแนวทางรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้าน
โดยหมอพื้นบ้านทั้งสองชุมชนที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน

พื้นที่	โรคและสาเหตุการเกิดโรค	แนวทางการบำบัดรักษา	วิธีการรักษา
ชุมชน บ้าน หนองคู	1) โรคผิวหนัง ลมพิษ คางทูม งูสวัดหรือมะเร็ง	-รักษาโดยหมอเป่า พื้นบ้าน	-การเป่าด้วยยา พื้นบ้านและท่อง คาถากำกับในการ รักษา
	2) เด็กเจ็บป่วยโดยไม่ทราบ สาเหตุ เช่น ปวดท้อง ปวดหัว หรืออาการเจ็บป่วยโดยไม่ ทราบสาเหตุ	-รักษาโดยหมอผี หรือรักษาโดย ญาติผู้ป่วยเอง	-พิธีเสียบบาลหรือ เทาะชะแนมและ -พิธีเช่นไหว้ด้วย พิธีกรรมไกวข้าว
	3) การเจ็บป่วยที่รักษาโรคด้วย ระบบการแพทย์แผนปัจจุบัน ไม่หาย โดยมีความเชื่อว่า เกิดจากการผีดผี	-รักษาโดยหมอผี คนทรง	-พิธีรำผี (พ่อนผีเม็ง)
	4) การเจ็บป่วยโดยไม่ทราบ สาเหตุ เช่น อาการเพ้อเสียดสติ	-รักษาโดยหมอผี คนทรง	-พิธีเช่นไหว้ขอขมา ผีต่าง ๆ

จากตารางการเปรียบเทียบแนวทางในการบำบัดรักษาอาการเจ็บป่วยด้วยหมอพื้นบ้านคนทรง หมอผี ของชาวบ้านทั้งสองชุมชน ที่มีแนวทางในการบำบัดรักษาอาการเจ็บป่วย สอดคล้องกันหรือคล้ายคลึงตามความเชื่อของชาวบ้าน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงแยกประเด็นในการรักษาเปรียบเทียบขั้นตอนการรักษาของหมอพื้นบ้าน คนทรง หมอผี ที่เป็นผู้แนะนำและทำการบำบัดรักษาอาการเจ็บป่วยของชาวบ้านทั้งสองชุมชน โดยแยกรูปแบบและวิธีการรักษา คือ การวินิจฉัยโรค ขั้นตอนในการบำบัดรักษา อุปกรณ์ ด้วยยาและพิธีกรรมในการรักษา การประเมินผลและค่าตอบแทน ซึ่งมีรายละเอียดในการศึกษาเปรียบเทียบดังนี้

1.3 การเปรียบเทียบขั้นตอนการรักษาพยาบาลจากหมอเป่าโรคผิวหนังแบบพื้นบ้าน

จากการศึกษาพบว่า ปัจจุบันชาวมอญทั้งสองชุมชน เมื่อเกิดอาการเจ็บป่วย โดยโรคผิวหนังประเภทลมพิษ โรคงูสวัด หรือโรคคางทูม ชาวบ้านและผู้ป่วยทั้งสองชุมชน จะเข้ารับการรักษาอาการเจ็บป่วยจากหมอเป่าพื้นบ้านเท่านั้น โดยมีความเชื่อที่เหมือนกันว่า หากไปรักษาด้วยระบบการแพทย์แผนปัจจุบันหรือการรักษาด้วยการทายาหรือฉีดยาแผนปัจจุบันแล้วจะทำให้โรคริดักแล้วลุกลามจนรักษาไม่หาย หรืออาจถึงขั้นเสียชีวิตได้

ขั้นตอนการบำบัดรักษาอาการเจ็บป่วยด้วยโรคผิวหนังประเภทลมพิษ งูสวัดของหมอพื้นบ้านทั้งสองชุมชน สามารถเปรียบเทียบขั้นตอนในการบำบัดรักษาเป็นตารางเปรียบเทียบได้ดังนี้

ตารางเปรียบเทียบขั้นตอนการรักษาโรคผิวหนังแบบพื้นบ้านจากหมอเป่าของทั้งสองชุมชน

ขั้นตอนการรักษา	ชุมชนบ้านบางกระดี่	ชุมชนบ้านหนองคู
1) การหาสาเหตุและการวินิจฉัยโรค	-เชื่อว่าเกิดจากเชื้อโรคและเกิดจากสภาพอับชื้นในร่างกาย	-เชื่อว่าเกิดจากเชื้อโรคที่มากับวัว ควายและเกิดจากสภาพอับชื้นในร่างกาย
2) ขั้นตอนการรักษา	-การเป่าและท่องคาถากำกับ	-การเป่าและท่องคาถากำกับ

**ตารางเปรียบเทียบขั้นตอนการรักษาโรคผิวหนัง
แบบพื้นบ้านจากหมอเป่าของทั้งสองชุมชน**

ขั้นตอนการรักษา	ชุมชนบ้านบางกระดี	ชุมชนบ้านหนองคู
3) ยา อุปกรณ์ พิธีกรรม ที่ใช้ในการรักษา	-ใช้หมาก พลุ เป็นยาพ่นที่ บริเวณแผลรักษาโดยการให้ ผู้ป่วยนั่งยี่ดขาไปทางทิศตะวัน ตกพร้อมกับท่องคาถา (ภาษา มอญ) กำกับ 3 ครั้ง	-ใช้ข้าวสารเจ้า เป็นยาพ่น บริเวณแผล โดยการให้ ผู้ป่วยนั่งยี่ดขาไปทางทิศ ตะวันตก พร้อมกับท่อง คาถา (ภาษาลัวะ) กำกับ
4) การประเมินผล	-ใช้ระยะเวลาหลังการรักษา 8-15 วัน อาการเจ็บป่วยจะหาย	
5) ค่าตอบแทน	-พานไหว้ครู เงินค่าครู 12 บาท และไม่คิดค่ารักษา	-พานไหว้ครู เงินค่าครู 39 บาท ต้องทำน้ำขมิ้น สั้มป๋อยมารดหมอเป่า และไม่คิดค่ารักษา

จากตารางการเปรียบเทียบขั้นตอนการรักษาโรคผิวหนังแบบพื้นบ้านของหมอพื้นบ้านทั้งสองชุมชนนั้น พบว่า ขั้นตอนและรายละเอียดในกระบวนการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านของหมอเป่ามีลักษณะที่คล้ายกันและแตกต่างกัน ดังมีรายละเอียดในการเปรียบเทียบขั้นตอนและวิธีการรักษา คือ

1.3.1 ขั้นตอนการรักษาที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันของหมอเป่าพื้นบ้าน

1) การวินิจฉัยและการหาสาเหตุของการเกิดโรค

หมอพื้นบ้านที่ทำการบำบัดรักษาโรคผิวหนังประเภทลมพิษและ
งูสวัด มีความเห็นในการหาสาเหตุและการวินิจฉัยอาการของโรคดังกล่าวสอดคล้องกันว่า
มีสาเหตุจากการรับเชื้อโรคดังกล่าวเข้าสู่ร่างกาย และเกิดจากการอับชื้นในร่างกายตาม
สภาพอากาศที่ร้อนชื้น เมื่อผู้ป่วยรับเชื้อโรคดังกล่าวเข้าสู่ร่างกายจะเกิดเม็ดตุ่มใส ขึ้น

กระจายตามผิวหนังบริเวณต่าง ๆ ของร่างกาย อาทิ หน้าอก แผ่นหลัง รอบคอ เป็นต้น ซึ่งทำให้ผู้ป่วยมีอาการปวดแสบปวดร้อนและคันบริเวณแผล หมอพื้นบ้านทั้งสองชุมชนมีความเชื่อที่สอดคล้องกันว่า อาการเม็ดตุ่มใสขึ้นกระจายและตุ่มกลายเป็นวงรอบตัวเมื่อใด อาจทำให้ผู้ป่วยเป็นอันตรายถึงชีวิตเมื่อนั้น

2) ขั้นตอนในการรักษา

เมื่อหมอเป่าวินิจฉัยอาการของโรคแล้วก็บำบัดรักษา โดยหมอเป่าทั้งสองชุมชนจะเป่ารักษาในเวลาก่อนพลบค่ำ (เวลา 16.00 น.-18.00 น.) เท่านั้น รวมทั้งขณะทำการรักษาผู้เป็นหมอเป่าของทั้งสองชุมชน จะให้ผู้ป่วยนั่งชิดเท้าไปทางทิศตะวันตกเหมือนกัน โดยมีความเชื่อว่า จะทำให้เชื้อโรคและสิ่งไม่ดีตกไปกับตะวันตกดิน

นอกจากนี้หมอเป่าทั้งสองชุมชนยังมีพิธีกรรมในการรักษาที่คล้ายคลึงกัน กล่าวคือ ผู้ป่วยต้องทำพานดอกไม้ รูปเทียนและเงินค่าครูมาไหว้ครูก่อนการรักษา ส่วนสรรพคุณของตัวยาและขั้นตอนการรักษาก็มีความเชื่อไปในแนวทางเดียวกันว่า โรคผิวหนังดังกล่าวเกิดจากความร้อนหรือพิษร้อนของเชื้อโรค จะต้องทำการรักษาด้วยตัวยามีสรรพคุณในทางเย็น จึงจะทำการบำบัดรักษาได้ผลและมีประสิทธิภาพ

3) การประเมินผล

เมื่อทำการบำบัดรักษาผู้ป่วยแล้ว หมอเป่าจะคอยประเมินผลการรักษาหลังการเป่ารักษาไปแล้ว 1 วัน โดยทำการเป่าในวันถัดไปอีก 1 ครั้ง เมื่อพบว่าผู้ป่วยมีอาการหนักหมอเป่าทำการรักษาด้วยการเป่าอีก 2-3 ครั้ง แผลจากอาการเจ็บป่วยก็จะแห้งและหายไปในที่สุด โดยใช้ระยะเวลาประมาณ 8-15 วัน

4) ข้อเสนอแนะผู้ป่วย

อาการโรคผิวหนังประเภทงูสวัดหรือลมพิษ เมื่อหมอเป่ารักษาแล้ว มีข้อเสนอแนะสำหรับผู้ป่วยในเรื่องการปฏิบัติตัวและระมัดระวังเรื่องการรับประทานอาหาร แผลต่าง ๆ โดยมีความเชื่อที่เหมือนกันทั้งสองชุมชน คือ ห้ามบริเวณบาดแผลถูกน้ำ ห้ามรับประทานอาหารแสลงต่อโรค เช่น อาหารจำพวกของหมักดองทุกชนิด อาหารจำพวกไข่ และอาหารทะเล เป็นต้น

1.3.2 ขั้นตอนการรักษาที่มีลักษณะแตกต่างกันของหมอเป่าพื้นบ้าน

ขั้นตอนในการรักษา

ข้อแตกต่างในขั้นตอนการรักษาโรคผิวหนังของหมอเป่าพื้นบ้านทั้งสองชุมชน จากการศึกษาพบว่า มีรายละเอียดแตกต่าง คือ อุปกรณ์การรักษา อุปกรณ์ในการ

อุปกรณ์ในการไหว้ครู ด้วยยาและพิธีกรรมในการรักษา ดังนี้

1) อุปกรณ์ประกอบพานไหว้ครู

ผู้ป่วยเมื่อมาทำการบำบัดรักษาโรคผิวหนังประเภท งูสวัด ลมพิษ ผู้ป่วยจะต้องทำพานไหว้ครูมาทำการไหว้ครูกับหมอเป่า ซึ่งในพานไหว้ครูประกอบด้วย สิ่งของต่าง ๆ แตกต่างกันไป ดังนี้

อุปกรณ์ประกอบพานไหว้ครูของหมอเป่าบ้านบางกระดี

- (1) รูป 3 ดอก
- (2) เทียน 1 เล่ม
- (3) บุหรี่ 1 ซอง
- (4) พลุ 1 กำ (หรือ 1 เรียง)
- (5) หมากสด 1-2 ผล
- (6) ปูนแดง 1 ห่อเล็ก
- (7) เงินค่าครู 12 บาท

อุปกรณ์ประกอบพานไหว้ครูของหมอเป่าบ้านหนองคู

- (1) ดอกไม้ขาว 1 กำ หรือ 1 ซ่อ
- (2) รูป 24 ดอก
- (3) เทียน 12 เล่ม
- (4) เงินค่าไหว้ครู 39 บาท

2) ด้วยยาและพิธีกรรมในการรักษา

ลักษณะของพิธีกรรมในการรักษาโรคผิวหนังประเภทลมพิษและ งูสวัดของหมอเป่าทั้งสองชุมชน มีขั้นตอนในพิธีกรรมการรักษารวมทั้งด้วยยาและคาถาที่ หมอเป่าใช้ท่องกำกับขณะทำการรักษาโรคมีความแตกต่างกันดังนี้

ด้วยยาและคาถาที่ใช้รักษาโรค กล่าวคือ หมอเป่ารักษาโรคผิวหนัง ประเภทงูสวัดและลมพิษ ในชุมชนมอญบ้านบางกระดี (นายเปลี่ยน ประเสริฐ) ใช้หมาก พลุและปูนแดง โดยเลือกใบพลูเฉพาะที่มีก้านใบเรียงคู่เสมอกัน ยอดใบพลูต้องชี้ตรงไม่ บิดเบี้ยว จำนวน 3 ใบ แล้วนำปูนแดงทาลงที่ใบพลูห่อหมาก แล้วนำไปตำให้ละเอียดใน ครกตำหมาก พอละเอียดแล้วหมอเป่าดักหมากพลุไปเคี้ยวอีกครั้ง ก่อนที่จะนำไปพันใส่

บาดแผลที่เป็นโรคผิวหนังดังกล่าว ส่วนคาถาที่หมอเป่าใช้ท่องกำกับเวลารักษานั้นเป็นภาษามอญโบราณที่หมอเป่าได้รับมาจากผู้เป็นบิดา

ส่วนหมอเป่ารักษาโรคผิวหนังประเภทงูสวัดและลมพิษในชุมชนมอญบ้านหนองคู้ (นายคำ ทรงหงสา) จะใช้ข้าวสารเจ้านำไปใส่ขันแช่น้ำไว้ประมาณครู่หนึ่ง ก่อนที่จะนำไปเคี้ยวและก่อนพ่นใส่บาดแผลที่เป็นโรคผิวหนังดังกล่าว ส่วนคาถาที่หมอเป่าใช้ท่องกำกับเวลารักษานั้น เป็นคาถาภาษาล้านนาโบราณมีความยาวในการท่องกำกับประมาณ 5 นาทีและไม่ใช้คาถาภาษามอญ

1.4 การเปรียบเทียบขั้นตอนการรักษาอาการเจ็บป่วยด้วยพิธีกรรมเทาะสะแนม

จากการศึกษาด้วยการสัมภาษณ์และการเข้าสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ในขั้นตอนการรักษาพยาบาลด้วยพิธีกรรมการเทาะสะแนม หรือการเสียบบาลของผู้ป่วยที่ใช้บริการการประกอบพิธีกรรมเทาะสะแนมจากหมอพื้นบ้านทั้งสองชุมชน พบว่า ทั้งชาวบ้านและหมอมีความเชื่อว่า เมื่อเด็กเกิดอาการเจ็บป่วยขึ้นโดยไม่ทราบสาเหตุและไม่สามารถรักษาอาการเจ็บป่วยให้หายได้ด้วยระบบการแพทย์อื่นๆ ผู้เป็นพ่อแม่หรือญาติผู้ใหญ่ลงความเห็นว่า อาการเจ็บป่วยดังกล่าวต้องเกิดขึ้นจากผีต่าง ๆ กระทำกลั่นแกล้ง โดยต้องใช้พิธีกรรมการเทาะสะแนม หรือเสียบบาลเพื่อเป็นการขับไล่ผีที่เข้ามาทำร้ายเด็ก ๆ ให้เกิดการเจ็บป่วย

1.4.1 ขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมการเทาะสะแนมหรือพิธีกรรมการเสียบบาล ตามความเชื่อของชาวมอญทั้งสองชุมชนทั้งสองชุมชนนั้น มีความคล้ายคลึงกัน คือ มีขั้นตอนและรายละเอียดในการประกอบพิธีแบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ คือ การเทาะสะแนมทั่วไปกับการเทาะสะแนมใหญ่ โดยสามารถเปรียบเทียบรายละเอียดของขั้นตอนการประกอบพิธี เป็นตารางเปรียบเทียบได้ ดังนี้

ตารางเปรียบเทียบขั้นตอนการประกอบพิธีทေးอะแนม แบบทั่วไปของสองชุมชน

ขั้นตอนการประกอบพิธี	ชุมชนบ้านบางกระดี	ชุมชนบ้านหนองคู
1) การหาสาเหตุและการวินิจฉัย	-เกิดเจ็บป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุและมีความเชื่อว่าถูกผีกระทำก่กั้นแกล้ง	-เกิดเจ็บป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุและเชื่อว่าถูกผีก่กั้นแกล้งทำให้เสียชีวิต
2) ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม		
-ผู้ประกอบพิธี	-หมอผี	-หมอผี หรือพ่อแม่ญาติผู้ป่วย
-อุปกรณ์	-ฝาละมีใส่เครื่องเช่น ไหว้ผิ ประกอบด้วย ข้าว กล้วยน้ำว่า น้ำตาลปีบ มีด	-ใบตองใส่เครื่องเช่น ไหว้ผิ ประกอบด้วย ข้าว กล้วยน้ำว่า น้ำลายผู้ประกอบพิธี
-ขั้นตอนการทำพิธี	-ต้องกระทำเวลาก่อนค่ำ และต้องเรียกชื่อผีที่รู้จักให้มากที่สุด เพื่อให้มากินเครื่องเช่น ไหว้และขับไล่ไป	-ต้องทำเวลาก่อนค่ำและต้องเรียกชื่อผีให้มากินของเช่น ไหว้แล้วเรียกขวัญผู้ป่วยให้กลับเข้าร่าง
-ข้อห้ามต่าง ๆ	-ต้องไม่ทำพิธีในวันพระ	-ต้องไม่ทำพิธีในวันพระ

ตารางเปรียบเทียบขั้นตอนการประกอบพิธี “เทาะสะแนมใหญ่”

ขั้นตอนการประกอบพิธี	ชุมชนบ้านบางกระดี่	ชุมชนบ้านหนองคู้
1) การหาสาเหตุและการวินิจฉัย	-เกิดเจ็บป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุและทำการรักษาไม่หาย	-เกิดเจ็บป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุและทำการรักษาไม่หาย
2) ขั้นตอนการประกอบพิธี -ผู้ประกอบพิธี -อุปกรณ์ -ขั้นตอนการทำพิธี	-หมอผี -กระดิ่งใส่เครื่องเช่น ไหว้กล้วย 1 หวี ข้าวสวย 1 ถ้วย น้ำตาลปีบ ผลไม้ 4 ชนิด เหล้าขาว หมากพลู -ขั้นตอนการทำลักษณะเหมือนกับการเทาะสะแนมแบบทั่วไป แต่เมื่อประกอบพิธีเสร็จจะนำกระดิ่งเครื่องเช่น ไหว้ไปลอยน้ำ	-หมอผี -กระดิ่งใส่เครื่องเช่น ไหว้หมากพลู กล้วย 1 ลูก อ้อย 3 ซ้อ บุหรี่ 1 มวน -ขั้นตอนการทำลักษณะเหมือนกับการเทาะสะแนมแบบทั่วไป แต่เมื่อประกอบพิธีเสร็จจะนำกระดิ่งเครื่องเช่น ไหว้ไปบางไว้บนทางสามแพร่ง

1.4.2 ขั้นตอนการรักษาโรคด้วยพิธีกรรมการเทาะสะแนมที่มีลักษณะเหมือนกัน

1) การวินิจฉัยและการหาสาเหตุ

หมอผีของทั้งสองชุมชนมีความเชื่อที่เหมือนกัน คือ เมื่อเกิดเจ็บป่วยขึ้นโดยไม่ทราบสาเหตุ หรือเชื่อว่า การรักษาอาการเจ็บป่วยด้วยวิธีการรักษาแบบอื่น ๆ แล้วไม่หายนั้น เกิดขึ้นเพราะถูกผีสิง หรือถูกผีกลั่นแกล้งให้เกิดอาการเจ็บป่วยขึ้น รวมทั้งทำให้ขวัญของผู้ป่วยออกจากร่างไป โดยเฉพาะหมอผีทั้งสองชุมชน มีความเชื่อว่า

ผีต่าง ๆ มักคอยมารบกวนเด็ก ๆ ให้ขวัญเสียจนเกิดอาการเจ็บป่วยขึ้น ดังนั้น จึงต้องทำการขับไล่ผีที่เข้ามาสิงอยู่และคอยทำร้ายเด็ก รวมทั้งทำการเช่นไหว้หรือเรียกขวัญให้กลับมาสู่ตัวเด็กด้วยพิธีกรรมการเทาะสะแนมหรือเสียบาล

2) ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม

ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมการเทาะสะแนมมีลักษณะคล้ายคลึงกันทั้งสองชุมชน คือ อุปกรณ์ในการประกอบพิธีและขั้นตอนในพิธีกรรมการขับไล่ผี รวมทั้งขั้นตอนในการเรียกขวัญเข้าร่างเด็ก โดยมีรายละเอียดดังนี้

อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบพิธีกรรมที่เหมือนกัน (พิธีเทาะสะแนมทั่วไป)

(1) ฝาละมีหรือใบตอง เป็นภาชนะใส่เครื่องเช่นไหว้

(2) กล้วยน้ำว่า

(3) ข้าวเจ้าหุงสุก

อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบพิธีกรรมเทาะสะแนมใหญ่ที่เหมือนกัน

(1) กระจังขนาดใหญ่ เป็นภาชนะใส่เครื่องเช่นไหว้

(2) กล้วยน้ำว่า

(3) หมากพลู

(4) น้ำตาลปีบหรืออ้อย

3) พิธีกรรมในการขับไล่ผีต่าง ๆ ที่มีลักษณะเหมือนกัน

เริ่มจากหมอผีนำภาชนะใส่เครื่องเช่นไหว้ผีมาทูนเหนือศีรษะเด็กผู้ป่วย แล้วเรียกชื่อผีต่าง ๆ ให้มากที่สุดเท่าที่จะจดจำได้ ให้มากินของเช่นไหว้ เมื่อกล่าวเรียกผีที่เข้าสิงในตัวเด็กมากินเครื่องเช่นไหว้แล้ว ก็ทำพิธีขับไล่ผี คือ ให้ผีกลัว โดยการใช้นิดพริ้ว (สำหรับพิธีเทาะสะแนมในชุมชนบางกระดี่) ทำท่าสับหรือฟันไล่ตั้งแต่ศีรษะผู้ป่วยลงไปทีปลายเท้า แล้วโยนนิดพริ้วนั้นออกไปเพื่อให้เกิดเสียงดัง จนทำให้เด็กหรือผู้ป่วยตกใจ หรือการถ่มน้ำลายของผู้ประกอบพิธี (สำหรับพิธีเทาะสะแนมในชุมชนบ้านหนองคู) เพื่อให้เด็กหรือผู้ป่วยตกใจเช่นเดียวกัน

ภายหลังจากประกอบพิธีกรรมเทาะสะแนมเสร็จ ผู้ประกอบพิธีหรือหมอผีของทั้งสองชุมชนจะนำเครื่องสังเวยไปไว้บนทางแยกหรือทางสามแพร่ง

ส่วนความเชื่อที่สอดคล้องกัน คือ การขับไล่ผีโดยการทำให้เด็กตกใจจนเกิดอาการสะดุ้งนั้น เพื่อเป็นการประเมิผลว่า เมื่อเด็กสะดุ้งหรือตกใจ แสดงว่าผีต่าง ๆ ได้ออกไปจากตัวเด็กหรือผู้ป่วยแล้ว จากนั้นขวัญของเด็กก็กลับเข้าร่างและอาการเจ็บป่วยหายไป

4) ขั้นตอนการรักษาโรคด้วยพิธีกรรมการเทาะสะแนมที่มีลักษณะแตกต่างกัน

การประกอบพิธีเทาะสะแนมขับไล่ผีต่าง ๆ ที่เข้ามาทำร้ายเด็กหรือผู้ป่วยของทั้งสองชุมชนนั้น มีข้อแตกต่างกันในรายละเอียดดังนี้

อุปกรณ์ในการประกอบพิธีกรรมการเทาะสะแนมใหญ่ของทั้งสองชุมชน มีอุปกรณ์ที่แตกต่างกัน คือ การทำพิธีเทาะสะแนมใหญ่ของชาวบางกระดี่นั้นใช้เหล้าขาว ผลไม้และขนม ส่วนการทำพิธีเทาะสะแนมใหญ่ของชาวบ้านหนองคูใช้บุญหรือ

ทั้งนี้ อุปกรณ์ในการประกอบพิธีเทาะสะแนมที่มีความแตกต่างกัน เพราะความเชื่อในเรื่องของผี รวมทั้งรายละเอียดในการใช้เครื่องสังเวทเช่น ไหว้ผีแตกต่างกันในแต่ละชุมชน โดยชาวมอญบ้านบางกระดี่มีความเชื่อว่า เครื่องสังเวทประเภทเหล้าขาว ข้าวสุกและกล้วยนั้นเป็นอาหารของผีทั่ว ๆ ไป แต่ชาวมอญบ้านหนองคูนั้นเชื่อว่าผีต่าง ๆ ที่ชาวบ้านเกรงกลัวนั้นจะต้องมีบุญหรือเป็นเครื่องสังเวทด้วย

ส่วนขั้นตอนประกอบพิธี มีความแตกต่างกัน คือ ภายหลังจากการให้ผีมากินของเช่น ไหว้ในกระดี่แล้ว หมอผีในชุมชนชาวบางกระดี่จะนำเครื่องเช่น ไหว้ไปลอยน้ำ แต่หมอผีหรือผู้ประกอบพิธีเทาะสะแนมในชุมชนมอญบ้านหนองคู จะนำเครื่องเช่น ไหว้ไปแขวนไว้ที่ต้นไม้ใหญ่บริเวณทางแยกหรือทางสามแพร่ง เพราะมีความเชื่อว่า ทางสามแพร่งนั้นเป็นที่สิงสถิตของผีไม่มีญาติหรือผีตายโหงจากอุบัติเหตุต่าง ๆ เพราะบริเวณทางแยกหรือทางสามแพร่งนั้น เป็นจุดที่มักเกิดอุบัติเหตุบ่อย ๆ ทำให้มีการสูญเสียชีวิต ดังนั้น เมื่อทำพิธีเทาะสะแนมเสร็จแล้วจึงนำอาหารหรือเครื่องเช่น ไหว้ไปเผื่อแผ่แก่ผีอื่น ๆ ด้วย

1.5 การเปรียบเทียบการรักษาโรคด้วยพิธีกรรมการรำผี

จากการศึกษาและการวิจัยภาคสนาม โดยเข้าสัมภาษณ์และสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในพิธีกรรมการรำผีของชาวมอญทั้งสองชุมชนบ้านบางกระดี่ และ

พิธีกรรมการรำผีหรือฟ้อนผีเม็งของชาวมอญทั้งสองชุมชนบ้านหนองคู พบว่า ขั้นตอนและรายละเอียดของการประกอบพิธีกรรมรวมทั้งแนวคิดและความเชื่อของผู้ประกอบพิธีหรือชาวบ้านเหมือนกัน คือ การจัดพิธีรำผีของชาวมอญทั้งสองชุมชนทั้งสองชุมชนนั้นมีขึ้นต่อเมื่อบุคคลในครอบครัวประพฤติก่อห้ามหรือการผิดศีลนั้น เช่น การให้ผู้อื่นที่มีโชติญาณเข้ามาค้างในบ้านโดยไม่ได้บอกกล่าว การประพฤติก่อห้ามต่าง ๆ ดังกล่าว ทำให้ผีเรือนหรือผีบรรพบุรุษไม่พอใจ จึงบันดาลให้ครอบครัวหรือสมาชิกในครอบครัวเกิดอาการเจ็บป่วยขึ้น โดยไม่รู้สาเหตุและวิธีการรักษาที่แน่ชัด หรืออีกประเด็นหนึ่งคือเมื่อผู้ป่วยที่เป็นสมาชิกในครอบครัวเกิดเจ็บป่วยแล้วรักษาไม่หายหรือหมดหนทางรักษา ญาติผู้ป่วยก็จะขนบานผีบรรพบุรุษหรือผีเรือนให้มาช่วยรักษา และหากผู้ป่วยหายจากอาการเจ็บป่วยก็จัดพิธีรำผีถวายแก่ผีบรรพบุรุษ

ขั้นตอนและรายละเอียดเกี่ยวกับการประกอบพิธีรำผีของชาวมอญทั้งสองชุมชนนี้ มีลักษณะและแนวทางในการประกอบพิธีที่เหมือนกันและสามารถเปรียบเทียบเป็นตารางได้ดังนี้

ตารางเปรียบเทียบการประกอบพิธีรำผีของชาวมอญทั้งสองชุมชน

รายละเอียดและขั้นตอนการประกอบพิธี	ชุมชนบ้านบางกระดี่	ชุมชนบ้านหนองคู
1) ผู้ประกอบพิธี	เรียกเป็นภาษามอญว่า“โด้ง”	เรียกเป็นภาษามอญว่า“โด้ง”
2) อุปกรณ์ -เครื่องเซ่น	-ข้าวเหนียว ไก่ต้ม ปลาอย่าง กล้วยน้ำว้า มะพร้าวอ่อน ขนมต้มขาว ขนมกล้วย ขนมน้ำตาลทอด	-ข้าวเหนียว ไก่ต้ม ปลาอย่าง กล้วยน้ำว้า มะพร้าวอ่อน ขนมต้มขาว ขนมกล้วย ขนมน้ำตาล- ทอด

รายละเอียดและขั้นตอนการประกอบพิธี	ชุมชนบ้านบางกระดี่	ชุมชนบ้านหนองคู
-อุปกรณ์ต่าง ๆ	-ต้นกล้วย แทนสัญลักษณ์ผู้ป่วย -โรงพิธีรำผี -ปีพาทย์มอญ 1 วง -ต้นหว้า 1 ต้น -ผ้าแดง (ผ้าถุง ผ้าพันศีรษะ)	-ต้นกล้วย แทนสัญลักษณ์ผู้ป่วย -โรงพิธีรำผี -ปีพาทย์มอญ 1 วง -ต้นหว้า 1 ต้น -ผ้าแดง (ผ้าถุงผ้าพันศีรษะ)
-อุปกรณ์ของผีเรือนหรือผีบรรพบุรุษ	-ผ้าขุยมะพร้าวเรียก “ขาคะหะ-ลัว” -ดาบ 2 คู่ -ธนูไม้ -หอก	-ผ้าขุยมะพร้าวเรียก “ขาคะหะ-ลัว” -ดาบ 2 คู่ -ธนูไม้ -หอก
3) ผู้เข้าร่วมพิธี	-ต้นผี คือ ผู้ที่เชิญผีบรรพบุรุษคือบุตรชายคนโตของครอบครัว -ผู้ป่วย -ญาติผู้ป่วยประกอบด้วยลูกชาย	-ต้นผี คือ ผู้ที่เชิญผีบรรพบุรุษคือบุตรชายคนโตของครอบครัว -ผู้ป่วย -ญาติผู้ป่วยประกอบด้วยลูกชาย
4) ขั้นตอนการประกอบพิธี	-มีขั้นตอนการประกอบพิธี 21 ขั้นตอน (ดังรายละเอียดในบทที่ 4)	-มีขั้นตอนการประกอบพิธี 21 ขั้นตอน (ดังรายละเอียดในบทที่ 5)

จากแนวความคิดของชาวมอญทั้งสองชุมชน มีความเห็นที่สอดคล้องกันว่าการพิธีรำผีมอญหรือพิธีฟ้อนผีเม็งของชาวบ้านนั้น ชาวบ้านไม่ต้องการจัดพิธีรำผี เนื่องจากการจัดพิธีรำผีมอญต้องสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายจำนวนมาก อีกทั้งเป็นการแสดงออกว่า

สมาชิกในครอบครัวมีการประพาศติดกฏข้อห้ามของชาวมอญ อันเป็นการประจานให้ชาวมอญด้วยกันรับทราบ

ส่วนข้อแตกต่างของการจัดพิธีรำผีของชาวมอญทั้งสองชุมชน คือ ความเชื่อของชาวมอญบ้านหนองคู้ ที่มักจะจัดพิธีรำผีมอญเป็นการเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษประจำปีหรือทุกปี สำหรับครอบครัวชาวมอญทั้งสองชุมชนที่ยังนับถือผีบรรพบุรุษหรือผีเรือนอยู่ ส่วนชาวมอญบ้านบางกระดี่มักเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษแบบประเพณีชาวมอญดั้งเดิม คือการเข้าทรงและถวายเครื่องเช่นไหว้ประจำปีในช่วงหลังเทศกาลสงกรานต์ และไม่เกี่ยวข้องกัพิธีกรรมการรำผีแต่อย่างใด

2. การเปรียบเทียบความเชื่อเกี่ยวกับขั้นตอนและวิธีการรักษาโรคแบบพื้นบ้านชาวมอญของหมอพื้นบ้านที่มีลักษณะแตกต่างกัน

จากการรักษาพบว่า แนวทางการรักษาโรคของชาวมอญทั้งสองชุมชนที่รับการรักษาจากหมอพื้นบ้าน คนทรงและหมอผีในแต่ละชุมชนนั้น มีข้อแตกต่างกันในกระบวนการรักษาและตามความเชื่อของหมอพื้นบ้าน รวมทั้งความเชื่อของผู้ป่วยในประเด็นที่เกี่ยวข้องกัน สาเหตุการเกิดโรค ตลอดจนแนวทางในการบำบัดรักษาดังรายละเอียดการเปรียบเทียบเป็นตารางดังนี้

**ตารางการเปรียบเทียบความเชื่อในขั้นตอนการรักษาโรคที่แตกต่างกัน
ของชาวมอญทั้งสองชุมชน**

โรค	สาเหตุของการเกิดโรค	แนวทางรักษาของ หมอพื้นบ้านชุมชน บ้านบางกระดี่	แนวทางรักษาของ หมอพื้นบ้านชุมชน บ้านหนองคู
1) อาการเจ็บป่วยที่ไม่ทราบสาเหตุ	1) เกิดจากอำนาจสิ่งเหนือธรรมชาติหรือการกระทำของผีต่าง ๆ	1) ใช้พิธีกรรมการขอขมาผีต่าง ๆ หรือการเช่นไหว้ผีให้มารักษา	1) ใช้พิธีกรรมไกวข้าวและเช่นไหว้ผีต่าง ๆ
2) โรคเจ็บป่วยทั่วไป อาทิ ไข้ ปวดท้อง ปวดหัว	2) เกิดเชื้อโรคหรือเกิดภาวะทางธรรมชาติ	2) ใช้ระบบแพทย์แผนปัจจุบันหรือยาสมุนไพรโบราณ	2) ใช้ระบบแพทย์แผนปัจจุบันหรือยาสมุนไพรจากหมอชาเมือง
3) โรคที่เกี่ยวข้องกับกระดูกและกล้ามเนื้อ		3) ใช้ระบบแพทย์แผนปัจจุบัน	3) ใช้การเป่ารักษาจากหมอเป่าพื้นบ้านและใช้บริการจากหมอนวดพื้นบ้าน

จากการเปรียบเทียบขั้นตอนการรักษาโรคแบบพื้นบ้านทั้งสองชุมชนมีแนวทางในขั้นตอนการรักษาที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับความเชื่อของหมอพื้นบ้านและชาวบ้านที่เลือกใช้บริการการรักษาแบบพื้นบ้านของแต่ละชุมชน โดยผู้วิจัยได้แยกประเด็นความเชื่อขั้นตอนการรักษาโรคแบบพื้นบ้านที่มีความแตกต่างกันแต่ละชุมชน ดังนี้

2.1 การรักษาการเจ็บป่วย หมอผีและคนทรงมีความเชื่อว่า การเจ็บป่วยเกิดมาจากอำนาจสิ่งเหนือธรรมชาติหรือเกิดจากการกระทำของผีต่าง ๆ ซึ่งอยู่ภายในชุมชน

บางกรณี มีแนวทางการรักษาโดยใช้พิธีกรรมการเช่น ไหว้บรรพบุรุษให้มาช่วยแนะแนวทางการรักษา คือ ใช้ความเชื่อเรื่องผี ได้แก่ ผีบรรพบุรุษหรือ “ปะโหนก” และผีประจำหมู่บ้าน หรือ “ปะจุ” มาเป็นผู้ชี้แนะหาแนวทางในการแก้ไขอาการเจ็บป่วย ซึ่งต้องผ่านสื่อกลางคือคนทรงและหมอผี

ส่วนในชุมชนบ้านหนองคูมีแนวทางการรักษาโดยใช้พิธีกรรมไคว่ข้าวหรือการเสี่ยงทายจากก้อนข้าวเหนียว ผีมาช่วยแนะแนวทางให้ พิธีกรรมไคว่ข้าวเป็นพิธีกรรมสื่อสารระหว่างผีกับผีโดยผ่านร่างทรงและสื่อสารผ่านก้อนข้าวเหนียวที่แกว่งไปมา เพื่อนำลักษณะการแกว่งของก้อนข้าวเหนียวมาทำนายตีความหมาย หรือพยากรณ์แนะแนวทางเพื่อการรักษา โดยมีความเชื่อว่าการที่ผู้เจ็บป่วยไม่รู้สาเหตุหรือหมคนทางรักษานั้นมีสาเหตุมาจากการถูกผีกระทำ ทั้งนี้ พิธีกรรมการไคว่ข้าวเพื่อหาแนวทางการรักษาอาการเจ็บป่วยของชาวมอญชุมชนบ้านหนองคูนั้น น่าจะเกิดขึ้นจากการผสมผสานทางความเชื่อของชาวมอญบ้านหนองคูกับอิทธิพลทางความเชื่อที่รับมาจากแนวทางความเชื่อท้องถิ่นดั้งเดิมของชาวเหนือ

2.2 การรักษาอาการเจ็บป่วยโรคกระดูกและกล้ามเนื้อ จากหมอเป่าโรคกระดูกของชาวมอญบ้านหนองคู โดยมีแนวทางการรักษาอยู่ 2 กรณี คือ กรณีแรกเมื่อผู้ป่วยหรือชาวบ้านประสบอุบัติเหตุ เช่น รถชน ตกต้นไม้ หรืออุบัติเหตุอื่น ๆ ที่ส่งผลให้ผู้ป่วยมีอาการบาดเจ็บ อาทิ กระดูกหัก ซึ่งถือว่าเป็นอุบัติเหตุรุนแรงและกระทบหนัก ผู้ป่วยเข้ารับการรักษาจากระบบการแพทย์แผนปัจจุบันก่อน หลังจากนั้นเข้ารับการรักษาแบบพื้นบ้าน โดยการใช้บริการจากหมอเป่าพื้นบ้าน ส่วนกรณีที่สองคือ การเข้ารับการรักษาจากหมอพื้นบ้านโดยตรงและไม่เข้ารับการรักษาจากระบบการแพทย์แผนปัจจุบัน

การรักษาอาการเจ็บป่วยเกี่ยวกับกระดูกหัก กล้ามเนื้ออักเสบ โดยหมอเป่าพื้นบ้านนั้น มีวิธีการรักษา คือ การบีบนวด การฟนยา การทายาและการใส่เฝือกไม้ไผ่พร้อมกับท่องคาถาคำกับ ซึ่งหมอเป่าทำการรักษาให้ผู้ป่วยทุกวันจนกว่าอาการบาดเจ็บจะหายไปในที่สุด ชาวบ้านและหมอเป่ารักษามีความเชื่อมั่นในประสิทธิภาพของการรักษาอาการบาดเจ็บประเภทกระดูกหัก กล้ามเนื้ออักเสบเป็นอย่างดี

ส่วนภายในชุมชนมอญบ้านบางกระดี่ เมื่อเกิดอุบัติเหตุที่มีผลทำให้เกิดอาการบาดเจ็บบริเวณกระดูกหรือกล้ามเนื้อนั้น ผู้ป่วยหรือชาวบ้านมักเข้ารับการบำบัดรักษาในระบบการแพทย์แผนปัจจุบันเท่านั้น และไม่พบความเชื่อในเรื่องของการรักษาอาการบาดเจ็บของกระดูกในแบบพื้นบ้านดังกล่าวเลย

2.3 การรักษาพยาบาลด้วยการนวดจับเส้นโดยหมอนวดพื้นบ้าน ในปัจจุบัน ชาวมอญบ้านหนองคู้ตั้งแต่วัยกลางคนจนถึงวัยสูงอายุ เมื่อมีอาการปวดกล้ามเนื้อ ปวดเอว ปวดหลัง เนื่องจากการทำงานหนักหรือประสบอุบัติเหตุเล็กน้อยจากการปฏิบัติตนในชีวิตประจำวัน มักนิยมมาใช้บริการการบำบัดรักษาอาการดังกล่าว จากหมอนวดจับเส้นแบบพื้นบ้าน ซึ่งมีอยู่ 1 ท่าน คือ นางอ้วน ท้ายนาวา โดยมีความเชื่อว่า นางอ้วน ท้ายนาวา นั้นมีวิชาการนวดจับเส้นที่มีประสิทธิภาพในการบำบัดรักษาอาการเจ็บป่วยได้ดี ซึ่งได้วิชมาจากอำนาจสิ่งเหนือธรรมชาติ หรือได้มาจากพลังอำนาจลึกลับ ที่มีชื่อว่า “เจ้าเพชรหริ” และไม่สามารถอธิบายได้ว่าพลังอำนาจดังกล่าวได้มาอย่างไร

ชาวบ้านที่เชื่อมั่นในกรรมวิธีการนวดจับเส้นของ นางอ้วน ท้ายนาวา มองว่า วิธีการนวดจับเส้นนี้ สามารถทำให้รักษาอาการปวดกล้ามเนื้อต่าง ๆ ได้ดี เนื่องจากมีพลังวิเศษมาช่วยปิดเป่ารักษาด้วย

ส่วนในชุมชนบ้านบางกระดี่ จากการศึกษาพบว่า ชาวบ้านไม่มีความเชื่อในเรื่องของหมอนวดจับเส้นที่เกิดมาจากพลังอำนาจลึกลับต่าง ๆ และภายในชุมชนไม่พบหมอนวดลักษณะดังกล่าวที่ให้บริการรักษาชาวบ้าน หากชาวมอญทั้งสองชุมชนบ้านบางกระดี่ เมื่อมีอาการปวดกล้ามเนื้อปวดเอวหรือปวดหลังจากการทำงานหรือจากการปฏิบัติตนในชีวิตประจำวัน ชาวมอญทั้งสองชุมชนบ้านบางกระดี่มักทำการบำบัดรักษาด้วยตนเองหรือไม่ก็ให้สมาชิกในครอบครัวช่วยบีบนวดให้แทน

2.4 การรักษาพยาบาลโดยการใช้สมุนไพรพื้นบ้านจากหมอยาสมุนไพร (หมอยาเมือง) ชาวมอญทั้งสองชุมชนบ้านหนองคู้ส่วนใหญ่ มีความเชื่อมั่นในสรรพคุณของตำรับยาสมุนไพรพื้นบ้านที่สามารถหาได้ในท้องถิ่น โดยการนำมาบำบัดรักษาอาการเจ็บป่วยด้วยตนเอง และการใช้บริการจากหมอยาสมุนไพรหรือชาวบ้านเรียกว่า “หมอยาเมือง” ภายในหมู่บ้าน ซึ่งมีสูตรหรือตำรับยาสมุนไพรที่รักษาโรคอยู่หลายขนาน จากการสัมภาษณ์หมอยาสมุนไพรพื้นบ้านชาวมอญทั้งสองชุมชนบ้านหนองคู้ คือ นายบุญมี

ศรีสติชัยธรรม กล่าวว่า สูตรการปรุงยานั้นได้มาจากตำรายาสมุนไพรที่เป็นของมอญโบราณ ผสมผสานกับตำรับยาที่เรียนรู้มาจากท้องถิ่นภาคเหนือ

ส่วนชาวมอญบ้านหนองคู่ที่มารับบริการการรักษาจากหมอยาสมุนไพรพื้นบ้าน มีความเชื่อมั่นในประสิทธิภาพของตำรับยาที่หมอยาพื้นบ้านจัดมารักษา ด้วยเหตุผลที่เห็นคนรอบข้างหรือชาวบ้านใกล้เคียงที่ใช้บริการรักษาแล้วหายจากอาการเจ็บป่วย รวมทั้งมีความเชื่อมั่นในสูตรตำรับยาหมอยาพื้นบ้านว่าเป็นสูตรยาที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษชาวมอญ

แต่ในกรณีความเชื่อในการรักษาพยาบาลโดยใช้สมุนไพรพื้นบ้านของชาวมอญบ้านบางกระดี่นั้น ส่วนใหญ่มีแนวคิดในเชิงบวกต่อการใช้สมุนไพรในการบำบัดรักษาโรค โดยชาวมอญบ้านบางกระดี่มักจะซื้อยาสมุนไพรแผนโบราณมาใช้บำบัดรักษาจากภายนอก ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับตำรับยาสมุนไพรที่ได้มาจากตำรายาแบบมอญโบราณแต่อย่างใด ทั้งนี้เหตุที่ชาวมอญนิยมการปรุงยาสมุนไพรแบบมอญโบราณนั้น เนื่องจากตำรับยาเป็นคัมภีร์ภาษามอญโบราณ และไม่มีผู้เชี่ยวชาญ หรือมีความรู้ในการศึกษาเฉพาะด้านนำมาใช้ในปัจจุบัน แต่จะมีสูตรยาสมุนไพรที่ชาวมอญเรียนรู้มาจากการบอกเล่าของบรรพบุรุษ แล้วนำมาปรุงหรือใช้บำบัดรักษาตนเอง เช่น การใช้มะเกลือเป็นยาถ่ายหรือการใช้ดินเหนียวกปลาหมอบเป็นยารักษาโรคฝี หนองและน้ำเหลือง เท่านั้น

3. การเปรียบเทียบแนวทางการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านด้วยตนเองของชาวบ้าน

จากการสำรวจเปรียบเทียบพบว่า แนวทางแก้ไขปัญหาลักษณะการเกิดอาการเจ็บป่วยของชาวบ้านทั้งสองชุมชนนั้น มีแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าว อยู่ 4 แนวทาง ตามความเชื่อที่ชาวบ้านทั้งสองชุมชนยึดถือกันมา รวมทั้งได้รับมาจากการเรียนรู้จากสังคมและวัฒนธรรมภายนอกซึ่งมีแนวทางในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน ดังนี้

3.1 แนวทางการรักษาพยาบาลเบื้องต้นด้วยตนเองแบบพื้นบ้าน กล่าวคือ ชาวบ้านทั้งสองชุมชนเมื่อเกิดอาการเจ็บป่วยขึ้น และพบว่าอาการในเบื้องต้นไม่หนักมาก ชาวบ้านทั้งสองชุมชนมักมีวิธีการช่วยเหลือตัวเองในเบื้องต้น ทั้งนี้ กระบวนการหรือกรรมวิธีในการบำบัดรักษาตนเองดังกล่าวขึ้นอยู่กับความเชื่อในกระบวนการ หรือ

กรรมวิธีการรักษาของแต่ละชุมชน ที่ได้รับการถ่ายทอดโดยการบอกเล่าสืบต่อกันมา รวมทั้งการรับรู้ที่ได้จากประสบการณ์และสังคมภายนอก เช่น การเจ็บป่วยด้วยการสะอึก ชาวบ้านทั้งสองชุมชนจะมีวิธีการแก้ไขด้วยตนเอง โดยการให้ดื่มน้ำหรือทำให้ตกใจ เป็นต้น

3.2 แนวทางการรักษาพยาบาลในระบบการแพทย์แผนปัจจุบัน กล่าวคือ ปัจจุบันชาวบ้านทั้งสองชุมชนเมื่อเกิดอาการเจ็บป่วย ชาวบ้านส่วนใหญ่มักไปซื้อยาแผนปัจจุบันมารับประทานเนื่องจากหาซื้อง่ายในท้องถิ่น หรือเมื่อพบว่าอาการยังไม่ดีขึ้นก็มักเข้ารับการรักษาจากแพทย์แผนปัจจุบัน อาทิ คลินิก ศูนย์บริการสาธารณสุขหรือตามโรงพยาบาลทั่วไป ทั้งนี้ เป็นเพราะชาวบ้านทั้งสองชุมชนมีทัศนคติในเชิงบวกที่ยอมรับ และมีความเชื่อมั่นในประสิทธิภาพของระบบการแพทย์แผนปัจจุบันมากขึ้น

3.3 แนวทางการรับการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านเท่านั้น กล่าวคือ ชาวบ้านทั้งสองชุมชน รวมทั้งหมอพื้นบ้าน คนทรงและหมอผีมีความเชื่อว่า การเจ็บป่วยบางอย่างหรือโรคบางโรคต้องทำการบำบัดรักษาด้วยระบบการักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านเท่านั้น ด้วยการใช้บริการการรักษาด้วยตนเอง การรับการรักษาจากหมอพื้นบ้าน คนทรงและหมอผี เป็นต้น เช่น การเจ็บป่วยด้วยโรคผิวหนังบางโรค คือ ลมพิษหรือโรคงูสวัด รวมทั้งการเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นด้วยสาเหตุการถูกผีกระทำ เนื่องจากชาวบ้านทั้งสองชุมชนมีความเชื่อว่า การเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นด้วยสาเหตุของการถูกผีกระทำ เนื่องจากชาวบ้านทั้งสองชุมชนมีแนวคิดว่าการเจ็บป่วยดังกล่าวบำบัดรักษาด้วยระบบการแพทย์แผนปัจจุบันจะไม่ได้ผลหรือส่งผลให้ผู้ป่วยมีอาการหนักขึ้นจนอาจเป็นอันตรายต่อชีวิต

3.4 แนวทางการรับการรักษาพยาบาลในระบบการแพทย์แผนปัจจุบันควบคู่กับการรักษาพยาบาลในแบบพื้นบ้าน กล่าวคือ ชาวบ้านทั้งสองชุมชนในปัจจุบันเมื่อเกิดการเจ็บป่วยขึ้นด้วยสาเหตุใดก็ตาม มักรักษาด้วยระบบการแพทย์แผนปัจจุบันในเบื้องต้นก่อน เช่น ซื้อยาแผนปัจจุบันมารับประทาน หรือเข้ารับการรักษาจากแพทย์แผนปัจจุบันตามสถานพยาบาลต่าง ๆ เมื่อรับการบำบัดรักษาด้วยระบบการแพทย์แผนปัจจุบันแล้ว อาการเจ็บป่วยจะหายหรือไม่ก็ตาม ชาวบ้านทั้งสองชุมชนมักต้องรักษาพยาบาลตามแนวทางแบบพื้นบ้านด้วย เช่น การเจ็บป่วยของเด็กในหมู่บ้าน พ่อแม่จะซื้อยาแผนปัจจุบันมาให้รับประทาน หรือไม่ก็เข้ารับการรักษาตามสถานพยาบาลแผนปัจจุบัน หลังจากนั้นชาวบ้านทั้งสองชุมชนจะใช้บริการรักษาด้วยพิธีกรรมการเทาะสะแนม ควบคู่กันไปด้วย

จากแนวทางการแก้ไขปัญหาการเกิดเจ็บป่วยของชาวบ้านทั้งสองชุมชน โดยเฉพาะแนวทางแก้ไขปัญหาที่ชาวบ้านมีความเชื่อและกรรมวิธีในการบำบัดรักษาการเจ็บป่วยด้วยตนเองแบบพื้นบ้าน ซึ่งเกิดจากแนวคิดและระบบความเชื่อของแต่ละชุมชนที่ได้รับการถ่ายทอดด้วยการบอกเล่าสืบต่อกันมา รวมทั้งการเรียนรู้และนำมาปรับใช้จากสังคมภายนอก โดยผู้วิจัยเปรียบเทียบรายละเอียดความเชื่อในแนวทางการรักษาพยาบาลด้วยตนเองแบบพื้นบ้านเป็นตารางเปรียบเทียบได้ดังนี้

ตารางเปรียบเทียบความเชื่อในการรักษาพยาบาลด้วยตนเองแบบพื้นบ้าน

โรคของชาวบ้าน	แนวทางการรักษาด้วยตนเองแบบพื้นบ้านของชาวมอญบ้านบางกระดี่	แนวทางการรักษาด้วยตนเองแบบพื้นบ้านของชาวมอญบ้านหนองคู
1) เด็กปวดท้อง	ใช้มหาหิงคุ์ทาท้อง	ใช้มหาหิงคุ์ทาท้อง
2) โรคซางชักในเด็ก	ใช้น้ำลายพ่อแม่ป้ายบริเวณ โคนลิ้น	ใช้น้ำล้างเปิด มาคิม และอาบ
3) เด็กเป็นไข้	ใช้ใบมะขามอ่อนและหอมแดงคั้นอาบ	ใช้คัมมะขามป้อมคินคัมรับประทาน
4) เด็กออกหัด	ใช้น้ำชุบด้วยสวิงซ้อนปลาอาบให้เด็ก	(รักษาด้วยระบบการแพทย์ปัจจุบัน)
5) เด็กร้อนใน	ใช้รากมะแว้ง มะนาว เกลือ กวาดคอก	ใช้มหาหิงคุ์ป้ายหรือกวาดคอก
6) เด็กเป็นโรคคางทูม	ใช้น้ำตาลทาที่บวมแล้วให้สุนัขมาเลีย	ใช้หมึกดำเขียนคำว่าเสื่อ
7) อาการสะดุ้ง	ทำให้เด็กเกิดอาการตกใจและสะดุ้ง	ทำให้ตกใจจนมีอาการสะดุ้ง
8) โรคปากนกกระจอก	ให้เด็กไปขโมยน้ำตาลชาวบ้านกิน	(รักษาด้วยระบบการแพทย์ปัจจุบัน)

ตารางเปรียบเทียบความเชื่อในการรักษาพยาบาลด้วยตนเองแบบพื้นบ้าน

โรคของชาวบ้าน	แนวทางการรักษาด้วยตนเองแบบพื้นบ้านของชาวมอญบ้านบางกระดี่	แนวทางการรักษาด้วยตนเองแบบพื้นบ้านของชาวมอญบ้านหนองคู้
9) โรคตาแดง	ใช้น้ำนมผู้ที่คลอดบุตรใหม่มาหยอดตา	(รักษาด้วยระบบการแพทย์ปัจจุบัน)
10) โรคตากุ้งยิง	ให้หาเม็คตุ่มที่กลางหลังแล้วกดตุ่มนั้น	(รักษาด้วยระบบการแพทย์ปัจจุบัน)
11) โรคไข้มาเลเรีย	(รักษาด้วยระบบแพทย์แผนปัจจุบัน)	ใช้ต้นมะขามป้อมคินต้มรับประทาน
12) อุบัติเหตุพริกเข้าตา	ใช้น้ำที่รดหัวแม่เท้านำมาหยอดตา	-
13) อุบัติเหตุน้ำร้อนลวก	ใช้น้ำลายมาป้ายบริเวณบาดแผล	(รักษาด้วยระบบการแพทย์ปัจจุบัน)
14) อุบัติเหตุก้างปลาติดคอ	ให้ผู้ที่เอาเท้าออกมาก่อนตอนกลอดใช้เท้าลูบบริเวณคอ	-

จากตารางเปรียบเทียบความเชื่อในการรักษาพยาบาลด้วยตนเองของทั้งสองชุมชน พบว่า การเจ็บป่วยของชาวบ้านเกิดขึ้นและชาวบ้านมีแนวทางการบำบัดรักษาที่มีทั้งลักษณะที่คล้ายคลึงกัน และมีลักษณะที่แตกต่างกันตามความเชื่อและการปฏิบัติของแต่ละชุมชน

ตามแนวทางการบำบัดรักษาอาการเจ็บป่วยด้วยตนเองแบบพื้นบ้าน ที่มีแนวทางการรักษาที่เหมือนกันหรือคล้ายคลึงกันนั้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่า เนื่องจากชาวมอญทั้งสองชุมชนมีพื้นฐานทางวัฒนธรรมเหมือนกัน คือมีแนวคิดและความเชื่อมั่นในขั้นตอนหรือกรรมวิธีการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านด้วยตนเอง ที่ชาวบ้านในแต่ละชุมชนได้รับการถ่ายทอดเรียนรู้มาจากบรรพบุรุษชาวมอญทั้งสองชุมชนเหมือนกัน อาทิ การเรียนรู้ในขั้นตอนการบำบัดรักษาอาการสะอึก ชาวบ้านมีวิธีการรักษาเหมือนกัน คือ การทำให้ผู้มี

อาการสะอึก สะอื้นหรือตกใจ หรือการบำบัดรักษาความร้อนเด็กทารกให้หมาหิงค์ซึ่งเป็นยาแผนโบราณรักษาอาการดังกล่าว ที่มีลักษณะเหมือนกันเป็นต้น

ส่วนแนวทางการบำบัดรักษาการเจ็บป่วยด้วยตนเองแบบพื้นบ้านมีแนวทางการรักษาแตกต่างกัน ผู้วิจัยมีความเห็นว่า น่าจะเป็นผลมาจากสภาพความเป็นอยู่และวิถีการดำรงชีวิตของชาวบ้านในแต่ละชุมชน ภายใต้สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ที่แตกต่างกัน รวมทั้งการรับอิทธิพลทางสังคมและวัฒนธรรมจากภายนอกที่แวดล้อมอยู่รอบชุมชนแต่ละแห่งมีความแตกต่างกัน จึงทำให้การปรับตัว การผสมผสานแนวทางการรักษาการเจ็บป่วยด้วยตนเองแบบพื้นบ้านของชาวบ้านแต่ละชุมชนนั้น มีความแตกต่างกัน เช่น การรักษาการเจ็บป่วยด้วยโรคชางชักในเด็ก ชาวมอญทั้งสองชุมชนบ้านบางกระดี่ใช้น้ำลายพ่อแม่มาป้ายบริเวณ โคนลิ้นเด็ก เพื่อให้เด็กหยุดอาการลมชัก วิธีการรักษาดังกล่าว ชาวมอญทั้งสองชุมชนบางกระดี่ได้รับการถ่ายทอดด้วยการบอกเล่าและนำมาปฏิบัติจากบรรพบุรุษชาวมอญทั้งสองชุมชน ส่วนในชุมชนมอญบ้านหนองคูมีวิธีการรักษาโรสดังกล่าวด้วยการใช้น้ำล้างเปิดที่ยังมีชีวิตอยู่ให้เด็กดื่มรวมทั้งนำมาใช้เด็กอาบด้วย ซึ่งเป็นความเชื่อในแนวทางการรักษาโรคที่ชาวมอญทั้งสองชุมชนบ้านหนองคูเรียนรู้ และรับการถ่ายทอดมาจากแนวทางการรักษาของชาวท้องถิ่นภาคเหนือ ตามคำบอกเล่าของชาวบ้านเป็นต้น

4. การวิเคราะห์บทบาทกระบวนการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้าน ชาวมอญทั้งสองชุมชน

การศึกษาเปรียบเทียบกระบวนการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านของชาวมอญทั้งสองชุมชน นอกจากจะทำให้ทราบถึงแนวคิดทางความเชื่อของชาวมอญทั้งสองชุมชนที่มีต่อกระบวนการบำบัดรักษา รวมทั้งแนวทางในการแก้ไขปัญหาด้านการเจ็บป่วยด้วยภูมิปัญญาชาวมอญทั้งสองชุมชนที่สั่งสมมาจากบรรพบุรุษ และสามารถนำมาปฏิบัติอยู่ในปัจจุบัน กระบวนการรักษาโรคแบบพื้นบ้านดังกล่าว ยังมีบทบาทหน้าที่สำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวมอญทั้งสองชุมชนด้วย ทั้งนี้ ผู้วิจัยแบ่งประเด็นบทบาทกระบวนการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านชาวมอญทั้งสองชุมชนออกเป็น 3 ประเด็นหลัก คือ

4.1 บทบาทการควบคุมพฤติกรรมระดับปัจเจกบุคคลต่อแบบแผนการดำรงชีวิต ระบบความเชื่อเรื่องการเกิดโรคและพิธีกรรมในการบำบัดรักษาอาการเจ็บป่วยของชาวมอญทั้งสองชุมชนนี้ สามารถชี้ได้ว่าเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของบุคคลในสังคมได้ ทั้งนี้ พิธีกรรมและกระบวนการดังกล่าวทำให้บุคคลนั้น ๆ มีสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ ทำให้เกิดความเชื่อมั่น และความเกรงกลัวต่อข้อปฏิบัติหรือจารีตประเพณีของสังคม ที่สมาชิกในสังคมนั้นร่วมกันยอมรับ เพื่อให้สมาชิกในสังคมเกิดความคิด ทศนคติ ในแนวทางของการดำเนินชีวิตร่วมกับบุคคลอื่น ให้เป็นไปตามระเบียบแบบแผนของสังคม ในกระบวนการควบคุมพฤติกรรมระดับบุคคลของชาวมอญทั้งสองชุมชน ที่อาศัยกุศโลบายในการเกิดโรค การเจ็บป่วยของชีวิตมนุษย์ เป็นเครื่องมือในการกำหนดแบบแผนระบบการควบคุมสังคมของตนเองขึ้น ตั้งแต่ระดับหน่วยเล็กสุดของสังคมคือตัวบุคคลเอง แล้วขยายวงกว้างสู่หน่วยที่ใหญ่ขึ้นเรื่อย ๆ คือ ครอบครัว เครือญาติ จนกระทั่งถึงชุมชน โดยสามารถแบ่งบทบาทหน้าที่ของกระบวนการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านของชาวมอญต่อการควบคุมพฤติกรรมระดับปัจเจกบุคคลได้ดังนี้

4.1.1 บทบาทในการควบคุมความประพฤติของคน โดยใช้ภาวะการเจ็บป่วยมาเป็นสัญลักษณ์ให้คนเกิดความกลัวและไม่กล้าที่จะประพฤตินอกนอกแนวทางปฏิบัติของสังคม เช่น การอธิบายถึงโทษของการฝ่าฝืนกฎข้อห้ามตามจารีตประเพณีของชาวมอญทั้งสองชุมชนว่า หากบุคคลหนึ่งบุคคลใดกระทำการลบหลู่คู่มั่นต่อผีบรรพบุรุษหรืออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ด้วยวาจาหรือการกระทำ ก็จะส่งผลให้ผู้นั้นถูกลงโทษจากผีหรืออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้น ให้เกิดการเจ็บป่วยขึ้น ซึ่งการอธิบายถึงการเกิดการเจ็บป่วยดังกล่าวของชาวมอญทั้งสองชุมชนสามารถเป็นเครื่องมือในการควบคุมความประพฤติของบุคคลในสังคมให้อยู่ในกรอบของจารีตประเพณีและไม่ก่อปัญหาให้กับบุคคลอื่นด้วย

4.1.2 บทบาทในการสร้างแนวคิดต่อการรักษาสุขภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ กล่าวคือ ชาวมอญทั้งสองชุมชนใช้สัญลักษณ์เรื่องการเจ็บป่วยเป็นเครื่องมือในการสร้างจิตสำนึกให้กับบุคคลในการรักษาสุขภาพแวดล้อมรอบ ๆ ตัว โดยอธิบายว่าธรรมชาติรอบ ๆ ตัวสามารถที่จะให้คุณและโทษแก่ร่างกายมนุษย์ เช่น ตัวยาสมุนไพรรหรืออุปกรณ์ในการรักษาโรคบางอย่างนั้น สามารถหาได้จากธรรมชาติรอบ ๆ ตัว หรือการอธิบายถึงโทษของธรรมชาติที่ทำให้เกิดการเจ็บป่วยขึ้นได้ ดังนั้น ชาวมอญทั้งสองชุมชนจึงให้ความสำคัญกับ

สภาพแวดล้อมรอบ ๆ ตัว โดยสร้างจิตสำนึกที่ดีให้เกิดขึ้นกับระดับปัจเจกบุคคล และพยายามถ่ายทอดให้คนรุ่นหลังได้ตระหนักถึงประโยชน์ที่จะนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน

4.1.3 บทบาทในการสร้างลักษณะนิสัยที่ดีในการดำรงชีวิตประจำวัน ให้แก่บุคคล กล่าวคือ กระบวนการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านมีบทบาทสำคัญที่ช่วยปรับพฤติกรรมของคน เพื่อสร้างให้เกิดลักษณะนิสัยที่มีความละเอียด ระวังและมีความเอาใจใส่ต่อการดำเนินชีวิตให้อยู่รอดปลอดภัยอย่างมีความสุข อาทิ การอธิบายเรื่องสาเหตุของการเกิดโรคที่เป็นผลมาจากการขาดความระมัดระวัง หรือการขาดการเอาใจใส่ต่ออุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น ความเชื่อของชาวมอญบางกระดี่ที่เชื่อว่า เวลา ก่อนนอนถ้าไม่ล้างเท้าจะทำให้เกิดความทุกข์ร้อน หรือเกิดโรคภัยไข้เจ็บขึ้น จากกรณีดังกล่าว สามารถวิเคราะห์ได้ว่า ความเชื่อของชาวมอญบางกระดี่นั้นต้องการสร้างนิสัยในการรักษาความสะอาดเป็นต้น

ในกระบวนการควบคุมระบบสังคมในระดับปัจเจกบุคคลของชาวมอญทั้งสองชุมชน สัญลักษณ์หนึ่งที่สำคัญและนำมาใช้ก็คือ การอธิบายเรื่องชีวิตเจ็บป่วย เพื่อเป้าหมายให้บุคคลในสังคมชาวมอญทั้งสองชุมชน ได้เกิดความกลัวและสามารถเกิดทัศนคติในการดำรงชีวิตร่วมกันอย่างสงบสุขในสังคมชาวมอญทั้งสองชุมชน โดยอาศัยสัญลักษณ์ของการเจ็บป่วยมาอธิบายถึงเหตุของการไม่เคารพกฎระเบียบ จารีตประเพณีของสังคมและที่ใช้พื้นฐานทางเชื่อดั้งเดิม อธิบายผลหรือเป็นคำตอบอ้างอิงให้กับกฎเกณฑ์ จารีตประเพณีในสังคม เพื่อควบคุมพฤติกรรมของบุคคลในสังคมชาวมอญทั้งสองชุมชนนั่นเอง

4.2 บทบาทการเป็นกลไกควบคุมระบบสังคม

แนวทางขั้นตอนและวิธีการรักษาโรคพื้นบ้านของชาวมอญทั้งสองชุมชนนี้ นอกจากเป็นตัวกำหนดและควบคุมพฤติกรรมบุคคลในสังคม ให้อยู่ในกรอบจารีตประเพณี เพื่อหลีกเลี่ยงไม่ให้เกิดปัญหาภายในสังคมและยังเป็นกลไกที่สำคัญช่วยควบคุมระบบสังคมได้ดังนี้

4.2.1 กระบวนการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านชาวมอญทั้งสองชุมชน เป็นเครื่องมือในการสร้างบรรทัดฐานทางสังคม (Norm) เพื่อใช้ในการควบคุมระบบสังคม กล่าวคือ ความเชื่อในสาเหตุการเกิดโรคบางชนิดเป็นเครื่องมือชี้ให้เห็นถึงบทลงโทษและ

ผลของการละเมิดกฎเกณฑ์ของสมาชิกในสังคม ซึ่งส่งผลให้สมาชิกในสังคมไม่กล้า
กระทำผิดกฎเกณฑ์หรือผิดจารีตประเพณีเป็นต้น

การอธิบายสาเหตุการเกิดโรคตามความเชื่อของชาวมอญทั้งสอง
ชุมชนดังกล่าวจึงถือเป็นบรรทัดฐานทางสังคมอย่างหนึ่ง ที่ช่วยควบคุมสมาชิกในสังคม
ให้ปฏิบัติตนอยู่ในกฎระเบียบที่วางเอาไว้ เพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยและไม่ก่อให้เกิด
ปัญหาในสังคม

4.2.2 กระบวนการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านของชาวมอญ เป็นกลไก

สำคัญในการสร้างระบบการปกครองและช่วยจัดระเบียบสมาชิกในสังคม กล่าวคือ ความ
เชื่อในกรรมวิธีและพิธีกรรมในการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านของชาวมอญ สามารถเป็น
กลไก หรือเป็นเครื่องมือที่ช่วยจัดระเบียบสังคมให้มีความเรียบร้อยสงบสุขและช่วยลด
ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคม เช่น การอธิบายถึงสาเหตุการเกิดโรคที่เกิดจากการ
ไม่เคารพเชื่อฟังผีบรรพบุรุษ หรือการอธิบายถึงผลของการละเมิดกฎข้อห้าม การลบหลู่
ผีประจำหมู่บ้าน ซึ่งผีบรรพบุรุษและผีประจำหมู่บ้านนั้นชาวมอญให้ความเคารพนับถือ
เกรงกลัวและถือได้ว่าเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญของสถาบันครอบครัวเป็นต้น

4.3 บทบาทการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม

สภาพสังคมและวัฒนธรรมชาวมอญทั้งสองชุมชน มีความยึดมั่นในความ
เป็นชาติพันธุ์อย่างสูง มีความรักพวกพ้อง เห็นใจซึ่งกันและกัน และสามารถสืบทอดและ
ตั้งมั่น ไว้ด้วยเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตนเองอย่างเหนียวแน่น ปัจจัยหนึ่งที่สะท้อนภาพ
ให้เห็นถึงบทบาทของการเป็นตัวประสานสร้างความสัมพันธ์กันอย่างเหนียวแน่น ก็คือ
พิธีกรรมในการรักษาโรคนั้นเอง กล่าวคือ ในขั้นตอนของการรักษา เย็บยา ของหมอ
พื้นบ้าน โดยทั่วไปหมอมักมีอุปนิสัยดีงาม มีความสัมพันธ์กับชาวบ้านและเอาใจใส่รักษา
ผู้ป่วย มีการปรึกษาหารือถึงขั้นตอนและวิธีการรักษากับญาติ ๆ ผู้ป่วย และผู้ป่วยสามารถ
ซักถาม พுகคุย ในขณะที่เดียวกัน หมอ ผู้ป่วยและญาติเป็นคนชุมชนเดียวกัน มีพื้นฐานทาง
สังคมและวัฒนธรรมเหมือนกัน ก็จะทำให้มีความรู้สึกที่ใกล้ชิดกัน รับรู้สภาพปัญหาและ
เห็นใจซึ่งกันและกัน มีการให้กำลังใจซึ่งกันและกัน สร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันใน
สังคมได้อีกทางหนึ่งด้วย

อีกตัวอย่างหนึ่งที่เห็นได้ชัดเจนถึงการทำหน้าที่ของการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมก็คือ ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมรำผีของชาวมอญทั้งสองชุมชน ซึ่งขั้นตอนก่อนการทำหรือในพิธีกรรม มีพี่น้องในวงศ์ตระกูลเข้ามาช่วยด้วย หากไม่ร่วมก็ถือว่าผิดผี ขั้นตอนดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ครอบครัวและวงศ์ญาติที่มาพบปะกัน ก็สร้างความสัมพันธ์ให้แก่กัน รวมถึงบุคคลในชุมชนที่เข้ามาเยี่ยมชมเห็นให้กำลังใจเป็นภาพสะท้อนว่า การสร้างความสัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้นของตนในสังคม ซึ่งสอดคล้องกับ เพ็ญญา ทรัพย์เจริญ (2540, 232) ที่ศึกษาบทบาทของกระบวนการรักษาแบบพื้นบ้าน ที่มองว่า การจัดพิธีกรรมของขมาวิญญานผีที่ทำให้เกิดป่วยไข้ขึ้นนี้ จุดประสงค์ก็เพื่อให้ผู้ป่วย ครอบครัวและชุมชนร่วมกันปฏิบัติและผลิตซ้ำ เป็นการจัดระเบียบความสัมพันธ์ทางสังคมเพื่อลดความตึงเครียดหรือความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคม

4.4 บทบาทพิธีกรรมการรักษาโรคเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์

ภูมิปัญญาของพิธีกรรมการบำบัดรักษาโรคของชาวมอญทั้งสองชุมชน ที่สั่งสมตามกฎเกณฑ์ จารีตประเพณี เป็นที่ยอมรับและปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นระเบียบแบบแผนและเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ ที่แสดงให้เห็นถึงรูปแบบการดำเนินชีวิตของชาติพันธุ์มอญ คือ ความเชื่อของสาเหตุการเกิดโรคเป็นตัวบ่งชี้ให้เห็นถึงความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชาวมอญเท่านั้น ไม่ว่าจะมีความเชื่อในประสิทธิภาพพิธีกรรมการรักษาโรคด้วยพิธีกรรมการเทาะสะแนม พิธีกรรมการรำผีหรือพิธีกรรมการเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษ เป็นต้น นอกจากนี้ เอกลักษณ์เฉพาะที่โดดเด่นอีกประการหนึ่งที่ได้จากการศึกษา คือ ความเชื่อของชาวมอญบ้านหนองคู้ ที่เชื่อว่า พระนางจามเทวีเป็นต้นตระกูลของชาวมอญบ้านหนองคู้คอยปกป้องคุ้มครองลูกหลานชาวมอญไม่ให้เกิดเจ็บป่วยนั้น ซึ่งถือว่าเป็นความเชื่อที่เกิดขึ้นเฉพาะถิ่นและเป็นเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ได้เป็นอย่างดีเป็นต้น

รายละเอียดของขั้นตอนพิธีกรรมการรักษาโรค การหาสาเหตุการเกิดโรค การบำบัดรักษาและแก้ไข ดังที่รวบรวมไว้ในบทต้น ๆ ก็เป็นการชี้ให้เห็นชัดแล้วว่า ขบวนการรักษาและดำรงอยู่ของวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ชาติพันธุ์ชาวมอญทั้งสองชุมชนนั้น ยังคงแสดงให้เห็นบทบาทและวิธีการการธำรงรักษาเอกลักษณ์ และวัฒนธรรมอันเหนียวแน่น รวมทั้งเป็นลักษณะ เฉพาะของชาติพันธุ์มอญมีการถ่ายทอดและสืบทอดกัน

อย่างเป็นระบบด้วยอิทธิพลและปัจจัยในสภาพแวดล้อม รวมทั้งกรอบของจารีตประเพณี
ในระบบสังคมของชาวมอญทั้งสองชุมชนเอง

จุดที่น่าสนใจ คือ รูปแบบทางวัฒนธรรมของชาวมอญทั้งสองชุมชนที่แสดง
ออกมาให้เห็นเป็นสัญลักษณ์อันโดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญมากของกลุ่มชาติพันธุ์
มอญ เพื่อเป็นการตอบสนองถึงทัศนคติในระบบสังคมของชาวมอญทั้งสองชุมชน มีการ
สั่งสม การสืบทอดยึดถือปฏิบัติต่อ ๆ กันมา จนทำให้ลักษณะทางวัฒนธรรมของชาวมอญ
ทั้งสองชุมชนมีความเข้มแข็ง กระแสสังคมและวัฒนธรรมอื่น ๆ ไม่สามารถแพร่กระจาย
หรือเข้ามามีอิทธิพลในการเปลี่ยนแปลงมากนัก เพราะกระบวนการทางความคิด การ
ถ่ายทอดและการธำรงรักษาพื้นฐานเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวมอญทั้งสองชุมชน
มีประสิทธิภาพสูงต่อกระบวนการดังกล่าว

ปัจจัยสำคัญที่สามารถทำให้การดำรงรักษาเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์และ
วัฒนธรรมของชาวมอญทั้งสองชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้ ปัจจัยหนึ่งก็คือรูปแบบการ
นำเสนอหรือสัญลักษณ์เรื่องการเจ็บป่วยของมนุษย์นั่นเอง ที่สามารถมีอิทธิพลอย่างสูง
ต่อกระบวนการทางความคิดและทัศนคติของชาวมอญทั้งสองชุมชน และก่อให้เกิดความ
สัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้ง ระหว่างวิถีชีวิตชาวมอญทั้งสองชุมชนกับรูปแบบทางวัฒนธรรม
และนำไปสู่ระบบการรักษาเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวมอญทั้งสองชุมชน ท่ามกลาง
กระแสความเจริญและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม
ที่เกี่ยวกับการรักษาโรคแบบดั้งเดิมของชาวมอญทั้งสองชุมชนที่ยึดมั่นกันมา ตั้งแต่อดีต
จวบจนปัจจุบันนี้และสามารถยึดมั่นดำรงอยู่บนพื้นฐานทางความคิดและทัศนคติของชาว
มอญทั้งสองชุมชนต่อการดำรงรักษาเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ และวิถีแห่งวัฒนธรรมชาว
มอญทั้งสองชุมชนต่อไป

บทที่ 7

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

จากผลการศึกษาเปรียบเทียบพบว่า ปัจจุบันชาวมอญทั้งสองชุมชนมีความเชื่อเกี่ยวกับแนวทางการแก้ไขปัญหาอาการเจ็บป่วย โดยใช้กระบวนการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านของชาวมอญอยู่ 2 แนวทาง คือ

การรับการรักษาพยาบาลในกระบวนการแพทย์แผนปัจจุบันควบคู่กับการรักษาพยาบาลในแบบพื้นบ้าน คือ เมื่อชาวบ้านทั้งสองชุมชนเกิดการเจ็บป่วยขึ้นด้วยสาเหตุใดก็ตาม มักเข้ารับการรักษาด้วยระบบการแพทย์แผนปัจจุบันในเบื้องต้นก่อน แล้วจึงทำการรักษาพยาบาลในแบบพื้นบ้านตามความเชื่อของชาวบ้านควบคู่กันไป เช่น การซื้อยาแผนปัจจุบันมารับประทานเพื่อบรรเทาอาการเจ็บป่วยควบคู่กับการประกอบพิธีกรรม เช่น ไหว้ผีต่าง ๆ เพื่อให้ช่วยรักษาอาการเจ็บป่วยด้วย

การรับการรักษาพยาบาลในแบบพื้นบ้านเท่านั้น คือ ชาวบ้านทั้งสองชุมชนมีความเชื่อที่สอดคล้องกันว่า การเกิดโรคนางโรคหรืออาการเจ็บป่วยบางอย่าง เข้ารับการรักษาพยาบาลในระบบการแพทย์แผนปัจจุบันไม่ได้ เนื่องจากทำให้อาการเจ็บป่วยมีความรุนแรงเพิ่มขึ้น หรืออาการเจ็บป่วยจะลุกลามและรักษาไม่หาย รวมทั้งความเชื่อของชาวบ้านที่มองว่า การเจ็บป่วยด้วยสาเหตุจากการผิผีหรือถูกผีกระทำ กลั่นแกล้ง การเข้ารับการรักษาด้วยระบบการแพทย์แผนปัจจุบันไม่ได้ผล จึงต้องใช้แนวทางรักษาด้วยการแพทย์พื้นบ้านเท่านั้น โดยหมอพื้นบ้านหรือการประกอบพิธีกรรมขอขมาหรือขับไล่ผีต่าง ๆ เพื่อให้หายจากอาการเจ็บป่วย

จากแนวทางแก้ไขปัญหาการเจ็บป่วยตามความเชื่อของชาวบ้านทั้งสองชุมชนดังกล่าว ทำให้กระบวนการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านของชาวมอญ ยังคงเป็นที่ยอมรับ รวมทั้งชาวบ้านมีทัศนคติต่อความเชื่อมั่นในประสิทธิภาพของการบำบัดรักษาโรคแบบพื้นบ้านไปในทางที่ดี

อภิปรายผล

จากผลการศึกษาวิจัยพบว่า ชาวมอญทั้งสองชุมชน มีความเชื่อในกระบวนการรักษาโรคแบบพื้นบ้านที่เหมือนกัน คือ มีความเชื่อว่า การเกิดโรคหรือการเจ็บป่วยนั้นมีสาเหตุที่เกิดมาจากการถูกผีและอำนาจลึกลับต่าง ๆ กระทำให้เกิดการเจ็บป่วย จากการกระทำผิดผี การลบหลู่ การไม่เคารพเชื่อฟัง การละเมิดกฎข้อห้าม ตามจารีตประเพณีของผู้ป่วย รวมทั้งการถูกกระทำลั่นแกล้งจากผี เป็นต้น นอกจากนี้ ชาวบ้านทั้งสองชุมชนมีความเชื่อที่สอดคล้องกันว่า สาเหตุของการเกิดโรคต่าง ๆ นั้น มีสาเหตุมาจากการรับเชื้อโรคเข้าสู่ร่างกาย การปรับสภาพร่างกายไม่ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพดินฟ้าอากาศ การเกิดอุบัติเหตุและความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม เป็นต้น

ส่วนแนวทางในการบำบัดรักษาการเจ็บป่วยที่มีแนวทางคล้ายคลึงกัน คือ การรับการรักษาจากหมอเป่าพื้นบ้าน การรักษาด้วยการประกอบพิธีกรรมเช่น ไหว้ผี การรำผีและพิธีกรรมการเทาะสะแนมหรือพิธีกรรมเสียบบาล เพื่อเป็นการขอมมา การขับไล่ผีต่าง ๆ และส่งผลให้หายจากการเจ็บป่วย ตามความเชื่อของชาวบ้านในแต่ละชุมชน

กระบวนการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านชาวมอญที่มีลักษณะแตกต่างกัน

ผลของการวิจัยเปรียบเทียบ พบว่า ความเชื่อในกระบวนการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านของชาวบ้านทั้งสองชุมชน มีลักษณะแตกต่างกัน คือ ความเชื่อเกี่ยวกับสาเหตุของการเกิดโรคที่เกิดมาจากการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์และอำนาจภูตผีต่าง ๆ ของชาวมอญทั้งสองชุมชนนั้นมีความแตกต่างกัน เช่น ชาวมอญในชุมชนบางกระดี มีความเชื่อในเรื่องของการนับถือผีประจำตระกูล ซึ่งหากกระทำผิดกฎข้อห้ามของผีประจำตระกูล ก็จะถูกลงโทษให้เกิดการเจ็บป่วยขึ้น ส่วนในชุมชนมอญบ้านหนองคู ไม่มีความเชื่อในเรื่องการนับถือผีประจำตระกูลดังกล่าว แต่จะมีความเชื่อเรื่องอำนาจเวทมนตร์และไสยศาสตร์ ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดการเจ็บป่วยขึ้น

นอกจากนั้นข้อแตกต่างในแนวทางการบำบัดรักษาอาการเจ็บป่วยด้วยตนเองในแบบพื้นบ้านของชาวมอญในแต่ละชุมชน คือ ขั้นตอนและวิธีการบำบัดรักษาการเจ็บป่วยของชาวบ้านด้วยตนเองนั้น มีกรรมวิธีและขั้นตอนการบำบัดรักษาที่แตกต่างกัน ตามความเชื่อของแต่ละชุมชน เนื่องจากมีปัจจัยและอิทธิพลทางด้านการเรียนรู้และรับความ

เชื้อจากระบบสังคม วัฒนธรรมใกล้เคียงมาปรับใช้ในวิถีชีวิตแตกต่างกัน รวมทั้งเกิดจากสภาพทางภูมิศาสตร์ที่แตกต่างกันของที่ตั้งชุมชน จึงทำให้วิถีชีวิตและแนวทางรักษาการเจ็บป่วยมีความแตกต่างกัน

การวิเคราะห์บทบาทกระบวนการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านที่มีผลต่อวิถีชีวิต ชวามอญทั้งสองชุมชน

กระบวนการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านชวามอญทั้งสองชุมชน ตามที่ได้ศึกษาวิจัยนี้ นอกจากทำให้ทราบถึงแนวคิด ความเชื่อและภูมิปัญญา ในแนวทางการแก้ไขปัญหาด้านการเจ็บป่วยของชวามอญทั้งสองชุมชน ที่สามารถปฏิบัติอยู่ในชีวิตประจำวันแล้ว กระบวนการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านชวามอญดังกล่าว ยังมีบทบาทหน้าที่สำคัญต่อวิถีการดำเนินชีวิตของชวามอญทั้งสองชุมชน ซึ่งสามารถสรุปบทบาทและความสำคัญได้คือ

บทบาทในด้านการควบคุมพฤติกรรมระดับปัจเจกบุคคล กล่าวคือ กระบวนการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านชวามอญทั้งสองชุมชนมีส่วนช่วยในการควบคุมพฤติกรรมระดับบุคคล โดยอาศัยกุศโลบายหรือการอธิบายสาเหตุของการเกิดโรคด้วยกฎข้อปฏิบัติตามจารีตประเพณี รวมทั้งผลของการละเมิดกฎต่าง ๆ มาเพื่อเป็นเป้าหมายให้บุคคลในสังคมชวามอญให้เกิดความกลัว เพื่อจะส่งผลให้สามารถควบคุมพฤติกรรมของบุคคลมิให้ละเมิดกฎระเบียบของสังคมได้

บทบาทในด้านการเป็นกลไกควบคุมระบบสังคม กล่าวคือ ระบบความเชื่อในพิธีกรรมการรักษาการเจ็บป่วยของชวามอญ สามารถเป็นกลไกสำคัญทำให้สมาชิกในสังคมไม่กล้าที่จะละเมิดกฎระเบียบของสังคม และสามารถทำให้สมาชิกในสังคมมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย โดยการอธิบายว่าหากบุคคลใดละเมิดกฎระเบียบตามจารีตประเพณีของสังคมก็จะส่งผลให้เกิดการเจ็บป่วยนั้น

บทบาทในด้านการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม กล่าวคือ ในขั้นตอนหรือพิธีกรรมที่หมอพื้นบ้าน คนทรง และหมอผีใช้ประกอบการรักษาอาการเจ็บป่วย มักจะให้ญาติ พี่น้อง รวมทั้งผู้คนในชุมชนเดียวกัน ได้เข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมในการรักษาการเจ็บป่วยของผู้ป่วย จึงส่งผลให้บุคคลรอบข้างผู้ป่วยเกิดความรู้สึกที่ใกล้ชิดกัน รับรู้สภาพปัญหาและเป็นการให้กำลังใจซึ่งกันและกัน เป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดี

ต่อกันของสมาชิกในสังคมได้อีกทางหนึ่ง

บทบาทในด้านการเป็นเครื่องบ่งชี้เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและความเป็นชาติพันธุ์ กล่าวคือ กระบวนการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้าน ถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการทางวัฒนธรรมและสามารถที่จะเรียนรู้และสัมผัสได้อย่างเป็นรูปธรรม ดังนั้น แนวคิด ความเชื่อ รวมทั้งวิธีการหรือขั้นตอนในกระบวนการบำบัดรักษาโรคแบบพื้นบ้าน ที่เกิดขึ้นจากภูมิปัญญาและระบบความคิด ในการดำเนินชีวิตประจำวันสามารถเป็นสัญลักษณ์ หรือเป็นเครื่องแสดงรูปแบบทางวัฒนธรรมของวิถีชีวิตในระบบสังคมนั้น ๆ รวมทั้งเป็นเครื่องบ่งชี้เอกลักษณ์ที่โดดเด่นของความเป็นชาติพันธุ์อีกประการหนึ่งด้วย

ข้อเสนอแนะในการวิจัย

จากการศึกษาค้นคว้าในประเด็นของกระบวนการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านของชาวมอญนี้ ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการศึกษเกี่ยวกับชาวมอญกลุ่มต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่ในดินแดนประเทศไทย และยังมีประเด็นอื่น ๆ อีกหลายประเด็นที่ควรศึกษาค้นคว้าต่อไป ผู้วิจัยจึงใคร่ขอเสนอแนะประเด็นที่น่าสนใจเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้าต่อไป ดังนี้

1. การศึกษารวบรวมคำรับยาและสรรพคุณทางยาพื้นบ้านชาวมอญที่ใช้บำบัดรักษาในแนวทางการแพทย์ทางเลือก
2. การศึกษาเปรียบเทียบวิถีชีวิตและวัฒนธรรมจากแนวปฏิบัติที่ปรากฏในคัมภีร์โลกสิทธิและคัมภีร์โลกสมมุติ ต่อผลกระทบของความเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน
3. การศึกษาครั้งนี้เป็นแนวทางในการศึกษาภูมิปัญญาของชาวมอญเกี่ยวกับวิถีการดำเนินชีวิตในมุมมองอื่นต่อไป
4. การศึกษาครั้งนี้ใช้เป็นแนวทางในการศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อ พิธีกรรม ประเพณี ของกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ในประเทศไทย

ภาคผนวก ก
รายชื่อผู้ให้ข้อมูล

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลชุมชนชาวมอญบ้านบางกระดี่

1. เด็กหญิงกรรณิกา สอนสำแดง	ชาวบ้าน	อายุ 10 ปี
2. นายรัชพงษ์ มอญคะ	ผู้ก่อตั้งศูนย์ศิลปวัฒนธรรมมอญ บ้านบางกระดี่	อายุ 25 ปี
3. นางเนย สาแหรกทอง	ช่างทรง	อายุ 68 ปี
4. นายบุญช่วย เป็ยมาลัย	อาชีพรับจ้าง	อายุ 33 ปี
5. นายเปลี่ยน ประเสริฐ	หมอเป่าพื้นบ้าน รักษาโรคผิวหนัง	อายุ 72 ปี
6. นายเผชิญ เป็ยมาลัย	อาชีพรับราชการ	อายุ 35 ปี
7. นางลูกจัน สมบุญ	หมอผีประกอบพิธีกรรมทေးอะแนม	อายุ 58 ปี
8. นายวิชา พุกรัดกุด	อาชีพรับจ้าง	อายุ 36 ปี
9. นางสาวศิริพร ปุงบางกระดี่	อาชีพรับจ้าง	อายุ 30 ปี
10. นายสมนึก ปุงบางกระดี่	อาจารย์สอนภาษามอญ	อายุ 33 ปี
11. นายสมนึก มอญคะ	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 8	อายุ 45 ปี
12. นายสรรเสริญ เป็ยมาลัย	อาชีพรับราชการ	อายุ 40 ปี
13. เด็กชายสุวิทย์ มะคนมอญ	ชาวบ้าน	อายุ 12 ปี
14. นายสัมฤทธิ์ สมบุญ	อาจารย์ 2 ระดับ 7 โรงเรียนบางกระดี่	อายุ 52 ปี
15. นายอุดม สมบุญ	อาชีพรับราชการ	อายุ 60 ปี

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลชุมชนชาวมอญบ้านหนองคู

1. นางสาวเกษร ท้ายนาวา	อาชีพค้าขาย	อายุ 40 ปี
2. นายคำ ทรงหงสา	หมอเป่าพื้นบ้านรักษาโรคผิวหนัง	อายุ 48 ปี
3. นางคาด ชัยวงษ์	อาชีพเกษตรกร	อายุ 50 ปี
4. นายทา ทรงหงสา	ผู้อาวุโสที่สุดในหมู่บ้าน	อายุ 92 ปี
5. นางทิม ปั่นกอ	อาชีพเกษตรกร	อายุ 68 ปี
6. นางน้อย คั่นโชค	อาชีพค้าขาย	อายุ 40 ปี
7. นายบุญมี เล่ห์แสน	เจ้าพิธีรำผีมอญ	อายุ 65 ปี
8. นายบุญมี ศรีสถิตย์ธรรม	หมอยาสมุนไพรพื้นบ้าน	อายุ 72 ปี
9. นางเป็ง เล่ห์แสน	อาชีพเกษตรกร	อายุ 62 ปี
10. นางพุด ประทีปทอง	อาชีพเกษตรกร	อายุ 75 ปี
11. นางมอญ เนตรคำยวง	อาชีพเกษตรกร	อายุ 83 ปี
12. นางสุขสมาน ประทีปทอง	อาชีพค้าขาย	อายุ 55 ปี
13. นายสุจิต ญาณะเผือก	ผู้ใหญ่บ้านหนองคูหมู่ที่ 1	อายุ 55 ปี
14. นางอ้วน ท้ายนาวา	หมอนวดพื้นบ้าน	อายุ 68 ปี
15. นายอวยชัย ประทีปทอง	หมอเป่าพื้นบ้านรักษาโรคเกี่ยวกับกระดูก	อายุ 58 ปี
16. นายอุดม กรมหลวง	อาชีพเกษตรกร	อายุ 48 ปี

ภาคผนวก ข

รูปภาพ

ลักษณะการแต่งกายของต้นผีหรือผู้สืบทอดการนับถือ ผีบรรพบุรุษชาวมอญ
ทั้งสองชุมชนจะให้ผู้ชายคนโตของตระกูล เป็นผู้รับการถ่ายทอด

เครื่องเซ่นไหว้ที่ใช้ในพิธีกรรมการรำผี

การแต่งกายของผู้เชิญผีเรือนหรือปะโหนกในพิธีกรรมการรำผี

ขั้นตอนการขับไล่สิ่งชั่วร้าย หรือ การขับไล่โรคต่าง ๆ จากผู้ป่วย ในพิธีกรรมการรำผี

ปะรำ หรือโรงพิธี ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมการรำผี

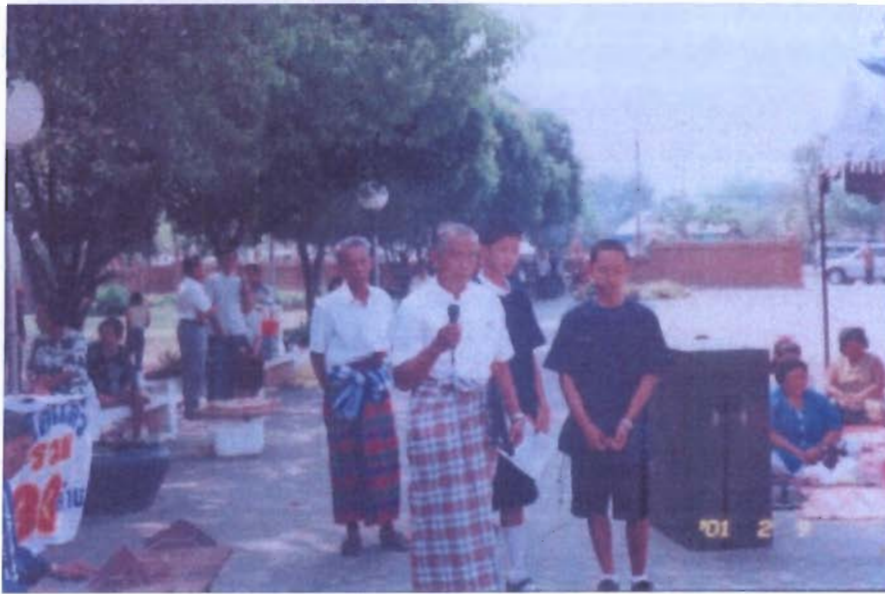
ผ้าผี หรือ ขาวมอญเรียกว่า “ยาด - ฮะ - ลัว” อุปกรณ์สำคัญที่ใช้ในพิธีกรรมรำผี

“สวยดอก” หนึ่งในอุปกรณ์ประกอบพิธีกรรมการรำผีหรือฟ้อนผีเม็ง
รักษาอาการเจ็บป่วย ของชาวมอญบ้านหนองดู่

**การฟ้อนรำ ถวายต่อองค์เจ้าแม่จามเทวี ชาวบ้านหนองคูมีความเชื่อว่า
ทำให้หายจากอาการเจ็บป่วยต่างๆ**

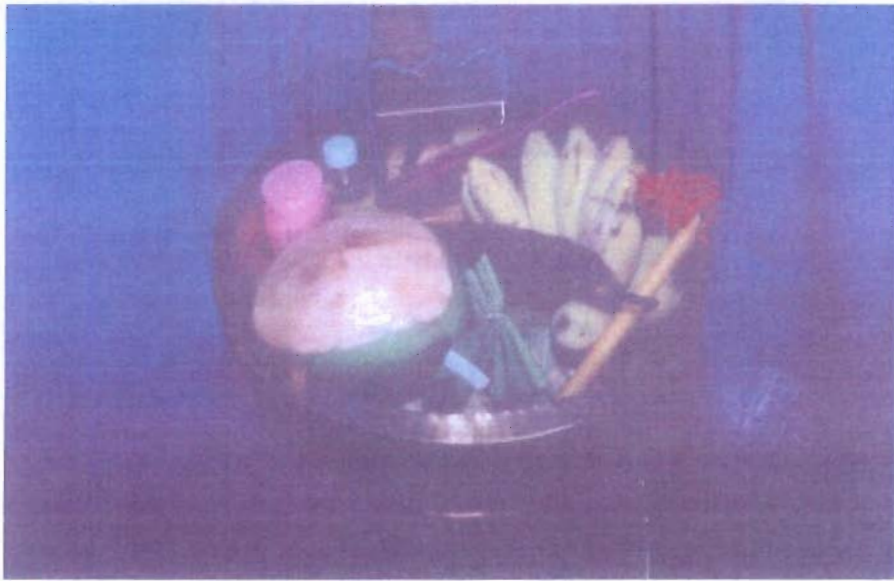
ลักษณะการแต่งกายของชาวมอญ บ้านหนองจู้

พิธีกรรมการบวงสรวงเจ้าแม่จามเทวี ของชาวมอญบ้านหนองจู้

นายบุญมี ศรีสถิตย์ธรรม หมอยาสมุนไพร หรือ หมอยาเมืองในชุมชนบ้านหนองดู่

เครื่องเซ่นไหว้ ผีบรรพบุรุษ (ปะโหนก) ในพิธีกรรมการเซ่นไหว้
เพื่อหาแนวทางการรักษาโรค จากผีบรรพบุรุษโดยหมอผีหรือคนทรง

ลักษณะเสาผีเรือน หรือผีบรรพบุรุษของชาวมอญ

ศาลเจ้าพ่อบางกระดี (ผีประจำหมู่บ้าน) ชาวมอญบางกระดีเรียกว่า “ปะจู้”

ลักษณะการเกล้าผมมวยของหญิงชาวมอญบางกระดี่

ถ้วยดินเผา บรรจุน้ำตาลปีบ ชาวบ้านบางกระดี่นำมาเผาไฟ และนวดบริเวณท้อง
เพื่อบรรเทาอาการปวดท้อง

ครกตำหมาก - พลุ ของหมอเป่าพื้นบ้านรักษาโรคงูสวัด ในชุมชนบางกระดี่

สุมุนไพร และอุปกรณ์ที่ใช้กวาดการรักษาโรคร้อนในของเด็ก ในชุมชนบ้านหนองคู

พานไหว้ครู ประกอบด้วยสิ่งของต่าง ๆ ที่ผู้ปวยต้องนำมาไหว้ครู แก่หมอเป่า
รักษาโรคกระดูกหัก

คัมภีร์โลหิตแพทย์วิชา คือ คัมภีร์สูตรยาสมุนไพรร ซึ่งเป็นคัมภีร์ภาษามอญโบราณ
ที่หมอยาสมุนไพรรบ้านหนองจู้ใช้เป็นคู่มือในการปรุงยา

พิธีกรรมการเซ่นไหว้ศิวบรรพบุรุษโดยคนทรง เพื่อให้ชี้แนะแนวทางการรักษาโรค

ภาคผนวก ค
กรอบโครงสร้างการเก็บข้อมูลในสาระเนื้อหา บทที่ 3

กรอบโครงสร้างการเก็บข้อมูลในสาระเนื้อหา บทที่ 3

ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ ลักษณะทั่วไป และสภาพทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน

ใช้วิธีการสังเกตการณ์และการสัมภาษณ์ผู้รู้ (Key Informant) ของชุมชน

1. ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของชุมชน

- สถานที่ตั้ง อาณาเขตติดต่อของชุมชน
- ลักษณะการตั้งบ้านเรือน จำนวนหลังคาเรือน
- จำนวนประชากร แยกตามเพศ
- ประเภทของประชากร เชื้อชาติ แบ่งเป็นร้อยละ
- ลักษณะการย้ายถิ่นเข้า – ออก ภายในชุมชน
- การประกอบอาชีพของชาวบ้าน
- สภาพความเป็นอยู่ของชาวบ้าน มีฐานะอย่างไร
- สิ่งสาธารณูปโภคของชุมชน

2. ประวัติชุมชน

- ชื่อหมู่บ้าน มีความหมายและความเป็นมาอย่างไร
- ชุมชนนี้ มีประวัติการก่อตั้งเป็นมาอย่างไร เมื่อใด
- บรรพบุรุษของชาวบ้านเป็นใครและอพยพมาจากที่ใด
- มีเรื่องเล่าหรือตำนานเกี่ยวกับหมู่บ้านหรือไม่ อย่างไร
- ความเป็นมาของหมู่บ้าน มีความสัมพันธ์กับสิ่งใดบ้าง เช่น ศาลเจ้า ต้นไม้ วัตถุ ฯลฯ

3. ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน

- แบบแผนการใช้ชีวิตประจำวัน
- ลักษณะครอบครัวและความสัมพันธ์ของสมาชิก
- สมาชิกในชุมชนมีกี่ตระกูล นามสกุลใดบ้างที่เป็นตระกูลดั้งเดิม
- ลักษณะความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชน มีการจัดตั้งองค์กรใดบ้างในชุมชน

- ลักษณะความสัมพันธ์ของคนในชุมชนอยู่ในระดับใด มีปัจจัยใดที่ช่วยให้เกิดความสัมพันธ์ เช่น ผู้นำทางวัฒนธรรม ผู้อาวุโส ผู้นำทางศาสนา ฯลฯ
- การนับถือศาสนาและระบบความเชื่อของคนในชุมชน
- คนในชุมชนมีกิจกรรมร่วมทางศาสนาและความเชื่อกันอย่างไร
- การยึดมั่นในกรอบของขนบธรรมเนียม ประเพณีของชุมชนเป็นอย่างไร
- ลักษณะของธรรมเนียม ประเพณี ที่ชุมชนถือปฏิบัติร่วมกันและเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนมีอะไรบ้าง และอย่างไร
- วัฒนธรรมด้านการแต่งกายของคนในชุมชนเป็นอย่างไร มีเอกลักษณ์อย่างไร
- ลักษณะการใช้ภาษาถิ่นของคนในชุมชนเป็นอย่างไร ใช้ภาษาใด
- แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมรวมทั้งปัญหาของชุมชนเป็นอย่างไร

4. ข้อมูลทั่วไปด้านสุขภาพและอนามัยภายในชุมชน

- แหล่งรักษาพยาบาลที่ชาวบ้านนิยมไปใช้บริการมีอะไรบ้างในชุมชน
- ชาวบ้านส่วนใหญ่เจ็บป่วยเป็นอะไรบ้าง เชื่อว่าสาเหตุเกิดจากอะไร และโดยมากรักษากันอย่างไร
- โรคพื้นบ้านที่พบบ่อยมีโรคอะไรบ้าง ส่วนใหญ่เกิดขึ้นกับวัยใด เกิดจากสาเหตุใด ลักษณะอาการเป็นอย่างไร รักษาแบบไหน ปัจจุบันมีการเจ็บป่วยด้วยโรคดังกล่าวหรือไม่

ภาคผนวก ง

กรอบโครงสร้างการเก็บข้อมูลในสาระเนื้อหาบทที่ 4 และบทที่ 5

กรอบโครงสร้างการเก็บข้อมูลในสาระเนื้อหา บทที่ 4 และบทที่ 5

เกี่ยวกับการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านชาวมอญ

ใช้วิธีการสังเกตการณ์และการสัมภาษณ์ ชาวบ้าน ผู้ป่วย และหมอพื้นบ้าน

1. หมวดคำถามเกี่ยวกับการหาสาเหตุการเกิดโรค

- อาการเจ็บป่วยที่ท่านรู้จักมีโรคอะไรบ้าง อาการเป็นอย่างไร
  - ก. โรคที่เกี่ยวกับเด็กทารก
  - ข. โรคที่เกิดกับเด็กโต
  - ค. โรคที่เกิดกับผู้ใหญ่ แยกเพศ หญิง ชาย
  - ง. โรคเกี่ยวกับคนชรา
- อาการเจ็บป่วยดังกล่าว ท่านรู้จักมากน้อยเพียงใด
  - ก. เคยเป็น
  - ข. คนใกล้ชิดเป็น
  - ค. ได้รับการบอกเล่ามา
- แต่ละโรคหรืออาการเจ็บป่วยที่ท่านรู้จัก ท่านทราบหรือไม่ว่าเกิดจากสาเหตุใด
- ท่านแยกประเภทของอาการเจ็บป่วยที่เกิดกับตัวท่าน ว่าเกิดจากสาเหตุใด แตกต่างกันอย่างไร
- ท่านรับรู้สาเหตุของการเกิดโรคมานได้อย่างไร ตั้งแต่เมื่อใด ใครเป็นผู้บอก
- หากคนใกล้ชิดหรือคนที่ท่านรู้จักเป็นโรคต่าง ๆ ตามที่ท่านรู้จัก ท่านจะอธิบายให้ผู้นั้นทราบถึงสาเหตุได้อย่างไร
- ท่านคิดว่าการปฏิบัติให้ถูกต้องตามประเพณี จะไม่ทำให้ท่านให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บได้
- ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องบุญ-บาป หรือความเชื่อเรื่องผลแห่งกรรมนั้นเป็นตัวกำหนดให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บได้ (เชื่อ / ไม่เชื่อ) ด้วยเหตุผลใด

2. หมวดคำถามเกี่ยวกับกระบวนการรักษาแบบพื้นบ้าน

- อาการเจ็บป่วยแบบใด ที่ท่านและคนใกล้ชิดคิดว่าจะรักษาด้วยตัวเอง หรือจะรักษาด้วยหมอพื้นบ้านเท่านั้น
- ทำไมท่านจึงคิดเช่นนั้น

2.1 การรักษาด้วยตนเอง

- โรคอะไรบ้างที่ท่านและคนใกล้ชิดเป็นและทำการรักษาหายมาแล้ว
- ท่านเป็นโรคนี้เมื่อใด
- อาการเป็นอย่างไร เกิดจากสาเหตุใด
- ท่านรักษาด้วยวิธีใด (บอกรายละเอียดทุกขั้นตอน)
- มีความชำนาญในการรักษาโรคใดบ้าง
- การวินิจฉัยโรคทำอย่างไร เรียกชื่อหรือจำแนกอย่างไร ลักษณะอาการ และสาเหตุการเกิดโรคเป็นอย่างไร
- ขั้นตอนการรักษาทำอย่างไรบ้าง
- การประเมินผลการรักษาเป็นเช่นไร ใช้ระยะเวลาเท่าไร
- ค่าตอบแทนเป็นอย่างไร
- ท่านคิดว่าแบบแผนในการรักษาโรค หรือภูมิปัญญาของชาวมอญเป็นอย่างไร ท่านมีข้อคิดอย่างไรในเรื่องนี้

ภาคผนวก จ

คำศัพท์ภาษาหมอที่เกี่ยวข้องกับการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้าน

คำศัพท์ภาษามอญที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้าน

ภาษาไทย	คำศัพท์ภาษามอญ
กระดิ่ง	อะหน่าย
กล้วย	ปรัาด
เกลือ	เบรอ
ขนม	กวัน
ขนมไหว้ผี	กวัน อะลก
ข้าว	เง็ง
ครก	บรั๊ก
แควไ้วศพ	จ่องแหนะห์
ดอกไม้	กร้าว
คั้นน้อยหน้า	นอมอะเร็ด
คั้นเหงือกปลาหมอ	นอมกะดอด
คั้นฟ้าทะลายโจร	ชะ หลัว ใต้
เต่า	อะตุ๊ค
น้ำลาย	ค้ำค บร๊าน
บอระเพ็ด	อะลานโค
บุหรี	บร็อก
ใบจี้เหล็ก	นอม แบ คาค
ปลาช่าง	กะอะเตือ
ปูนแดง	หะปอชะเกร็ด
ผมจุก	จอะโป
ผ้าขาวม้า	หยาอะบัว
ผ้าผี	ยาค ชะ ลัว
ผี	อะลก
ผีประจำหมู่บ้าน	ปะจู้

ภาษาไทย

ผีเรือน

พิธีกรรมการเสียดบาล

มหาหิงคุ์

มะพร้าว

มีด

รับไหว้

โรคงูสวัด

หมาก, พลู

เหล้า

คำศัพท์ภาษามอญ

ประโหนก

เทาะสะแนม

จู้

สะแปร์

บุ่น

อะเลาะห์

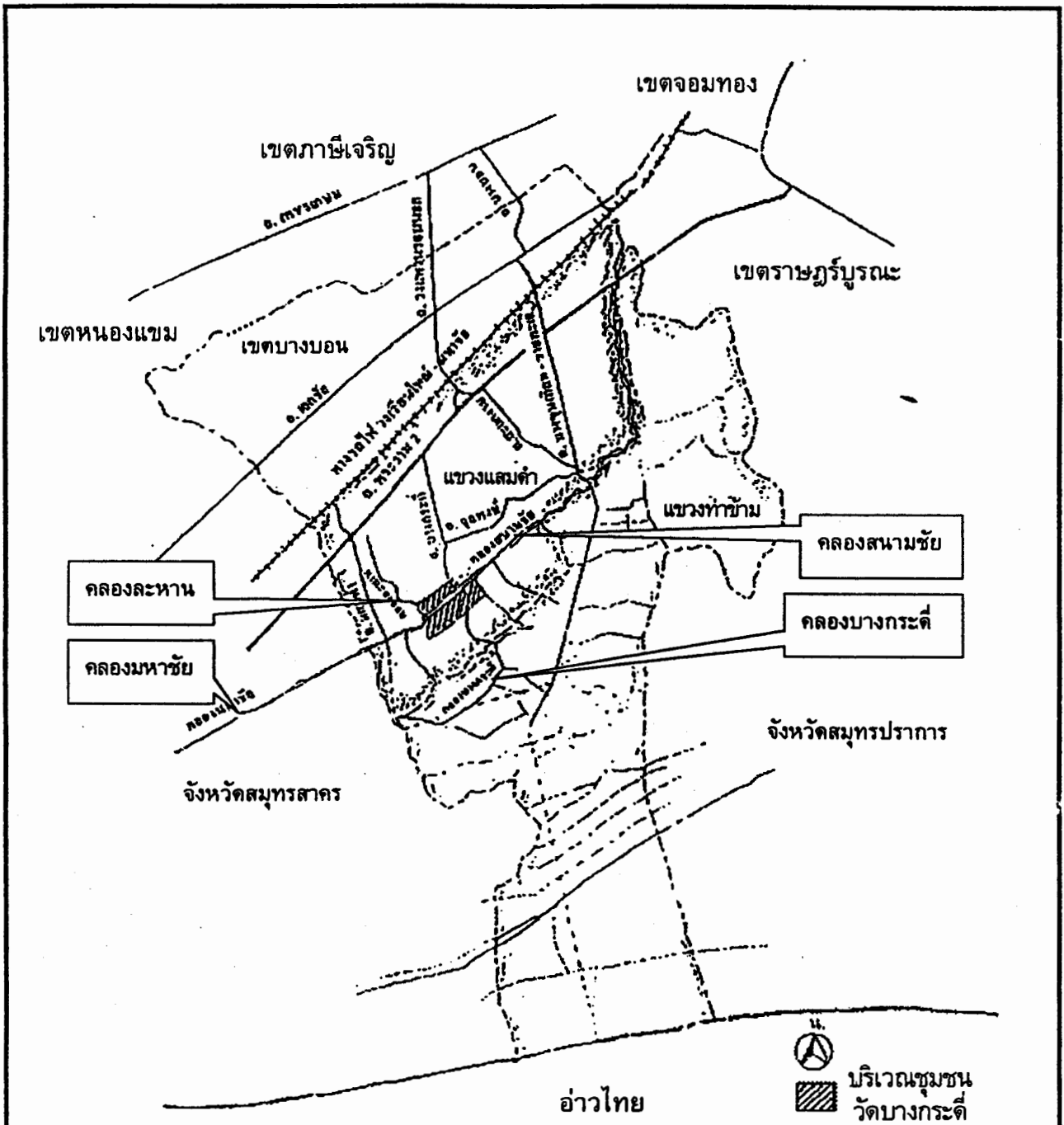
มะ ป่า เส้น

สอค, สะบรุ

อะແຫລກ

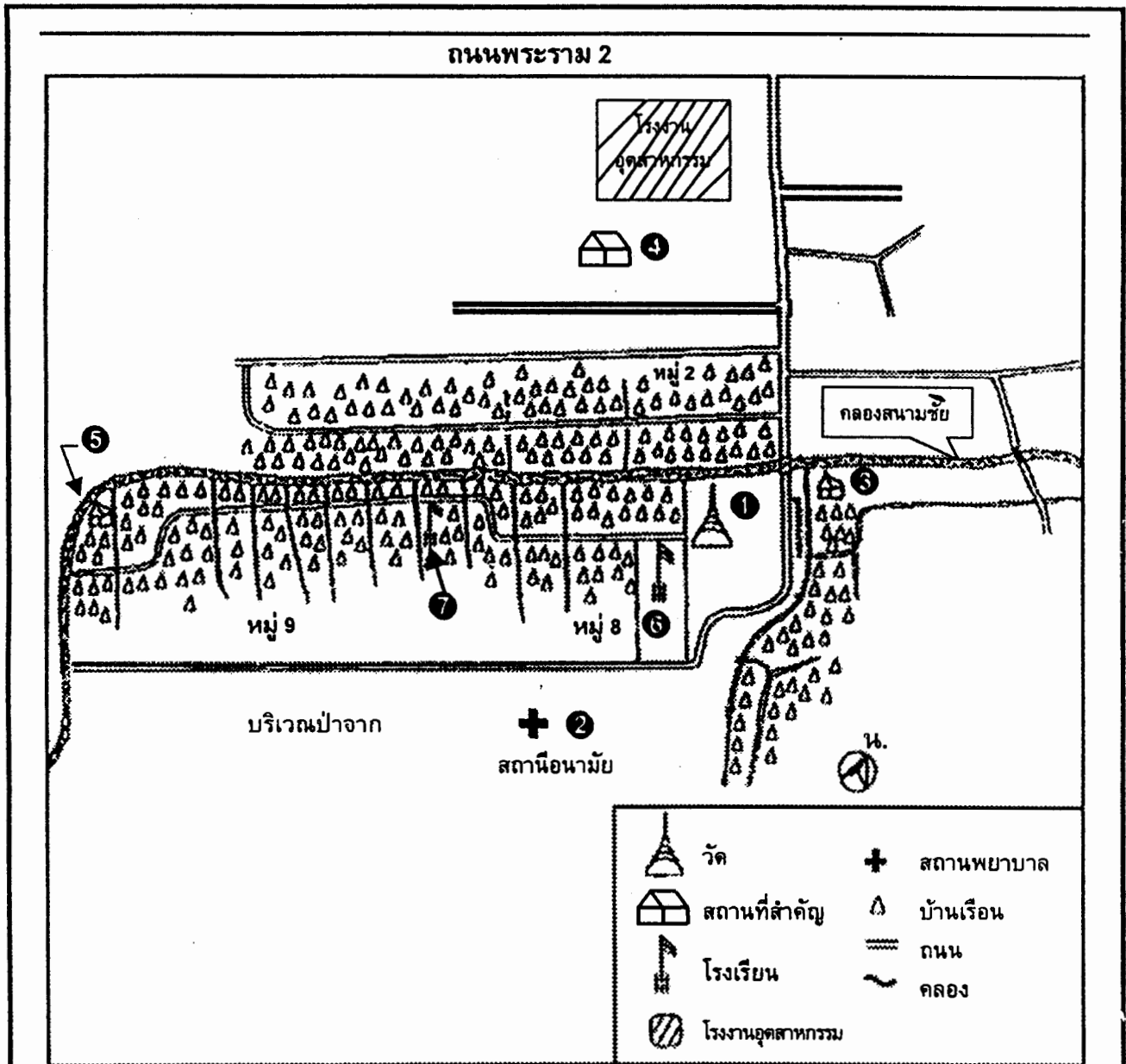
ภาคผนวก ฉ
แผนผังที่ตั้งชุมชน

แผนที่แสดงอาณาเขตพื้นที่เขตบางขุนเทียน

ภาพที่ 1 ภาพแผนที่แสดงอาณาเขตพื้นที่เขตบางขุนเทียนและบริเวณชุมชนมอญวัดบางกระดี่
(ที่มา : ฝ่ายทะเบียนสำนักงานเขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร)

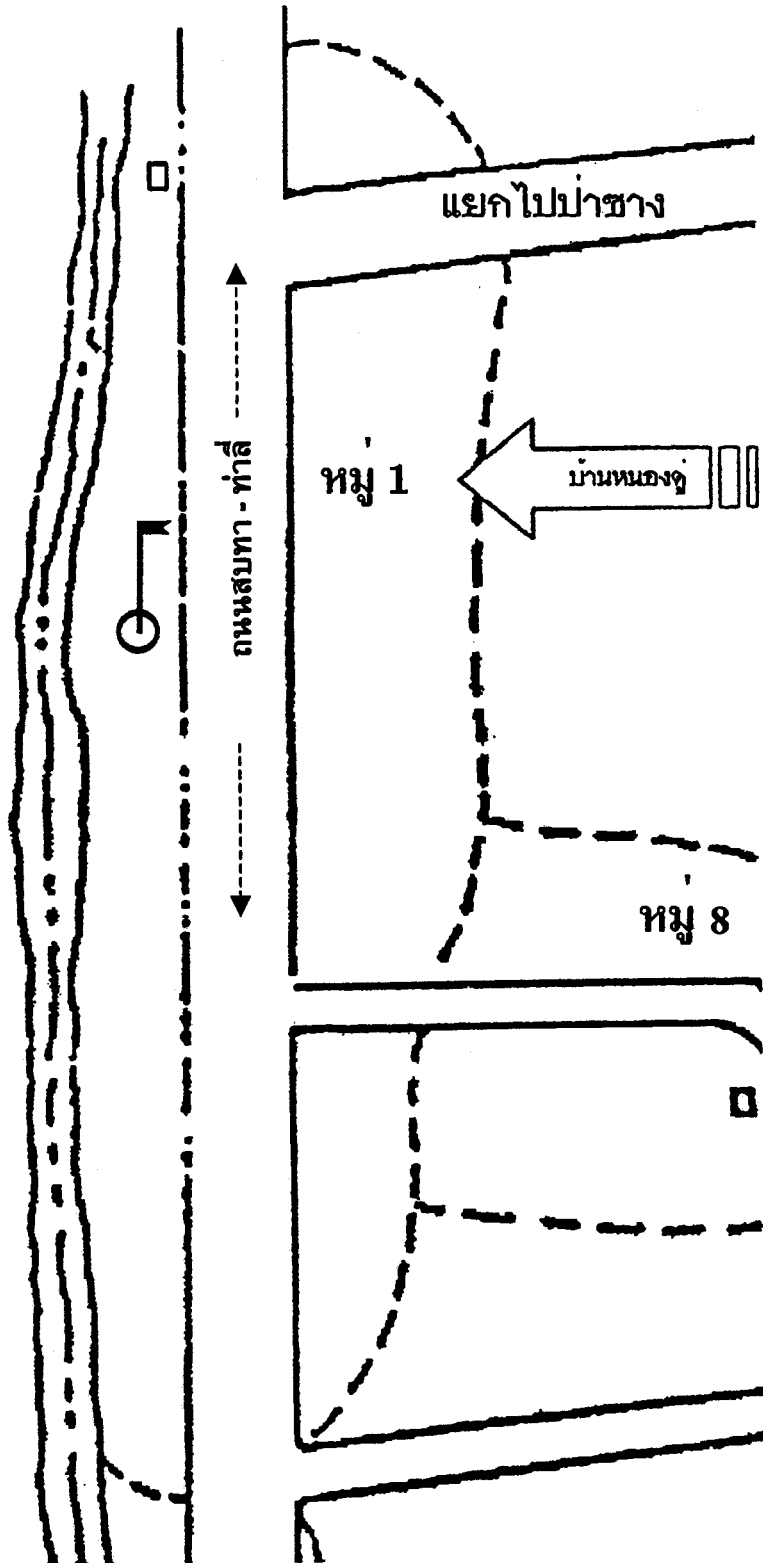
แผนที่ชุมชนมอญวัดบางกระดี

ภาพแผนที่แสดงชุมชนมอญวัดบางกระดี

① วัดบางกระดี	⑤ ศาลเจ้าแม่หัวละหาน
② สถานอนามัย	⑥ โรงเรียนวัดบางกระดี
③ ศาลเจ้าพ่อบางกระดี	⑦ ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมมอญ
④ สมาคมไทยรามัญ	

แผนผัง บ้านหนองจู้
ตำบลบ้านเรื่อน อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

บรรณานุกรม

- กรรณิกา จรรย์แสง. 2542. **ยอร์ช เซเดส์ กับตะวันออกศึกษา รวมบทความ**. กรุงเทพฯ: ชวนพิมพ์.
- กิตติ วัฒนะมหาศย์. 2544. **จามเทวี จอมนางหริภุญไชย**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
- งามพิศ สัตย์สงวน. 2532. **หลักมานุษยวิทยา**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- . 2542. **การวิจัยทางมานุษยวิทยา**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จวน เครือวิชฌยาจารย์. 2537. **วิถีชีวิตชาวมอญ**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.
- . 2543. **ประเพณีมอญที่สำคัญ**. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- จรรยา จอกสมุทร. 2540. **แบบเรียนภาษามอญ**. กรุงเทพฯ: เทคโปร โมชั่นแอนด์ แอดเวอร์ไทซิ่ง.
- จำเรียง ธงโทไหล และคณะ. 2540. **รายงานการวิจัยเรื่อง การศึกษาวิถีชีวิตชาวมอญ บ้านหนองคู**. เชียงใหม่: สถาบันราชภัฏเชียงใหม่.
- ไฉน สนสกุล. 2535. **การชำระชาติพันธุ์และการผสมกลมกลืนของชาวมอญ : ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนชาวมอญบางขันหมาก จังหวัดลพบุรี**. วิทยานิพนธ์-มานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชโลมใจ กลั่นรอด. 2541. **ตะแอมมอญ: วัฒนธรรมการดนตรีของชาวมอญชุมชนวัดบางกระดี่**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ทิวา ธรรมอำนวย. 2530. **พุทธศาสนาและการรักษาพยาบาล: วิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ในการรักษาพยาบาลชาวบ้านในเขตกรุงเทพมหานคร และจังหวัดใกล้เคียง**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ทิวทอง หงษ์วิวัฒน์ และคณะ. ม.ป.ป. **พฤติกรรมสุขภาพ: รวมบทความจากการประชุมวิชาการพฤติกรรมสุขภาพครั้งที่ 1**. นนทบุรี: ศูนย์ประสานงานทางการแพทย์และสาธารณสุข กระทรวงสาธารณสุข.

- เทพินทร์ พัชราอนุรักษ์. 2533. แนวคิดการเจ็บป่วยและพฤติกรรมการรักษาเย็บยาแบบพื้นบ้าน. วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหิดล.
- บุษยมาส บุญใจเพชร. 2526. การศึกษาเปรียบเทียบปัจจัยสังคมจิตวิทยาของผู้ป่วยที่ไปใช้บริการรักษาแผนโบราณและแผนปัจจุบัน. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาสังคมศาสตร์การแพทย์, มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ผุสดี ทิพทัส และ สุวัฒนา ธาธาธิติ. 2532. รายงานผลการวิจัยเรื่องการศึกษาชุมชนมอญในพื้นที่อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ. เงินทุนงบประมาณแผ่นดิน. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พรทิพย์ อุศุภรัตน์ และคณะ. 2540. วิทยุญาณ ทางเลือกการดูแลสุขภาพ ในการแพทย์แผนไทย สายใยแห่งชีวิตและวัฒนธรรม รวมบทความทางวิชาการ เล่ม 1 สถาบันการแพทย์แผนไทย. กรุงเทพฯ: กระทรวงสาธารณสุข.
- พรพรรณ เลาสีรินาถ. 2519. ความสัมพันธ์ของมอญ พม่าและสุโขทัย ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 19-20. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาโบราณสมัยประวัติศาสตร์, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- เพ็ญญา ทรัพย์เจริญ. 2540. การแพทย์แผนไทย สายใยแห่งชีวิตและวัฒนธรรม. สถาบันการแพทย์แผนไทย กระทรวงสาธารณสุข. กรุงเทพฯ: องค์การทหารผ่านศึก.
- ไพฑูรย์ พรหมวิจิตร. 2536. เสียงเพรียกจากชาติพันธุ์. เชียงใหม่: ศูนย์ชาติพันธุ์และการพัฒนา สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- มณีวรรณ ผิวนิม. 2534. รายงานการวิจัยเรื่องการรักษาโรคด้วยสมุนไพรในกลุ่มน้ำทำจิ้น: อดีตและปัจจุบัน. กรุงเทพฯ: ภาควิชามานุษยวิทยา คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ยศ สันตสมบัติ. 2542. ความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์นพบุรีการพิมพ์.
- . 2542. มนุษย์กับวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วัฒนา บุรกลีกร. 2541. รายงานการวิจัยเรื่องลักษณะคำไทยที่มาจากภาษามอญ. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- ศิริรัตน์ แอคสกุล. 2540. รายงานผลการวิจัยเรื่องการสร้างเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของ
ชาวมอญ: กรณีศึกษาชุมชนมอญบ้านม่วง ตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัด
ราชบุรี. เงินอุดหนุนงบประมาณแผ่นดิน. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ส. พลายน้อย. 2542. ไขปัญหาชาวไทย สมุนไพรรักษาโรค. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. 2544. แม่น้ำลำคลองสายน้ำประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
- สรัชชา เวชพฤติ. 2539. เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม การติดต่อทางวัฒนธรรมและ
กระบวนการผสมผสานทางวัฒนธรรมในชุมชนมอญ ตำบลทรงคะนอง อำเภอ
พระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ. วิทยานิพนธ์มานุษยวิทยา มหาวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สรัสวดี อ๋องสกุล. 2539. ประวัติศาสตร์ล้านนา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อัมรินทร์พรินติ้ง.
สมใจ ศรีหาล้า. 2535. หมอธรรมกับการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้าน. วิทยานิพนธ์
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สถิต สุขบพ. 2539. การรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านในชนบทภาคอีสาน: ศึกษากรณี
อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์. วิทยานิพนธ์มานุษยวิทยา มหาวิทยาลัย
มหาวิทาลัย.
- สุนีย์ ศรณรงค์. 2537. คติชาวบ้านชนชาวไทยรามัญ จากตำบลเกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด
จังหวัดนนทบุรี. กรุงเทพฯ: ศูนย์การพิมพ์วิทยาลัยครูสวนสุนันทา.
- สุภรณ์ โอเจริญ. 2541. มอญในเมืองไทย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุภาพร มากแจ้ง. ๒๕๔๐. รายงานการวิจัยเรื่องการศึกษาวิถีชีวิตชาวมอญบางขุนเทียน
“มอญบางกระดี”. กรุงเทพฯ: ศูนย์ปฏิบัติการอุดมศึกษาเพื่อพัฒนาท้องถิ่น
สถาบันราชภัฏธนบุรี.
- สมพิศ มงคลพันธ์. 2541. การแสดงนิทรรศการวัฒนธรรมประเพณีมอญ. กรุงเทพฯ:
เทคโปร โมชั่นแอนด์แอดเวอร์ไทซิ่ง. (อนุสรณ์พระราชทานเพลิงศพพระครู
ประชาธรรมนาถ).

- สุริรัตน์ ทราบตัน และคณะ. 2529. รายงานการสำรวจเบื้องต้นเรื่องการรักษาพยาบาล
พื้นบ้าน จังหวัดเชียงใหม่. โครงการศึกษาพิธีกรรมและความเชื่อล้านนา
ศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุเอ็ด คชเสนี. 2527. วัฒนธรรมประเพณีมอญ. วารสารเมืองโบราณ 10, 3
(กรกฎาคม-กันยายน).
- เสาวลักษณ์ อนันตสานต์. 2543. ทฤษฎีคติชนและวิธีการศึกษา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- อนุমানราชชน, พระยา (เสฐียร โกเศศ). 2521. การศึกษาเรื่องประเพณีไทยและชีวิตไทย
สมัยก่อน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คลังวิทยา.
- อมรา พงศาพิชญ์. 2541. วัฒนธรรม ศาสนาและชาติพันธุ์ วิเคราะห์สังคมไทยแนว
มานุษยวิทยา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อมวาลี ยัมอำนวย. 2536. ประเพณีความเชื่อชาวมอญบ้านม่วง. ใน รวมบทความ
ทางวิชาการ ถ่มน้ำแม่กลอง พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ:
มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- อระระโท โอจิมา. 2536. ชีวิต พิธีกรรมและเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของคนมอญใน
เมืองไทยกรณีศึกษาในเขตอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี. วิทยานิพนธ์สังคมวิทยา
และมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์, บรรณาธิการ. 2542. การวิจัยในมิติทางวัฒนธรรม: บทความ
งานวิจัยและประสบการณ์นักวิชาการ การแสวงหาแนวทางและทิศทางการวิจัย
วัฒนธรรม. เชียงใหม่: โรงพิมพ์มิ่งเมือง.
- Foster, Anderson. 1978. **Medical anthropology**. New York: John Wiley & Sons.
- Foster, Brain L. 1982. **Commerce and ethnic different: The case of the mon in
Thailand**. Ohio: Ohio University.
- Guillon, Emmanuel. 1999. **The mon: A civilization of Southeast Asia**. Bangkok: The
Siam Society under Royal Patronage.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ ชื่อสกุล : นายสุวรณะ เข็นสุข

วัน เดือน ปีเกิด : 24 พฤษภาคม 2515

วุฒิการศึกษา : สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมตอนปลายจากโรงเรียนบางมดวิทยา
ปีการศึกษา 2533

สำเร็จปริญญาตรี บริหารธุรกิจบัณฑิต (การจัดการ)

คณะบริหารธุรกิจจากมหาวิทยาลัยรังสิต ปีการศึกษา 2537

ตำแหน่งหน้าที่

การทำงานปัจจุบัน : หน้าที่ส่วนผู้จัดการ ห้างหุ้นส่วนจำกัด พี.วี.เอส. อินเตอร์แตรเวล
แอนด์ เทรคคิง